

CEZA MUHAKEMESİNDE ADLİ KONTROL

MUSTAFA ALİ EROĞLU

ŞUBAT 2025

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEZA MUHAKEMESİNDE ADLİ KONTROL

MUSTAFA ALİ EROĞLU

ŞUBAT 2025

ÖZET

CEZA MUHAKEMESİNDE ADLİ KONTROL

EROĞLU, MUSTAFA ALİ
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Burcu ERTEM ÖZER
Şubat 2025, 233 sayfa

Ceza muhakemesi suç şüphesinin öğrenilmesiyle başlar ve en nihayetinde ise tüm şüphe ve kuşkulardan arınmış kesin hüküm ile sona erer. Ceza muhakemesi sürecinde, maddi gerçeğe ulaşmak için birtakım araçlara başvurulması bir gerekliliktir. Bu araçların en önemli olanı ise kuşkusuz koruma tedbirleridir. Koruma tedbirleri, muhakemenin sağlıklı bir şekilde sonuçlanması için gereken delillerin toplanmasına fayda sağladığı gibi en nihayetinde verilmiş olan hükmün kağıt üzerinde kalmasının önüne geçer. Koruma tedbirlerinden kuşkusuz en ağır olanı tutuklama tedbiridir. Tutuklama tedbirine başvurmak suretiyle, delillerin karartılmasını önüne geçilmekle birlikte şüpheli veya sanığın kaçması engellenir. Böylelikle maddi gerçeğe erişmek için zorunlu olan deliller toplanmış, korunmuş ve en nihayetinde verilmiş olan hükmün infazı mümkün hale gelir.

Tutuklama tedbirinin ağır bir tedbir olması, bu tedbire başvurulmasıyla kişinin tamamen tutsak olması gibi sebepler kanun koyucuyu daha ölçülü bir tedbir düzenleme yolunda teşvik etmiştir. Bu kapsamda tutuklamanın gerekli olduğu hallerde, daha ölçülü bir tedbir yaratılmak istenmiştir. Adli kontrol, ölçülülük prensibi kapsamında düzenlenmiş olan ve tutuklama ile aynı hususlara hizmet eden bir koruma tedbiri olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda hakim ya da mahkeme, şüpheli veya sanığın tamamen tutsak olması ile tamamen özgür olması arasında bir seçim yapmak zorunda kalmayacak ve en nihayetinde ise ulaşmak istediği amaçlara ulaşmak suretiyle ceza yargılamasını daha sağlıklı bir şekilde yürütecektir.

Çalışmada esasında tutuklamaya alternatif olması gerekçesiyle düzenleme altına alınan adli kontrol koruma tedbirin hukuki niteliği ile birlikte, bu niteliğin yükümlölükler ile nasıl bir ilişki içinde olduğu, bu yükümlölüklerin tutuklama koruma tedbirine ne ölçüde alternatif olabileceğı ve en nihayetinde ise adli kontrol koruma tedbirinin kanuni düzenlemesin yer alan uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koruma tedbirleri, adli kontrol, tutuklama, ölçölölük, koruma tedbirleri nedeniyle tazminat.

ABSTRACT

JUDICIAL CONTROL IN CRIMINAL PROCEDURE

EROĞLU, MUSTAFA ALİ
PUBLIC LAW MASTER'S THESIS

Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Burcu ERTEM ÖZER

February 2025, 233 pages

Criminal proceedings begin with the discovery of the suspicion of a crime and ultimately end with a final judgment that is free from all doubts and uncertainties. During the criminal proceedings, it is essential to use certain tools to reach the material truth. One of the most important of these tools is undoubtedly precautionary measures. Precautionary measures not only help in collecting the necessary evidence for the trial to proceed properly but also prevent the final judgment from remaining on paper. Among the precautionary measures, the most severe one is undoubtedly detention. By resorting to detention, not only is the concealment of evidence prevented, but it also ensures that the suspect or defendant does not escape. In this way, the necessary evidence for reaching the material truth is collected, protected, and the execution of the final judgment becomes possible.

The fact that detention is a severe measure, and its consequences—such as total confinement—has led the legislator to adopt a more measured approach in regulating this precautionary measure. In this context, where detention is necessary, the aim has been to create a more balanced alternative. Judicial control, as a precautionary measure regulated within the framework of the principle of proportionality, serves the same purpose as detention. In this way, the judge or the court does not have to choose between the total confinement of the suspect or defendant and complete freedom, and ultimately complete freedom, and ultimately, they will be able to proceed with the

the criminal trial in a more effective manner, achieving their objectives. This study examines the legal nature of judicial control, which was regulated as an alternative to detention, its relationship with the obligations it imposes, to what extent these obligations can serve as an alternative to detention, and finally, the problems that arise in the application of the judicial control measure as regulated by the law.

Anahtar Kelimeler: Procedure measures, arrest, proportionality, compensation for protection measures.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma sırasında; değerli vaktini esirgemedi sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan, danıştığım tüm sorunları güler yüzüyle çözen, gelecekteki meslek hayatım için örnek aldığım, tez çalışması sürecinde yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yönlendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Burcu ERTEM ÖZER'e,

Her şeyden fedakarlık etmek ve vazgeçmek pahasına daha iyi yerlere gelebilmem için her zaman elinden gelenin fazlasını yapmaktan geri kalmayan Annem'e,

Mesleki tecrübesini ve bilgilerini her fırsatta büyük bir heyecan ve hevesle aktaran, uygulama ve öğreti arasında sıkıştığımda yardımlarını esirgemeyen Mersin Ağır Ceza Başkanı Hâkim Serkan EROĞLU ile pek kıymetli eşi Mersin Asliye Hukuk Hâkimi Nurhan AKIN EROĞLU'na,

Dostluğunu bir an bile esirgemeyen, hem meslektaşım hem de kıymetli dostum Av. Yusuf SAYGILIER'e,

Bu çalışmanın her aşamasında yanımda olan; zorluklara karşı direnmeme yardım eden, motivasyonum düştüğünde pozitif düşünceleriyle her seferinde beni hayata tutunduran hem meslektaşım hem de kıymetli dostum Av. Gökçen Şevval PEKTAŞ'a,

Geceleri tuhaf sesler çıkarmak suretiyle mütemadiyen çalışmama vesile olan, çalışma kağıtlarını ısırarak suretiyle çeşitli izler bırakan, varlığı beni her an mutlu ve huzurlu hissettiren Zeytin'e teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	4
ADLİ KONTROL KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ, TEMEL KAPSAM VE ESASLARI.....	4
1.1. ADLİ KONTROL KAVRAMI	4
1.1.1. Tanım.....	4
1.1.2. Düzenlemenin Amacı	9
1.1.3. Adli Kontrolün Amacı	15
1.1.4. Kanundaki Yeri.....	17
1.2. ADLİ KONTROLÜN HUKUKİ NİTELİĞİ.....	18
1.2.1. Genel Olarak.....	18
1.2.2. Koruma Tedbiri Kavramı	19
1.2.2.1. Benzer Kavramlardan Farkı ve İlişkisi	21
1.2.2.1.1. Tehlike Tedbiri.....	21
1.2.2.1.2. Önleme Tedbiri	21
1.2.2.1.3. Güvenlik Tedbiri	23
1.2.3. Koruma Tedbirlerinin Ortak Özellikleri	25
1.2.3.1. Araç (Vasıta) Olması	25
1.2.3.2. Temel Hak ve Özgürlükleri Sınırlandırması.....	27
1.2.3.3. Geçicilik.....	29
1.2.3.4. İhtiyarilik.....	32

1.2.4. Koruma Tedbirlerinin Ortak Şartları	34
1.2.4.1. Kanunilik (Yasal Olması)	34
1.2.4.2. Görünüşte Haklılık	37
1.2.4.3. Karara Dayanması	38
1.2.4.4. Ölçülü Olması	40
1.2.4.5. Gecikmede Sakınca Bulunması	45
1.2.4.6. Suç Şüphesinin Bulunması	48
1.2.4.6.1. Basit Şüphe	51
1.2.4.6.2. Makul Şüphe	52
1.2.4.6.3. Yeterli Şüphe	54
1.2.4.6.4. Kuvvetli Şüphe	55
BÖLÜM II	58
ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI VE ADLİ KONTROL KARARI	58
2.1. ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI	58
2.1.1. Genel Olarak	58
2.1.2. Kanuni Düzenleme	59
2.1.3. Suç Soruşturması veya Kovuşturmasının Bulunması	61
2.1.4. Kuvvetli Suç Şüphesi	63
2.1.5. Tutuklama Sebeplerinin Bulunması	66
2.1.5.1. Kaçma Şüphesinin Bulunması	67
2.1.5.2. Delil Karartma Şüphesi	70
2.1.5.3. Tutuklama Sebeplerinde Katalog Suç	73
2.2. ADLİ KONTROL KARARI	77
2.2.1. Kararın Verilebileceği Haller	77
2.2.1.1. Genel Olarak	77
2.2.1.2. Tutuklama Yerine	78
2.2.1.3 Tutuklama Yasağı Bulunan Hallerde	82
2.2.1.4. Azami Tutukluluk Süresinin Dolması	89
2.2.1.5. Ağır Hastalık ve Engellilik Durumu	97
2.2.1.6. Gebe yahut Doğum Yapmış Kadın	99
2.2.2. Yetkili Mercii	101
2.2.2.1 Genel Olarak	101
2.2.2.2. Soruşturma Evresinde	102

2.2.2.3. Kovuşturma Evresinde.....	112
2.2.2.4. Kanun Yolu Evresinde.....	114
2.2.3. Kararın Gerekçeli Olması.....	115
2.2.4. Gıyapta Adli Kontrol Kararı Verilebilmesi Sorunu.....	118
BÖLÜM III.....	124
ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ , YÜKÜMLÜLÜKLERE UYMAMA, İNFAZ, SONA ERME, MAHSUP VE TAZMİNAT	124
3.1. GENEL OLARAK	124
3.2. 5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNU'NDA ÖNGÖRÜLEN YÜKÜMLÜLÜKLER.....	127
3.2.1. Yurt Dışına Çıkamamak (CMK, 109/3-a)	127
3.2.2. Hâkim Tarafından Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak (CMK, 109/3-b).....	132
3.2.3. Hakimin Belirttiği Mercî veya Kişilerin Çağrılarına ve Gerekliğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Tedbirlere Uymak (CMK, 109/3-c).....	135
3.2.4. Her Türlü Taşıtları veya Bunlardan Bazılarını Kullanamamak ve Gerekliğinde Kaleme Makbuz Karşılığında Sürücü Belgesini Teslim Etmek (CMK, 109/3-d)	138
3.2.5. Hastaneye Yatmak Dahil, Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olmak ve Bunları Kabul Etmek (CMK, 109/3-e)	141
3.2.6. Silah Bulunduramamak veya Taşıyamamak, Gerekliğinde Sahip Olunan Silahları Makbuz Karşılığında Adli Emanete Teslim Etmek (CMK, 109/3-g)	148
3.2.7. Konutu Terk Etmemek (CMK, 109/3-j)	150
3.2.8. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek (CMK, 109/3-k).....	157
3.2.9. Belirlenen Yer veya Bölgeye Gitmemek (CMK, 109/3-l).....	159
3.2.10. Güvence Verilmesine İlişkin Yükümlülükler.....	161
3.2.10.1. Genel Olarak	161
3.2.10.2. Önceden Ödetme.....	168
3.2.10.3. Güvencenin Geri Verilmesi	169
3.3. ÇOCUK KORUMA KANUNU'NDA ÖNGÖRÜLEN YÜKÜMLÜLÜKLER	171
3.3.1. Genel Olarak.....	171

3.3.2. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkamamak (ÇKK, 20/1-a).....	173
3.3.3. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek (ÇKK, 20/1-b).....	174
3.3.4. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İletişim Kurmamak (ÇKK, 20/1-b) ...	177
3.4. YÜKÜMLÜLÜKLERE UYMAMA.....	177
3.5. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI.....	183
3.6. ADLİ KONTROL KARARININ SONA ERMESİ VE İTİRAZ.....	185
3.6.1. Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi	185
3.6.1.1. Genel Olarak	185
3.6.1.1.1. Soruşturma Evresinde	185
3.6.1.1.2. Kovuşturma Evresinde	189
3.6.1.2. Adli Kontrolün Karar veya Hükümle Sona Ermesi	191
3.6.1.3. Adli Kontrol Kararının Azami Sürelerin Dolması Nedeniyle Sona Ermesi	193
3.6.2. Adli Kontrol Kararının İtiraz	196
3.6.2.1. Genel Olarak	196
3.6.2.2. İtiraza Yetkili Kişiler	200
3.6.2.3. İtiraz Süresi	201
3.6.2.4. İtiraz Usulü.....	201
3.6.2.5. İtirazın Etkisi.....	202
3.6.2.7. İtirazın İncelenmesi.....	203
3.7. MAHSUP	204
3.8. TAZMİNAT	206
3.8.1. Genel Olarak.....	206
2.7.3. Tazminat İstenebilecek Haller	208
2.7.4. Adli Kontrol Yükümlülükleri Kapsamında Tazminat İstenebilecek Haller	210
2.7.5. Tazminat İsteme Koşulları.....	211
2.7.7. Tazminatın Geri Alınması	215
2.7.8. Tazminat İsteyemeyecek Kişiler.....	218
SONUÇ.....	220
KAYNAKÇA	224
ÖZGEÇMİŞ.....	234

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Simgeler

AAÜT	: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi
age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
agt.	: Adı geçen tez
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
CGTİK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	: Ceza Muhakemesi Kanunu
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
DSHY	: Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği
DSYMKKY	: Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği
E.T.	: Erişim Tarihi
KTK	: Karayolları Trafik Kanunu
KTY	: Karayolları Trafik Yönetmeliği
md.	: Madde
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı
TAAD	: Türkiye Adalet Akademisi Dergisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
UYAP	: Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

Ceza muhakemesinin en önemli amaçlarından biri maddi gerçeğe ulaşmak suretiyle tüm şüphe ve kuşkulardan arınmış bir hüküm tesis etmektedir. Bu amaç için ceza muhakemesi kapsamında birçok kurum kabul edilmiştir. Bu kurumlardan en önemlisi hiç şüphesiz koruma tedbirleridir. Koruma tedbiri kavramı, bu itibarla ceza muhakemesi açısından oldukça önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Koruma tedbirlerinin içerisinde yer alan ve temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde kısıtlayan ve bunun neticesinde ise en ağır koruma tedbiri olarak anılan tedbir, tutuklama tedbiridir. Tutuklama tedbiri, gerek soruşturmada gerek ise kovuşturmada, delillerin korunması ve en nihayetinde de yargılama neticesinde verilen hükmün infazının sağlanmasına hizmet etmektedir. Tutuklama tedbirinin hizmet ettiği amaçlar ceza muhakemesi açısından oldukça önemli olsa da, söz konusu tedbirin uygulanmasında birtakım sorunlar gündeme gelmektedir.

Gerek soruşturma evresinde gerek ise kovuşturma evresinde hakim veya mahkeme, tutuklama sebep ve şartlarının varlığı halinde tutuklama kararı vermesi mümkündür. Tutuklama tedbirine başvurulması gerektiğinde, bir koruma tedbiri olmasının gereği olarak başvurulmadığı takdirde bir tehlike gündeme gelmektedir. Bu kapsamda hakim ya da mahkeme, şüpheli ya da sanığın tamamen serbest kalması ile tamamen tutsak olması gibi iki nokta arasında seçim yapmak zorunda kalması gündeme gelebilmektedir. Ancak, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile adli kontrol koruma tedbiri düzenlenmiş ve kanunun gerekçesinde de belirtildiği gibi hakimi, tamamen serbest bırakma ile tamamen tutsak etme arasında bir seçim yapmak zorunda bırakılmamıştır.

Adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda tutuklamanın yaratmış olduğu ölçüsüzlüğün önüne geçilecek ve en nihayetinde ise şüpheli ya da sanığın temel hak ve hürriyetlerine olabildiğince ölçülü bir şekilde müdahale edilmiş olacaktır. Adli kontrol tedbirinin düzenlenmesinin altına yatan temel düşünce ise ölçülülük ilkesidir.

Adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbiri kadar keskin ve ağır bir şekilde olmasa da temel hak ve hürriyetleri önemli ölçüde kısıtlayan bir koruma tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hakim ya da mahkeme, soruşturma ya da kovuşturma evresi olması fark etmeksizin, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine, adli kontrol altına alınmasına karar verebilecektir.

Uygulamada, tutuklama koruma tedbirinde olduğu gibi temelinde tutuklamanın alternatifi olarak düzenlenen adli kontrol koruma tedbirinde de birtakım sorunlarla karşılaşilmektedir. Adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiş olması nedeniyle adeta tutuklama kararı verilemeyen her halde adli kontrol kararı verilmek zorunda gibi bir anlayış içinde uygulanmaktadır. Bu kapsamda Kanun'un tutuklama sebeplerinin varlığı halinde adli kontrol tedbirine başvurulabileceğini düzenlediği hüküm göz ardı edilmektedir.

Adli kontrol her ne kadar tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiş olsa da, kanuna getirilen yeni düzenlemelerle birlikte başlı başına bir tedbir özelliğine haizdir. Kural olarak adli kontrol tedbirine tutuklama sebeplerinin varlığı halinde başvurulabilir. Ancak kanun, adli kontrol tedbirini, tutuklama tedbirine kıyasen daha geniş kapsamda düzenlemiştir. Zira tutuklama yasağı bulunan hallerde de adli kontrol tedbirine başvurulabileceği düzenleme altına alınmıştır. Bununla birlikte, gebe yahut yeni doğum yapmış kadınlar bakımından, ağır hastalık ve engelliliği sebebiyle hayatını tek başına idame ettiremeyecek kişiler bakımından da tutuklanmaları yerine adli kontrol altına alınabilmeleri öngörülmüştür. En nihayetinde ise tutuklama kapsamında öngörülen sürelerin dolması halinde bu tedbire başvurulabileceğini düzenleme altına almıştır. Bu itibarla adli kontrol tedbirinin uygulama alanı tutuklama koruma tedbirinin uygulama alanına göre daha geniştir.

Tutuklamaya alternatif olması düşüncesiyle tutuklama koruma tedbiri kapsamında birtakım yükümlülükler benimsemiş ve bu yükümlülüklerle başvurmak suretiyle tutuklama ile ulaşılmak istenilen amaca ulaşılmak istenmiştir. Ancak söz konusu yükümlülüklerin bu denli geniş çaplı düzenlenmiş olması, adli kontrol koruma tedbirinin tutuklamaya alternatif olması sınırını aşmıştır. Nitekim birtakım yükümlülüklerin, tutuklama koruma tedbirine başvuruya iten sebeplerin önüne geçtiğini söylemek oldukça güçtür. Bu durum adli kontrol altında düzenlenmiş bulunan yükümlülüklerin sıklıkla tartışılmasına sebebiyet vermiştir.

Adli kontrol kapsamında yürürlüğe giren 7499 sayılı Kanun ile önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu itibarla, adli kontrol yükümlülüklerinden bazıları koruma

tedbirleri nedeniyle tazminat isteminin kapsamına alınmıştır. Bununla birlikte, tazminat istenebilecek hallerden bazılarının inceleme merci değiştirilmiştir. Adli kontrol kararlarına karşı itirazın mümkün olması ve 7499 sayılı Kanun ile itiraz sürelerine ilişkin birtakım değişikliklerin yapılmış olması da adli kontrol kararını yakından ilgilendirmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, adli kontrol tedbirinin tanımı, düzenleniş amacı, hukuki niteliği ve bu itibarla koruma tedbirinin özellikleri ve şartları irdelenmiştir. Nitekim uygulamada adli kontrolün koruma tedbiri olduğunun sıklıkla unutulması ve adeta bir yaptırım gibi uygulanması bakımından bu bölümün, çalışmanın temeli oluşturması önem arz etmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde adli kontrol koruma tedbirine başvurmada hangi şartların aranacağı, bu tedbire hangi hallerde başvurulabileceği ve bu tedbire karar vermeye yetkili mercileri, adli kontrol kararının ne şekilde verilmesi gerektiği ve bu kararın neleri barındırması gerektiği, her ne kadar alternatifi olduğu tutuklama koruma tedbirinin gıyapta verilmesi mümkün değilken adli kontrol bakımından böyle bir düzenlemenin yer almayışının adli kontrol bakımından sonuçları irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde ise adli kontrol tedbiri altında düzenlenen yükümlülükler, bu yükümlülüklerin hangi temel hak ve özgürlüklere temas ettiği bu hak ve özgürlüklerin uluslararası düzenlemelerdeki yeri ile yükümlülüklerin genel itibarıyla tutuklama sebepleri halinde uygulanmasının amaca hizmet edip etmediği irdelenmiştir. Bununla birlikte bu bölümde adli kontrol kararının denetlenmesi ve sona ermesi hususları, bu tedbire hükmedildiğinde, hüküm verilmeden önce özgürlüğü kısıtlaması sebebiyle hükümde verilecek olan cezadan mahsubun tanımı ve hangi hallerde mümkün olduğu irdelenmiş ve nihayetinde ise kanunda yeni yapılan değişiklikler ile birlikte tazminat kapsamına sokulması sebebiyle haksız koruma tedbirleri nedeniyle tazminat başlığına da temas edilmiştir.

BÖLÜM I

ADLİ KONTROL KAVRAMI, HUKUKİ NİTELİĞİ, TEMEL KAPSAM VE ESASLARI

1.1. ADLİ KONTROL KAVRAMI

1.1.1. Tanım

Ceza yargılamasının yapılmasıyla yargılama makamı hakikate ulaşmayı hedeflemektedir. Ceza yargılamasının yapılmasıyla ulaşılmak istenen hakikat, maddi hakikat olup¹, ceza yargılamasının en önemli amacı, sanık hakkında maddi gerçeğe ve muhakeme usulüne uygun olarak verilmiş, hukuki barışı yaratan bir hüküm verilmesidir.² Ceza yargılaması neticesinde maddi gerçeğe ulaşmak gerekli ve zorunludur. Zira yapılan yargılama neticesinde verilen hükmün, maddi gerçeğe en uygun hüküm olması gerekir. Bu itibarla ceza yargılamasında hüküm, maddi gerçeğe ulaşmayla birlikte kurulmalı ve yargılama bu şekilde sona ermelidir.

Maddi gerçek anlam itibarıyla, gerçeğin delillerle canlandırılmasını³ ve deliller vasıtasıyla uyumsuzluk konusu olayın ne şekilde gerçekleştiğinin ortaya konmasını ifade etmektedir.⁴ Belirtmek gerekir ki muhakemesinin temeli olan maddi gerçeğe ulaşma çabası, oldukça zor ve meşakkatli bir uğraştır.

Ceza muhakemesi soruşturma ve kovuşturma evresi olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. Muhakeme, soruşturma evresiyle başlar. Soruşturma evresinin amacı, Cumhuriyet savcısının kamu davası açıp açmama konusunda karar verebilmesi bakımından hazırlık yapmasıdır.⁵

¹ Nurullah KUNTER (1970), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 4.Bası, Sermet Matbaası, İstanbul, s.21.

² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Son Yasal Değişiklikler, Güncel Yargıtay Kararları, AİHM ve Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruya İlişkin Son Kararları İşlenmiş Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 17.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara s. 40.

³ T.C. ADALET BAKANLIĞI (2024), *Hukuk Sözlüğü*, <https://sozluk.adalet.gov.tr/maddi%20gercek> E.T. 29.11.2024

⁴ Hakan KARAKEHYA (2016), “Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 27, s.59.

⁵ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s. 231.

Soruşturma evresinde, bu evrenin ana süjesi Cumhuriyet savcısı tarafından fail ve filler tespit edilmeli, maddi gerçeğe ulaşma bakımından büyük bir öneme sahip olan deliller araştırılmalı ve toplanmalıdır. En nihayetinde ise Cumhuriyet savcısı, soruşturmada sonuç çıkarma ilkesinin bir gereği olarak bir karar vermek zorundadır. Şayet Cumhuriyet savcısı yürütmüş olduğu soruşturma neticesinde toplanan deliller suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyor ise iddianame düzenler.

Cumhuriyet savcısının soruşturmada sonuç çıkarma zorunluluğunun bir yansıması olan iddianamenin yargılama makamı olan mahkemece kabulüne karar verilmesiyle kovuşturma evresi başlar. Kovuşturma evresinde ise yargılama makamı hüküm vermek suretiyle maddi gerçeğe ulaşmak zorundadır. Ceza yargılaması neticesinde verilen hüküm, tüm kuşku ve şüphelerden arınmış olmalıdır. Zira ifade edildiği üzere, ceza muhakemesinin amacı işlenen suç ile faili ile ilgili gerçekleri ortaya çıkarmaktır.⁶ Bu sebeptendir ki maddi gerçeğe ulaşmak, ceza yargılaması bakımından hayati bir öneme sahiptir.

Maddi gerçeğe ulaşmayı mümkün kılmak için birçok kurum kabul edilmiş ve düzenleme altına alınmıştır. Bu kurumlar vasıtasıyla hızlı ve sağlıklı bir şekilde maddi gerçeğe ulaşmak ve en nihayetinde de verilen hükmün yerine getirilmesi sağlanmak hedeflenmiştir. Bu kurumlardan en önemlisi kuşkusuz koruma tedbirleridir.

Koruma tedbirleri, muhakemenin sağlıklı bir şekil de yürütülmesi ve en nihayetinde de muhakeme sonucunda verilen hükmün infazı için gerekli tedbirler bütünüdür. Öz itibarıyla belirtmek gerekir ise koruma tedbirleri, yargılama makamlarının hüküm vermede kullandıkları vasıtalarlardır.⁷

Çoğunlukla, yargılama makamının hüküm kurabilmesi için bu tedbirlere başvurusu zorunluluk arz etmektedir. Bu itibarla koruma tedbirleri olarak anılan bu tedbirler, ceza yargılamasının en önemli enstrümanlarından biridir. Ancak ifade etmek gerekir ki, koruma tedbirlerine maddi gerçeğe ulaşma, hüküm kurabilme ve en nihayetinde ise verilen hükmü infaz edebilme bakımından başvurulmasının zorunlu oluşu; bu tedbirlere keyfi bir şekilde ve istenildiği zaman başvurulabilmesini ifade etmez.⁸

⁶ Mahmut GÖKPINAR (2023), “Ceza Muhakemesinin Amaçlarından Biri Olarak Maddi Gerçeğe Ulaşmak, “Maddi Gerçeğe ulaşmak mı? Hükmi Bir Gerçeklik Tesis Etmek mi?”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, s. 966.

⁷ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433

⁸ Mahmut KOCA (2003), “Tutuklamada Oranlılık İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, s.110.

Koruma tedbirlerine başvurmak suretiyle maddi gerçeğin vazgeçilmez unsuru olan vakıaların delillerle aydınlatılması, söz konusu delillerin ortadan kaybolmasının önlenmesi amaçlanmaktadır. Koruma tedbirleri, yargılama sonucunda verilecek hükmün, hakiki duruma en uygun hüküm olmasını sağlar.⁹ Böylelikle koruma tedbirlerine başvuran ceza muhakemesinin yetkili süjesi, yargılama esnasında maddi gerçeğe ulaşma ihtimalini arttırmakta ve nihayetinde de kanuna, hukuka ve ceza muhakemesinin ana amacına uygun bir şekilde hüküm kurulmasına imkan sağlamaktadır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda maddi gerçeğe ulaşmanın mümkün kılınması için düzenlenen koruma tedbirlerine, soruşturma ve kovuşturma aşamasında sıklıkla başvurulmaktadır. Bu sebeple söz konusu kurumlar ceza soruşturması ve kovuşturması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu tedbirlerden biri¹⁰ de tutuklamanın bir türevi¹¹ olarak tanımlanan ve tutuklamaya alternatif olarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen adli kontrol koruma tedbiridir.

Adli kontrol tedbiri, köklü bir tedbir değildir; aksine hukuk sistemine yeni kazandırılmış bir koruma tedbiridir.¹² Zira adli kontrol koruma tedbiri, ilk kez 01.06.2005 yürürlük tarihli 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenleme altına alınmıştır. Adli kontrol kurumu düzenlenirken, Alman, İtalyan ve özellikle Fransız hukuku göz önünde bulundurulmuştur.¹³

Adli kontrolü düzenleyen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesinin gerekçesinde, adli kontrol koruma tedbirinin ilgiliyi özgürlüğünden yoksun kılmayan bir tedbir olduğu ancak özgürlüğünden yoksun bırakmasa da gözlemeyi ve denetlemeyi mümkün hale getiren bir tedbir olduğu ifade edilmiştir. Kanun koyucu, böylece tutuklamanın işlevinin görmek üzere alternatif tedbirler olarak düzenlenmiş ve bu tedbirlere adli kontrol adı verilmiştir.

Adli kontrol kavramının tanımı, doğrudan 5271 sayılı Ceza Muhakemesinde yapılmış değildir. Kelime anlamı itibarıyla “adli” kavramı, suç şüphesi ile harekete

⁹ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433.

¹⁰ Doğan SOYASLAN (2013), “Adli Kontrol”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXI, Sayı 1, s. 1109.

¹¹ Erdener YURTCAN ve Begüm İRTİŞ (2023), *Ceza Yargılaması Hukuku Ders Kitabı*, 1.Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, s.172.

¹² İnan YILMAZ (2015), *5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, s.9.

¹³ Ceza Muhakemesi Kanunu, Madde Gerekçeleri, 112.madde, Bkz. <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/ceza-muhakemesi-kanunu-madde-gerekceleri/1/madde-112> E.T. 01.12.2024

geçen ve suç şüphesinin söz konusu olmasıyla gündeme gelen;¹⁴ “kontrol” kavramı ise denetleme, bir olayı denetim altına alma anlamına gelir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda adli kontrole ilişkin hükümleri düzenleyen 109.maddesinde ise adli kontrol; bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine başvurulabilen bir tedbir olduğu ifade edilmiştir. Bu itibarla, bahsi geçen kanuni düzenleme de göz önüne alındığında adli kontrolün, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine başvurulacak yükümlülükler bütünü olarak tanımlanması mümkündür. Bu kapsamda adli kontrol, tutuklanamayan veya hukuki engel nedeniyle hakkında tutuklama kararı verilmeyen kişinin mahkeme ve savcılığın denetimi altına alınmasıdır.¹⁵

Anayasa Mahkemesi adli kontrol koruma tedbirini, *işlediği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın tutuklama sebeplerinin varlığı halinde belirli yükümlülükler yüklenerek adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına sokulması*¹⁶ olarak tanımlamaktadır.

Ceza muhakemesi için yeni bir kurum olan ve kanuni düzenlemelerde açıkça tutukluluk yerine başvurulabileceği ifade edilen adli kontrol koruma tedbiri, şüpheli veya sanığın özgürlüğünden tamamen yoksun bırakmadan gözlemeyi, denetlemeyi mümkün kılan¹⁷, hüküm verilmeden önce temel bir hakkı sınırlayan¹⁸ ve en nihayetinde ise tutuklama koruma tedbirine adeta bir panzehir¹⁹ olması için düzenlenen yükümlülükler bütünüdür.

Adli kontrol, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109.maddesi ve devamında düzenleme altına alınmıştır. Adli kontrol, ceza yargılaması sırasında suç şüphesi altında bulunan kişinin tamamen özgür kalması ile tamamen tutsak olması arasında seçim yapılmasının²⁰ zorluklarını gidermek amacıyla benimsenen bir koruma tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹⁴ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s. 330.

¹⁵ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.343.

¹⁶ Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgöl ve Mehmet Velat İnci*, Başvuru No:2022/39494, Bireysel Başvuru, Tarih: 18.07.2024.

¹⁷ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 15.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.322.

¹⁸ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s. 277.

¹⁹ Mustafa ÖZEN (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 9.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara. s.771.

²⁰ Vahit BIÇAK (2018), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.643.

Adli kontrol, tutuklama nedenlerinin mevcudiyeti halinde şüpheli ya da sanığın 5271 sayılı CMK’de öngörülen yükümlülüklerden bir ya da birden fazlasına tabi tutulmasını ifade eder.²¹ Burada belirtmek gerekir ki her ne kadar adli kontrol koruma tedbirinin bir tanımı yapılmaya çalışılmış olsa da söz konusu tedbir kapsamında birden fazla yükümlülüğün benimsenmiş olması ve bu yükümlülüklerin oldukça çeşitli ve çoğu zaman birbirinden farklı olması, bununla birlikte yükümlülüklerin hepsinin tutuklamaya alternatif olabilecek tedbirler olmaması sebebiyle tüm bu yükümlülükleri kapsayan bir tanım yapılması oldukça zordur. Nitekim, yurt dışına çıkış yasağı da adli kontrole ilişkin bir yükümlülük iken, hakim tarafından miktarı ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlamak da adli kontrole ilişkin bir yükümlülüktür.

Adli kontrol kavramının tanımı ve kapsamın belirlenirken 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen tutuklama koruma tedbirine sürekli temas edilmesi bir zorunluluktur. Zira söz konusu adli kontrol koruma tedbiri ile tutuklama tedbiri sıkı bir bağ içerisinde düzenlenmiştir. Adli kontrol, tutuklamaya alternatif olması düşüncesiyle muhakeme hukukuna kazandırılmış olan bir koruma tedbidir.

Böylelikle, esasında adli kontrol, tutuklamaya alternatif olması düşüncesiyle düzenlenmiş ve kendi içerisinde birçok yükümlülüğü barındıran bir koruma tedbiri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla adli kontrol, şüpheli ya da sanığın bir ya da birden fazla yükümlülüğe tabi tutulmasını içeren bir koruma tedbidir.²² Nitekim kanun koyucu, şüpheli ya da sanığın tamamen tutsak olması ya da tamamen serbest kalması arasında seçim yapmanın zorluğunu göz önüne alarak adli kontrol yükümlülüklerini benimsemiştir.

Kısaca belirtmek gerekir ise, adli kontrol, tutuklama koruma tedbirine seçenек olarak düzenlen, hakim ya da mahkemeyi, şüpheli ya da sanığın tamamen serbest bırakma ya da tamamen tutsak etme arasında kalmasının önüne geçen ve en nihayetinde ise temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan bir koruma tedbiri olarak tanımlamak mümkündür.

²¹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge SIRMA GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK (2024), *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 18.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.488

²² Nur CENTEL (2001), *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım*, Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birselle Armağan, s.514. Bkz. <https://hukuk.deu.edu.tr/prof-dr-mahmut-tevfik-birsele-armagan/> E.T. 30.10.2024

1.1.2. Düzenlemenin Amacı

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesinde; adli kontrolü düzenleyen maddede, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceği ifade edilmektedir. Madde hükmünde, adli kontrol tedbirinin tutuklama gibi ağır bir tedbire alternatif olarak düzenlendiği görülmektedir. Kanun koyucu, kişinin tutuklanması yerine adli kontrol hükümlerine başvurulabileceğini düzenlemek suretiyle, tutuklama tedbirini istisnai bir tedbir olmasını istemiştir.²³ Nitekim Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, bu hususa defalarca vurgu yapmıştır.²⁴

Adli kontrol, ceza yargılaması sırasında suç şüphesi altında bulunan kişinin tamamen özgür kalması ile tamamen tutsak olması arasında seçim yapılmasının zorlukları kapsamında benimsenen bir tedbir olarak düzenlenmiştir.²⁵ Adli kontrol tedbirinin mevcut olmadığı bir ceza muhakemesi düzeninde, suç işlediği düşünülen şüpheli ya da sanık, ya bir yere tutsak edilecek ya da tam anlamıyla serbest bırakılacaktır.²⁶ Bu kapsamda hakimi tutuklama ya da serbest bırakma arasında bir seçime zorlamamak için tutuklama yerine geçebilecek daha hafif tedbirlere yer vermek bir zorunluluk teşkil etmekteydi.²⁷

Nitekim, adli kontrolü düzenleyen 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.madde gerekçesinde, tutuklamanın yalnız başına tutuklamanın hakimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur bir kılan bir tedbir olduğu ifade edilmiştir.²⁸ Bu ikili ayrımında seçim yapmak oldukça zor olmakla birlikte, olumsuz sonuçlar doğurması da kaçınılmazdır. Söz

²³ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.277.

²⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesi, Hülya Kar [GK], Bireysel Başvuru No: 2015/20360, 27/2/2019, §18 “...Genel olarak adli kontrol, işlediği iddia olunan bir suçtan dolayı şüpheli veya sanığın, tutuklama sebeplerinin varlığı hâlinde belirli yükümlülükler yüklenerek adli makam ve mercilerin denetimi ve kontrolü altına sokulmasıdır. Adli kontrol koruma tedbiri tutuklamaya göre kişi özgürlüğünü daha az kısıtladığı ve sanık tutuklanmaksızın muhakemenin yapılabilmesini sağladığı için tutuklama yerine geçmek üzere ihdas edilmiştir. Böylelikle ilgili bütünüyle özgürlüğünden yoksun bırakılmaksızın denetim altında tutulabilmektedir. Tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olan adli kontrol, bu özelliği ile tutuklamaya ancak istisnai hâllerde başvurulması kuralının işlerlik kazanmasına katkıda bulunmakta; tutuklamanın son çare olma özelliğini ortaya koymaktadır...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başvuru No:2022/3949, Tarih: 18.07.2024;; Latife Akyüz, Bireysel Başvuru No: 2016/50822, Tarih: 7/9/2021, § 46; Anayasa Mahkemesi, Hakkı Gök, Bireysel Başvuru No: 2017/33469, Tarih: 3/11/2022, § 42.

²⁵ Vahit BİÇAK 2018, age. s.643.

²⁶ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 322.

²⁷ Mahmut KOCA 2003, agm. s.123.

²⁸ Ceza Muhakemesi Kanunu, Madde Gerekçeleri, 112.madde, E.T. 01.12.2024 <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/ceza-muhakemesi-kanunu-madde-gerekceleri/1/madde-112>

konusu seçimler arasındaki uçurum, maddi gerçeğe ulaşma ihtimali ciddi anlamda tehlikeye atmakta ve bu gayeye ulaşma ihtimalini büyük oranda zedelemektedir. Bu sebeple mevzu bahis ikili tercihten kurtulmak ve ceza yargılaması sonucunda maddi gerçeğe en sağlıklı şekilde ulaşmak için adli kontrol tedbiri benimsenmiştir.

Adli kontrol, tutuklamaya göre kişi özgürlüğünü daha az kısıtladığı ve sanık tutuklanmaksızın muhakemenin yapılabilmesini sağladığı için tutuklamanın yerine geçmek üzere düzenlendiğini ifade etmiştik.²⁹ Adli kontrol koruma tedbiri, tutuklama gibi ağır bir tedbire başvurmak yerine daha hafif tedbirlere başvurulması gerektiği düşüncesiyle ölçülülük ilkesi kapsamında,³⁰ bir diğer söylemle, ölçülülük ilkesinin sonucu olarak düzenlenmiş bir kurumdur.³¹ Dolayısıyla adli kontrol koruma tedbirinin düzenleniş amacının altında ölçülülük ilkesi yatmaktadır. Bu bağlamda adli kontrol, tutuklama gibi ağır bir tedbirin alternatifi olmak suretiyle daha ölçülü bir tedbir olarak düzenlendiğini ve ölçülülük ilkesi sağlanmak istendiğini söylemek mümkündür.

Ölçülülük; başvuru aracın, hedeflenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını ve araç ile amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmaması şeklinde tanımlanmaktadır.³² Araç ve ulaşılması gereken hedef arasındaki bağın nasıl olması gerektiğini ifade eden ölçülülük ilkesi kapsamında ortaya çıkan adli kontrol tedbiri, temel hak ve hürriyetlerin olabildiğince az zedelenmesine imkan sağlayacaktır.

Ceza yargılaması özelinde ulaşılması beklenen amaç, muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, delillerin korunması, henüz elde edilmiş delillerin elde edilmesi ve en nihayetinde ise hükmün infazının mümkün kılınması iken, araç ise koruma tedbirleridir. Ölçülülük ilkesi kapsamında bu amaç ile aracın birbirini dengelemesi belli bir oran içerisinde olması gerekir. Amaca ulaşmak her halde mübah olmamalı, hassas denge korunmalıdır.

Tutuklama, suç işlediği yönünde kuvvetli şüphenin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması durumunda hakim kararı ile kişinin özgürlüğünün kesin hükümden önce kısıtlanmasıdır.³³ Tutuklama bir koruma tedbiri

²⁹ Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgöl ve Mehmet Velat İnci*, Başvuru No:2022/39494, Bireysel Başvuru, Tarih: 18.07.2024.

³⁰ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 22.Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, s. 452.

³¹ Bahri ÖZTÜRK, Behiye EKER KAZANCI ve Sesim SOYER GÜLEÇ (2021), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 4.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 107.

³² Ergun ÖZBUDUN (2017), *Türk Anayasa Hukuku*, (2017 Anayasa değişikliklerine göre gözden geçirilmiş) 17.Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, s. 117

³³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 12.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.378

olması dolayısıyla henüz hüküm verilmeden temel hak ve özgürlükleri müdahaleyi gerektirmektedir.³⁴ Bu itibarla tutuklama tedbiri, kişiyi özgürlüğüne uzun sayılabilecek bir müdahaleyi gerektirmesi sebebiyle en ağır koruma tedbidir.³⁵ Zira tutuklama tedbiri henüz mahkumiyet hükmü kurulmadan ve hüküm kesinleşmeden önce kişinin temel hak ve özgürlüklerini ortadan kaldırmaktadır.

Böylelikle adli kontrol koruma tedbirinin düzenlenmesiyle birlikte tutuklamanın ağır sonuçlarının ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.³⁶ Sonuç olarak söylemek gerekir ki, adli kontrol tedbiri hem özgürlükçü hem de kamu düzenini koruyucu bir tedbirdir.³⁷ Adli kontrol koruma tedbirine ilişkin düzenlemelerin hukuk düzenine kazandırılmasıyla birlikte, tutuklama tedbirinin kişi için doğurduğu hak mahrumiyeti ile korunmak istenen değer arasında orantı olmaması halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi gerekecektir.³⁸ Tutuklama tedbiri yerine, adli kontrol tedbirinin tercih edilmesiyle ölçülülük ilkesi sağlanmış olacaktır. Bu itibarla, adli kontrol, ölçülülük ilkesine işlerlik kazandırmak ve en nihayetinde ise tutuklamanın ağır etkilerinin ortadan kaldırmak amacıyla düzenlenmiş bir kurumdur.³⁹

Adli kontrol hükümlerinin ceza muhakemesine kazandırılması yalnızca sanık lehine değil aynı zamanda mağdur ve suçtan zarar görenin de lehinedir. Nitekim, kişinin tutuklanması yalnızca şüpheli ya da sanık aleyhine ve onlara zararı olan bir tedbir değil aynı zamanda mağdurun da zararına sonuçlar doğurmaktadır. Şüpheli ya da sanığın tutuklanmasıyla tutuklanan kişi çalışmamakta, mağdura verilen zarar tazmin edilememesi sonucu doğurabilmektedir.⁴⁰ Bu kapsamda tutukluluğun zararlarının ortadan kaldırılması için getirilmiş olan adli kontrol tedbiri yalnızca şüpheli ya da sanığın değil, aynı zamanda mağdurun da yararına olan bir düzenlemedir.

Ayrıca, adli kontrol tedbiri yalnızca ölçülülük ilkesinin bir sonucu değil, aynı zamanda masumiyet karinesinin bir sonucu olarak da karşımıza çıkmaktadır.⁴¹ Zira

³⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge SIRMA GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440; Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 281

³⁵ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 305

³⁶ Erdener YURTCAN ve Begüm İRTİŞ 2023, age. s.167

³⁷ Mahmut KOCA 2003, agm. s.128.

³⁸ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s. 1110.

³⁹ Duygu ÖZGÜVEN (2009), “Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol””, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 81, s.318.

⁴⁰ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1111.

⁴¹ Fulya KORKMAZ (2015), “Adli Kontrol”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, s.524.

toplumda tutuklama mahkumiyet, tahliye ise beraat olarak görülmektedir.⁴² Hal böyleyken tutuklama tedbirine başvurulmasıyla birlikte kişi afişe olmakta aile bireyleri yaşam sıkıntısı çekmektedir.⁴³ Oysa kişi mahkum oluncaya kadar masumdur ve kişinin özgürlüğü mahkum oluncaya kadar kısıtlanmamalıdır.⁴⁴

Tutuklamaya ilişkin şartların oluşması ve tutuklama sebeplerin bulunması halinde dahi, soruşturma yahut kovuşturma evresinde şüpheli ya da sanık hakkındaki suç işlediğine ilişkin isnatlar henüz netliğe kavuşmamış ve maddi gerçeğe ulaşılammıştır. Bu sebeple de masum kabul edilmesi gereken bir kimsenin tutuklanmasına karar verilmesi, tutuklamanın, mahkumiyet; tahliyenin ise beraat olarak görüldüğü toplumda, şüpheli ya da sanığın yerini önemli ölçüde zedelenmesine ve statüsünün zarara uğramasına sebebiyet verecektir.

Bu bağlamda kişinin tutuklanması ve dolayısıyla tutsak edilmesi yerine adli kontrol gibi ölçülü bir tedbire başvurmak da masumiyet karinesinin bir sonucudur. Nitekim suç soruşturması ve kovuşturması devam ederken şüpheli ya da sanık hala bir suç şüphesi altındadır ve en nihayetinde belirtmek gerekir ki hüküm kesinleşene kadar da masum kalacaktır. Bu hususlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, soruşturma ve kovuşturma evresinde henüz hakkında kesinleşmiş bir hüküm verilmemiş olması sebebiyle, masum olduğunun kabulü gereken şüpheli yahut sanığın en ağır koruma tedbiri olan tutuklama tedbirine tabi tutulması, telafisi mümkün olmayan mağduriyetlere neden olduğundan adli kontrol koruma tedbiri şeklinde bir tedbir düzenlenmiştir.⁴⁵

Bununla birlikte, adli kontrol tedbirinin yalnızca tutuklamanın alternatifi olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira adli kontrol koruma tedbirinin tutuklama yasaklarında ve tutukluluğa ilişkin azami sürelerin dolması halinde de uygulanabileceğine yönelik kanuni düzenlemelerle birlikte, adli kontrol salt olarak tutuklamanın alternatifi olmaktan çıkarılmış, tamamlayıcısı ve devamı niteliğine bürünmüştür.⁴⁶ Dolayısıyla adli kontrol koruma tedbiri, birkaç şekilde karşımıza çıkabilmekte ve birkaç fonksiyonu bulunmaktadır. Bu fonksiyonlar, alternatiflik fonksiyonu ve tamamlama fonksiyonu şeklinde sıralanabilir.⁴⁷

⁴² Mustafa T. YÜCEL (2010), “Tutuklama Paradoksu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 91, s.483

⁴³ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s. 1111.

⁴⁴ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.334.

⁴⁵ Ahmet YÜZÜNCÜDÜR (2015), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.4.

⁴⁶ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.314.

⁴⁷ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.322.

Adli kontrolün yerine getirmekte olduğu ilk fonksiyon alternatif olma fonksiyonudur. Bu fonksiyonun “*seçenek olma*” fonksiyonu olarak da ifade edilmesi mümkündür. Adli kontrol, kural olarak tutuklamaya seçenek bir tedbirdir.⁴⁸ Bu fonksiyon ile adli kontrol, gerek soruşturmada gerek ise kovuşturmada hakim ya da mahkemeyi tamamen tutsak etmek ile serbest bırakma arasında bırakmayacak, buna alternatif olarak şüpheli ya da sanığın soruşturma ve kovuşturma evresinde denetim altında tutulmasını sağlayıp, tutuklama ile ulaşılabilecek amaçlara, daha ölçülü bir şekilde ulaşılmasını sağlayacaktır. Adli kontrole ilişkin düzenlemelerin ana perspektifi bu fonksiyon üzerinedir. Böylelikle bu fonksiyon bağlamında, şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine adli kontrol tedbirlerine başvurulması genel itibarıyla ölçülülük ve masumiyet karinesinin korunmasına hizmet edecektir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan adli kontrole ilişkin düzenlemelerde, adli kontrolün alternatif bir işleve sahip olduğu açıkça görülmektedir. Kanun’un 109.maddesinde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceği ifade edilmiştir. Bu fonksiyon adli kontrol tedbirinin temelini oluşturmaktadır. Öyle ki kimi yazarlarca adli kontrol doğrudan tutuklamanın alternatifi olarak tanımlanmakta ve bu başlık altında incelenmektedir.⁴⁹

Adli kontrolün ikinci fonksiyonu, tamamlama fonksiyonudur. Adli kontrol koruma tedbiri, kimi durumda tamamlayıcı görev üstlenmektedir. Bu fonksiyon kendini tutuklamanın yerine değil de onu takiben uygulanması şeklinde gösterir.⁵⁰ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109/7.maddesinde, “...*Kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabilir...*” şeklinde düzenlemeye yer verilerek, kanun koyucunun benimsediği azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol altına alma kararı verilebilecektir. Gerçekten de kanun koyucu, tutuklama bakımından birtakım azami süreler öngörmüştür. Tutuklama kapsamında azami sürelerin benimsenmiş olmasının nedeni, tutuklamanın bir ceza değil koruma tedbiri olmasından⁵¹ ve

⁴⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge SİRMA GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.488

⁴⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.452.

⁵⁰ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 322.

⁵¹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Esra ALAN, Özge SİRMA GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Özden ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.475.

nihayetinde ise koruma tedbirlerinin geçicilik özelliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır.⁵² Kanun koyucu, Kanun'da benimsenen bu azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol koruma tedbirine başvurulabileceğini düzenleme altına almak suretiyle adli kontrole tamamlayıcı bir fonksiyon kazandırmıştır.

Adli kontrolün bir diğer özelliği **bağımsız bir tedbir** olmasıdır. Adli kontrolün bağımsız bir tedbir oluşu, tutuklama yasağı bulunan hallerde de adli kontrol altına alma kararı verilebileceğine ilişkin düzenlemelerde kendini göstermektedir. Şöyle ki, kanun koyucu, ölçülülük ilkesinin bir gereği ve bu ilkenin uygulama biçimi olarak kimi durumlarda tutuklama yasağı öngörmüştür.⁵³ Belirtmek gerekir ki, kanun koyucu tarafından belirlenen tutuklama yasakları da tıpkı adli kontrol koruma tedbirine ilişkin düzenlemeler gibi ölçülülük ilkesinin bir yansımasıdır.⁵⁴ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/2.maddesinde tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceğini ifade etmek suretiyle, adli kontrolün uygulama alanını tutuklamanın uygulama alanından geniş tutmuş ve adli kontrol koruma tedbirine bağımsız bir özellik kazandırmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekir ise, adli kontrol tedbiri esasında tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca adli kontrol tedbirleri ile ulaşılması mümkün ise bu durumda tutuklama kararı yerine adli kontrol altına alma kararının verilmesi gerekir. Adli kontrol tedbirinin amacı, şüpheli ya da sanığın kaçmasını önlemek, delilleri karatmasının önüne geçmek, verilecek hükmün infazını mümkün hale getirmektir.⁵⁵ Eğer bu amaçlara adli kontrol ile ulaşılabilir ise artık tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirine değil adli kontrol koruma tedbirine başvurmak gerekir. Bu husus adli kontrolün alternatif oluşunun bir karşılığıdır. Adli kontrolün aynı zamanda tamamlayıcı bir özelliği de vardır. Zira kanun koyucu tutukluluğa ilişkin benimsenen azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol altına alma kararı verilebileceğini ifade etmiştir. Bu husus ise tamamlama fonksiyonunun karşılığıdır. Son olarak ise adli kontrolün yalnızca tutukluluğa alternatif olma gibi bir vasfı olmadığını söylemek lazım gelir. Zira kanun koyucu tutuklama yasakları kapsamında da adli kontrol

⁵² Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 7499 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 23.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara. s. 386.

⁵³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 310.

⁵⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.469.

⁵⁵ Vahit BIÇAK 2018, age. s.643

hükümlerine başvurulabileceğini ifade etmiş ve adli kontrole aynı zamanda bağımsız bir özellik de kazandırmıştır.

1.1.3. Adli Kontrolün Amacı

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, tutuklamaya alternatif olması, ölçülülük ilkesinin ihlalini en aza indirmek amacıyla yani ölçülülük ilkesinin işlerlik kazanabilmesi adına⁵⁶ ve en nihayetinde ise tutuklama gibi ağır bir tedbirin istisnai hale getirilebilmesi⁵⁷ amacıyla düzenlenmiştir. Bu itibarla adli kontrol esasında tutuklamanın amaçlarına hizmet etmesi için ve bu bağlamda tutuklama ile ulaşılmak istenen amaçlara kişiyi özgürlüğünden tamamen yoksun bırakmadan denetim ve gözetim altına almak suretiyle⁵⁸ ulaşabilmek amacıyla düzenleme altına alınmıştır.

Bu tedbire başvurmakla, kişiyi özgürlüğünden tamamen yoksun hale getirmek amaçlanmamakta, aksine gözetim ve denetim altında olması sağlanmaktadır. Ancak adli kontrol hükümlerine başvurmak, tamamen özgürlük anlamına gelmez.⁵⁹ Zira adli kontrol koruma tedbirine başvurmakla da az ya da çok birçok temel hak ve özgürlük kısıtlanmaktadır.

Bir koruma tedbiri olan adli kontrol uygulamasında ceza yargılamasının düzgün bir şekilde ilerlemesi amaçlanmaktadır.⁶⁰ Bu itibarla, tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olan adli kontrol, bu özelliği ile tutuklamaya ancak istisnai hallerde başvurulması kuralını işlerlik kazanmasına katkıda bulunmakta; tutuklamanın son çare olma özelliğini ortaya koymaktadır.⁶¹

Tutuklama koruma tedbirine başvurmak suretiyle ulaşılmak istenen amaca adli kontrol ile ulaşılması halinde, adli kontrol tedbirleri uygulanması gerekir.⁶² Bu sebeple adli kontrole başvurmak suretiyle ulaşılmak istenen amaç, esasında tutuklama tedbirine başvurmak suretiyle ulaşılmak istenen amaç ile benzerlik göstermektedir. Bu noktada adli kontrol koruma tedbirine başvurmakla ulaşılmak istenen amacın tespiti için tutuklama koruma tedbirine başvurmayla ulaşılmak istenen amacın incelenmesi önem arz etmektedir.

⁵⁶ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.318.

⁵⁷ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s. 277.

⁵⁸ Özge SIRMA GEZER ve Yasemin F. SAYGILAR KIRIT (2016), “Adli Kontrol”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 15, s.709.

⁵⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.128.

⁶⁰ Ahmet YÜZÜNCÜDÜR 2015, agt. s.5.

⁶¹ Anayasa Mahkemesi, *Hülya Kar*, Başvuru No: 2015/20360, Tarih: 27/2/2019, §50

⁶² Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1110.

Öncelikle tutuklamanın amacının tespiti için T.C. Anayasası'nın kişi hürriyeti ve özgürlüğünü düzenleyen 19/4.maddesinin göz önünde bulundurulması gerekir. Söz konusu hüküm, suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin ancak kaçmalarını, delillerini yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek ve bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabileceğini ifade etmektedir. Söz konusu hüküm açıkça tutuklama kararının, kişilerin ancak kaçmalarını, delillerini yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek ve bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde verilebileceğini ifade etmiştir.

Bu itibarla tutuklama, suç işlediği kuvvetli şüphesinin varlığı gösteren somut delillerin ve tutuklama nedenlerinin bulunması halinde şüpheli veya sanığın kaçmasını ve delilleri karartmasını önlemek amacıyla başvurulacak bir tedbirdir.⁶³ Tutuklamanın amacı, ceza muhakemesi sırasında delillerin muhafazasını sağlamak, şüpheli veya sanığın kaçmasını önlemek ve muhakemeyi mümkün kılmak olup, nihayetinde ise verilebilecek hükmün yerine getirilmesidir.⁶⁴ Şayet bu amaçlara adli kontrole başvurulmak suretiyle ulaşılabiliyorsa, bu durumda tutuklama kararı değil adli kontrol altına alma kararı verilmesi gerekir.

Her ne kadar adli kontrol tedbirine başvurmakla ulaşılmak istenen amaç ile tutuklama tedbirine başvurulmakla ulaşılmak istenen amaç benzerlik gösterse de, bu durumun her zaman geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Adli kontrol yükümlülükleri sadece tutuklama ile ulaşılmak istenen amaçlara hizmet etmemektedir. Bunun sebebi yükümlülüklerin çeşitli ve birbiri ile ilgisiz bir şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Örneğin, adli kontrol koruma tedbirinin tutuklama koruma tedbirinden farklı olarak mağdurun korunması, mahkeme masraflarının ödenmesi gibi amaçlara ulaşmayı da hedeflediğini söylemek mümkündür.⁶⁵ Gerçekten de, adli kontrol başlığı altında düzenlenen ve adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan *“aile yükümlülüklerini yerine getireceğine dair adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme”* (CMK, md.109/2-i) tedbirinin, tutuklama tedbirinin amacıyla benzerlik gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Söz

⁶³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.378

⁶⁴ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara. s.324.

⁶⁵ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1110.

konusu yükümlülüğün, tutuklamanın sebepleri bağlamında kaçmanın ya da delil karartılmasının engellenmesi amacı yönünden bir faydası bulunmamaktadır.

Kısaca, adli kontrolün, tutuklama koruma tedbirine alternatif olarak gelmesi, bu tedbire kural olarak tutuklama sebeplerin var olması halinde başvurulabiliyor oluşu ve en nihayetinde ise bu kanunda yer alan düzenlemenin açıkça tutuklama yerine adli kontrol altına alma kararı verilebileceğinin düzenlenmiş olması hususları; esasında adli kontrol koruma tedbirine başvurmak ile ulaşılması beklenen amacın, tutuklama koruma tedbirine başvurmak suretiyle ulaşılması beklenen amaç ile benzerlik gösterdiği sonucunu doğurabilir. Ancak adli kontrol koruma tedbiri altında düzenlenen yükümlülüklerin çeşitli olması ve bu yükümlülüklerden bazılarının tutuklamanın amaçlarına hizmet etmesinin niteliği gereği mümkün olmaması, tutuklama ve adli kontrol koruma tedbirinin amaçlarının birbiri ile aynı olduğunu ifade etmeyi imkansız hale getirmektedir.

1.1.4. Kanundaki Yeri

Koruma tedbirlerinin sistematik olarak yerleri değiştirilmiş ve bu kapsamda kişi özgürlüğünü kısıtlayan tedbirlerden başlamak üzere bir düzenleme yapılmıştır.⁶⁶ Adli kontrole ilişkin temel esaslar, tutuklama koruma tedbirine ilişkin düzenlemelerden hemen sonra, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesi ve devamında düzenleme altına alınmıştır.

Ancak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda genel itibariyle temel hak ve özgürlükleri en çok kısıtlayandan en az kısıtlayana doğru bir düzen içerisinde düzenlendiğini söylemek mümkün değildir. Zira kanun koyucu, adli kontrol koruma tedbirini, tutuklama koruma tedbirinden sonra düzenleme yolunu tercih etmiştir.

Bu bağlamda, koruma tedbirlerinin genel itibari ile Kanun'da kişi özgürlüğünü kısıtlayan tedbirlerden başlamak üzere ve temel hak ve özgürlükleri en çok kısıtlayandan en az kısıtlayana doğru bir düzen içerisinde düzenlenmiş olması hususu göz önüne alındığında; adli kontrol koruma tedbirinin, tutuklama tedbirinden sonra düzenlenmiş olması durumunun eleştirilmesi mümkündür.⁶⁷

Bir görüşe göre, Kanun'da önce tutuklama tedbirinin sonra ise adli kontrol tedbirinin düzenlenmiş olması bu durum ile çelişmektedir.⁶⁸ Nitekim adli kontrol

⁶⁶ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.282.

⁶⁷ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.526.

⁶⁸ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.315.

koruma tedbirinin tutuklama koruma tedbirinden sonra düzenlenmiş olması durumu; tutuklama tedbirine, adli kontrol koruma tedbirinden öncelikle başvurulacağı, bu tedbirin uygulanmaması halinde adli kontrol koruma tedbirine başvurulabileceği kanısını uyandırabilir.

Bu durumun tutuklama koruma tedbirinin istisnailiğine zarar verdiğini söylemek mümkündür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yapılacak bir düzenleme ile tutuklama koruma tedbirinin adli kontrol koruma tedbirinden sonra düzenlenmesi durumunda; adli kontrolün öncelikle değerlendirilmesi gerektiğine, ancak bu tedbirin yetersiz kalması durumunda tutuklama tedbirine başvurulabileceği vurgulanabilecektir. Nitekim, kimi yazarlar, adli kontrol tedbirinin tutuklama tedbirinden önce kaleme almıştır.⁶⁹ Keza aynı şekilde adli kontrol tedbirinin tutuklama tedbirinden önce düzenlenmesi; koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere müdahale yoğunluğuna göre bir düzen içerisinde olmasına da katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak, tutuklama tedbirinin adli kontrol tedbirinden sonra düzenlenmesi, tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirinin istisnailiğine, tutuklama tedbirine başvurmadan önce adli kontrol hükümlerinin değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu yapmak suretiyle düzenleme itibarıyla algısal bakımdan bir koruma sağlayacaktır. Bu sebeple adli kontrol koruma tedbirine ilişkin hükümlerin, tutuklama koruma tedbirine ilişkin hükümlerden önce yer alması sistematik açıdan daha doğru ve yerinde olacağı kanısındayız.

1.2. ADLİ KONTROLÜN HUKUKİ NİTELİĞİ

1.2.1. Genel Olarak

Adli kontrol, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Koruma Tedbirleri*” başlıklı Dördüncü Kısım’da “*Adli Kontrol*” başlıklı Üçüncü Bölüm’de düzenlenmiştir. Adli kontrol, Kanun’da, ayrı bir başlık altında bağımsız olarak ancak tutuklama koruma tedbiri ile sıkı bir bağ içinde, tutuklamanın türevi⁷⁰ ve alternatifi⁷¹ olarak düzenleme altına alınmıştır.

Gerek kanundaki düzenleme yeri, gerek koruma tedbirleri arasında yer alan ve uygulamada sıkça başvuru tutuklama koruma tedbiri ile sıkı bir bağ içerisinde düzenlenmesi, gerek kesin hükümden önce temel hak ve özgürlükleri kısıtlaması ve

⁶⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.368.

⁷⁰ Erdener YURTCAN ve Begüm İRTİŞ 2023, age. s.172.

⁷¹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.452.

nihayetinde ise koruma tedbirlerinin tüm özelliklerini taşıması sebebiyle adli kontrolün bir koruma tedbiri olduğunu söylemek mümkündür.⁷²

Adli kontrolün koruma tedbirlerinden biri olması ve nihayetinde ise uygulamadaki sorunların adli kontrolün bir koruma tedbiri olduğunun göz ardı edilmesinden kaynaklanması sebebiyle; “*koruma tedbiri*” kavramının incelenmesi, şartlarının ve özelliklerinin irdelenmesi, adli kontrol koruma tedbirinin anlaşılması bakımından büyük önem arz etmektedir.

1.2.2. Koruma Tedbiri Kavramı

Ceza yargılamasının yapılabilmesi ve verilecek hükmün infazı için birtakım önlemlere başvurmak gerekir.⁷³ Bu önlemler ceza muhakemesinde koruma tedbirleri olarak anılmaktadır. Koruma tedbirleri yargılaması yapılacak olan suç olayına ilişkin olarak delillerin toplanmasına, şüphelinin yargılama makamının karşısına çıkarılmasını sağlayan⁷⁴, yargılama makamlarının görevlerini yapmasında gerek ise hüküm vermelerinde kullandıkları,⁷⁵ maddi gerçeğe ulaşmaya katkı sağlayan⁷⁶, suçun yargılanması esnasında yeninden yaşatılması amacıyla alınan tedbirlerdir.⁷⁷

Suç soruşturması yahut kovuşturmasına ilişkin delillerin toplanması, bunların korunması ve en nihayetinde ise şüpheli ya da sanığın muhakeme sürecinde hazır bulunmasını sağlayan tedbirler, bir bütün olarak koruma tedbiri olarak anılmaktadır. Bu itibarla görülmektedir ki koruma tedbirleri, ceza muhakemesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Deliller, ceza yargılaması bakımından büyük bir öneme sahip olmakla, muhakeme makamlarının ve özellikle yargılama makamlarının görevlerinin yaparken kullandıkları vasıtalar olarak tanımlanmaktadır.⁷⁸ Koruma tedbirlerini, suçun iz ve delillerine el konulması ve muhafaza altına alınması ile birlikte suçlunun kontrol altında bulundurulmasına yönelik alınan tedbirleri bütünü olarak tanımlamak da mümkündür.⁷⁹ Önemle belirtmek gerekir ki, koruma tedbirleri yalnızca delilleri

⁷² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s. 277.

⁷³ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.380.

⁷⁴ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1109

⁷⁵ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433.

⁷⁶ Recep KAHRAMAN (2021), “Koruma Tedbirlerinde Orantılılık İlkesi,” *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 79, Sayı 1, s.279.

⁷⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

⁷⁸ Nurullah KUNTER, Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU (2006), *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14.Bası, Arıkan Yayınevi, İstanbul, s.591.

⁷⁹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.285.

korumaya yönelik tedbirler değil, aynı zamanda, yeni delillerin ortaya çıkmasına yardımcı tedbirlerdir.⁸⁰ Bu itibarla, koruma tedbirleri ile yalnızca ortaya konan deliller korunmayacak, aynı zamanda ortaya koyulan delillerin korunması da sağlanacaktır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen koruma tedbirleri, yakalama (CMK m. 90), gözaltı (CMK m. 91 v.d.), tutuklama (CMK m.100 v.d.), adli kontrol (CMK m.109 v.d.), arama ve elkoyma (CMK m.116 v.d.), şirket yönetimi için kayyım tayini (CMK m.133) bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma (CMK m.134), telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi (CMK m.135 v.d.), gizli soruşturmacı ve teknik araçla izleme (CMK m. 139 v.d.) şeklinde ana başlıklar halinde sıralanabilir.

Koruma tedbirleri oldukça geniş kapsamlı düzenlenmiştir. Koruma tedbirlerine hangi hallerde başvurulabileceği, hangi şartların gerçekleşmesi gerektiği ve ne şekilde hangi sürelerle başvurulacağı kanun koyucu tarafından, *kanunilik ilkesinin* gereği olarak açıkça düzenleme altına alınmıştır.

Koruma tedbirlerin geniş kapsamda düzenlenmesi sebebiyle, söz konusu koruma tedbirlerinin birçok şekilde değerlendirilebilmesi ve tasnife tabi tutulması mümkündür. Bunun başlıca nedeni, koruma tedbirlerinin çoğunun ortak özelliğinin olması, birtakım yönler bakımından birbirine benzerlik göstermesidir.

Örneğin, kimi yazarlar koruma tedbirlerini geleneksel koruma tedbirleri ve modern koruma tedbirleri olmak üzere iki başlık altına incelemektedir. Klasik koruma tedbirleri başlığı altında, yakalama (CMK m. 90), gözaltı (CMK m. 91 v.d.), tutuklama (CMK m.100 v.d.), adli kontrol (CMK m.109 v.d.), arama ve elkoyma (CMK m.116 v.d.) incelenirken, modern koruma tedbirleri başlığı altında ise telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi (CMK m.135 v.d.), gizli soruşturmacı ve teknik araçla izleme (CMK m. 139 v.d.) tedbirleri incelenmektedir⁸¹

Modern koruma tedbirleri, klasik koruma tedbirlerine kıyasen, ceza muhakemesine yeni kazandırılmış tedbirlerdir. Modern koruma tedbirleri aynı zamanda yeni delil elde etme yöntemi olarak da işlev görmektedir.⁸²

Adli kontrol, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda koruma tedbiri başlığı altında düzenlenmiş olması, koruma tedbirlerinin sahip olduğu özelliklerin hepsine

⁸⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 281.

⁸¹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440; Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 441

⁸² age.

sahip olması ve en nihayetinde ise koruma tedbirleri arasında sıklıkla başvuru alan ve en önemlilerinden biri olan tutuklama ile sıkı bir ilişki içinde olması sebebiyle, koruma tedbiri niteliğinde olduğunu ifade etsek de, gerek adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerden bazılarının koruma tedbiri niteliğinden uzak olması, gerek ise kavramsal benzerlikler nedeniyle başka kavramlarla karıştırılması mümkündür. Bu itibarla birtakım kavramlardan ayrıştırılması ve farklarının ortaya konulması gerekliliği sebebiyle koruma tedbirinden farklı kavramların incelenmesi önem arz etmektedir.

1.2.2.1. Benzer Kavramlardan Farkı ve İlişkisi

1.2.2.1.1. Tehlike Tedbiri

Tehlike tedbiri, zarar ihtimaline karşı alınan tedbirlerini bütünüdür.⁸³ Tehlike tedbirleri, tehlikenin yakınlığı ve uzaklığı, suçun henüz işlenip işlenmediği bakımından, önleme tedbirleri ve koruma tedbirleri olmak üzere iki ana başlıktan oluşmaktadır.⁸⁴

Bu itibarla, belirtmek gerekir ki tehlike tedbiri ile koruma tedbiri birbirinden başka kavramlar olmakla, koruma tedbiri esasında tehlike tedbirinin bir türüdür.⁸⁵ Bu bağlamda, tehlike tedbiri kavramı çatı kavram olduğunu söylemek mümkündür.

1.2.2.1.2. Önleme Tedbiri

Önleme tedbiri kavramı ile koruma tedbiri kavramı birbirinden farklı kavramlardır. Her iki kavram da, tedbir niteliğinde olması ve tedbir olarak anılması; kavramların birbirine karışmasına sebebiyet vermektedir. Bu itibarla koruma tedbiri kavramı ile önleme tedbiri kavramının ayrımının yapılması önem arz etmektedir.

İlk olarak, önleme tedbirleri, bir tehlikenin mevcut olduğu ancak henüz suçun işlenmediği durumlarda söz konusu olan tedbirlerdir.⁸⁶ Önleme tedbirlerine başvurulduğu esnada henüz suç işlenmemiştir. Oysa, koruma tedbirlerine başvurulurken bir suç soruşturması ya da kovuşturması bulunmalıdır. Nitekim, koruma tedbirlerine suç şüphesinin bulunması halinde başvurulması, bu tedbirlerin “adli” olması şeklinde ifade edilmektedir.⁸⁷

⁸³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.293.

⁸⁴ age.

⁸⁵ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433.

⁸⁶ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.288

⁸⁷ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.330.

Koruma tedbiri ile önleme tedbiri arasındaki bir diğer fark tehlikenin yakınlığıdır. Önleme tedbirlerinde tehlike, koruma tedbirlerine nispeten daha uzaktır.⁸⁸ Koruma tedbirlerinde tehlike daha yakındır. Bu sebeptendir ki, artık tehlikenin önlenmesi için geçse ve tehlike yakınsa bu durumda tehlikeden korunmak için başvurulacak tedbirlere koruma tedbirleri denmektedir.⁸⁹

Keza koruma tedbirlerine başvurabilmek için ise söz konusu tehlikenin var olması yetmez, aynı zamanda bu tehlikenin yakın bir tehlike olması da gereklidir.⁹⁰ Koruma tedbirlerinde gecikmede tehlike bulunması bir şarttır. Bu itibarla şayet koruma tedbirlerine derhal başvurulmaması halinde ya da geç başvurulması halinde; muhakeme hiç ya da gereği gibi yapılamayacak ve nihayetinde ise hüküm infaz edilemeyecektir.⁹¹

Kısaca belirtmek gerekir ise koruma tedbirleri, suç teşkil eden eylemin gerçekleştirilmesine duyulan şüphe dolayısıyla eylemden sonra alınan tedbirlerken, önleme tedbirleri söz konusu eylemler gerçekleşmeden önce, onları engelleme amacıyla alınan tedbirlerdir.⁹²

Önleme tedbiri ile koruma tedbirleri arasında farklılıklar olmasına ve farklı kavramlar olmasına karşın; benzer yönlerinin de bulunduğunu ifade etmek gerekir. Koruma tedbirleri, çeşitli temel hak ve özgürlüklere henüz hüküm kurulmadan müdahaleyi gerektiren tedbirler olarak düzenlenmişlerdir.⁹³ Bu bağlamda koruma tedbirleri, temel hak ve hürriyetleri kısıtlayan, kimi zaman ise bu hak ve hürriyetleri geçici süre tamamen ortadan kaldırabilen tedbirler olarak düzenleme altına alınmıştır. Önleme tedbirleri de tıpkı koruma tedbirleri gibi temel hak ve hürriyetlere müdahale eder.⁹⁴ Dolayısıyla, benzer yön olarak her iki tedbirin de nihayetinde temel hak ve özgürlüklere dokunduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak ifade etmek gerekirse, her ikisi de tehlike tedbirinin bir türü olan önleme tedbiri ve koruma tedbiri bakımından da bir tehlike söz konusudur. Koruma tedbirine başvuruda tehlike yakın iken, önleme tedbirinde bu tehlike daha uzak bir konumdadır. Bununla birlikte, önleme tedbirlerine henüz suç işlenmemişken

⁸⁸ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.293.

⁸⁹ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433.

⁹⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.334.

⁹¹ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 286.

⁹² Feridun YENİSEY (1978), “Önleme Tedbirlerinde Kolluğun Yetkileri”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.49.

⁹³ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.281.

⁹⁴ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.328.

başvurulurken, koruma tedbirlerine suç işlendikten sonra başvurulur ki bu durum koruma tedbirlerinin “adli” olması şeklinde tanımlanabilir. Nihayetinde ise her ne kadar iki tedbirin birbirinden farkları bulunsa da bu tedbirler en nihayetinde temel hak ve özgürlüklere dokunan tedbirler olması sebebiyle de benzer yönlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür.

1.2.2.1.3. Güvenlik Tedbiri

Koruma tedbiri kavramı ile sık karıştırılan kavramlardan biri de güvenlik tedbiri kavramıdır. Koruma tedbiri kavramı ile güvenlik tedbiri kavramı birbirinden farklı kavramlardır. Her ne kadar birbirinden başka ve farklı kavramlar olsa da, her ikisinin de tedbir şeklinde ifade edilmesi, bununla birlikte adli kontrol koruma tedbiri başlığı altında düzenlenen yükümlülüklerin güvenlik tedbirine benzemesi iki kavramın birbirine karıştırılmasına neden olmaktadır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki güvenlik tedbiri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda değil, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda düzenlenmiş bir kavramdır. Bu itibarla, güvenlik tedbiri kavramı, muhakemeye ilişkin bir kavram olmayıp, nelerin suç olduğunu ve bu suçların yaptırımını belirleyen maddi ceza hukukunun konusudur. Güvenlik tedbiri kavramı, gerek 765 sayılı Kanun’da gerek ise 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda düzenleme altına alınmıştır. 765 sayılı Ceza Kanunu’nda, emniyet tedbiri kavramı tercih edilmişken, 5237 sayılı TCK’de, güvenlik tedbiri terimi tercih edilmiştir.⁹⁵

Güvenlik tedbirleri, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda; belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma (TCK 53.md); eşya müsadere (TCK 54.md); kazanç müsadere (TCK 55.md), çocuklara özgü güvenlik tedbirleri (TCK 56.md), akıl hastalarına özgü güvenlik tedbirleri (TCK 57.md); suçta tekerrür ve özel tehlikeli suçlular (TCK 58.md); sınır dışı edilme (TCK 59.md.); ve son olarak tüzel kişiler hakkındaki güvenlik tedbirleri olmak üzere düzenleme altına alınmışlardır.

Güvenlik tedbiri, tehlikeli suçlulara karşı toplumu korumak amacıyla uygulanan⁹⁶ ve suç işlenmesini önlemeye yönelik yaptırımlardır.⁹⁷ Yaptırımlar ceza

⁹⁵ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN, Serkan MERAKLI, Pınar BACAĞSIZ ve İsa BAŞBÜYÜK (2023), *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 14.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s. 643.

⁹⁶ Mehmet Emin ARTIK (2008), “Güvenlik Tedbirleri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, s.461.

⁹⁷ Doğan SOYASLAN (2020), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 9.Baskı, Ankara. s.600.

hukukunun vazgeçilmez silahıdır. Ceza hukukunda yaptırım, kanunun suç olarak tanımladığı fiillerin neticesinde failin karşılaştığı müeyyidelerdir. Bu itibarla yaptırım, suç teşkil eden haksızlıklara bağlanan hukuki sonuçlardır.⁹⁸

Oysa koruma tedbirleri yaptırım değildirler. Koruma tedbirleri, soruşturma ve kovuşturma sürecinde bir temel hakkı hükmün kesinleşmesinden önce kısıtlayan, geçici, gecikemez ve kural olarak hâkim kararını gerektiren tedbirlerdir.⁹⁹ Koruma tedbirleri, muhakemenin sağlıklı bir şekil de yürütülmesi ve en nihayetinde de muhakeme sonucunda verilen hükmün infazı için gerekli tedbirler bütünüdür. Öz itibariyle belirtmek gerekir ise koruma tedbirleri, yargılama makamlarının hükmü vermede kullandıkları vasıtalarlardır.¹⁰⁰ Görülmektedir ki koruma tedbirleri vasıta olmakla birlikte, bu tedbirlerin yaptırım olarak uygulanması mümkün değildir ve olmamalıdır. Bu bağlamda esasında koruma tedbiri kavramı ile güvenlik tedbiri kavramı temelinde birbirinden ayrılmaktadır.

Ancak ifade etmek gerekir ki güvenlik tedbirleri ile koruma tedbirlerinin farklı kavramlar olsa da ortak noktaları da bulunmaktadır. Zira her iki kavram da kanunilik prensibi ekseninde şekillenmektedir. Şöyle ki, nasıl kanunsuz güvenlik tedbiri olmaz ise, kanunsuz koruma tedbirinin de olması mümkün değildir. Dolayısıyla kanunilik ilkesinin hem koruma tedbirleri hem de güvenlik tedbirleri için geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak, koruma tedbirleri, tedbir niteliğine haiz kurumlarken, güvenlik tedbirleri ceza hukuku kapsamında yaptırım olarak düzenlenmiş kurumlardır. Bu itibarla söz konusu kavramlar temelde birbirinden ayrılmaktadır. Uygulamada ise koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında ortaya çıkan en sorunlu olan noktalardan birisi, koruma tedbirlerinin yaptırım gibi değerlendirilmesi ve cezalandırma aracı olarak kullanılmasıdır. Örneğin, bir koruma tedbiri olan tutuklama, şüpheli ya da sanığın hükmü verilmeye kadar cezalandırılması yahut hükmün baştan infazı için değil, kanunda belirtilen tutuklama sebepleri varlığı halinde başvurulabilen ve başvurulması gereken bir tedbirdir. Ancak uygulamada, tutuklama tedbirine, tutuklama sebepleri değerlendirilmeden ve bu sebepler bulunmasa dahi başvurulduğu görülmekte; adeta bir yaptırım ve hükmün baştan infazı olarak başvurulduğu

⁹⁸ İzzet ÖZGENÇ ve İlhan ÜZÜLMEZ (2022), *Ceza Genel Hukuku*, Gözden Geçirilmiş 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.159

⁹⁹ Anayasa Mahkemesi, *Nurcan Kaya*, Başvuru No: 2019/39847, Tarih: 25.01.2024.

¹⁰⁰ Nurullah KUNTER 1970, age. s.433

görülmektedir. Bu sorun, koruma tedbirlerinin tedbir olduğunun ve nihayetinde ise bir yaptırım olmadığının göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.3. Koruma Tedbirlerinin Ortak Özellikleri

Koruma tedbirleri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda kanunilik prensibi kapsamında sıkı şartlar altında düzenlenen kurumlardır. Bu sebeple koruma tedbirlerinin özelliklerinin incelenmesi önemlidir. Söz konusu özellikler, koruma tedbirinin esasını oluşturmakla birlikte büyük bir öneme sahiptir.

Genel itibariyle koruma tedbirleri, temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran, ceza muhakemesi kapsamında amaç değil, araç niteliğinde olan geçici tedbirlerdir. Bu noktada belirtmek gerekir ki adli kontrol de bir koruma tedbiri olması sebebiyle sayılacak olan özelliklerin hepsini haizdir. Bu bağlamda, koruma tedbirlerinin ortak özellikleri incelenirken, bir koruma tedbiri olması sebebiyle bu özellikler adli kontrol bağlamında da irdelenecektir.

1.2.3.1. Araç (Vasıta) Olması

Koruma tedbirleri, amaç değil, araçtır. Ceza yargılamasının yapılmasıyla koruma tedbirlerine başvurulması amaçlanmaz. Aksine ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve en nihayetinde ise bu yargılama neticesinde verilen hükmün infazını mümkün kılmak için koruma tedbirlerine başvurmak gereklidir.

Koruma tedbirlerinin araç olması, maddi gerçeğe ulaşmada ve hükmün infazını sağlamada vasıta görevi görmelerini ifade eder.¹⁰¹ Koruma tedbirleri hükmün vasıtasıdır.¹⁰² Bu tedbirlere başvurmak suretiyle yargılamanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi ve neticelendirilmesi sağlanır. Araç olmasının bir gereği olarak bu vasıtalar ceza muhakemesinin yapılmasını kolaylaştırmaya hizmet etmektedir.¹⁰³ Nitekim, Yargıtay vermiş olduğu kararlarda, koruma tedbirleri kapsamında kişi hak ve özgürlüklerini sınırlandırmanın kanunla yapılması gerektiğini, bu tedbirlerin geçici olduğuna ve nihayetinde ise amaç değil araç olmalarının esas olduğuna vurgu yapmaktadır.¹⁰⁴

¹⁰¹ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.286.

¹⁰² Nurullah KUNTER 1970, age. s.433.

¹⁰³ Uğur ERSOY (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara. s.362.

¹⁰⁴ Yargıtay 19. Ceza Dairesi, Tarih: 27.03.2017 tarih, 2016/1593 E., 2017/2620 K. 7

Koruma tedbirlerinin araç olması; maddi gerçeğe ulaşmada ve en nihayetinde ise verilen hükmün infazı için araç olmaları anlamına geldiği gibi aynı zamanda başka bir koruma tedbirine başvuruda araç olmaları anlamına da gelmektedir.¹⁰⁵

Bu durum koruma tedbirlerinin kimi durumda doğrudan vasıta olmaları kimi zaman ise dolaylı vasıta olmaları olarak ifade edilmektedir.¹⁰⁶ Doğrudan vasıta olma, koruma tedbirlerinin maddi gerçeğe ulaşmada ve en nihayetinde verilen hükmün infazı için araç olmalarını ifade ederken, dolaylı vasıta oluşları ise başka bir koruma tedbiri bakımından araç olmalarını ifade etmektedir.

Esasında doğrudan araç olma hali; koruma tedbirlerinin ceza muhakemesini sağlıklı yürütülebilmesi ve en nihayetinde ise hükmün infazını mümkün kılması bakımından başlı başına araç olmalarını ifade etmekle bu tedbirlerin birer yaptırım olmadığına vurgu yapan bir özelliktir. Zira koruma tedbirleri, yaptırım olarak düzenlenmemiştir. Nitelikleri itibariyle birer tedbirdirler.

Koruma tedbirleri, şüpheli ya da sanığı cezalandırmak için değil, maddi gerçeğe ulaşmak için var olup, bu amacın gerçekleştirilmesi için birer araç konumundadırlar. Bu tedbirler, yargılaması yapılan fiil kapsamında delillerin toplanmasında ve şüphelinin muhakeme evrelerinde hazır edilmesinde başvurulması gerekli ve zorunlu olan araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁷

Görüleceği üzere doğrudan araç olma, bu tedbirlerin başlı başına muhakemenin sağlıklı yürütülmesine araç olmasını ifade eder. Örneğin tutuklama tedbiri, sanığın muhakeme süresince hazır bulunmasında ve delillerin ortaya konabilmesinde ve en nihayetinde verilen hükmün infazının sağlanmasında bir araçtır.¹⁰⁸ Adli kontrol koruma tedbiri kapsamında ise örneğin; yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen yükümlülüğün uygulanması, bir ceza değil kişinin kaçmasını engellemeye, dolayısıyla ceza yargılamasını etkinleştirmeye dönük bir araçtır.¹⁰⁹

Bir diğer husus, koruma tedbirlerinin dolayısıyla araç olmalarıdır. *Dolayısıyla araç olma*, bir koruma tedbirine başvurmak için diğer koruma tedbirine başvurma gerekliliğini ifade eder. Şayet bir koruma tedbirine başvurmak için başka bir koruma tedbirine başvurulması gerekiyorsa, ilk başvuru koruma tedbiri, sonrasında

¹⁰⁵ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 382; Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.286

¹⁰⁶ Nurullah KUNTER 1970, age. s.435; Nurullah KUNTER, Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2006, age. s.756; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.332.

¹⁰⁷ Doğan SOYASLAN 2013, agm., s.1109.

¹⁰⁸ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.286

¹⁰⁹ Ahmet YÜZÜNCÜDÜR 2015, agt. s.8.

başvurulacak olan koruma tedbiri bakımından dolayısıyla araç niteliğine sahiptir. Örneğin, yakalama tedbiri, tutuklamanın ya da gözaltının; arama ise el koyma koruma tedbirinin aracı niteliğindedir.¹¹⁰ Görüldüğü üzere, koruma tedbirine başvurmak suretiyle başka bir koruma tedbirine başvurmak amaçlanıyor ise bu durum da koruma tedbirinin araç olduğunu gösterir.

Ezcümle, koruma tedbirlerinin araç oluşu temelinde iki temel hususu ifade etmektedir. Bunlardan ilki koruma tedbirlerine başvurmak suretiyle, delillerin toplanması, toplanmış olan delillerin korunması; şüpheli yahut sanığın muhakeme evrelerinde hazır bulunmasını sağlamak ve en nihayetinde de muhakeme sonunda verilmiş hükmün infazını mümkün kılmak için başvurulmasıdır. İkinci sonucu ise kimi koruma tedbirlerine başvurmada geçit görevi görmeleridir. Bu durumda ilk başvuru koruma tedbirinin, sonraki koruma tedbiri için araç olmasını ifade eder.

Burada belirtmek gerekir ki uygulamada hataya düşülen ve sorunlara yol açan hususlardan biri de koruma tedbirlerinin araç olma özelliğinden de kaynaklanmaktadır. Koruma tedbirlerine hükmolunurken, bu tedbirlerin hüküm vermede ve bu hükmün infazında araç olması özelliği göz ardı edilmektedir. Bu tedbirlere, örneğin tutuklamaya ya da adli kontrol tedbirine şüpheli ya da sanığı cezalandırmak amacıyla başvurulmaktadır. Bu husus koruma tedbirinin niteliği ile çelişmekte ve başvuru tedbirlerin haksız uygulanmasına sebep olmaktadır.

Oysa koruma tedbirleri, her fırsatta başvurulmaması gereken, ancak Kanun'da belirtilen şart ve koşulların oluşması durumunda başvurulması gereken; nitekim temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde kısıtlayan, kişinin hareket kabiliyetini önemli ölçüde kısıtlayan, kimi hallerde de tamamen kaldırabilen tedbirlerdir. Bu sebeple bu tedbirlere başvurmadan evvel şartlarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi ve nihayetinde ise bu tedbirlerin birer araç olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir.

1.2.3.2. Temel Hak ve Özgürlükleri Sınırlandırması

Koruma tedbirleri çeşitli temel hak ve özgürlüklere henüz hüküm verilmeden önce müdahaleyi gerektirmektedir.¹¹¹ Suç soruşturması ve kovuşturmasında, devlet temel hak ve özgürlüklere koruma tedbirleri aracılığı ile müdahale eder. Bunun sebebi, şüpheli ya da sanığın işledikleri suçu aydınlatmak istemesi ve bu hususta şüpheli ya

¹¹⁰ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 382.

¹¹¹ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.281.

da sanığın devletle iş birliği yapmamalarıdır.¹¹² Bu durumda devlet zor kullanmak zorunda kalmaktadır.

Temel hak kavramı, insanların sırf insan olması sebebiyle sahip oldukları haklar olarak tanımlanırken,¹¹³ temel özgürlükler ise bireylerin kişiliğini geliştirmeleri ve insanca yaşayabilmelerine olanak veren özgürlükler olarak tanımlanmaktadır.¹¹⁴ Temel hak ve hürriyetleri, diğer hak ve hürriyetlerden ayıran husus, bu hak ve hürriyetlerin Anayasa’da düzenlenmiş olmalarıdır. Nitekim temel hak ve hürriyetler, anayasa tarafından tanınan ve korunan hak ve hürriyetler şeklinde tanımlanmaktadır.¹¹⁵ Koruma tedbirlerinin her biri, temel hak ve özgürlüklere dokunan, bu hak ve özgürlükleri sınırlandıran tedbirlerdir.

Örneğin yakalama ve tutuklama koruma tedbiri kişi hürriyeti ve güvenliğine, elkoyma özel hayatın gizliliğine, iletişimin denetlenmesi haberleşme hürriyetine dokunan tedbirlerdir. Adli kontrol kapsamında benimsenen yükümlülükler kapsamında ise örneğin yurt dışına çıkmama şeklinde benimsenen tedbir yerleşme ve seyahat hürriyetine dokunur.

Dolayısıyla ifade etmek gerekirse koruma tedbirlerini, önemli birer kurum haline getiren özelliklerin başında, esasında, her bir tedbirin netice itibarıyla bir temel hak ve özgürlüğü dokunması ve bunları kısıtlaması gelmektedir. Temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan hususların kanunla düzenlenmesi, hukuk devletinin temel ilkeleri arasında yer alır. Temel haklar alanında kanunilik ilkesi, temel hak ve hürriyetlerin ilk elden kanun ya da kanunu hükmünde olan işlemlerle düzenlenmesi veya sınırlandırılması anlamına gelir.¹¹⁶

Sonuç olarak, koruma tedbirlerinin en önemli özelliklerinden birisi temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde sınırlandırmalarıdır. Koruma tedbirleri kimi zaman tehlike kimi zaman ise çok önemli yapan özellik, bu tedbirlerin temel hak ve özgürlükleri kısıtlamasıdır. Koruma tedbirleri, bu özelliği sayesinde kimi zaman şüpheli ya da sanığın kaçmasının önüne geçmekte, kimi zaman ise yargılama için büyük önem arz eden delillerin toplanmasını ve bu delillerin korunmasını

¹¹² Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 291.

¹¹³ Mustafa DEMİRKOL (2017), “Temel Hak ve Hürriyetler, Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması, Anayasa Madde 13, Anayasa Madde 11”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: ICOMEP 2017 Özel Sayı, s.18.

¹¹⁴ agm. s.19.

¹¹⁵ Kemal GÖZLER (2017), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 21.Baskı, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa, s. 111.

¹¹⁶ Abdurrahman EREN (2023), *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*, 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, s.570

sağlamaktadır. Koruma tedbirleri temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde sınırlandırırsa da, bu kurumlara başvurulması ceza muhakemesi açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması bakımından adli kontrol kapsamında doğrudan bir değerlendirme yapılması mümkün değildir. Zira adli kontrol tek bir koruma tedbiri olarak düzenlenmiş olsa da altında birbirinden farklı temel hak ve özgürlüklere dokunan birden fazla yükümlülük bulunmaktadır. Bu doğrultuda bu yükümlülüklerin hepsini kapsayacak şekilde temel hak ve özgürlükler bağlamında değerlendirme yapılması mümkün değildir. Hal böyle iken, söz konusu yükümlülüklerin, hangi temel hak ve özgürlüklere dokunduğu, adli kontrole ilişkin yükümlülüklerin incelendiği başlıklar altında münhasıran incelenmesi daha doğru ve yerinde olacaktır.

1.2.3.3. Geçicilik

Koruma tedbirlerinin sahip olduğu bir diğer özellik geçici olmalarıdır.¹¹⁷ Koruma tedbirlerinin geçici oluşu, bu tedbirlerin araç olması ile de ilgili olup, ulaşılmaması beklenen amaca ulaşıldığında bu tedbirlerin ortadan kalkacağını ifade etmektedir.¹¹⁸ Dolayısıyla koruma tedbirleri, ileride yargılaması yapılacak olan suçun yeniden yaşatılmasına ilişkin vasıtalar olduğundan bu tedbirler mahiyetleri itibarıyla geçici niteliktedirler.¹¹⁹

Koruma tedbirlerinin geçici olması, ulaşılmaması istenen amaca ulaşıncaya sona ereceğini¹²⁰, bu tedbirlere ancak hüküm kesinleşinceye kadar başvurulabileceğini¹²¹ bu tedbirlere duyulan ihtiyaç kalmayınca ortadan kalkacağını¹²², tedbirlerin uygulanabileceği zaman diliminin kanunla belirlenmiş olmasını¹²³ ve bu tedbiri haklı gösteren sebebin ortadan kalkması halinde o tedbirin sona ermesi gerektiğini ifade

¹¹⁷ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.292; Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.337

¹¹⁸ Ahmet YÜZÜNCÜDÜR 2015, agt. s.8

¹¹⁹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

¹²⁰ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK (2024), age., s.285; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.332; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440.

¹²¹ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.292.

¹²² Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

¹²³ Uğur ERSOY 2024, age. s.361.

eder.¹²⁴ Burada belirtmek gerekir ki, koruma tedbirlerinin geçici olmaları, ceza yargılamasının sağlıklı yürütülmesi ve en nihayetinde verilen hükmün infazı için araç olmalarının sonucudur. Başka bir deyişle, geçici olma durumu koruma tedbirlerinin amaç değil araç olmasının doğal bir sonucudur.¹²⁵

Bununla birlikte geçicilik yalnızca tedbirin sonlandırılması anlamında değil aynı zamanda gerektiğinde ve şartları oluştuğunda bir koruma tedbirinin başka bir koruma tedbiri ile değiştirilmesi anlamına da gelmektedir. Bu itibarla geçicilik, koşul ve şartların ağırlaşması halinde daha hafif bir tedbire başvurulabilmesine de olanak sağlar.¹²⁶ Örneğin şüpheli ve sanık hakkında 5271 sayılı Ceza Muhakemesinin 100.maddesi ve devamı uyarınca tutuklama kararı verilmişse, tutuklama koruma tedbiri ile ulaşılan amaca adli kontrol altına alma kararı ile de ulaşılabilecekse, tutukluluk haline derhal son verilmeli ve şartları devam ediyorsa adli kontrol tedbirine başvurulmalıdır.

Belirtmek gerekir ki, geçicilik kapsamında başka bir tedbirle değiştirme söz konusu olduğunda yalnızca daha hafifi bir tedbire başvuru sonucunu değil aynı zamanda daha ağır bir tedbire başvuru sonucu da doğurur. Dolayısıyla, geçicilik aynı zamanda daha ağır bir tedbire başvurma olanağı da sağlar. Nitekim, kıyasen hafif bir koruma tedbirine başvurmak, amaca ulaşma bakımından yeterli olmuyorsa; bu durumda daha ağır bir koruma tedbirine başvurunun da mümkün olmasını sağlar.¹²⁷

Bununla birlikte, koruma tedbirlerinin geçicilik özelliğine sahip olmasının birtakım sonuçları bulunmaktadır. Bu sonuçlardan ilki, koruma tedbirine başvurulmasıyla ulaşılmaması beklenen amaç bakımından söz konusu olmaktadır. Ceza muhakemesi boyunca, koruma tedbirlerine başvurmak suretiyle ulaşılmaması hedeflenen amaca ulaşıldığında bu tedbire başvurmada artık bir yarar yoktur. İstenilen amaca ulaşıldığı takdirde bu tedbire başvurulamayacağı gibi bu tedbire başvurulmuşsa, tedbirin uygulanmasına son verilmesi gerekir.¹²⁸ Bu durum geçiciliğin doğal sonucudur.

Söz konusu tedbire başvurmakla ulaşılmaması beklenen amaç artık imkansız bir hale gelmişse, yani bu amacın gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması durumunda da artık

¹²⁴ Nurullah KUNTER 1970, age. s.435.

¹²⁵ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.677.

¹²⁶ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.332

¹²⁷ age. s.332.

¹²⁸ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.232.

bu tedbire başvurulmaması gerekir.¹²⁹ Bu durumda geçicilik özelliğinin bir sonucudur. Örneğin adli kontrol tedbiri de bir koruma tedbiri olması sebebiyle geçicidir. Adli kontrol tedbirini haklı gösteren sebep ortadan kalkınca tedbire son verilmelidir; aksi halde tedbir olma niteliğini kaybedecektir.¹³⁰

Koruma tedbirlerinin geçici olmasının ikinci yansıması; kanunun bizzat bu unsuru sağlayabilmesi için yaptığı düzenlemelerdir. Koruma tedbirlerinin geçici oluşu, söz konusu tedbirlerin belli zamanla sınırlı olması anlamına gelir.¹³¹ Kanun koyucu kimi hallerde, koruma tedbirleri bakımından azami süre öngörmek suretiyle geçicilik unsurun koruma altına almıştır. Tedbirlere başvurmak ile ulaşılmak istenen amaca ulaşılmayışıyla sona ereceğini ifade eden geçicilik unsuru, kimi durumlarda kanunen süre sınırı getirilmek suretiyle düzenleme altına alınmıştır.¹³²

Kanun koyucu, geçici olma hali kapsamında kimi koruma tedbirlerini düzenlerken birtakım zamansal sınırlar getirmiştir. Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen tutuklama tedbiri için “*Tutuklulukta geçecek süre*” başlıklı 102.maddede “*Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresi en çok bir yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçeleri gösterilerek altı ay daha uzatılabilir.*” demek suretiyle zamansal bir sınır konmuştur. Ya da yine aynı Kanun'un “*Adli kontrol altında geçecek süre*” başlıklı, 110/A. maddesinde, “*Ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde adli kontrol süresi en çok iki yıldır. Ancak bu süre, zorunlu hallerde gerekçesi gösterilerek bir yıl daha uzatılabilir.*” demek suretiyle saptanmıştır.

Burada ifade etmek gerekir ki, koruma tedbirlerinin geçici oluşunun kanunen özel olarak saptanmasına gerek yoktur. Yani geçicilik, sürenin açıkça gösterilmesi gerektirmemekle¹³³ birlikte sürenin benimsenmediği durumlarda koruma tedbirlerinin geçici olmadığını söylemek mümkün değildir. Zira koruma tedbirleri nitelikleri gereği zaten geçicidirler. Bu durumunun kanunen düzenlenmiş olması, geçici olmanın tekrar edilmesi ve malumun ilanı niteliğinde olup; geçiciliğin kanunen korunmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, bazı tedbirler ve özellikle tutuklama tedbiri bakımından tedbirin uygulanması bakımından azami süreler

¹²⁹ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerem ÇAKIR 2024, age. s.292.

¹³⁰ Mahmut KOCA 2003, agm. s.127.

¹³¹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s. 332; Uğur ERSOY 2024, age. s.361.

¹³² Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.285.

¹³³ Nurullah KUNTER 1970, age. s.436; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s. 332.

öngörölmüşken, adli kontrol bakımından azami süre öngörölmemiştir. Bu durum, büyük bir eksik olarak karşımıza çıkmaktaydı. Ancak, 8/7/2021 tarihli 7331 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle birlikte, adli kontrol kapsamında benimsenen süre sınırları, 1/1/2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Söz konusu değişiklikle birlikte, Kanun'un 110/A. maddesinde, adli kontrol kapsamında da tutuklamaya paralel olarak süre sınırı benimsenmiş ve koruma tedbirlerinin sahip olduğu geçicilik özelliği, kanunen koruma altına alınmıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki adli kontrol tedbiri altında belirtilen süre geçince bu tedbire son verilmelidir, aksi takdirde tedbir niteliğini kaybedecektir.¹³⁴

Sonuç olarak, koruma tedbirlerinin geçici oluşu; bu tedbirlere başvurmakla ulaşılmak istenen amaca ulaşılması, bu amaca ulaşmanın imkansız bir hale gelmesi durumunda tedbire son verilmesi gerektiği anlamına gelebileceği gibi bu tedbirlere başvurulmakla ulaşılan amaca daha hafif bir tedbirle ulaşılabiliriyorsa bu tedbire başvurulması gerektiği yahut başvurulmuş tedbir ile amaca ulaşılabilmesi ve daha ağır tedbire ihtiyaç duyulması halinde ağır olan tedbire başvurulması anlamına da gelmektedir.

Geçicilik, kanun koyucu tarafından kimi durumlarda kanun hükmü ile koruma altına alınmış olsa da bu hususun bir zorunluluk olmadığını unutmamak gerekir. Zira koruma tedbirlerini geçici oluşu, niteliklerinden kaynaklanmaktadır. Esasında ayrıca düzenleme altına alınmasına gerek yoktur. Adli kontrol bağlamında ise kanun koyucu geçicilik kapsamında bir düzenleme yapmamışsa da sonrasında kanunda yapılan değişiklikler ile adli kontrol kapsamında da azami süreler öngörmüş ve geçicilik hususunu kanunen koruma altına almıştır.

1.2.3.4. İhtiyarilik

Koruma tedbirlerinin bir diğer özelliği ihtiyari olmalıdır. Tüm koruma tedbirleri ihtiyaridir.¹³⁵ Kavramsal olarak ihtiyari, isteğe bağlı, seçmeli olan¹³⁶ anlamına gelmektedir. İhtiyarilik, koruma tedbirlerinin uygulanma zorunluluğu bulunmadığını ifade eder.¹³⁷ Dolayısıyla, koruma tedbirlerine başvurmada bir zorunluluk bulunmadığını ifade etmek gerekir.

¹³⁴ Mahmut KOCA 2003, agm. s.127.

¹³⁵ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.329.

¹³⁶ T.C. ADALET BAKANLIĞI (2024), *Hukuk Sözlüğü*, <https://sozluk.adalet.gov.tr/ihdiyari> E.T. 11.11.2024

¹³⁷ Recep KAHRAMAN 2021, agm. s.279.

Kanun koyucu koruma tedbirlerine başvuruda bir zorunluluk düzenlememiştir. Kanuni düzenleme itibariyle de esasında koruma tedbirleri ihtiyari niteliktedir. Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun tutuklamaya ilişkin hükümlerinde tutuklama tedbiri “...*Kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması halinde, şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilir...*” şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu madde hükmünde kanun koyucu “*verilir*” ifadesi yerine “*verilebilir*” ifadesine yer vermiştir. Bu ifade bilinçli bir şekilde kullanılmış, tutuklamanın ihtiyari oluşuna vurgu yapılmıştır.

Görüleceği üzere tutuklamaya ilişkin şartların oluşması ve bu tedbire ilişkin nedenlerin bulunması halinde dahi, tutuklama kararı vermek bir zorunluluk değildir. Gerçekten de tutuklama gibi ağır bir tedbirin uygulanmasını zorunlu tutulmaması yerinde olmuştur. Zira tutuklama tedbiri her durumda yargıç veya mahkeme tarafından takdir edilen bir tedbir olarak düzenlenmiştir.¹³⁸ Bu tedbire ilişkin nedenlerin var olması ve şartların oluşması halinde tutuklama kararını verilmesinin şart tutulması, yersiz tutuklamalara yol açabilecektir.¹³⁹ Bu sebeple belirtmek gerekir ki tutuklamanın ihtiyari sayılması ve takdir yetkisinin yargıca verilmesi, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşan bir çözümdür.¹⁴⁰

Tüm tedbirlerde olduğu gibi adli kontrol koruma tedbiri bağlamında da ihtiyarılık geçerlidir. Adli kontrol kararı da tıpkı tutuklama kararı gibi hakimnin takdirine bağlıdır.¹⁴¹ Bu bağlamda adli kontrolün koruma tedbiri olması ve tüm koruma tedbirlerinin ihtiyari olması sebebiyle adli kontrol tedbirine başvurmada da bir zorunluluk bulunmamaktadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun adli kontrole ilişkin 109.maddesinde, “...*Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir...*” şeklinde düzenleme yer almaktadır.

Bahsi geçen madde hükmünde de kanun koyucu “*verilir*” ifadesi yerine “*verilebilir*” ifadesine yer vermeyi tercih etmiştir. Bu durum alelade bir tercih olmayıp, adli kontrolün bir koruma tedbiri olmasından ve nihayetinde ise bir koruma tedbiri

¹³⁸ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.334.

¹³⁹ Nurullah KUNTER 1970, age. s.444.

¹⁴⁰ Erdener YURTCAN ve Begüm İRTİŞ 2023, age. s.167.

¹⁴¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.334.

oluşundan kaynaklı olarak başvurmada zorunluluk bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde tutuklama yerine adli kontrol altına alma kararı verilmesi bir zorunluluk değildir. Adli kontrol kararı verilmesi de tıpkı diğer koruma tedbirlerinde olduğu gibi, hakim veya mahkemenin takdirindedir.

Ancak belirtmek gerekir ki bu tedbirlere başvuru gerektiğinde bu tedbirlere başvurmak gerekir. Zira bu tedbirlere başvurmak suretiyle muhakeme yürümekte, deliller toplanmakta ve toplanan deliller muhafaza edilmektedir; en nihayetinde ise verilen hükmün infazı sağlanmaktadır. Bu tedbirlere derhal başvurulmadığı takdirde telafisi mümkün olmayan zararların doğması mümkündür. Bu durumun ihtiyarilik ile karıştırılmaması gerekir. Zira ihtiyarilik, tedbire başvurunun her halde zorunlu olmadığını, ancak telafisi mümkün olmayan bir zararın önlenmesi için başvurulması gerektiği durumlarda başvurulmasının zorunluluk olduğunu ifade eder.

1.2.4. Koruma Tedbirlerinin Ortak Şartları

1.2.4.1. Kanunilik (Yasal Olması)

Güven duygusu insanın en doğal ihtiyaçlarından biri olarak kabul edilmekte ve devletle girdiği ilişkiler için bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴² Bu gerekliliğin sağlanmasındaki en önemli araçlardan biri kanunilik prensibidir.

Kanunilik prensibi, hukuki kurumların belirli olmasını sağlar. Bu itibarla, hukuk sistemine tabi olan kişiler, nelere maruz kalacağını önceden bilir ve farkında olur. Böylelikle belirsizlikler ortadan kalmış ve hukuki güvenlik sağlanmış olur. Devlet suçu önlemek amacıyla yalnızca uygun araç ve metotlar belirlemekle yetinmemeli, bu durumu keyfi ve ölçsüz olarak yerine getirmeyeceğini kesin ve belirli kanuni kurallarla fiilden önce tespit etmelidir.¹⁴³

Koruma tedbirleri kişinin temel hak ve özgürlük alanına müdahale ettiği için mutlaka kanun ile konulmalıdır.¹⁴⁴ Bu durum, koruma tedbirlerinin kanuniliği olarak

¹⁴² Ahmet Tuna ALTUNÖZ (2016), “Kanunilik İlkesi Üzerine Notlar”, *Bursa Barosu Dergisi*, Cilt 41, Sayı 98, s. 55.

¹⁴³ Yener ÜNVER (2014), *Kanunilik İlkesi*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.15.

¹⁴⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440; Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024 age. s.332; Mustafa ÖZEN 2024, age. s.677; Mustafa T. YÜCEL 2010, agm. s.474.

adlandırılır. Başka bir deyişle koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için mutlaka yasal bir dayanak olması gerekir.¹⁴⁵

Koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlükleri sınırlandırması ve bunun koruma tedbirlerinin kanuni olma zorunluluğunu doğurmasına ilişkin, T.C. Anayasası'nın "*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması*" başlıklı 13.maddesinin incelenmesi gerekir. Söz konusu hükümde, temel hak ve hürriyetlerin ne şekilde sınırlandırılacağı, "*Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.*" şeklinde düzenlenmiştir.

Söz konusu Anayasa hükmüne bakıldığında, temel hak ve hürriyetlerin, yalnızca kanunla sınırlandırılabilmesinin düzenlendiği görülmektedir. Bu sebeptendir ki, temel hak ve hürriyetleri önemli ölçüde sınırlandıran koruma tedbirlerine başvurmak için yasal düzenlemelerin varlığı bir zorunluluktur.¹⁴⁶

Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki temel haklar alanında kanunilik ilkesi, temel hak ve hürriyetlerin ilk elden kanun ya da kanunu hükmünde olan işlemlerle düzenlenmesi veya sınırlandırılması anlamına gelir.¹⁴⁷ Kanunilik, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan koruma tedbirlerinin kanuni dayanağının bulunması zorunluluğu ifade eder. Buradaki kanun, *şekli manada kanundur*. Yani, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından T.C. Anayasası'nda belirtilen usule uygun olarak kanun adı altında çıkarılan düzenleyici yasal işlemlerdir.¹⁴⁸ Söz konusu durumun sonucu da koruma tedbirlerinin tüzük, yönetmelik, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi yahut genelge gibi düzenleyici işlemlerle düzenlenmesinin mümkün olmamasıdır.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.234; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 292.

¹⁴⁶ Bahri ÖZTÜRK, Behiye Eker KAZANCI, ve Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s. 29.

¹⁴⁷ Abdurrahman EREN 2023, age.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, Mustafa Göktaş, Başvuru No: 2021/44260, Tarih: 14/12/2023, § 43: "*...Anayasa'nın 13. maddesinde temel hak ve hürriyetlerin ancak kanunla sınırlanabileceği hükme bağlanmıştır. Öte yandan Anayasa'nın 19. maddesinde kişi hürriyeti ve güvenliği hakkının sınırlanabileceği durumların şekil ve şartlarının kanunda gösterilmesi kuralına yer verilmiştir. Anayasa'nın 13. maddeyle tüm temel ve hak özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin getirdiği kanunilik şartını, kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı yönünden 19. maddede ayrıca belirttiği görülmüştür. Bu bağlamda birbirleriyle uyumlu olan Anayasa'nın 13. ve 19. maddeleri uyarınca kişi hürriyetine ilişkin müdahale olarak tutuklamanın kanuni bir dayanağının bulunması zorunludur. Buradaki kanun, şekli manada bir kanunun varlığını zorunlu kılar. Şekli manada kanun ise Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Anayasa'da belirtilen usule uygun olarak kanun adı altında çıkarılan düzenleyici yasama işlemidir...*"

¹⁴⁹ Uğur ERSOY 2024, age. s.360.

Koruma tedbirlerinin kanunilik prensibi çerçevesinde düzenlenmiş olması durumu, kıyasla yeni koruma tedbirleri yaratılamaması ve kanunda düzenlenmeyen bir koruma tedbirine hükmedilmesinin mümkün olmaması sonucunu doğurur. Koruma tedbirleri kanunilik ilkesine tabidirler ve ancak kanunda açıkça düzenlendikleri takdirde uygulanabilirler. Bunun doğal sonucu olarak da koruma tedbirleri açısından kıyas mümkün değildir;¹⁵⁰ yani kanunda düzenlenmemiş bir koruma tedbirinin kıyas yoluyla uygulanması mümkün değildir.¹⁵¹

Kanunilik ilkesinin bir diğer sonucu, koruma tedbirlerinin somut ve belirli olması; buna karşılık genel mahiyette olmaması gerekliliğidir.¹⁵² Bu bağlamda şayet bir koruma tedbiri düzenlenecekse kanunda bu koruma tedbirine ilişkin şartların, hangi koşullar altında başvurulabileceği, hangi durumlarda başvurulamayacağı ve ne şekilde ve hangi merciin kararı ile başvurulabileceğinin düzenlenmesinin detaylı bir şekilde yapılması önem arz etmektedir.

Bu bağlamda kanunilik ilkesi, yalnızca koruma tedbirinin adının kanunda anılması anlamına gelmemelidir. Zira kanunilik, kanunda düzenlenmeyen bir tedbire başvurulamayacağını ifade ettiği gibi kanunda öngörülen koruma tedbirlerinin şartları ve başvurulması için aranan sebepler bakımından da kanunda düzenleme şartı aranmasını da ifade etmektedir.¹⁵³

Ezcümle, koruma tedbirlerini, hükümden önce şüpheli ya da sanığın temel hak ve hürriyetlerine müdahale eden tedbirler olması ve T.C. Anayasası'nın temel hak ve hürriyetlere ancak kanun aracılığı ile dokunulabileceğini düzenlemiş olması, koruma tedbirlerinin kanuni olarak düzenlenmesi zorunluluğunu doğurmuştur. Kanunilik, koruma tedbirlerinin kanunda düzenlenmiş olma gerekliliği anlamına gelebileceği gibi bu tedbirlerin şartlarının ve kapsamlarını somut olması gerektiği anlamına da gelmektedir. Kanunilik ilkesinin bir sonucu olarak da, kanunda olmayan bir koruma tedbirinden söz edilemeyeceği gibi bu tedbirlere ancak kanunda yazılı şartların

¹⁵⁰ Özge APİŞ (2012), "Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüpheli/Sanığın Beden Muayenesi ve Vücudundan Örnek Alınması", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, s. 275.

¹⁵¹ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.677.

¹⁵² Anayasa Mahkemesi, *Muhammed Neşet Girasun*, Başvuru No: 2017/22254, Tarih: 2/6/2020, § 46: "...Diğer taraftan kanunda öngörülen yükümlülüğün somut ve belirli olması, genel mahiyette olmaması gerekir. Anayasa'nın 19. maddesinin ikinci fıkrasındaki bu tutma hâlinin hukuka uygun olabilmesi için yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlama amacına yönelik olması ve cezalandırıcı bir nitelik taşınamaması gerekir. Bu hüküm kapsamındaki tutma hâlinin söz konusu olabilmesi için kişinin kanunen yerine getirilmesi gereken bir yükümlülüğü ifa etmemiş olması gerekir...."

¹⁵³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.285.

gerçekleşmesi dahilinde ve yine kanunun belirlediği usul çerçevesinde başvurmak bir zorunluluktur.

1.2.4.2. Görünüşte Haklılık

Koruma tedbirlerine başvuruda aranan bir diğer şart görünüşte haklılıktır. Koruma tedbirlerine başvurmada haklı nedenlerin bulunmasını en azından görünüşte haklı olması gerekliliği, görünüşte haklılık olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁴ Koruma tedbirlerinin uygulandığı an itibarıyla henüz hakkında hüküm verilmemiş kişilerin temel bir hakkına müdahalede bulunulduğu unutulmamalıdır.¹⁵⁵ Genel olarak koruma tedbirlerinin alınmasının haklılığı, ancak bir görünüşte haklılık veya "ilk bakışta" (*prima facie*) haklılık olarak nitelendirilebilir.¹⁵⁶ Görünüşte haklılık, kimi yazarlar tarafından, "*haklı görünüş*" olarak ifade edilmektedir.¹⁵⁷

Bir tedbire başvurmada görünüşte haklılık yok ise bu tedbire başvurulması mümkün değildir. Koruma tedbirlerine başvurma ancak görünüşte haklılık söz konusu ise mümkündür. Koruma tedbirlerine başvururken, kesin bir haklılık ile başvurulması mümkün değildir. Zira muhakemede başvurulmuş koruma tedbirlerinin haklı mı haksız mı olduğu ancak muhakeme sonunda¹⁵⁸ yani hükmün verilmesiyle belli olur.¹⁵⁹ Bu kapsamda görünüşte haklılık, koruma tedbirlerine başvurma hakkının kesin olarak bilinmeyeceği muhakeme eresinde en azından ilk değerlendirme sonucunda tedbir uygulanmasını haklı görünmesi gerektiğini ifade eder.¹⁶⁰ Yani kısaca belirtmek gerekir ise bir tedbire başvurulduğunda bu tedbirin kesin olarak hukuka uygun olup olmadığını tespiti mümkün değildir.¹⁶¹

Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki görünüşte haklılık koruma tedbirlerinde başvuruda hem bir şart hem de yeterlidir. Yani koruma tedbirlerine başvuruda görünüşte haklılık hem gerekli hem de yeterlidir.¹⁶² Bu haklılık ile yetinilmemesi ve özde haklılık aranması koruma tedbirlerinin işlevini yerine getirmesini önemli ölçüde olumsuz etkileyecektir.

¹⁵⁴ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

¹⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, *Hülya Kar* [GK], B. No: 2015/20360, 27/2/2019, § 24.

¹⁵⁶ Anayasa Mahkemesi, *Ali Kızılk*, Başvuru No: 2014/5552, Tarih: 26/10/2017, § 62.

¹⁵⁷ Nurullah KUNTER 1970, age. s.437; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.334; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 383.

¹⁵⁸ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.333.

¹⁵⁹ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.681

¹⁶⁰ Duygu ÖZGÜVEN 2009, *agm.*, s. 312

¹⁶¹ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.390.

¹⁶² age. s.286.

Zira koruma tedbirleri, tehlike tedbirlerinden biridir. Bu tedbirlere yakın bir tehlike söz konusu olması halinde başvurulur. Bu itibarla bu tedbirle başvurma esasında aceleyi gerektirmektedir. Hakkın bulunup bulunmadığının araştırılması da zaman alacağından haklı görünüşle yetinme zorunluluğu vardır.¹⁶³ Bu sebepten ki görünüşte haklılık, koruma tedbirlerine başvurmada yeterli görülmüştür. Zira koruma tedbirlerine başvurmada aranan görünüşte haklılık; özde haklılığı değil, görünüşte haklı olma durumunu ifade etmektedir.¹⁶⁴

Koruma tedbirlerine başvurmada görünüşte haklılığın yeterli görülmesinin, bu tedbirler kapsamında önemli bir sonucu vardır. Hukuk düzeni, koruma tedbirlerine hükmedilirken, görünüşte haklılık yeterli gördüğü için bu tedbirin haklı mı haksız mı olduğunu tartışma imkanı vermiştir. Bu yüzden ki, kimi koruma tedbirleri bakımından *itiraz hakkı* tanınmak suretiyle; bu tedbire başvuruda bulunan haklılığın tartışılmasına imkan tanınmıştır.¹⁶⁵

Sonuç olarak, görünüşte haklılık koruma tedbirleri bakımından bir zorunluluktur. Somut olay kapsamında, tedbirin uygulanması görünüşte haklı değil ise bu tedbire başvurulması mümkün değildir. Bununla birlikte, görünüşte haklılığın koruma tedbirleri bakımından yeterli görülmesi de bir gerekliliktir. Zira bir tehlike söz konusu olduğunda koruma tedbirlerine başvuru gündeme gelir ve görünüşte haklılıkla yetinilmeyin kesin haklılık aranması bu tedbire başvurmayı imkansız kılar ve koruma tedbiri amacını gerçekleştirmesi imkansız hale gelir. Bu itibarla, koruma tedbirleri bakımından görünüşte haklılık hem gerekli hem de yeterlidir.

1.2.4.3. Karara Dayanması

Koruma tedbirlerinin bir diğer önemli özelliği ise, hepsinin bir karara dayanması gerektiğidir. Bu tedbirler keyfi olarak uygulanmamalıdır¹⁶⁶ ve bu durumun bir sonucu olarak koruma tedbirlerinin, kanunda belirtilen yetkili süjesi tarafından verilen kararlar kapsamında uygulanması bir zorunluluktur.

Belirtmek gerekir ki, koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere dokunmasının bir sonucu “*kanunen düzenlenmiş olma*” zorunluluğu iken bir diğer zorunluluğu bu tedbirlerin “*karara dayanması*” zorunluluğudur. Koruma tedbirlerinin

¹⁶³ Nurullah KUNTER 1970, age. s.437; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.334.

¹⁶⁴ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.333.

¹⁶⁵ age. s.368.

¹⁶⁶ Uğur ERSOY 2024, age. s.362.

karara dayanması zorunluluğu, bu tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil etmesinin bir sonucudur.¹⁶⁷

Koruma tedbirlerine hükmetme açısından, her koruma tedbiri açısından aynı usul ve esaslar kabul edilmemiştir. Kimi koruma tedbirlerinde, kararın yalnızca hâkim ya da mahkeme tarafından verileceği düzenleme altına alınmışken kimi koruma tedbirleri açısından kural olarak hâkimin karar alacağı ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararının yeterli olacağı ifade edilmiştir.

Örneğin, tutuklama (Tutuklama kararı, CMK 101.md); adli kontrol (Adli kontrol kararı ve hükmedecek merciler, CMK 110.md); taşınma hak ve alacaklara el koyma (Taşınmaz hak ve alacaklara el koyma, CMK 128.md.), avukat bürolarında arama, elkoyma ve postada elkoyma (CMK 130.md), şirket yönetimi için kayyım tayini (CMK 133.md), gizli soruşturmacı görevlendirilmesi (CMK 139.md.) tedbirlerinde yalnızca hâkim ya da mahkeme kararı kabul edilmiştir.¹⁶⁸ Gecikmesinde sakınca olsa dahi başka bir makamın bu koruma tedbirlerine hükmetmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, postada el koyma (CMK 129.md), bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma (CMK 134.md), telekomünikasyon yoluyla iletişimin denetlenmesi (CMK 135.md), ve teknik araçlarla izleme (CMK 140.md) tedbirlerinde, kural olarak hâkim kararı aranırken, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararı yeterli görülmüştür.

Tutuklama tedbirine kararına ilişkin madde hükmü daha detaylı bir şekilde irdelendiğinde, 5271 sayılı CMK'nin "*Tutuklama kararı*" başlıklı 101.maddesinde yer alan "*Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından, kovuşturma evresinde sanığın tutuklanmasına Cumhuriyet savcısının istemi üzerine veya re'sen mahkemece karar verilir.*" demek suretiyle kararın nasıl verileceğinin düzenleme altına alındığı görülmektedir. Söz konusu kanun hükmü uyarınca tutuklama tedbirine soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine, kovuşturma evresinde ise Cumhuriyet savcısının istemi üzerine yahut re'sen mahkemece hükmedilecektir. Bu bağlamda tutuklama tedbirine ancak hakim ya da mahkemenin karar verebileceği açıkça düzenleme altına alınmıştır. Tutuklama kararını hakim ya da mahkeme vereceği kuralının herhangi bir istisnası bulunmamaktadır.

¹⁶⁷ Bahri ÖZTÜRK, Behiye EKER KAZANCI, ve Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s.36.

¹⁶⁸ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.270.

Keza 5271 sayılı CMK'nin “Adli kontrol kararı ve hükmedecek merciler” başlıklı 110.maddesinin 1.fıkrasında yer alan “*Şüpheli Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hâkiminin kararı ile soruşturmanın her aşamasında adli kontrol altına alınabilir.*” hükmü ile 109/3.maddesindeki “*...gerekli görüldüğünde, görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanır.*” hükmü bir bütün olarak değerlendirildiğinde; tıpkı tutuklama koruma tedbirinde olduğu gibi, adli kontrol koruma tedbiri bakımından da ancak hakim veya mahkemenin karar alabileceği düzenleme altına alınmıştır. Belirtmek gerekir ki tutuklama tedbirinde olduğu gibi adli kontrol tedbiri bakımından da bir istisna bulunmamaktadır. Adli kontrol tedbirine her koşulda hakim veya mahkeme karar vermek zorundadır.

Özetle, temel hak ve özgürlüklere dokunmasının bir sonucu olarak koruma tedbirleri bakımından karara dayanma bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kanun koyucu her koruma tedbiri bakımından aynı karar alma usulünü uygun görmemiştir. Kimi tedbirler bakımından, kararın yalnızca hâkim ya da mahkeme tarafından verileceği düzenleme altına alınmışken kimi koruma tedbirleri açısından kural olarak hâkimin karar alacağı ancak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısının kararının yeterli olacağı ifade edilmiştir. Ancak bu durum, koruma tedbirlerinin karara dayanması gerektiğinin istisnasını oluşturmaz. Yani koruma tedbirleri her zaman bir karara dayanmak zorundadır.

1.2.4.4. Ölçülü Olması

Koruma tedbirleri, temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan ceza muhakemesinin önemli araçlarından biridir. Ölçülülük ise temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında önemli kavramlardan biridir. Bu bağlamda ölçülülük kavramı, temel hak ve özgürlükler açısından ve dolayısıyla da koruma tedbirleri açısından önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ölçülülük, hak ve özgürlüklere müdahale söz konusu olduğunda öncelikle yapılacak kısıtlamanın sonra ise müdahalenin tümünün belirlemede mutlaka göz önüne alınması gereken bir ilkedir.¹⁶⁹ Ölçülülük, araçla amacın, yöntemle hedefin dengeli olmasını ifade eder.¹⁷⁰ Ölçülülük temelinde hukuki ilişkilerin adaletli, dengeli ve ölçülü bir şekilde düzenlenmesi düşüncesi bulunmaktadır.¹⁷¹ Ölçülülük,

¹⁶⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.114.

¹⁷⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.287.

¹⁷¹ Yüksel METİN (2002), *Ölçülülük İlkesi*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s. 19.

sınırlamayla ulaşılmak istenen amaç ile başvuru sınırlama tedbiri arasında dengesizlik bulunmamasına işaret etmektedir.

Diğer bir ifadeyle ölçülülük, bireyin hakkı ile kamunun menfaatleri veya müdahalenin amacı başkalarının haklarını korumak ise diğer bireylerin hak ve menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulmasına işaret etmektedir.¹⁷² Ölçülülük ilkesinin amacı temel hak ve özgürlüklerin, gereğinden fazla sınırlandırılmasının önlenmesidir.¹⁷³

Koruma tedbirleri temel hak ve özgürlüklere önemli ölçüde temas eden tedbirler olarak düzenlenmiştir. Bu tedbirler, kişinin temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmakta kimi zaman ise bu özgürlükleri tamamen kaldırmaktadır. Bu tedbirlerin temel hak ve özgürlükleri temas ediyor olması, T.C. Anayasası'nın 13.maddesi bakımından önem arz etmektedir. Nitekim söz konusu Anayasa hükmü, temel hak ve özgürlüklerin ne şekilde, hangi şartlar altında kısıtlanacağını düzenleme altına almıştır.

T.C. Anayasası'nda yer alan “*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması*” başlıklı 13.maddesinde;

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz.” şeklindeki hüküm, temel hak ve özgürlüklerin, özlerine dokunulmaksızın, temel hak ve hürriyetleri düzenleyen maddelerde belirtilen sınırlama sebepleri kapsamında ve ancak kanunla ölçülülük ilkesine uygun olarak sınırlandırılabilceğini belirtmiştir.¹⁷⁴

Burada önemle belirtmek gerekir ki T.C. Anayasası'nın “*Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması*” başlıklı 13.maddesinde, değişiklik öncesi, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğinin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması gibi genel sınırlama sebepleri belirlenmişken, 2001 yılında yapılan değişiklikler ile genel sınırlama sebebi sistemine son verilmiş, temel hak ve

¹⁷² Anayasa Mahkemesi, *Hülya Kar* [GK], Başvuru No: 2015/20360, Tarih: 27/2/2019, § 23; Anayasa Mahkemesi, *Ferhat Üstündağ*, Başvuru No: 2014/15428, Tarih: 17/7/2018, § 48.

¹⁷³ Anayasa Mahkemesi, *Halas Aslan*, Bireysel Başvuru No: 2014/4994, Tarih: 16/2/2017, § 73.

¹⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, E.2013/57, K.2013/162, Tarih: 26/12/2013, § 73

hürriyetlerin yalnızca ilgili maddede belirlenen sınırlama ölçütleri kapsamında sınırlanabileceği ifade edilmiştir.¹⁷⁵

Temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında önemli bir ilke olan ölçülülük ilkesi, T.C. Anayasası'nda 2001 yılında yapılan değişiklikler ile temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması sistemine girmiştir. Ölçülülük ilkesinin üç ana bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenleri; elverişlilik, genellik ve orantılılık şeklinde sıralamak mümkündür. Elverişlilik başvuru olan önlemin ulaşmak istenen amaç için elverişli olmasını, gereklilik, gerekli olmasını, orantılılık ise amaç ile araç arasındaki olması gereken ölçüyü ifade etmektedir.¹⁷⁶

Ceza muhakemesi açısından amaç kavramını karşılığı muhakemenin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, delillerin toplanması, toplanmış delillerin korunması ve en nihayetinde ise hükmün infazının sağlanması iken, araç kavramının karşılığı, koruma tedbirleridir. Bir koruma tedbirine hükmedilecekse, somut olay kapsamında koruma tedbirinin, ulaşmak istenen amaç kapsamında ölçülü olması bir zorunluluktur. Ölçülülük ilkesini ihlal eden boyutta koruma tedbiri kararının verilmesi mümkün değildir ve olmamalıdır. Bu kapsamda kanun koyucunu birtakım koruma tedbirleri açısından bazı yasaklar belirlemesi, ölçülülük ilkesini korumak amacına hizmet etmektedir.

Ölçülülük ilkesi, esasında tedbirin uygulanmasına hizmet ettiği gibi tedbirin ne şekilde ne kadar süre ile ve en nihayetinde ise ne yoğunlukta uygulanacağı bakımından belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷⁷ Bu bağlamda ölçülülük ilkesine ilişkin araştırmalar yalnızca koruma tedbirine başvurulurken değil, tedbire karar verildikten sonra devam etmelidir.¹⁷⁸

Bu itibarla ölçülülük ilkesinin ilk yansıması tedbire başvurmada karşımıza çıkmaktadır. Zira koruma tedbirlerine başvurma sırasında ölçülülük ilkesinin gözetilmesi gerekmektedir. Öyle ki koruma tedbirlerine ölçülülük ilkesine aykırı bir şekilde başvurulması mümkün değildir.¹⁷⁹ Bu durumun kanunda somut örnekleri vardır. Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100/1.maddesinde, işin önemi, verilmesi beklenen ceza veya güvenlik tedbiri ile ölçülü olmaması halinde,

¹⁷⁵ Kemal GÖZLER 2017, age. s. 125.

¹⁷⁶ Anayasa Mahkemesi, E.2021/98, K.2022/9, 26/1/2022, §7

¹⁷⁷ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.294.

¹⁷⁸ Mahmut KOCA 2003, agm. s.118.

¹⁷⁹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s. 441.

tutuklama kararının verilemeyeceğini düzenleme altına almıştır. Bununla birlikte tutuklama bakımından, tutuklama kararı verilmeden önce adli kontrolün değerlendirilmesi zorunlu tutulmuştur. (CMK, md.101/2-d) Görüldüğü üzere, tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için adli kontrol yükümlülüklerinin öncelikle değerlendirilmesi gerekir.¹⁸⁰ Bu durumda da bir tedbire başvururken ölçülülük ilkesinin değerlendirilmesi kanunen şart koşulmuş ve bu ilke güvence altına alınmıştır. Nitekim, daha hafif bir tedbirle ulaşılmak istenen amaca ulaşılması mümkün ise, ağır olan tedbire başvurulmaması gerekir.¹⁸¹

Yine bir başka örnek, telekomünikasyon yoluyla iletişimi denetlenmesi, özel hayata ve haberleşme özgürlüğüne ağır bir müdahale niteliğindedir. Kanun sıkı şartlara tabi kılmış ve soruşturmanın ilk işlemlerinden bir olmasını istememiştir. Bu kapsamda bu tedbire başvurmak, son çare olmalıdır.¹⁸² Telekomünikasyon yoluyla iletişimi denetlenmesi tedbirinin son çare tedbirlerden biri olması da ölçülülük ilkesinin koruma tedbirleri kapsamında somutlaştığı örneklerden biri olarak kabulü mümkündür.

İkinci bir yansıması tedbirin devamı bakımındandır. İfade ettiğimiz üzere ölçülülük ilkesi, yalnızca tedbire başvuruda değil aynı zamanda söz konusu tedbirin devam edip etmeyeceği yönündeki değerlendirmelerde de önem arz etmektedir.¹⁸³ Tedbirin devamının gerekip gerekmeyeceğinin değerlendirilmesi sırasında şayet artık ölçülü kalmayacak ise karar merci; ya ölçülü olmayan tedbir yerine hafif bir tedbire başvuracak ya da tedbiri tamamen kaldırması gerekecektir.

Üçüncü olarak, koruma tedbirleri bakımından ölçülülük ilkesini sağlamak amacıyla tedbirlere başvurmada birtakım yasaklar benimsenmiştir. Bunun en bariz örneği kanun koyucunun tutuklama kapsamında kabul ettiği yasaklardır. Tutuklama yasağı ölçülülük ilkesinin yansıması¹⁸⁴ ve ölçülülük ilkesinin özel bir uygulama biçimi¹⁸⁵ olarak öngörülmüştür. Gerçekten de kanun koyucu kimi durumlarda ölçülü kalmayacağını önceden öngörmek suretiyle birtakım hallerde tutuklama yasağı öngörmüştür. Bu itibarla kanunda yer alan düzenleme kapsamında sadece adli para cezasını gerektiren suçlarda veya vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenenler hariç

¹⁸⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.388.

¹⁸¹ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.682.

¹⁸² Cumhuriyet ŞAHİN (2007), “Telekomünikasyon Yoluyla İletişimin Denetlenmesi: Yargı Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XI, Sayı 1-2, s.1109

¹⁸³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU (2024), age. s.335.

¹⁸⁴ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim Çakır 2024, age.; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s. 469.

¹⁸⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.310.

olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilmesi mümkün değildir. (CMK, md.100/4)

Kanunda ölçülülüğün bir diğer ise yansıması tedbirlere başvurulmasında azami sürelerin kabul edilerek bu tedbirlere uygulamada süre bakımından sınırı getirilmesidir. Bunun da en bariz örneği tutuklama tedbirinde karşımıza çıkmaktadır. Tutuklama kapsamında azami süreler benimsenmiştir. Bu konu detaylı bir şekilde aşağıda incelenecektir. Ancak belirtmek gerekir ki, kanunda birtakım tedbirler kapsamında sürelerin öngörülmesi de ölçülülük ilkesinin bir yansımasıdır.

Eklemek ve özel olarak belirtmek gerekir ki adli kontrol tedbirinin kanunda düzenlenmiş olmasının temelinde de ölçülülük ilkesi yatmaktadır. Adli kontrol tedbiri, ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak düzenlenmiştir.¹⁸⁶ Dolayısıyla, adli kontrole ilişkin düzenlemelerin ölçülülük ilkesinin yansıması olduğunu söylemek mümkündür.¹⁸⁷ Zira 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan düzenlemede açıkça bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100 üncü maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.109/1)

Bununla birlikte, tutukluluğa ilişkin sebeplerin gündeme gelmesi ve bulunması durumunda; bu tedbirin öncelikle düşünülmesi de kanuni bir zorunluluk olarak düzenlenmiştir. Zira tutuklama kararı verilirken, adli kontrole ilişkin düzenlemelerin neden yetersiz kalacağına ilişkin gerekçelerin de tutuklama kararına eklenmesi gerekmektedir. (CMK, md.101/2-d)

Sonuç olarak belirtmek gerekir ki ölçülülük ilkesi koruma tedbirleri bakımından vazgeçilmez bir ilkedir. Bu ilke yalnızca koruma tedbirlerine başvururken değil, aynı zamanda bu tedbirlerin uygulanmasına devam olunması bakımından da geçerli bir ilkedir. Bununla birlikte, tedbirin sona erdirilmesi ve başka bir tedbirler değiştirilmesi gerekliliği gibi önemli hususlara da ışık tutmaktadır. En nihayetinde ise ölçülülük ilkesi tutuklama gibi ağır bir tedbir karşısında düzenlenen ve bu çalışmanın konusu olan koruma tedbirlerinden adli kontrolün temelinde yatan ilkedir.

¹⁸⁶ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.524.

¹⁸⁷ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.333; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.469.

1.2.4.5. Gecikmede Sakınca Bulunması

Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için gerekli şartlardan biri de, gecikmede sakınca bulunan halin varlığıdır. Öğretide, bu hal için *gecikmede sakınca*,¹⁸⁸ *gecikmede tehlike*,¹⁸⁹ *gecikmezlik*,¹⁹⁰ terimleri kullanılmaktadır. Gecikmede sakınca olması, tedbirlerinin uygulanmaması halinde veya uygulanmasının geciktirilmesi halinde tehlike bulunması durumunu¹⁹¹ ve derhal başvurulmaması halinde delillerin kaybolması veya bazı ceza muhakemesi işlemlerinin tam ve sağlıklı olarak yapılamama tehlikesini ifade eder.¹⁹²

Gecikmede sakınca bulunması, ilgili koruma tedbirlerine başvurulmaması halinde delillerin kaybolabileceğini yahut bazı muhakeme işlemlerinin tam ve sağlıklı yapılamamasını,¹⁹³ yahut geç başvurulduğunda hiç veya gereği gibi yapılamaması veya hükmün infaz edilemez hale gelmesi durumunu ifade etmektedir.¹⁹⁴ Gecikmede sakınca, koruma tedbirlerine başvurmada bir şarttır. Bu itibarla koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için gecikmede sakınca bulunan halin varlığı zorunludur.

Gecikmede sakınca bulunan halin her bir koruma tedbiri için ayrı ayrı düzenlenmiş olması şart değildir. Bir koruma tedbiri kapsamında kanun maddesinde gecikmede sakınca bulunan hale değinilmemiş olması bu tedbire başvururken gecikmede sakınca bulunan halin aranmadığı anlamına gelmez.¹⁹⁵ Bu kapsamda kanun hükmünde açıkça düzenlenmemiş olsa da, koruma tedbirlerine ve özelinde adli kontrol tedbirine başvurulabilmesi için gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı gerekir.

Gecikmede sakınca bulunan hal 5271 sayılı CMK’de kavramsal olarak tanımlanmış değildir.¹⁹⁶ Her ne kadar kavramsal olarak doğrudan CMK’de tanımlanmamış olsa da, kavram Kanun’un birçok yerinde anılmaktadır. Gecikmede

¹⁸⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s. 440; Bahri ÖZTÜRK, Behiye Eker KAZANCI, Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s.35; Uğur ERSOY 2024, age. s.362.

¹⁸⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.333; Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.286; Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.233; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 382; Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

¹⁹⁰ Nurullah KUNTER 1970, age. s.436.

¹⁹¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.284.

¹⁹² Uğur ERSOY 2024, age. s.362.

¹⁹³ age. s.362.

¹⁹⁴ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age.s.286.

¹⁹⁵ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.333.

¹⁹⁶ Z. Özen İNCİ (2016), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısı ve Sulh Ceza Hakimi (Soruşturma Makamları) Arasındaki Gri Alan: Gecikmesinde Sakınca Bulunan Hal Kavramı ve Soruşturma Evresinde Temel Haklara Müdahale Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 4, s.2004.

sakınca bulunan hal kavramı Kanun'un, 21., 29., 30., 52., 75., 76. 83., 161., 163., maddelerinde geçmektedir. Koruma tedbirleri bakımından ise, 90., 118., 119., 127., 129., 134., 135., 140.maddelerde geçmektedir.

Her ne kadar 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun birçok yerinde geçmesine karşılık bahsi geçen Kanun'da tanımlanmamış olsa da, Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nin 4.maddesinde, *derhal işlem yapılmadığı takdirde suçun iz, eser, emare ve delillerinin kaybolması veya şüphelinin kaçması veya kimliğinin saptanamaması ihtimalini ortaya çıkması hal* olarak tanımlanmıştır. Bu itibarla gecikmede sakınca bulunması da koruma tedbirlerine başvurulmaması halinde, kaçınılmaz ve telafisi imkansız zararların meydana gelmesini ifade etmektedir.¹⁹⁷

Koruma tedbirlerine karar vermede aranan şartlardan biri olan gecikmede sakınca bulunan halin varlığı, birtakım koruma tedbirleri açısından, bu tedbirlere karar vermeye yetkili mercinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı durumunda, kanunda kural olarak sulh ceza hakimi veya mahkeme tarafından verilmesi gereken kararın Cumhuriyet savcısı ve emrindeki adli kolluğa devredilmesi söz konusu olmaktadır.¹⁹⁸

Dolayısıyla ifade etmek gerekir ise gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, kanunda kural olarak öngörülen kararı vermeye yetkili merci kapsamında esneklikler sağlanmıştır. Zira bazı koruma tedbirleri bakımından kural olarak hakim kararı aranırken, gecikmesinde sakınca bulunan durumun varlığı halinde bu konuda karar alma yetkisi Cumhuriyet savcısına verilmiştir. Örneğin, arama kararını vermeye yetkili merci Kanun'da kural olarak "*hakim*" olarak düzenlenmiştir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı halinde Cumhuriyet savcısının, Cumhuriyet savcısına ulaşamadığı hallerde ise kolluk amirinin yazılı emri ile kolluk görevlilerinin arama yapabileceğini düzenleme altına almıştır.

Belirtmek gerekir ki, gecikmede sakınca bulunan halin varlığı halinde kararı vermeye yetkili merciye ilişkin kuralların esnetilmesi hem gerekli hem de tehlikelidir. İlk olarak gecikmede sakınca bulunan hal kapsamında karar vermeye yetkili merciye ilişkin kuralların esnetilmesi *tehlikelidir*. Zira gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı ileri sürülerek karar vermeye yetkili merciye ilişkin kuralların istismar edilmesi

¹⁹⁷ Mehmet Reşat KOPARAN (2006), "Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 65, s.157.

¹⁹⁸ age. s.204

mümkündür. Kimi hallerde gecikmesinde sakınca bulunan bir halin varlığı olmasa bile, gecikmesinde sakınca bulunduğu öne sürülerek karar vermeye yetkili merciye ilişkin kuralların keyfi şekilde esnetilmesi sonucunu doğurabilir.

Bu itibarla gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığını kabulü ile karar vermeye yetkili merciye ilişkin kurallar kanunun öngördüğü kapsamda esnetilmiş ise, bu durumda verilen kararda hangi durum neticesinde gecikmede sakınca bulunduğu kanısına varıldığı somut olgularla gösterilmelidir. Yani gecikmede sakınca bulunan halin varlığı söz konusu ise, bu halin kabulü; gerekçelerinin somut olaya ilişkin bilgi ve belgeler eklenmek suretiyle yapılmalıdır.¹⁹⁹ Kanun koyucu da bu hususları gözeterek her tedbir açısından değil, yalnızca bazı tedbirler açısından gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı halinde, karar vermeye yetkili merciye ilişkin kurallarını esnetmiştir.

Ancak, gecikmede sakınca bulunan hal varlığında yetkili merciye ilişkin kuralların esnetilmesi aynı zamanda bir *gerekliliktir*. Çünkü gerçekten de kanunun belirttiği üzere Cumhuriyet savcısının ivedi şekilde hareket etmesi gerekebilir. Bu durumda doğrudan hakim kararını almaya çalışmak vakit kaybına neden olacaktır. Yakın olan tehlikeden korunma imkanının ortadan kalkması söz konusu olabilecektir. Bu durum da gecikmesinde sakınca bulunan halin, karar vermeye yetkili merciye ilişkin kuralların esnetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, gecikmede sakınca bulunan halin varlığının tespiti bir sorundur. Ancak, bu halin varlığından bahsedebilmek için hem tehlikenin var olması hem de bu tehlikenin yakın olması gerekir.²⁰⁰ Her bir koruma tedbiri için bu sakınca münhasıran değerlendirilmelidir.²⁰¹ Gecikmede sakınca bulunan halin kabulü için bu değerlendirmenin her somut olayın özelliklerine göre yapılması,²⁰² tehlikenin somut fiil ve unsurlarla belirlenmesi,²⁰³ gerekçelerinin somut olaya ilişkin bilgi ve belgeler eklenmek suretiyle yapılması²⁰⁴ gerekmektedir.

Bu itibarla gecikmede sakınca bulunan halin varlığı, matbu ifadelerle, daha önce birçok olayda kullanılmış ve uygulanmış ifade ve beyanlarla dile getirilmemeli; bu halin varlığı her somut olaya göre kendi içerisinde olguların değerlendirilmesi

¹⁹⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 383.

²⁰⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.333.

²⁰¹ age. s.333.

²⁰² Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.286; Mustafa ÖZEN 2024, age. s. 681.

²⁰³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.334.

²⁰⁴ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.383.

suretiyle saptanmalıdır. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin kararları da bu yöndedir. Anayasa Mahkemesi gecikmesinde sakınca bulunan bir halin var olup olmadığını değerlendirilmesi konusunda, soruşturma makamlarının, Anayasa Mahkemesi'nden daha iyi bir konumda olduğu ifade etmiş, somut olayın bizzat içinde olan soruşturma makamlarının değerlendirme yapmasını daha olumlu görmüştür.²⁰⁵

Sonuç olarak, ilgili tedbire derhal başvurulmadığı takdirde önemli zararların meydana gelebileceği sebebiyle gecikmesizin bu tedbire başvurulması gerektiğini ifade eden gecikmede sakınca bulunan hal kavramı, koruma tedbirleri bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bu kavram, şayet bir tehlike söz konusu ise tehlikeye derhal başvurulması gerektiğini ifade eder. Kanun koyucu meydana gelebilecek zararları önlemek amacıyla bu halin varlığı durumunda kimi durumlarda koruma tedbirlerine karar verebilecek merciyi esnetmiştir. Bu durum hem bir tehlike yaratmakta hem de bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tehlikenin önüne geçilebilmesi için gecikmesinde sakınca bulunan halin tespiti her somut olaya göre münhasıran yapılmalı ve en nihayetinde ise bu halin varlığı somut olgularla desteklenmelidir.

1.2.4.6. Suç Şüphesinin Bulunması

Şüphenin varlığı yahut yokluğu; şüphe var ise bu şüphenin yoğunluğu ceza muhakemesi bakımından büyük bir öneme sahiptir.²⁰⁶ Koruma tedbirlerine başvurmada bir diğer şart ise suç şüphesinin bulunmasıdır. Ceza muhakemesi suç şüphesi üzerine işleyen, bir bütün olarak muhakeme, tereddüt ve şüphe safhasıdır.²⁰⁷ Koruma tedbirlerine ancak suç şüphesi bulunması halinde başvurulabilir ki bu durum kimi yazarlar tarafından koruma tedbirlerini adli olması şeklinde tanımlanır.²⁰⁸

²⁰⁵ Benzer yönde kararlar için bkz. Anayasa Mahkemesi, *Mehmet Cengiz ve Rıdvan Cengiz*, Başvuru No: 2019/21704, Tarih: 20/9/2023, §72. “...Somut olayda başvuru sahiplerinin evindeki arama hâkim kararıyla değil Cumhuriyet savcısının yazılı emri üzerine gerçekleştirilmiştir. Bu durumda bu aramanın Anayasa'nın 21. maddesinin birinci fıkrasının ikinci cümlesinde düzenlenen usule ilişkin güvenceye uygun olabilmesi için gecikmesinde sakınca bulunan hâl kapsamında gerçekleştirilmesi gerekir. Soruşturma makamları gecikmesinde sakınca bulunan bir hâli olup olmadığını değerlendirilmesi konusunda Anayasa Mahkemesine göre daha iyi bir konumdadır. Hiç kuşkusuz soruşturma makamlarının bu değerlendirmeleri Anayasa Mahkemesinin denetimine tabidir...”; Anayasa Mahkemesi, *Burhan Gülseven*, Başvuru No: 2019/41753, Tarih: 5/10/2022, § 37; Anayasa Mahkemesi, *Hasan Akboğa* [GK], Başvuru No: 2016/10380, 27/3/2019, § 62.

²⁰⁶ Özkan GÜLTEKİN (2010), “Ceza Muhakemesi Hukukunda “Şüphe” Kavramı,” *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 46, s.122.

²⁰⁷ Nurullah KUNTER 1970, age. s.43

²⁰⁸ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.330.

Koruma tedbirleri suç şüphesi üzerine uygulanan tedbirlerdir.²⁰⁹ Dolayısıyla bir suç şüphesi olmaksızın koruma tedbirlerine başvurmak mümkün değildir.

Şüphe kavramı ceza muhakemesi açısından oldukça büyük bir öneme sahip kavram olarak karşımıza çıksa da kanun koyucu, şüpheyne ilişkin kavramları doğrudan kanunda tanımlamış değildir. Kavramsal olarak şüphe, bir olguyla ilgili gerçeğin ne olduğunu kestirememekten doğan kararsızlık, kuruntu, işkil, şüphe, acaba olarak tanımlanmaktadır.²¹⁰ Ceza muhakemesinde “şüphe” kavramı; bir suçun, bir veya birkaç fail tarafından işlenip işlenmediğini gösteren her türlü emare, iz, işaret, bulgu veya somut delildir.²¹¹

Ceza muhakemesi soruşturma ile başlar ve en nihayetinde ise kesin hüküm ile sona erer. Muhakeme evresi başlıca iki evreden oluşur. İlk evre soruşturma evresidir. Soruşturma evresinden Cumhuriyet savcısı sonuç çıkararak, kovuşturmayı yürütecek olan mahkemeye uyuşmazlığı çözmesinin istediği²¹² ve iddianame denen belgeyi düzenlenir. Bu iddianamenin kabulü ile birlikte kovuşturma evresi başlar ve en nihayetinde ise kesin hüküm ile sona erer. Ceza muhakemesinin başlangıcı olan soruşturma evresinin başlaması için basit şüphe,²¹³ iddianamenin düzenlenmesi için ise yeterli suç şüphesi gerekir. En nihayetinde ise hüküm kurulabilmesi için suçun işlendiğinde dair tüm şüphe ve kuşkulardan uzak suçun işlendiğine dair kanaat getirilmesi gerekir ki maddi gerçeğe ulaşma amacı bunu gerektirir. Görüldüğü üzere belirli suç şüphe dereceleri ile ceza muhakemesi yürümekte ve en nihayetinde ise hüküm tüm kuşku ve şüphelerden arınmış olmaktadır. Görüldüğü üzere şüphe kavramı, ceza muhakemesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ceza muhakemesinin önemli kurumlarından olan koruma tedbirlerine başvurmak için de suç şüphesinin bulunması gerekir. Bu itibarla, şüphe kavramı koruma tedbirleri bakımından da büyük bir önem arz etmektedir. Bu tedbirlere başvurulabilmesi ve hükmedilebilmesi için suç şüphesinin belli bir düzeye ulaşması gerekmektedir.

Koruma tedbirleri bakımından suç şüphesinin aranıyor olması, bu tedbirleri önleme tedbirlerinden ayırır. Önleme tedbirlerine başvuruya iten şey tehlike iken

²⁰⁹ Mustafa ÖZEN 2024, age. s. 678

²¹⁰ T.C. ADALET BAKANLIĞI (2024), *Hukuk Sözlüğü*, <https://sozluk.adalet.gov.tr/suphe> E.T. 11.11.2024

²¹¹ Ersan ŞEN, *Şüphe*, <https://sen.av.tr/tr/makale/suphe> E.T. 11.11.2024

²¹² Erdener YURTCAN ve Begüm İRTİŞ 2023, age. s.210.

²¹³ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 99.

koruma tedbirlerine başvurmaya iten husus suç şüphesidir.²¹⁴ Zira önleme tedbirleri söz konusu olduğunda henüz bir suç şüphesi bulunmaktadır. Ancak koruma tedbirlerine başvurmada, suç işlendiği yönünde bir şüphenin bulunması zorunluluktur.

Örneğin, tutuklama ve adli kontrol için somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesi, arama ve elkoyma için makul şüphe²¹⁵, taşınmaz, hak ve alacaklara el koyma²¹⁶ şirket yönetimi için kayyım tayini için kuvvetli şüphe, bilgisayarlarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoymada somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesi²¹⁷, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişimin denetlenmesi için somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesinin varlığı, gizli soruşturmacı görevlendirmesi için somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesinin varlığı, somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesi aranmaktadır.

Görüldüğü üzere, tüm koruma tedbiri bakımından aynı şüphe yoğunluğu aranmamıştır. Burada kanun koyucu bir değerlendirme yapıp, koruma tedbirleri bakımından farklı şüphe yoğunlukları benimsemiştir. Zira koruma tedbirleri temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde kısıtlayan tedbirler olmakla birlikte, her koruma tedbiri, temel hak ve özgürlüklere aynı oranda müdahale etmez. Bu sebeptendir ki, bazı koruma tedbirleri açısından şüphe yoğunluğu daha düşük şüphe aranmışken, bazı koruma tedbirleri açısından ise daha yoğun şüphe aranmıştır.

Sonuç olarak ifade etmek gerekir ki, kanun koyucu koruma tedbirleri bağlamında ağır tedbirler bakımından şüphe derecesini yoğun tutarken, hafif tedbirler bakımından bu dereceyi daha hafif tutmuştur.

Bununla birlikte, tüm koruma tedbiri için aynı şüphe yoğunluğunu benimsemek, koruma tedbirlerine başvuru için gerekli şartlardan biri olan “*gecikmede sakınca bulunması*” şartı ile çelişir. Zira kimi koruma tedbirlerine derhal başvurulması gerekir. Başvurmada aranan şüphe yoğunluğunun düşük tutulması bu tedbire başvuruyu kolaylaştırır ve bu tedbirlere derhal başvurma imkanı tanır. Böylelikle bu koruma tedbirlerine başvurmakla ulaşılmaya hedeflenen amaç koruma altına alınır.

²¹⁴ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.328.

²¹⁵ Muhammed Siddık SEYYİDOĞLU (2021), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma”, *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, s. 14.

²¹⁶ İsmail DURSUN (2015), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkoyma”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 21 Sayı 2, s.539.

²¹⁷ Neslihan ATEŞ BENEK (2022), “Bilgisayarda, Bilgisayar Programlarında ve Kütüklerinde Arama, Kopyalama, ve Elkoyma”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, s.382.

Burada özellikle belirtmek gerekir ki suç şüpheleri delile dayanmak zorundadır.²¹⁸ Bu itibarla bir şüphenin varlığından bahsetmek gerekecekse eğer, bu şüpheyi iten olguların ortaya konması gerekmektedir. Şüphenin ortaya soyut olarak konması mümkün değildir. Her şüphenin bir delile dayanması ve delille desteklenmesi zorunludur. Aksi halde bir suç şüphesinden bahsetmek mümkün değildir.

Sonuç olarak, şüphe kavramı ceza muhakemesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Gerek muhakemenin ilk evresi soruşturma evresine başlarken gerek bu soruşturmadan sonuç çıkarırken, gerek ise muhakeme evresi kapsamında başvuru koruma tedbirleri bakımından belli yoğunlukta suç şüphesinin bulunması gereklidir. Kanun koyucunun şüphe aradığı hususlarda, her halde aynı şüphe aramamış, farklı şüphe yoğunlukları benimsemiştir. Bu kapsamda şüphe kavramının altında yer alan şüphenin derecelerini incelemek önem arz etmektedir. Ceza yargılaması hukukunda öğretide şüphe genellikle; basit şüphe, makul şüphe, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe olmak üzere dört şüphe yoğunluğuna ayrılıp incelenmektedir.²¹⁹

1.2.4.6.1. Basit Şüphe

Basit şüphe, şüphe derecelerinin en hafifi olup²²⁰, bir suçun işlendiği izlenimini veren,²²¹ dayandığı deliller basit, yetersiz ve sayıca az olan,²²² Cumhuriyet savcısının soruşturma başlatabilmesi için gerekli olan²²³ şüphedir.²²⁴ Basit şüphe, Cumhuriyet savcısı tarafından öğrenilen olayın soruşturulabilir bir nitelik arz etmesi halinde söz konusu olur ki bu şüphe olaylara dayanmayan, sadece basit bir tahminden ibaret olan şüphedir.²²⁵ Esasında basit şüphe ceza muhakemesini başlatan şüphedir.²²⁶

Soruşturma, bir kimsenin suç işlenip işlenmediğine ilişkin ortaya çıkan şüphe ile başlar.²²⁷ Basit şüphe, suçun işlendiğine ilişkin izlenimlerin elde edilmesiyle birlikte Cumhuriyet savcısının suç soruşturmasına başlamasını sağlayan şüphedir.

²¹⁸ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age.s.295.

²¹⁹ Yargıtay, 7.Ceza Dairesi, E. 2013/5178, K. 2013/23749, 27/11/2013.

²²⁰ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim Çakır 2024, age. s.296.

²²¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.233.

²²² Uğur ERSOY 2024, age. s.364.

²²³ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s.342.

²²⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.439.

²²⁵ Mehmet YAYLA (2021), *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*, 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.122

²²⁶ Yusuf BAŞLAR (2022), “Ceza Muhakemesinde İspat”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s.1387.

²²⁷ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s. 99

Nitekim ceza muhakemesinin evrelerinden biri olan soruşturma evresi, en az basit şüpheyile başlayan ceza muhakemesi evresi olarak tanımlanmaktadır.²²⁸

Ezcümle basit şüphe esasında herkesin anlayabileceği ve şüphelenebileceği, akla ve mantığa uygun olmak şartıyla Cumhuriyet savcısını suç soruşturması yapmaya itmeye yetecek olan şüphe olarak tanımlanabilir. Bu şüphe aynı zamanda ceza muhakemesi kapsamında benimsenen en basit şüphedir ve söz konusu şüpheyile dayanak olan deliller basit ve yetersiz olmasına karşılık, emare, belirti niteliği taşımaktadır.²²⁹

1.2.4.6.2. Makul Şüphe

Makul şüphe, basit şüphenin yoğun hali olup,²³⁰ hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphe olarak tanımlanmaktadır.²³¹ Makul şüphe kavramın tanımı, tıpkı diğer şüphe kavramları gibi, 5271 sayılı CMK’de yapılmış değildir.

Her ne kadar tanımı doğrudan Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yapılmamış olsa da makul şüphe, Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliği’nin 6.maddesinde, hayatın akışına göre somut olaylar karşısında genellikle duyulan şüphe olarak tanımlanmıştır.²³² Söz konusu Yönetmelik, şüphenin somut olgulara dayanmasının şart olduğunu açıkça belirtmiştir.

Makul şüpheden bahsedebilmek için şüphenin somut olgulara dayanması şarttır. Makul şüphede olayın gerçekleştiği kesindir. Bu kapsamda makul şüphe, delillere ve faile ulaşmak için araştırma yetkisi veren şüphe olarak karşımıza çıkmaktadır.²³³

Makul şüphenin de tıpkı diğer şüpheler gibi somut olgu ve delillere dayanması gerekmektedir. Makul şüphe basit bir sanıya dayanmamalıdır.²³⁴ Makul şüphe kavramı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından, bir kişinin suç işlemiş

²²⁸ Ahmet GÖKCEN, Murat Balcı, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 575

²²⁹ Mehmet YAYLA 2021, agm. s.123.

²³⁰ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.297.

²³¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.233.

²³² Ersan ŞEN (2022), *İddianamenin Düzenlenmesi için Aranan “Yeterli Şüphe” Şartı* Bkz.

https://sen.av.tr/tr/makale/iddianame_in_aranan_yeterli_suphe_sarti#:~:text=Türk%20Dil%20Kuru mu'na%20göre,dair%20düşünceyi%2C%20kanıyı%20ifade%20etmektedir. E.T. 21.11.2023

²³³ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN, 2024, age. s. 354

²³⁴ Elvan KEÇELİOĞLU (2015), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Gözlem Altına Alma”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, s.232.

olabileceği konusunda tarafsız bir gözlemciyi ikna edebilecek olayların ve bilgilerin varlığı olarak tanımlamaktadır.²³⁵

Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi makul şüpheden bahsedebilmek için makul şüphenin varlığına ilişkin mantıklı kanaat getirmeyi sağlayacak delillerin varlığını,²³⁶ ve ilgili kişinin suçu işlemiş olabileceğine dair objektif bir gözlemciyi tatmin edecek gerçeklerin veya bilgilerin varlığını aramaktadır. Keza Mahkeme, makul şüphenin değerlendirilirken yeterli nesnel unsura dayanıp dayanmadığını dikkate almaktadır.²³⁷

Gerçekten de farazi bir şekilde şüphenin varlığından bahsetmek mümkün olmamalıdır. Aksinin kabulü halinde şüphe yaratmak oldukça kolay bir uğraş olacaktır. Bu da tüm koruma tedbirlerine alelade bir şekilde başvurma gibi bir ihtimalin önünü açacaktır. Bu itibarla tıpkı her şüphe yoğunluğunun delile dayanması zorunlu²³⁸ olduğu gibi makul şüphenin de delillerle desteklenmesi, somut olgu ve emarelerin bu şüphe yoğunluğuna işaret etmesi gerekmektedir.

Ceza muhakemesi kapsamında makul şüphe kavramı, birtakım koruma tedbirleri açısından anlam ifade etmektedir. Bu kapsamda yer alan ilk örnek, şüpheli ve sanıkla ilgili arama koruma tedbiridir. Kanun koyucu, ilgili madde hükmünde sanık ve

²³⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Erdagöz/Türkiye*, § 51; *Fox/Campbell ve Hartley/Birleşik Krallık* §32.

²³⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Kavala v. Türkiye*, Başvuru No: 28749/18, Tarih: 11 Temmuz 2022 “...*Ek olarak, Mahkeme, Sözleşme'nin 18. maddesi kapsamındaki değerlendirmesinde, başvuranın tutukluluğunun dayanağını oluşturan olaylar ve mahkemenin tutukluluk kararları arasında birçok yılın geçmesi hususunun hayati öneme sahip olduğuna kanaat getirmiştir. Söz konusu sürenin geçmesine yönelik olarak Hükümet tarafından hiçbir makul açıklama ileri sürülmemiştir. Ayrıca ve daha önemlisi, savcılığın, başvuranın 1 Kasım 2017 tarihinde başlayan tutukluluğuna ilişkin talebini desteklemek için dayandığı delillerin söz konusu tarihten çok önce toplanmıştır ve Hükümet, söz konusu olay sıralaması hakkında herhangi bir ikna edici bir açıklama getirmemiştir. Kaldı ki, Gezi olayları ve başvuranın tutukluluğu arasında dört yıldan fazla süre geçmesine rağmen, Hükümet, objektif bir gözlemcinin başvuran aleyhinde yapılan suçlamaları destekleyen makul şüphenin var olduğuna mantıklı bir şekilde kanaat getirmesini sağlayacak herhangi bir delil sunamamıştır...*”

²³⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Sabuncular ve Diğerleri v. Türkiye Davası*, Başvuru No: 23199/17, Tarih: 10/10/2020, § 19; “...*Birincisi, olgusal yön olarak, "makul şüphe" kavramı, ilgili kişinin suçu işlemiş olabileceğine dair objektif bir gözlemciyi tatmin edecek gerçeklerin veya bilgilerin varlığını öngörmektedir. Neyin "makul" olarak görülebileceği, tüm koşullara bağlı olacaktır, ancak Mahkeme, Madde 5 § 1 (c) ile sağlanan güvencenin özünün güvence altına alınıp alınmadığını belirleyebilmelidir (bakınız diğer kararların yanı sıra, Fox, Campbell ve Hartley v. Birleşik Krallık, 30 Ağustos 1990, § 32, Series A no. 182 ve Merabishvili v. Gürcistan [BD], no. 72508/13, § 184, 28 Kasım 2017). Bu nedenle, Mahkeme, olaylara ilişkin yönü değerlendirirken, yakalama ve tutuklamanın, söz konusu olayların gerçekte meydana geldiğine ve şüpheli kişilere atfedilebilir olduğuna dair “makul şüpheli” haklı çıkarmak için yeterli nesnel unsurlara dayanıp dayanmadığını dikkate almalıdır (bakınız yukarıda atıf yapılan Fox, Campbell ve Hartley, §§ 32-34 ve yukarıda atıf yapılan Murray, §§ 50-63). Sonuç olarak, davalı Hükümet, tutuklanan kişinin iddia edilen suçu işlediğinden makul olarak şüphelenildiği konusunda Mahkeme'yi tatmin edecek en azından bazı olayları veya bilgileri sunmalıdır...*”

²³⁸ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.295.

şüpheli hakkında arama bakımından makul şüpheyi yeterli görmüştür. Öncesinde şüpheli ve sanıklar hakkında arama koruma tedbirinde yeterli olduğu düşünülen makul şüphe ibaresi kaldırılmış yerine somut delillere dayanan kuvvetli şüphe ibaresi konmuştu. Ancak sonrasında tekrardan somut delillere dayalı kuvvetli şüphe ibaresi kaldırılarak, makul şüphe kavramı şeklinde değiştirilmiştir. Bu kapsamda, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda açıkça makul şüphenin yeterli olduğu hal, şüpheli veya sanıkla ilgili aramadır. (CMK, md.116)

Burada bir hususa değinmekte fayda vardır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5/1.maddesi, herkesin özgürlük ve güvenlik hakkında sahip olduğunu ifade etmektedir. Sözleşme, bu hakkı tanıdıktan sonra birtakım istisnalar belirtmiştir. Bu istisnaların başında tutuklama gelmektedir. Sözleşmeye göre bu istisnalardan biri;

“...kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunduğu veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin barlığı halinde yetkili adli merci önüne çıkarılmak üzere yakalanması ve tutuklanması...”

olarak ifade edilmiştir. Söz konusu hüküm göz önüne alındığında kişinin tutuklanmasına ancak makul gerekçelerin varlığı halinde karar verilebilecektir.

Bu kapsamda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, tutuklama koruma tedbiri bakımından makul şüphe aramaktadır. Ancak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, tutuklamaya ilişkin hükümlerde, kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin bulunması halinde tutuklama kararı verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.100/1) Kısacası, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tutuklama için makul şüphe aranırken, CMK'de somut delile dayanan kuvvetli şüphe aranmaktadır. Bu durum, lafzi olarak CMK'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine kıyasen, temel hak ve hürriyetleri daha güçlü güvence altına aldığı söylenebilir.²³⁹

1.2.4.6.3. Yeterli Şüphe

Yeterli şüphe, eldeki deliller değerlendirildiğinde, yapılacak yargılamada sanığın mahkum olması ihtimali beraat etmesi ihtimalinden daha kuvvetli olması durumu,²⁴⁰ ve kovuşturma evresine geçilip geçilmeyeceğini belirleyen şüphe

²³⁹ Nur CENTEL (1992), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 1.Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul s.42; Mustafa ÖZEN 2024, age. s.722.

²⁴⁰ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.233; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.439.

türüdür.²⁴¹ Yeterli şüphe kapsamında şüpheliye ulaşılmış, ancak şüphelinin olayın faili olup olmadığı kuşkuludur.²⁴² Yeterli şüphe, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda, kamu davasının açılması görevi hususunu düzenleyen 170.maddede ve kamu davası açmada takdir yetkisini düzenleyen 171.maddede geçmektedir.

Bu şüphe yoğunluğu, soruşturma evresinin sonunda Cumhuriyet savcısını iddianame düzenlemeye iten şüphe sebebi olarak düzenlenmiştir. Nitekim, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Kamu davası açma görevi*” başlıklı 170.maddesinde “*Soruşturma evresi sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyorsa; Cumhuriyet savcısı, bir iddianame düzenler.*” şeklinde alan düzenleme dikkate alındığında yeterli şüphe iddianame düzenlenmesi için yeterli görülmüştür.

1.2.4.6.4. Kuvvetli Şüphe

Kuvvetli şüphe, şüphe dereceleri arasında en yoğun olan şüphedir. Kişinin suç işlediği konusunda objektif bir gözlemciyi iknaya yeterli bilgilerin var olması durumunda kuvvetli şüphenin mevcut olduğu kabul edilir.²⁴³ Kuvvetli şüphe, kişinin suçu işlediği hususunda yüksek bir ihtimali gerektirir.²⁴⁴ Yapılacak duruşmada, mahkum olma ihtimali kuvvetle muhtemel ise bu durumda kuvvetli şüpheden bahsedilir.²⁴⁵ Bu doğrultuda belirtmek gerekir ki kuvvetli suç şüphesinin varlığından bahsedebilmek için, sanık bakımından yapılacak yargılama neticesinde mahkumiyet hükmü verilecek olma ihtimalinin, beraat etme ihtimalinden yüksek olması gereklidir.

Tıpkı her şüphede olduğu gibi, kuvvetli şüphenin de somut olgu ve delillere dayanması gerekmektedir.²⁴⁶ Şüphenin delillerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu sebeptir ki kuvvetli şüphenin var olup olmadığını değerlendirilmesi mevcut delil duruma göre yapılır.²⁴⁷ Bu itibarla kuvvetli suç şüphesinin tanımı ile bu şüphenin değerlendirilmesindeki hususlar bir bütün olarak göz önüne alındığında, kuvvetli suç

²⁴¹ Muhammed Mertcan EPÖZDEMİR (2022), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe*, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul, s.55; Zehra Yılmaz (2019), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.119.

²⁴² Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s. 354

²⁴³ Özkan GÜLTEKİN 2010, agm. s.132.

²⁴⁴ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 306.

²⁴⁵ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.439; Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.306.; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.298; Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAĞSIZ 2024, age. s.233.

²⁴⁶ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.295.

²⁴⁷ age. s.327.

şüphesinden bahsedebilmek için mevcut delil durumu değerlendirilmesi neticesinde mahkumiyet hükmü verilecek olma ihtimalinin, beraat etme ihtimalinden yüksek olması gerekmektedir.

Her koruma tedbiri aynı oranda ve aynı ölçüde temel hak ve özgürlüklere müdahale ettiğini söylemek mümkün değildir. Bu itibarla, aranan şüphe derecesi bakımından, kanun koyucu koruma tedbirlerinin ağırlığını göz önüne almıştır. Hafif koruma tedbirleri için az yoğunlukta suç şüphesi ararken, temel hak ve özgürlüklere önemli ölçüde dokunan koruma tedbirleri bakımından ise daha yoğun suç şüphesi aranmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, kuvvetli suç şüphesi, birçok koruma tedbiri açısından gerekli ve zorunlu bir koşul olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁸ Ceza muhakemesinde kuvvetli şüphenin arandığı hususlar; gözlem altına alma (CMK, 74.md), tutuklama (CMK, 100.md), taşınmaz, hak ve alacaklara elkoyma (CMK, 128.md), şirket yönetimi için kayyım tayini (CMK, 133.md), bilgisayarda, bilgisayar programlarında ve kütüklerinde arama, kopyalama ve elkoyma (CMK, 134.md), iletişimin tespiti, dinlenmesi ve kayda alınması (CMK, 135.md), gizli soruşturmacı görevlendirilmesi (CMK, 139.md) ve teknik araçla izlenme (CMK 140.md) koruma tedbirleridir.

Burada özel olarak belirtmek gerekir ki adli kontrol bakımından 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda doğrudan bir şüphe yoğunluğu zikredilmemiştir. Ancak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109. maddesinde, aynı Kanun'un 100. maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı hâlinde tutuklama yerine adli kontrol kararı verilebileceği açıkça düzenlenmiştir. Bu durumda anılan mevzuat hükümleri birlikte değerlendirildiğinde adli kontrol kararı verilebilmesi için kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin ve bir tutuklama nedeninin bulunması gerekir.²⁴⁹ Dolayısıyla, adli kontrol tedbirine başvururken tutuklama koruma tedbirine ilişkin şartların var olması aranması, adli kontrol tedbiri bakımından da kuvvetli suç şüphesinin bulunması gerektiğini gösterir.

Sonuç olarak, şüphe kavramı ceza yargılaması bakımından önemli ve kilit bir yere sahiptir. Ceza yargılaması bir şüphe ile başlar. En nihayetinde ise tüm kuşku ve şüphelerden arınmak suretiyle muhakeme sona erer. Şüphe, tek bir yoğunlukta değil,

²⁴⁸ Zehra YILMAZ 2019, age. s.137.

²⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgöl ve Mehmet Velat İnci*, Başvuru No: 2022/39494, Tarih: 18/7/2024, §21.

farklı yoğunluklarda söz konusu olabilir. Koruma tedbirlerini adli, yani suçla ilişkili olmasının ve temel hak ve özgürlüklere müdahale etmesinin bir sonucu olarak bu tedbirlere ancak bir suç şüphesi kapsamında başvurulabilir. Her koruma tedbiri temel hak ve özgürlüklere aynı düzeyde müdahale etmez.

Bununla birlikte ifade etmek gerekir ki, bu tedbirlere gecikmesinde tehlike bulunan hal kapsamında derhal başvurulması gerekir. Bu kapsamda her koruma tedbiri için aynı şüphe yoğunluğu kabul edilmesi mümkün değildir. Kimi tedbirlere derhal başvurmak zorunlu olduğundan şüphe yoğunluğu daha düşük tutulmuş; buna karşılık temel hak ve özgürlüklere önemli ölçüde müdahale eden tedbirler bakımından şüphe yoğunluğu yüksek tutulmuştur.

Adli kontrol de temel hak ve özgürlüklere önemli ölçüde dokunur. Kanun maddesinde, adli kontrol bakımından özel bir şüphe türü öngörülmemiştir. Ancak, adli kontrol tedbirlerine başvurmak için tutuklamaya ilişkin şartların oluştuğu aranacağından, bu tedbir bakımından da kuvvetli şüphenin aranacağını ifade etmek mümkündür.

BÖLÜM II

ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI VE ADLİ KONTROL KARARI

2.1. ADLİ KONTROL TEDBİRİNİN ŞARTLARI

2.1.1. Genel Olarak

Adli kontrol, şüpheli veya sanığın, özgürlüğünden yoksun bırakmadan gözetleme ve denetlenmesini sağlayan tedbirler²⁵⁰, bir diğer söylemle yükümlülükler bütünüdür. Adli kontrol, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesi ve devamında düzenlenmiştir. Kanun, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, Kanun'un 100.maddesinde belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceğini ifade etmiştir.

Adli kontrol koruma tedbirine başvurulmasıyla, tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca ulaşılması mümkündür.²⁵¹ Zira şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine başvurulabilecek bir yol olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla daha ölçülü bir tedbir olan adli kontrol tedbiri tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiş ve kabul edilmiştir. Böylelikle ceza muhakemesinde yer alan koruma tedbirleri bakımından en önemli hususlardan biri olan ölçülülük ilkesinin gerekleri yerine getirilmiş bulunmaktadır.

Adli kontrolün koruma tedbirlerinden biri olması sebebiyle, koruma tedbirleri kapsamında aranan tüm şartlar, adli kontrol kapsamında da aranmaktadır. Zira adli kontrol tedbirine başvurulabilmesi için kanunda düzenleme bulunması, belli yoğunlukta suç şüphesinin bulunması, bu tedbire başvururken görünüşte haklılığın mevcut olması, gerek tedbire başvururken gerek ise tedbirin devamına karar verirken ölçülülük ilkesinin sağlanması, başvurulmadığı takdirde zararın doğacağından bahisle gecikmede sakınca bulunması, en nihayetinde ise koruma tedbirlerinin temel hak ve

²⁵⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.344.

²⁵¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 344

özgürlüklere müdahale teşkil etmesinin bir sonucu olarak karara dayanması gerekmektedir.²⁵²

Son olarak ifade etmek gerekir ki adli kontrol kararı verilebilmesi için doğrudan tutukluluğa ilişkin şartların gerçekleşmiş olması gerektiğini söylemek mümkün değildir. Zira tutuklama kararı verilebilmesi için kanunda bu hususta bir tutuklama yasağının bulunmaması gerekiyor iken, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/2.maddesinde yer alan tutuklama yasağı öngörülen hallerde de, adli kontrole ilişkin hükümler uygulanabileceğine ilişkin hüküm yer almaktadır. Bu bağlamda adli kontrole başvurmak için tutuklamaya ilişkin tüm şartların gerçekleşmesi gerekliliğinden değil, tutuklamaya ilişkin sebeplerin varlığının gerekliliğinden bahsetmek gerekir.

Koruma tedbirlerin ve dolayısıyla adli kontrol tedbirinin bir karara dayanması zorunluluğu göz önüne alındığında, bu başlık altında adli kontrol kararı verilebilecek halleri kapsayan müşterek şartlar incelenecektir.

2.1.2. Kanuni Düzenleme

Adli kontrol tedbirine başvurabilmek için kanuni bir düzenlemenin bulunması zorunludur. Zira yukarıda izah ettiğimiz üzere koruma tedbirleri kişinin temel hak ve özgürlük alanına müdahale etmesi sebebiyle²⁵³ bu tedbirlere başvurulabilmesi için kanunda açıkça düzenlenmiş olmaları gerekir. Bu durum, koruma tedbirlerinin kanuniliği olarak adlandırılır. Dolayısıyla koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için mutlaka yasal bir dayanak olması gerekir²⁵⁴ ve başvuru tedbirin kanunda yer alıp almadığı ilk incelenmesi gereken husus olmalıdır.²⁵⁵

Kanunilik ilkesinin kendini adli kontrol koruma tedbiri bakımından da göstermektedir. Adli kontrol altında düzenlenen yükümlülükler sınırlı sayıda bir diğer deyişle tahdidi olarak düzenleme altına alınmıştır. Kanunda düzenlenmeyen bir yükümlülüğe başvurulamayacağı gibi kıyas yoluyla yeni yükümlülüklerin uygulanması da söz konusu değildir. Öğretide, adli kontrol tedbirlerinin katalog yani

²⁵² Bahri ÖZTÜRK, Behiye Eker KAZANCI, ve Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s. 36.

²⁵³ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440; Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.332; Mustafa ÖZEN 2024, age. s.677; Mustafa T. YÜCEL 2010, agm. s.474.

²⁵⁴ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.234; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 292.

²⁵⁵ Recep KAHRAMAN 2021, agm. s.281.

sınırlı sayıda düzenlenmiş olması eleştirilmekte ve adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı sayıda belirlenmiş olmasının yerine olmadığı, hakimın teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni önlemleri tedbir olarak kullanmasını engelleyeceği ifade edilmektedir.²⁵⁶ Kimi yazarlar ise adli kontrol yükümlülüklerinin tahdidi olarak belirlenmesinin tutuklamaya alternatif olmasını güçleştireceğini ifade etmektedir.²⁵⁷

Bu görüşe karşılık kimi yazarlar, adli kontrol tedbirlerinin sınırlı sayıda, tahdidi olarak sayılmasını yerinde görmektedir.²⁵⁸ Kanımızca da adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı olarak tahdidi şekilde sayılması yerindedir. Nitekim söz konusu adli kontrol tedbirinin daha ölçülü olması temel hak ve özgürlükleri kısıtlamadığı anlamına gelmez. Adli kontrol tedbiri altında düzenlenen yükümlülükler de az ya da çok temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacaktır. Bu sebeple söz konusu temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmaya yönelik tedbirlerin ancak yasayla öngörülmesi gerekir.²⁵⁹

Sonuç olarak, adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin sınırlı sayıda düzenlenmiş olması temel hak ve özgürlükleri koruyu etki yaratmakta; bu bağlamda hakime ya da mahkemeye bu koruma tedbiri kapsamında kanunda olmayan bir yükümlülük takdir etme yetkisini ortadan kaldırmaktadır. Hakim her ne kadar kanunda düzenlenmiş bulunan yükümlülüklerin kapsamını belirlemede takdir yetkisini kullanıyor olsa da bu tedbirlerin kanunilik ilkesi çerçevesinde düzenleniyor oluşu, kanunda olmayan ve sayılmayan yeni yükümlülüklerin yaratılmasını önüne geçmektedir.

Bununla birlikte, söz konusu yükümlülüklerin tahdidi olarak sayılmış olmasının tutuklamanın alternatifi olma olasılığını güçleştireceğine ilişkin görüşe de katılmamaktayız. Şayet kanun koyucu bu adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin kapsamında dar tutsaydı bu görüşün tartışılması mümkün idi. Ancak adli kontrol altında düzenlenen yükümlülükler oldukça geniş kapsamlı düzenlenmiştir. Zira hakim bu tedbire başvurmak suretiyle kişinin konuttan çıkmasını da engelleyebilir, yurt dışına çıkmasını da; hastaneye yatmak dahil tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmasına da karar verebilir, silah bulunduramamasına da karar

²⁵⁶ Nur CENTEL 2001, agm. s.515.

²⁵⁷ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.332.

²⁵⁸ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.355.

²⁵⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.133; B. Caner HACIOĞLU (2005), “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Sayı 1-2. s.177.

verebilir. Bu itibarla adli kontrol tedbiri altında düzenlenen yükümlülüklerin oldukça geniş kapsamda düzenlenmesi, adli kontrole hükmeden merciye yükümlülükler bakımından takdir yetkisi verme gerekliliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Söylemek gerekir ki yükümlülüklerin bu denli geniş kapsamda düzenlenmiş olması hakime takdir yetkisi verme ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır.

Bu kapsamda hakime temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan bu tedbirin yükümlülükleri bağlamında takdir yetkisi tanınması, henüz hakkında kesinleşmiş bir mahkumiyet hükmü bulunmayan ve masumiyet ilkesi gereği hala masum kabul edilmesi gereken şüpheli ya da sanığı keyfilik tehlikesi ile yüz yüze bırakacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekir ise, kanunilik ilkesi etrafında şekillenen koruma tedbirlerinden biri olan adli kontrole başvurabilmek için kanuni bir düzenleme gereklidir. Bu husus, söz konusu tedbirin az ya da çok bir şekilde temel hak ve özgürlüklere dokunmasının temel sonucudur. Bu bağlamda hakim veya mahkeme şüpheli ya da sanık hakkında kanunda yazılı olmayan bir yükümlülüğe hükmedemeyecek ve dolayısıyla henüz hakkında mahkumiyet hükmü verilmemiş ve masumiyet karinesinin bir gereği olarak masum sayılan şüpheli ya da sanığın temel hak ve özgürlükleri koruma altına alınacaktır.

2.1.3. Suç Soruşturması veya Kovuşturmasının Bulunması

Koruma tedbirleri, suç şüphesi üzerine uygulanabilirler. Bir diğer deyişle ceza muhakemesi tedbirleri ancak bir suç işlendikten sonra söz konusu olur ki bu tedbirler ceza muhakemesini güvenceleme amacı taşır.²⁶⁰ Dolayısıyla, adli kontrol tedbirine başvurmak için her şeyden evvel yürütülen bir suç soruşturması ya da kovuşturması bulunması gerekmektedir. Bir suç soruşturması ya da kovuşturması olmaksızın, şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol kararı verilebilmesi mümkün değildir.

Bu kapsamda belirtmek gerekir ki şüphesi altında bulunan kişinin, adli kontrol ile karşılaşabileceği ilk muhakeme evresi soruşturma evresidir. Soruşturma, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2/1-e. maddesinde, suç şüphesinin öğrenilmesinden, iddianamenin kabulüne kadar olan evre olarak tanımlanmaktadır. Soruşturma, ceza yargılamasında, yani bir suçtan şüphelenildiğinde gerçeklerin açıklığa kavuşturulmasının ilk adımıdır.²⁶¹

²⁶⁰ Nur CENTEL 2001, agm. s.516.

²⁶¹ Bilge Burhanettin GÜLCÜ (2024), “Soruşturma Evresinin Tanımı, İşlevi, Özellikleri, Ülkemizdeki Tarihçesi”, *International Anatolia Academic Online Journal Social Science*, Cilt 10, Sayı 1, s. 90.

Suç şüphesi altında bulunan kişinin, adli kontrol ile karşılaşabileceği diğer muhakeme evresi kovuşturma evresidir. Kovuşturma evresi, soruşturma evresinden sonra gelen evredir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 2/1-f. maddesinde, kovuşturma, iddianamenin kabulü ile hükmün kesinleşmesine kadar geçen süre olarak tanımlanmıştır. En nihayetinde soruşturma ve kovuşturma evresi, maddi gerçeği ortaya çıkarılmasına hizmet eden bir bütünü oluşturmaktadır.²⁶²

Burada bir hususa açıklık getirmekte fayda vardır. Adli kontrole ilişkin ana kuralı düzenleyen 5271 sayılı CMK’nin 109.maddesinde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceğini düzenleme altına almıştır. Kanun metninde suç nedeniyle yürütülen soruşturmada şüpheli hakkında adli kontrol tedbirlerine başvurulacağını ifade edilmiş olsa da bu tabirden söz konusu tedbirin yalnızca soruşturma evresinde şüpheliler kapsamında uygulanacağı sonucuna varılmaması gerekir. Zira, gerekli görüldüğü takdirde kovuşturma evresinde de mahkeme kararı ile sanığın adli kontrol altına alınması da mümkündür.²⁶³

Nitekim, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Adli kontrol kararı ve hükmedecek merciler*” başlıklı 110/3.maddesinde gerekli görülmesi halinde görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da kovuşturma evresinin her aşamasında adli kontrol yükümlülüklerine başvurulabileceği ve sanık hakkında da adli kontrol altına alma kararı verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. Netice itibariyle adli kontrol tedbirine hem soruşturma evresinde hem de kovuşturma evresinde koşulları olduğu takdirde başvurmak mümkündür.

Sonuç olarak, adli kontrol tedbirlerine başvurulabilmesi için bir suç soruşturması yahut kovuşturmasının bulunması zorunlu olup, bu bağlamda bir suç soruşturması yahut kovuşturması yok ise adli kontrol altına alma kararı verilemeyeceğini ifade etmek gerekir. Bununla birlikte, her ne kadar kanun soruşturma ve şüpheli kavramlarını vurgulamak suretiyle adli kontrol tedbirlerine ilişkin kuralları düzenlemişse de, söz konusu tedbire gerek soruşturma gerek kovuşturma aşamasında şartları olduğu takdirde başvurmak mümkündür.²⁶⁴ Nitekim, CMK’nin

²⁶² Serkan TÜRKDOĞRU (2023), *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Evresi*, (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.6

²⁶³ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.325; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.457.

²⁶⁴ Ahmet GÖKCEN, Murat BALCI, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 358.

110.maddesinin 3.fıkrasında yer alan düzenleme, adli kontrole görevli ve yetkili merciin kovuşturma evresinin her aşamasında müracaat edebileceği belirtilmiştir.²⁶⁵

2.1.4. Kuvvetli Suç Şüphesi

Koruma tedbirlerine başvurulabilmesi için belirli bir suç şüphesinin bulunması gerektiğini,²⁶⁶ bu tedbirlerin ancak suç şüphesi üzerine uygulanabileceğini ifade etmiştik. Bu bağlamda adli kontrolün de bir koruma tedbiri olması sebebiyle ancak bir suç şüphesi üzerine uygulanabilen bir tedbir olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla adli kontrol tedbirinin uygulanması için de belli bir yoğunlukta suç şüphesinin bulunması gerekli ve zorunludur.

Kanun koyucu adli kontrol koruma tedbiri bakımından aranan şüphe yoğunluğunu Kanun'da düzenleme altına almamıştır. Bu sebeptendir ki, adli kontrol koruma tedbirinin, tutuklama tedbirine alternatif oluşu ve tutuklama tedbirine kıyasen ölçülü bir tedbir oluşu; bu tedbire başvururken aranacak şartlar kapsamında birtakım karışıklıklara neden olabilmektedir. Zira adli kontrolün tutuklamaya kıyasen daha ölçülü olması sebebiyle, tutuklama için aranan kuvvetli suç şüphesinin, adli kontrol bağlamında aranıp aranmayacağı konusunda endişelerin ortaya çıkması mümkündür. Bu bağlamda önce tutuklama için aranan şüphe yoğunluğunun sonra ise bu şüphe yoğunluğunun adli kontrol koruma tedbiri bağlamında değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

5721 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu tutuklamaya ilişkin esasları düzenlediği 100.maddesinde tutuklama koruma tedbiri için somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesinin varlığını aramıştır. Söz konusu madde hükmünde, tutuklama tedbirine başvurmak için, açıkça *somut delillere dayanan kuvvetli suç şüphesi* aranmıştır. Kuvvetli şüphe ile kastedilen husus, şüpheli ya da sanığın suçu işlediği yahut en azından bu suça teşebbüs ettiği yönünde yüksek bir olasılığın mevcut olması durumudur.²⁶⁷ Bu şüphe de diğer tüm şüphe yoğunlukları gibi somut delillere dayanması gerekmekte olup,²⁶⁸ delile dayanmayan bir şüpheden bahsetmek mümkün değildir.

Kanun koyucu, tutuklama tedbirini düzenlerken, kuvvetli suç şüphesinin gösteren somut delillerden bahsetmek suretiyle, bu şüphe yoğunluğunun somut

²⁶⁵ age.

²⁶⁶ Recep KAHRAMAN 2021, age. s.279.

²⁶⁷ Uğur ERSOY 2024, age. s.388.

²⁶⁸ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 334.

delillere dayanması gerektiğine vurgu yapmıştır. (CMK, md.100/1) Bu bağlamda belirtmek gerekir ki zaten bir suç şüphesinden bahsedebilmek için bu şüphenin delillerle desteklenmesi ve bu şüphenin var olduğunu gösteren delillerin var olması gerekir. Bu hususun ayrıca Kanun'da düzenlenmesine esasında gerek yoktur. Ancak, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama koruma tedbirini düzenleyen maddesinde doğrudan kuvvetli şüpheden bahsetmemiş, şüphenin delile dayanmak zorunda oluşunu koruma altına almıştır. Nihayetinde ifade etmek gerekir ki adli kontrole hükmedilecekse ve kuvvetli suç şüphesinin varlığından bahsediliyorsa, bu şüphenin delillerle desteklenmesi gerekmektedir. Zira delil olmadan şüpheden bahsedilemez²⁶⁹, yani suç şüphesi delillere dayanmak zorundadır.²⁷⁰

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, adli kontrol koruma tedbiri kapsamında doğrudan bir şüphe yoğunluğu benimsememiş olsa da adli kontrol koruma tedbirini düzenleyen madde hükmünde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100.maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceği düzenlenmiştir. (CMK, md.109/1) Bu bağlamda belirtmek gerekir ki, tutuklama ve adli kontrol tedbirine başvuru, aynı koşullara bağlı kılınmıştır.²⁷¹

Tıpkı tutuklama koruma tedbirinde olduğu gibi, adli kontrol koruma tedbirine başvurmak için de somut delile dayanan kuvvetli suç şüphesinin bulunması gerekmektedir. Kanun koyucunun adli kontrol koruma tedbiri bakımından bir şüphe yoğunluğunu anmaması ve bu sebeple de her şüphe yoğunluğunda adli kontrol tedbirine başvurunun mümkün olacağını söylemek hatalı olacaktır. Her ne kadar adli kontrol tedbiri, tutuklama tedbirine nispeten daha ölçülü bir tedbir olsa da bu tedbire başvurmada da kuvvetli suç şüphesinin aranması gerekmektedir. Dolayısıyla; bir şüpheli veya sanık hakkında tutuklama kararı verilebilmesi veya kişinin adli kontrol altına alınabilmesi için, kuvvetli suç şüphesini gösteren somut deliller ve en az bir tutuklama nedeni mutlaka bulunmalıdır. Adli kontrol tedbirlerinin uygulanabilmesi

²⁶⁹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.438.

²⁷⁰ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.295.

²⁷¹ Ersan ŞEN (2023), “Adli Kontrol Tedbirinin Kuvvetli Suç Şüphesine Dayanması Zorunlu mudur?”, Bkz. <https://sen.av.tr/tr/makale/adli-kontrol-tedbirinin-kuvvetli-suc-s%C3%BCphesine-dayanmasi-zorunlu-mudur#:~:text=Adli%20kontrol%20tedbirlerinin%20uygulanabilmesi%20i%C3%A7in,bulunmas%C4%B1%20Kanundan%20kaynaklanan%20bir%20zorunluluktur.> E.T. 10/11/2024

için, kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillerin bulunması kanundan kaynaklanan bir zorunluluktur.²⁷²

Adli kontrole başvurmak için mevcudiyeti gereken kuvvetli suç şüphesi, kişinin suçu işlediği hususunda yüksek bir ihtimali gerektiren ve yargılama sonunda sanığın mahkum olma olasılığının, beraat etme olasılığından fazla olması durumunda söz konusu olan şüphedir.²⁷³ Bu kapsamda, nasıl ki tutuklama kararı verilebilmesi için somut delile dayanan kuvvetli suç şüphesi bulunması ve bu şüphenin genel deneyimler ve akıl yürütmelere dayanması mümkün değil ise²⁷⁴ aynı husus adli kontrol kapsamında da geçerli olmalıdır. Zira her suç şüphesinde olduğu gibi kuvvetli suç şüphesinin de delile dayanması bir zorunluluktur.²⁷⁵ Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi suç şüphesinin tayini esnasında, nesnel olgular aramakta ve bu şüphe tayinin bu nesnel olgulara dayandırılması gerektiğini ifade etmektedir.²⁷⁶

Özetle, kanun koyucu her ne kadar adli kontrol kapsamında doğrudan bir şüphe yoğunluğu zikretmemiş olsa da, tutuklamanın bir alternatifi oluşu ve tıpkı tutuklama gibi temel hak ve özgürlüklere önemli düzeyde müdahale etmesi sebebiyle adli kontrol tedbiri kapsamında da kuvvetli suç şüphesinin aranması gerekmektedir. Bu şüphenin delillere dayanması yani delillerle somutlaştırılması gerekmektedir.

²⁷² Ersan ŞEN (2023), “Adli Kontrol Tedbirinin Kuvvetli Suç Şüphesine Dayanması Zorunlu mudur?”, Bkz. <https://sen.av.tr/tr/makale/adli-kontrol-tedbirinin-kuvvetli-suc-s%C3%BCphesine-dayanmasi-zorunlu-mudur#:~:text=Adli%20kontrol%20tedbirlerinin%20uygulanabilmesi%20i%C3%A7in,bulunmas%C4%B1%20Kanundan%20kaynaklanan%20bir%20zorunluluktur>. E.T. 10/11/2024

²⁷³ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.439; Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.306.

²⁷⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age., s.464.

²⁷⁵ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.295.

²⁷⁶ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Sabuncular ve Diğerleri v. Türkiye Davası*, Başvuru No: 23199/17, Tarih: 10/10/2020, § 19; “...Birincisi, olgusal yön olarak, “makul şüphe” kavramı, ilgili kişinin suçu işlemiş olabileceğine dair objektif bir gözlemciyi tatmin edecek gerçeklerin veya bilgilerin varlığını öngörmektedir. Neyin “makul” olarak görülebileceği, tüm koşullara bağlı olacaktır, ancak Mahkeme, Madde 5 § 1 (c) ile sağlanan güvencenin özünün güvence altına alınıp alınmadığını belirleyebilmelidir (bakınız diğer kararların yanı sıra, Fox, Campbell ve Hartley v. Birleşik Krallık, 30 Ağustos 1990, § 32, Series A no. 182 ve Merabishvili v. Gürcistan [BD], no. 72508/13, § 184, 28 Kasım 2017). Bu nedenle, Mahkeme, olaylara ilişkin yönü değerlendirirken, yakalama ve tutuklamanın, söz konusu olayların gerçekte meydana geldiğine ve şüpheli kişilere atfedilebilir olduğuna dair “makul şüpheli” haklı çıkarmak için yeterli nesnel unsurlara dayanıp dayanmadığını dikkate almalıdır (bakınız yukarıda atıf yapılan Fox, Campbell ve Hartley, §§ 32-34 ve yukarıda atıf yapılan Murray, §§ 50-63). Sonuç olarak, davalı Hükümet, tutuklanan kişinin iddia edilen suçu işlediğinden makul olarak şüphelenildiği konusunda Mahkeme’yi tatmin edecek en azından bazı olayları veya bilgileri sunmalıdır..”

Son olarak belirtmek gerekir ki, suçun işlendiğine dair kuvvetli şüphenin bulunması tutuklama kararı verilmesi için yeterli değildir. Tutuklama sebeplerinin de bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla ancak kuvvetli suç şüphesinin yanında tutuklama sebepleri var ise tutuklama kararı verilebilir.²⁷⁷ Adli kontrole ilişkin esasları düzenleyen madde hükmünde de bu koruma tedbirine ancak tutuklama sebeplerinin varlığı halinde başvurulabileceği düzenleme altına alınmıştır. Bu sebeple tutuklama sebeplerinin incelenmesi önem arz etmektedir.

2.1.5. Tutuklama Sebeplerinin Bulunması

Somut olayda kuvvetli suç şüphesinin bulunuyor oluşu tutuklama tedbirine başvurmada yeterli olmadığı²⁷⁸ gibi adli kontrol kapsamında da yeterli olmamalıdır. Zira adli kontrole başvuruya iten husus suçun işlenmiş olması veya bu yönde bir suç şüphesinin bulunması değil, somut olay kapsamında tutuklamaya iten sebeplerin mevcudiyetidir. Bu bağlamda kısaca ifade etmek gerekir ise adli kontrol koruma tedbirine başvurulabilmesi için gereken kuvvetli suç şüphesinin yanında diğer tutuklama sebeplerinin de bulunması gerekmektedir.

Tutuklama sebeplerine ilişkin düzenlemelerin temeli T.C. Anayasası'na ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine dayanmaktadır. T.C. Anayasası'nın, kişi hürriyetini ve güvenliğini düzenleyen 19.maddede, suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin ancak kaçmalarını, delillerin yok etmesini veya değiştirmesini önlemek maksadıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerde hakim kararıyla tutuklanabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde, kişinin bir suç işlediğinden şüphelenmek için inandırıcı sebeplerin bulunmasından veya suç işlemesine ya da suçu işledikten sonra kaçmasına engel olma zorunluluğu kanaatini doğuran makul gerekçelerin varlığı halinde tutuklanabileceğini öngörmüştür. (AİHS, md. 5 §1-c)

Tutuklama sebepleri, 5271 sayılı Kanunu'nun 100/2.maddesinde, şüpheli veya sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesinin uyandıran somut olguların olması ve şüpheli veya sanığın davranışları olarak sıralanmıştır.. Şüpheli ve sanığın davranışları ise delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme ile tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma şeklinde tanımlanmıştır.

²⁷⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 335.

²⁷⁸ Uğur ERSOY 2024, age. s.389.

2.1.5.1. Kaçma Şüphesinin Bulunması

Kaçma şüphesinin bulunması halinde tutuklama kararı verilebileceği, gerek T.C. Anayasası'nda gerek ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenleme altına alınmıştır. T.C. Anayasası'nın kişi hürriyeti ve güvenliğini düzenleyen 19.maddesinde, “...*ancak kaçmalarını...önmek maksadıyla...*” şeklinde belirtilmişken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 5, §1 (c).maddesinde “...*tutma tedbirinin kişinin suç işlemesini veya kaçmasını önlemek gibi amaçlarla...*” şeklinde ifade edilmiştir.

Kaçma şüphesi, şüpheli ya da sanığın yurt içinde saklanmasını, bulunamayacağı bir yere gitmesini veya yurt dışına kaçma şüphesini ifade eder.²⁷⁹ Dolayısıyla kaçma şüphesi yalnızca yurt dışına kaçmak anlamında değil, aynı zamanda bulunamayacağı bir yere saklanmak ve gitmek anlamına da gelmektedir.²⁸⁰ Bu itibarla kaçma kavramı, hem yurt dışına kaçmayı hem de bulunulamayacak bir yere saklanmayı ve gitmeyi kapsar.²⁸¹ Yerinde olarak kaçma şüphesi tutuklama sebeplerinden biri olarak düzenlenmiştir.²⁸² Bu bağlamda somut olayda, şayet somut olgular ve deliller şüpheli ya da sanığın kaçacağını gösteriyor ise bu durumda tutuklama sebebinin var olduğundan bahsetmek gerekecektir. Netice itibarıyla şüphelinin ve sanığın kaçması, saklanması veya kaçacağı şüphesi uyandıran somut olguların varlığı bir tutuklama nedenidir.²⁸³

Kaçma şüphesinin nasıl tespit edileceği ve nasıl tespit edilmesi gerektiği bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şüphenin varlığından bahsedebilmek için somut olgu ve delillere dayanması gerekmektedir. Varsayımsal ya da sezgisel olarak kaçma şüphesinin varlığından bahsetmek mümkün değil ve olmamalıdır. Örneğin aynı suçtan yargılanan kişilerin çoğunun firar olması ve şüpheli ya da sanığın yurt dışı bağlantıları olması²⁸⁴, yahut şüpheli ya da sanık yakalandığında cebince yurt dışına

²⁷⁹ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.309.

²⁸⁰ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.411.

²⁸¹ Nur CENTEL 2011, agm. s.52.

²⁸² agm. s.52.

²⁸³ Z. Özen İNCİ 2022, age. s.104.

²⁸⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesi, Fatih Göral, Başvuru No: 2021/53368, Tarih: 17/7/2024, § 36. “...Tutuklama talep yazısında başvuru ile aynı suçtan aranan çok sayıda firari şüpheliden bahsedilmiş ve yurt dışı ile bağlantıları bulunan başvuru açısından da kaçma ihtimalinin bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu yazıda ayrıca başvurucu ile ilişkin ifade veren tanıkların beyanlarının soruşturma açısından büyük önem arz ettiği ve bu tanıklar üzerinde baskı kurulması ihtimalinin bulunduğu ileri sürülmüştür... Kolluk tarafından düzenlenen ve 2010-2013 yılları arasında söz konusu sınavlardan geçerek kamu görevlisi olan 274 kişiden 113'ünün firari olduğu yönündeki tutanağın (bkz. § 11/ii) tutuklama talep yazısında ifade edilen kaçma ihtimalini destekler nitelikte olduğu anlaşılmaktadır...”

çıkış veya başka bir şehre gidiş için bilet bulunması,²⁸⁵ şüpheli ya da sanığın banka hesaplarını kapatması, mallarını elinden çıkarması, doğalgaz, elektrik, su, telefon aboneliklerini iptal ettirmesi,²⁸⁶ suç eyleminden hemen sonra konutunu terk etmesi²⁸⁷ gibi haller kaçma şüphesine işaret eden ve kaçma şüphesini gösteren olgular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bununla birlikte kaçma ve saklama ihtimalinin tespiti açısından şüpheli ya da sanığa atılı suçun niteliği, kişiliği, geçmiş yaşamı, önceki yaşam ilişkileri, fiilden önceki ve sonraki davranışları önem arz etmektedir.²⁸⁸ Ancak belirtmek gerekir ki kaçma şüphesinin olup olmadığına dair kaçma şüphesinin bulunduğuna dair, dinamik ve saptayıcı genel kurallar mevcut değildir.²⁸⁹

Burada bir hususun vurgulanmasında fayda vardır. Kanun kaçma ihtimalinden değil, kaçma şüphesinden bahsetmektedir. Kaçma şüphesinden bahsedebilmek için bu şüpheyi uyandıracak olguların varlığı gerekir, zira her şüpheli ya da sanığın kaçması muhtemeldir.²⁹⁰ Bu bağlamda bu şüphenin olgu ve delillerle desteklenmesi gerekir. Zira, suçun işlenmiş olması tek başına kaçma şüphesinin var olduğuna işaret etmez.²⁹¹

Öğretide suçun ağırlığı kaçma şüphesi bakımından yeterli görülmemektedir.²⁹² Nitekim Anayasa Mahkemesi suçun ağırlığını da kaçma şüphesinin var olduğunun gösteren durumlardan biri olduğuna hükmetmiştir.²⁹³ Bu kararın iyi anlaşılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda, yalnızca suç kapsamında benimsenen yaptırımın ağırlığının tek başına kaçma şüphesine işaret edeceğini

²⁸⁵ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.335.

²⁸⁶ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.255

²⁸⁷ Esra UZUNKAYA (2011), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 37.

²⁸⁸ Mustafa T. YÜCEL 2010, agm.. s.487.

²⁸⁹ Nur CENTEL 1992, age. s.42.

²⁹⁰ Faruk EREM (1964), *Ceza Usulü Hukuku*, Ajans Türk Matbaası, Ankara. s.401.

²⁹¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.255

²⁹² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.384; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.469.

²⁹³ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Metin Gürcan*, Başvuru No: 2021/64558, Tarih: 17/7/2024, § 62. “Başvurucunun tutuklanmasına esas alınan devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasal veya askeri casusluk amacıyla temin etme ve devletin güvenliği veya iç veya dış siyasal yararları bakımından niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgileri temin etme suçlarının Türk hukuk sistemi içinde ağır cezai yaptırımlar öngörülen suç tipleri arasında olup isnat edilen suçla ilişkin olarak kanunda öngörülen cezanın ağırlığı kaçma şüphesine işaret eden durumlardan biridir...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi *Hüseyin Burçak*, B. No: 2014/474, 3/2/2016 § 61; Anayasa Mahkemesi, *Devran Duran* [GK], B. No: 2014/10405, 25/5/2017, § 66; Anayasa Mahkemesi, *Müeyesser Uğur*, [GK], Başvuru No: 2020/18546, Tarih: 7/4/2022, § 72

söylemek mümkün olmamalıdır.²⁹⁴ Ancak kaçma şüphesini destekleyen olgular arasında değerlendirilmesi mümkündür. Bu bağlamda her ne kadar suç kapsamında benimsenen cezanın ağırlığı kaçma şüphesine doğrudan işaret etmese de kaçma şüphesini destekleyen bir olgu olarak görülmesi yerinde olacaktır.

Anayasa Mahkemesi, suç kapsamında benimsenen cezanın ağırlığını kaçma şüphesi kapsamında değerlendirirse de kaçma şüphesinin tespiti bakımından yalnızca suçun ağırlığının değil aynı zamanda, şüpheli ya da sanığın durumu dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu itibarla, mesleği, malvarlığı, ailesinden veya işinden kaynaklı bağlantıları, yakalanma şekli, süreç içindeki tavır ve davranışları, başka bir ülkeye gitmesini veya orada barınmasını kolaylaştıran bazı özel şartların bulunup bulunmadığını, kişilik özelliklerini ortaya koyan olgular, ahlaki durumunu gösteren tutum ve eylemleri gibi kişisel unsurları birlikte değerlendirilerek bir kanaate ulaşılması gerektiğine hükmetmiştir.²⁹⁵ Dolayısıyla, kaçma şüphesi değerlendirilirken, ilgili kişinin karakteri ahlaki durumu, evi, işi, malvarlığı aile bağlarının da değerlendirilmesi de önem arz etmektedir.²⁹⁶

Bu olguların tespiti, kimi yazarlarca asıl sorunun kendisi olarak görülmektedir.²⁹⁷ Nitekim, uygulamada tutuklama kararlarında yalnızca bu nedenlerden bahsedilmekte, bu nedenlerin var olduğu söylenmekte ve belirtilmektedir. Ancak bu nedenlere ilişkin somut olgulara temas edilmemektedir.²⁹⁸ Bu sebeple uygulamadaki birçok tutuklamaya ilişkin kararlar, sebepten ve somutlaştırılmış olgulardan soyut bir şekilde verilmektedir. Gerçekten de uygulamadaki birçok karar oldukça soyut ve şablon şekilde verilmektedir. Bu durum tutuklamanın temel hak ve

²⁹⁴ Aynı yönde bkz. Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.384; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar, Esra Alan, Özdem Özaydın, Efser Erden Tütüncü ve Mehmet Can Tok 2024, age. s.466.

²⁹⁵ Anayasa Mahkemesi, *Abdullah Özgün (2)*, Başvuru No: 2021/58912, Tarih: 6/6/2024, § 49. “...Tutuklama kararında ayrıca kaçma ve saklanma şüphesinin bulunduğu da değinilmiştir. Anılan kararda kaçma şüphesini uyandıran somut olgularla bağlantı kurulmadan suçun niteliğine atıf yapılmış ise de bir suçun niteliği veya bu suça ilişkin olarak verilebilecek cezanın ağırlığı her zaman kaçma tehlikesinin bulunduğunu ortaya koyan bir durum olarak kabul edilemez. Bir ceza soruşturması veya kovuşturması bağlamında uygulanan tutuklama tedbirleri bakımından kaçma şüphesinin bulunup bulunmadığının veya devam edip etmediğinin belirlenmesinde -suçun ya da cezanın niteliğine ilişkin olanların yanı sıra- şüphelinin veya sanığın durumunun da özellikle dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda şüpheli veya sanığın sabit bir yerleşim yerinin olup olmadığı, mesleği, mal varlığı, ailesinden veya işinden kaynaklı bağlantıları, yakalanma şekli, süreç içindeki tavır ve davranışları, başka bir ülkeye gitmesini veya orada barınmasını kolaylaştıran bazı özel şartların bulunup bulunmadığı, kişilik özelliklerini ortaya koyan olgular, ahlaki durumunu gösteren tutum ve eylemleri gibi kişisel (subjektif) unsurlar birlikte değerlendirilerek bir kanaate ulaşılmalıdır...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, *Eren Erdem*, Başvuru No: 2019/9120, Tarih: 9/6/2020, § 135.

²⁹⁶ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.; Uğur ERSOY 2024, age. s.390.

²⁹⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.335.

²⁹⁸ age. s.335

özgürlükleri önemli ölçüde kısıtlamasıyla, ölçülülük ilkesiyle ve nihayetinde masumiyet karinesi ile çelişmektedir. Zira, henüz hüküm verilmeden tedbiren şüpheli ya da sanığın özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Bu kısıtlamaya iten sebeplerin somut bir şekilde ortaya konması bu sebebin varlığına dair olguların ve delillerin ortaya konması gerekmektedir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, kesin yasal bir dayanak olmaksızın tutukluluğa ilişkin kararların basmakalıp ifadeler kullanmak suretiyle verilmesini Sözleşme'nin 5 §1.maddesine aykırı bulmaktadır.²⁹⁹ Bu sebeple tutukluluğa ilişkin kararlar verilirken bu kararların gerekçelendirilmesi ve neden bu kanıya varıldığıının somut olgu ve delillerle açık bir şekilde ortaya konması gerekmektedir.

Öz itibariyle, şüpheli veya sanığın kaçma şüphesinin bulunması tutuklama sebepleri arasında değerlendirilmekte ve bir tutuklama sebebi oluşturmaktadır. Adli kontrolün tutuklama tedbirine seçenek bir koruma tedbiri olarak düzenlenmiş olması, tutuklama tedbirine başvurunun bir zorunluluk olmaması ve en nihayetinde de adli kontrolün tutuklama tedbirine nazaran daha ölçülü bir tedbir olması sebebiyle kaçma şüphesinin bulunması halinde bu ihtimali ve şüpheyi ortadan kaldırmak için adli kontrol kapsamında elverişli yükümlülükler benimsenmiştir. Örneğin, adli kontrol başlığı altında düzenlenen yükümlülüklerden konutu terk etmeme, hakim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma tedbiri kaçma şüphesinin önüne geçmek için kabul edilen yükümlülüklerdendir. Kaçma şüphesi şeklinde benimsenen tutuklama sebebinin bulunması halinde şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine gerekli adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanmasına karar verilebilir ve ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak da şartları varsa adli kontrol kararı verilmelidir.

2.1.5.2. Delil Karartma Şüphesi

Ceza muhakemesini ateşleyen, başlamasına vesile olan unsur şüphedir. Bu şüphe ancak bir delilin varlığı halinde söz konusu olur. Zira maddi gerçeğin arandığın ceza muhakemesi delil olmadan başlamaz.³⁰⁰ Dolayısıyla delil kavramı ceza muhakemesi bakımından önemli bir kavramdır. Delil, olayların hukuk normları

²⁹⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Baranowski/Polonya*, Başvuru No:28358/95, §50-58.

³⁰⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.401.

karşısındaki durumunu açıklama görevini yapmak için başvurulana,³⁰¹ muhakeme makamlarının ve özellikle yargılama makamlarının görevlerini yaparken kullanılan³⁰² ispat araçları³⁰³ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Ceza muhakemesi bakımından çok önemli bir yeri olan bu delillerin karartılmasına ilişkin fiiller, gerek Anayasa’da gerek ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bir tutuklama sebebi olarak düzenleme altına alınmıştır. T.C. Anayasası’nın 19.maddesinde suçluluğu hakkında kuvvetli belirti bulunan kişilerin delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek maksadıyla tutuklanabileceğini ifade edilmiştir. Bu bağlamda delillerin yok edilmesi ve değiştirilmesini önleme amacı, tutuklama kararı vermeye iten bir sebep olarak düzenleme altına alınmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda da delil karartma, tutuklama sebeplerinden biri olarak düzenlenmiştir. Delil karartma eyleminin kapsamı Kanunu’nda şüpheli ya da sanığın delilleri yok etme, gizleme veya değiştirme şeklinde belirlemiştir. Bahsi geçen bu eylemler, tutuklama sebebi olarak kabul edilmiştir. Bu davranışların yanında şüpheli veya sanığın; tanık, mağdur veya başkaları üzerinden baskı yapması da tutuklama sebepleri arasında sayılmıştır. Bu sebeplerin varlığından bahsedebilmek için delil karartma şüphesinin somut olgulara dayanması gerekmektedir.³⁰⁴ Bu hususta kuvvetli suç şüphesi bulunması gerekir. Aksi halde tutukluluğa ilişkin sebeplerin var olmadığının kabulü gerekir.

Delillerin yok edilmesi, değiştirilmesi veya gizlenmesi; sahte delil hazırlanması; tanık, mağdur, suç ortağı, bilirkişi üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunulması gibi davranışlar delil karartma şüphesini oluşturur.³⁰⁵ Burada belirtmek gerekir ki delil niteliği olmayan olayla ilgisiz şeyleri etkilenmesi halinde,³⁰⁶ toplanması gereken tüm delillerin toplanmış olması halinde,³⁰⁷ yeni delillerin

³⁰¹ Mahmut KOCA (2000), “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, s.105.

³⁰² Nurullah KUNTER 1970, age. s.385.

³⁰³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.401.

³⁰⁴ Mustafa Tarık ŞENTUNA (2024), *Öğreti ve Yargı Kararları Işığında Ulusal ve Ulus Üstü İnsan Hakları, Anayasa ve Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Tutuklama ve Adli Kontrol*, Güncellenmiş 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s. 113.

³⁰⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.310.

³⁰⁶ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.412.

³⁰⁷ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.467.

toplanmasına gerek kalmaması veya daha önceden karartıldığı durumlarda³⁰⁸ delil karartma tehlikesinden bahsedilemez.³⁰⁹ Bununla birlikte, delil karartma yalnızca var olan delillerin tahrif edilmesi anlamına gelmez. Ancak, sahte delillerin hazırlanmasının da delil karartma kapsamında değerlendirilmesi gerekir.³¹⁰ Bu itibarla belirtmek gerekir ki delil karartma şüphesi ihtimalin varlığını değil, delillerin toplanmamış olduğu durumlarda delillin şüpheli tarafından karartılacağına ilişkin somut şüphe sebeplerinin ortaya çıkması halini ifade eder.³¹¹

Şüpheli ya da sanığın, delil karartma şüphesi bulunması gerekçesi ile tutuklanması için bunların olduğuna dair kuvvetli şüphe sebeplerinin bulunması gerekir. Bu itibarla, emarelere göre delil karartma eylemlerinin kesin gibi gözükmesi gerekir.³¹² Aksi halde bu durumların tüm somutluktan uzak bir şekilde varsayımda bulunularak, var kabul edilmesi, tutuklama kararı kanuna ve hukuka aykırı hale getirecektir. Nitekim, Anayasa Mahkemesi, toplanmamış delillerin hangisinin olduğunu, hangi delillere yönelik gizleme girişiminde bulunma ve tanık ile başkaları üzerinde ne tür ve nasıl bir baskı kurma ihtimalinin olduğunun, verilen kararlarda anlaşılmasını beklemektedir.³¹³

Kısaca ifade etmek gerekir ise, kanun koyucu şüpheli veya sanığın davranışlarını da tutuklama sebepleri arasında değerlendirmiştir. Bu davranışlar kanun hükmünde delilleri yok etme, gizleme ya da değiştirme, tanık, mağdur veya başkaları üzerinde baskı yapılması girişiminde bulunma şeklinde sıralanmıştır. Söz konusu sebeplerin tutuklama sebebi olarak kabul edilmesi, bunların somut olgularla desteklenmesine bağlıdır. Bu sebeplerin soyut bir şekilde kabul edilmesi, varsayımlardan hareket edilmesi, tutuklama sebeplerinin gerçekleştiği anlamına gelmeyecektir. Ancak yine önemle belirtmek gerekir ki bu sebeplerin her biri var olsa dahi hakim veya mahkeme, koruma tedbirlerinin ihtiyarılığı gereği bir tedbire hükmetmek zorunda değildir. Nitekim tutuklama sebeplerinin varlığı mutlak suretle tutuklama tedbirine başvurulması zorunluluğunu doğurmayacaktır.

Hakim veya mahkeme bu tedbire zorunlu ise başvuracak ve bu zorunluluğu kendisi takdir edecektir. Bununla birlikte bu sebebin bulunması halinde şüpheli ya da

³⁰⁸ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.310.

³⁰⁹ Mustafa T. YÜCEL 2010, agm. s.488.

³¹⁰ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.412.

³¹¹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.384.

³¹² Doğan SOYASLAN 2018, age. s.335.

³¹³ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgöl ve Mehmet Velat İnci*, Başvuru No: 2022/39494, Tarih: 18/7/2024, § 24.

sanığın tutuklanması yerine gerekli adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanmasına karar verilebilir ve ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak da şartları varsa adli kontrol kararı verilmelidir. Ancak bu durumda da adli kontrol kararı vermesi gibi bir zorunluluk bulunmamaktadır. Tıpkı tutuklamada ve her koruma tedbirinde olduğu gibi adli kontrol altına alma bakımından hakimin veya mahkemenin takdir yetkisi bulunmaktadır.

2.1.5.3. Tutuklama Sebeplerinde Katalog Suç

Tutuklama kararı verilebilmesi için somut olayda tutuklama sebeplerinin bulunması gerekmektedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100/3.maddesinde, somut delillere dayanan kuvvetli şüphenin bulunması halinde, birtakım suçlar kapsamında tutuklama sebeplerinin varsayılabilceği ifade edilmiştir.³¹⁴

Kanun'da yer alan bu düzenlemeyle birlikte katalog suçlar söz konusu olduğunda somut olayda bir tutuklama nedeninin ayrıntılı araştırılmasından vazgeçilmiş, kuvvetli şüphenin bulunması halinde tutuklama kararının verilebilmesi mümkün hale geldiğini ifade edilmektedir.³¹⁵

Kanun tutuklama sebeplerinin var sayılabileceği suçları, *Soykırım ve insanlığa karşı suçlar, göçmen kaçakçılığı ve insan ticaret, kasten öldürme, kasten yaralama ve neticesi sebebiyle ağırlaşmış kasten yaralama, işkence, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, hırsızlık ve yağma, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti, suç işlemek amacıyla örgüt kurma (iki, yedi ve sekizinci fıkralar hariç), devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanunda tanımlanan silah kaçakçılığı suçları, Bankalar Kanunu'nda tanımlanan zimmet suçu, Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda tanımlanan ve hapis cezası gerektiren suçlar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 68. ve 74.maddelerinde tanımlanan suçlar, Orman Kanunu'nun 110.maddesinin 4. ve 5. fıkralarında tanımlanan kasten orman yakma suçları, Toplantı ve Gösteri Yürütüş Kanunu'nun 33.maddesinde sayılan suçlar, Terörle Mücadele Kanunu'nun 7.maddesinin 3.fikrasında belirtilen suçlar, kadına karşı işlenen kasten yaralama suçu, sağlık kurumu ve kuruluşlarında görev yapan*

³¹⁴ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.385.

³¹⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.307

personelerle karşı görevleri sırasında veya görevleri dolayısıyla işlenen kasten yaralama suçu şeklinde tahdidi şekilde sayılmıştır. (CMK, 100/3)

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki kanun koyucu bu suçlar kapsamında bir tutuklama zorunluluğundan bahsetmemekte, aksine bu suçlar söz konusu olduğunda tutuklama sebeplerinin “varsayılabilirliğinden” bahsetmektedir.³¹⁶ Burada kanun koyucu tutuklama sebeplerinin varsayılacağına dair bir kesinlik düzenlememiştir.

Dolayısıyla, söz konusu düzenleme, en azından kanuni düzenleme itibarıyla tutuklama tedbirinin ihtiyari olması ile çelişmemektedir. Bir diğer ifade ile kanunda birtakım suçların sayılmasıyla birlikte tutuklama nedenlerinin varsayılabilirliğine ilişkin düzenlemelerin yer alması; bu suçlar söz konusu olduğunda mutlak bir tutuklama zorunluluğunun olduğu anlamına gelmemelidir ki kanuni düzenleme de bu yöndedir.

Kanun’da yer alan düzenlemenin tutuklama sebeplerinin varsayılabilirliğine ilişkin olmasına karşılık, ilgili madde hükmü önemli sorunlara yol açmaktadır. Ancak bu durumun tutuklama mecburiyeti gibi anlaşılması ve en nihayetinde ise uygulamada bir tutuklama mecburiyeti gibi uygulanması aykırılıklara yol açmaktadır. Oysa tutuklama Türk hukuk sisteminde ihtiyari niteliktedir ve Türk ceza muhakemesi sisteminde tutuklamanın ihtiyari olarak düzenlenmiş olması bir diğer ifade ile tutuklama kararı vermeye ilişkin bir zorunluluk olmaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin vermiş olduğu *Boicenco/Moldova* kararı ile uyum içerisindedir.³¹⁷

Katalog suç öngörülmesinin yerinde olduğunu ifade eden yazarlar³¹⁸ olsa da, Kanun’da tutuklama sebeplerinin varlığına karine sayılabilecek birtakım suçların öngörülmesi, tutuklama kararı verilmesi otomatikleştireceği, bu suçlar söz konusu olduğunda tutuklama zorunluluğu olduğunun düşünülebileceği,³¹⁹ ve en nihayetinde ise anayasal düzenlemelerle çeliştiği³²⁰ zira T.C. Anayasası’nda kaçma, delillerin karartma, kaçma veya bunlar gibi hallerde tutuklamaya başvurulabileceği gösterildiği, var sayma seçeneğinden söz edilmediği³²¹ gerekçeleriyle eleştirilmektedir.

Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda paralel olarak katalog suçların söz konusu olması halinde dahi kişi

³¹⁶ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.385.

³¹⁷ Nur CENTEL 2013, agm. s.195.

³¹⁸ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.256.

³¹⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.412.

³²⁰ Nur CENTEL 2013 agm. s.195.

³²¹ agm.

özgürlüğüne müdahaleyi gerektiren somut olguların varlığının ikna edici bir şekilde ortaya konması gerektiğini ifade etmiştir.³²² Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, otomatik tutuklamaya yol açabilecek ve birtakım suçların sayılması yoluyla tutuklama nedenlerinin varsayılabilmesine ilişkin kanuni düzenlemelerin yapılmasını Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 5/3.maddesinde yer alan düzenleme ile çeliştirdiğini ifade etmektedir.³²³ Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki Kanun'da katalog şeklinde sayılan suçlar söz konusu olsa dahi tutuklama zorunluluğu bulunmamakta; bu suçlar bakımından dahi tutuklama ihtiyari nitelikte olmaktadır.³²⁴

Sonuç olarak, tutuklama sebeplerinin varsayılabilmesine ilişkin düzenleme önemli sorunlara yol açtığını söylemek mümkündür. Bu düzenleme otomatik tutuklama ya da mecburi tutuklama sebebi olarak görülmektedir. Nitekim söz konusu düzenlemeler, uygulamada; katalog suçların benimsenmesi ve bu suçlar söz konusu olduğunda, gerekçe gösterilmeksizin tutuklama kararı verildiği ve mecburi tutuklama olarak değerlendirildiği görülmektedir.³²⁵

Belirtmek gerekir katalog suçların öngörülmesi, otomatik tutuklamalara yol açmaması gerekir.³²⁶ Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tutuklama nedenlerine ilişkin bir karine öngördüğünde, bireysel özgürlüğe saygı kuralına aykırı davranılmasıyla sonuçlanan somut olguların varlığını ikna edici biçimde kanıtlaması gerektiğini ifade etmiştir.³²⁷ Zira tutuklama kararı verilebilmesi bu kararın gerekçeye dayandırılmasına bağlıdır. İsnat edilen suçun katalog suçlar kapsamında yer alması, tutuklama kararının gerekçesini oluşturmamalıdır. Bu itibarla, gerek tutuklama gerek ise tutukluluk halinin devamına ilişkin kararların mutlaka gerekçeli bir şekilde verilmesi gerekmektedir.³²⁸

Keza Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararda, tutukluluk halinin devamına ilişkin kararı daha da kuvvetlenmiş bir şüpheye dayanması gerektiğini hem de tutuklama nedenlerinin somut olgularla desteklenerek

³²² Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Contrada/İtalya*, Başvuru No: 27143/95, Tarih: 24/8/1998, §§ 58-65; Anayasa Mahkemesi, *Engin Demir* [GK], B. No: 2013/2947, 17/12/2015, § 66;

³²³ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Galip Doğru/Türkiye*, Başvuru No: 36001/06, Tarih:28/04/2015 § 58.

³²⁴ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.307.

³²⁵ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.383.

³²⁶ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.373.

³²⁷ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi , *Contrada/İtalya*, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Galip Doğru/Türkiye*, Başvuru No: 36001/06, Tarih:28/04/2015 § 58.

³²⁸ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.311.

gerekçelendirmesi gerektiğini ifade etmektedir.³²⁹ Bu bağlamda Mahkeme, tutuklama kararı verilirken karineye dayanılmasının yeterli olacağı görüşünü değiştirmiştir.³³⁰ Bu bağlamda katalog suçlar da söz konusu olsa dahi Mahkeme'nin *Moldova/Buzadji* kararında da belirtildiği gibi bu kararın gerekçelendirilmesi gerekmektedir.³³¹ Bir diğer deyişle katalog suçların söz konusu olması halinde dahi bu suçların işlendiği yönünde kuvvetli suç şüphesinin varlığı, tutuklama bakımından yeterli olmayacak; aynı zamanda tutuklama sebeplerine işaret eden olgu ve delillerin de gerekçede yer alması gerekecektir.

Bununla birlikte, bir suçun cezasının ağırlığı veya niteliğinin tek başına şüpheli veya sanığın kaçacak olduğuna veya delilleri karartabileceğini göstermeyeceği ifade edilmektedir.³³² Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, Türk hukuk sistemi içinde ağır cezai yaptırım öngörülen suç tipleri bakımından, cezanın ağırlığının kaçma şüphesine işaret ettiğini belirtmektedir.³³³ Bu kararın iyi anlaşılması gerekir. Anayasa Mahkemesi, suçun ağırlığını bir kaçma şüphesini gösteren olgulardan biri olarak görürken, bu durumun tek başına yeterli olmayacağını ifade etmektedir. Dolayısıyla suçun ağırlığı yanında somut olayın diğer gerekleri ve olguları da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, suçun ağırlığını kaçma şüphesini işaret edebilecek olgulardan biri olarak değerlendirmekle bu olguyu tek başına yeterli görmemektedir.³³⁴ Bir diğer deyişle, suçun ağırlığı tek başına kaçma şüphesine işaret etmez.

³²⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 85.

³³⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.383.

³³¹ age. s.385.

³³² Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.469.

³³³ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Metin Gürcan*, Başvuru No: 2021/64558, Tarih: 17/7/2024, § 62. “Başvurucunun tutuklanmasına esas alınan devletin gizli kalması gereken bilgilerini siyasil veya askeri casusluk amacıyla temin etme ve devletin güvenliği veya iç veya dış siyasil yararları bakımından niteliği itibariyle gizli kalması gereken bilgileri temin etme suçlarının Türk hukuk sistemi içinde ağır cezai yaptırımlar öngörülen suç tipleri arasında olup isnat edilen suça ilişkin olarak kanunda öngörülen cezanın ağırlığı kaçma şüphesine işaret eden durumlardan biridir...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi *Hüseyin Burçak*, B. No: 2014/474, 3/2/2016 § 61; Anayasa Mahkemesi, *Devran Duran* [GK], B. No: 2014/10405, 25/5/2017, § 66; Anayasa Mahkemesi, *Müeyesser Uğur*, [GK], Başvuru No: 2020/18546, Tarih: 7/4/2022, § 72

³³⁴ Anayasa Mahkemesi, *(Eren Erdem)*, Başvuru No: 2019/9120, Tarih: 9/6/2020, § 135. “... Bir suçun niteliği veya bu suça ilişkin olarak verilebilecek cezanın ağırlığı her zaman kaçma tehlikesinin bulunduğunu ortaya koyan bir durum olarak kabul edilemez. Bir ceza soruşturması veya kovuşturması bağlamında uygulanan tutuklama tedbirleri bakımından kaçma şüphesinin bulunup bulunmadığının veya devam edip etmediğinin belirlenmesinde -suçun ya da cezanın niteliğine ilişkin olanların yanı sıra- şüphelinin veya sanığın durumunun da özellikle dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda şüpheli veya sanığın sabit bir yerleşim yerinin olup olmadığı, mesleği, mal varlığı, ailesinden veya işinden

Sonuç olarak, kanun tutuklama sebeplerinin varlığı bakımından başlıca iki durumun varlığını kabul etmiştir. Bunlar şüpheli ya da sanığın kaçma şüphesinin bulunması ikinci husus ise delil karartmaya yönelik eylemlerin ve şüphenin bulunmasıdır. Bu durumlardan birinin varlığı halinde tutuklama sebeplerinin varlığı kabul edilir. Kanun koyucu her ne kadar birtakım suçlar saymak suretiyle bu suçlar kapsamında tutuklama sebeplerinin varsayılabileceğine işaret etse de uygulamada bu durumun otomatik tutuklamalara yol açtığı kuşkusuz bir gerçektir.

Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda katalog suçların söz konusu olması halinde dahi tutuklama nedenlerinin somut olgularla desteklendirilmesi ve gerekçelendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda katalog suçlar söz konusu olsa dahi salt “suçun katalog suç olması” gerekçesine dayandırılmamalı; aynı zamanda somut olay kapsamında tutuklama nedenlerine ilişkin somut delil ve olguların ortaya konması ve gerekçelendirilmesi gerekmektedir.

2.2. ADLİ KONTROL KARARI

2.2.1. Kararın Verilebileceği Haller

2.2.1.1. Genel Olarak

Adli kontrol tedbirine ilişkin esas düzenlemenin yer aldığı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109.maddesinde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. Bu düzenleme kapsamında adli kontrolün esas itibarıyla tutuklama tedbirine alternatif olarak, tutuklama tedbirinin sakıncalarını ortadan kaldırmak amacıyla düzenlendiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Adli kontrolü düzenleyen maddenin gerekçesinde yalnız başına tutuklamanın, hâkimi, şüpheli veya sanık hakkında ya bütünüyle hürriyetten yoksunluğa ya da tam serbest bırakmaya mecbur kılan bir tedbir olduğu ifade edilmiş; adı geçenler ya bir yere kapatılacaklar veya tam serbest kalacağı belirtilmiştir. Adli

kaynaklı bağlantıları, yakalanma şekli, süreç içindeki tavır ve davranışları, başka bir ülkeye gitmesini veya orada barınmasını kolaylaştıran bazı özel koşulların bulunup bulunmadığı, kişilik özelliklerini ortaya koyan olgular, ahlaki durumunu gösteren tutum ve eylemleri gibi kişisel (subjektif) unsurlar birlikte değerlendirilerek bir kanaate ulaşılmalıdır...”

kontrole ilişkin düzenlemelerle bu iki durum arasında adli kontrol kurumunu getirilmiştir.³³⁵

Ancak adli kontrolün tek uygulandığı alan tutuklama kararı verilebilecek haller değildir. Her ne kadar adli kontrol tedbirine başvurulabilmesi için tutuklama sebeplerinin varlığı zorunlu ise de her halde tutuklamaya ilişkin şartların var olması gerektiğini söylemek mümkün değildir. Zira tutuklama kararı verilebilmesi için kanunda bu yönde bir tutuklama yasağının bulunmaması gerekmekte ise de 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/2.maddesinde yer alan açık düzenleme uyarınca tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceği ifade edilmiştir.

Bununla birlikte ölçülülük ilkesinin ve en nihayetinde ise koruma tedbirlerinin geçicilik özelliğinin bir yansıması olarak kanun koyucu tutuklama bakımından azami süreler öngörmüştür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/7.maddesinde yer alan açık düzenleme uyarınca tutuklamaya ilişkin azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol kararı verilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

Ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak maruz kaldığı ağır bir hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumunda idame ettiremeyen kişilerin ve son olarak ise gebe olan yahut doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadınların da tutuklanması yerine adli kontrol altına alınması kararı verilebileceği düzenlenmiştir.

Hülasa adli kontrol her ne kadar tutuklama tedbirine alternatif olma gayesi ile düzenlenmiş olsa da kapsam bakımından tutuklamaya nispeten daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Zira Kanun'un tutuklama yasağı verilmesini yasakladığı hallerde uygulanabildiği gibi tutuklama tedbirine başvurulabilecek azami sürelerin dolması halinde de başvurulabilmektedir. Bu itibarla belirtmek gerekir ki adli kontrol esasında tutuklamadan daha kapsamlı bir tedbirdir. Zira hem tutuklamaya hem de tutuklama dışında kalan alanları bünyesinde barındırmaktadır. Bu sebeple adli kontrol tedbirinin uygulanabildiği hallerin irdelenmesi önem arz etmektedir.

2.2.1.2. Tutuklama Yerine

Adli kontrol, her şeyden evvel tutuklama tedbiri yerine başvurulabilen bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Nitekim tutuklama yerine adli kontrol tedbirine

³³⁵ Ceza Muhakemesi Kanunu, *Madde Gereçekleri*, md. 112. Bkz. <https://www.lexpera.com.tr/> E.T. 10.12.2024

başvurmak her zaman mümkündür. Bu kapsamda tutuklama yerine başvuru adli kontrol iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. İlk durum, hakim veya mahkemenin tutuklamayı düşünmesi halinde, bu tedbirden vazgeçmek suretiyle adli kontrol tedbirine başvurusu halidir. Bu durum adli kontrolün tutuklamaya alternatif olduğunu gösterir. Bir diğer husus ise halihazırda tutuklu bulunan kişinin salıverilmesi ile adli kontrol altına alınması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim şüpheli ya da sanık tutuklandıktan sonra Cumhuriyet savcısı da dahil olmak üzere, şüpheli, sanık ya da müdafii tutukluluk kararının geri alınarak sanığın serbest bırakılmasını yahut adli kontrol altına alınmasını her zaman isteyebilir.³³⁶

Tutuklama, muhakeme gayeleriyle duyulan zorunluluk üzerine, bir hakimin vermiş olduğu karara dayanılarak henüz bir yargı ile hürriyeti kaldırıcı cezaya mahkum olmadan şüpheli ya da sanığın özgürlüğünün kaldırılmasıdır.³³⁷ Tutuklama, ceza yargılamasıyla bağlantılı olmak suretiyle en yaygın özgürlükten yoksun kılma şekli olmakla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 5§1.maddesinde düzenlenen özgürlük hakkının istisnalarından birini oluşturmaktadır.³³⁸ Kanun, kişi hürriyetini kesin hükümden önce en ağır şekilde sınırlayan tutuklama tedbirine alternatif olmak üzere adli kontrol başlığı altında birtakım yükümlülükler öngörmüştür.³³⁹

Tutuklamanın henüz hüküm verilmeden önce bu denli hak ve özgürlüklere dokunması kanun alternatif tedbirlerin yaratılması gerekliliğini doğurmuştur. Adli kontrol tedbiri, kişiyi özgürlüğünden yoksun kılmamakta ancak gözlemeyi ve denetlemeyi olanaklı hale getirmektedir. Böylelikle kişinin kaçma riski azaltılmakta ve hürriyetten tümü ile yoksun kılmanın zararları ortadan kalkmış olmaktadır.³⁴⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, tutuklamaya hükmetmeye yetkili makamların bir kimseyi salıvermesi veya tutuklu kalması hususunda karar verirken, söz konusu kişinin muhakeme evrelerinde hazır bulunmasını sağlayacak alternatif tedbirleri değerlendirmek zorunda olduğunu ifade etmektedir.³⁴¹

³³⁶ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 341.

³³⁷ Nurullah KUNTER 1970, age. s.439.

³³⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 85.

³³⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.452; Nevzat TOROSLU ve Metin FEYZİOĞLU 2020, age. s. 267.

³⁴⁰ Ceza Muhakemesi Kanunu Madde Gerekçeleri, Madde 112, Bkz. <https://www.lexpera.com.tr> E.T. 12.11.2024.

³⁴¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Idalov/Rusya* [B.D.], §140.

Adli kontrolün düzenlenmesi altında yatan düşünce; hakim veya mahkemeyi, şüpheli ya da sanığın tamamen serbest olması ile tamamen tutsak olması arasında bir seçim yapmak zorunda bırakmamak suretiyle tutuklama tedbirine alternatif bir tedbir getirmektir. Zira adli kontrol koruma tedbiri, tutuklamaya göre kişi özgürlüğünü daha az kısıtladığı ve sanık tutuklanmaksızın muhakemenin yapılabilmesini sağladığı için tutuklama yerine geçmek üzere ihdas edilmiştir.³⁴² Zira tutuklama nedenlerinin var olması halinde, tutuklama ile korunan değer ile tutuklama nedeniyle sanığa verilen zarar arasında orantının olmaması mümkündür.³⁴³

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 109.maddesinde yani adli kontrole ilişkin temel düzenlemede bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, 100.maddede belirtilen tutuklama sebeplerinin varlığı halinde, şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceği ifade edilmek suretiyle adli kontrol koruma tedbirine alternatif bir tedbir olma özelliği kazandırılmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, şayet tutuklama kararı verilmesi gündeme gelmiş ise, kanunda öngörülen alternatif tedbirlerin yeterli olmaması gerekir. Burada alternatif tedbir olarak anılan tedbir, adli kontrol koruma tedbidir. Bu bağlamda, şayet tutuklama kararı verilecekse, adli kontrol koruma tedbirinin yeterli olmayacağının saptanması gerekir. Adli kontrole ilişkin yükümlülükler yeterli olacak ise tutuklama kararı verilemez.³⁴⁴ Bu sebeptir ki, tutuklama yerine adli kontrol tedbirine başvuru hususu gündeme gelmektedir.

Adli kontrolün uygulanmasını sağlanması ve tutuklamaya ilişkin uygulamaların istisnai olmasını güvence altına almak için kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 101/1.maddesinin son cümlesinde, tutuklama kararı verirken adli kontrol tedbirinin neden yetersiz kalacağına ilişkin gerekçelerin açıklanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu itibarla, soruşturma ya da kovuşturmada hakim veya mahkeme şayet şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına karar verecek ise öncelikli olarak adli kontrol tedbiri altında düzenlenen yükümlülükler kapsamında değerlendirme yapmalı ve bu tedbirlerin neden yetersiz kalacağını gerekçeleri ile

³⁴² Anayasa Mahkemesi, *İlker Ensar Uyanık*, B. No: 2020/21922, 11/6/2024, § 16.

³⁴³ Doğan SOYASLAN 2013, age. s. 1110

³⁴⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Ali Ürküt*, Başvuru No: 2020/35464, Tarih: 8/2/2024, § 71. “...Ayrıca tutuklama tedbirinin ölçülü olduğunun söylenebilmesi için tutuklamaya alternatif diğer koruma tedbirlerinin yeterli olmaması gerekir. Bu çerçevede -tutuklamaya göre temel hak ve özgürlüklere daha hafif etkide bulunan adli kontrol yükümlülüklerinin ulaşılmak istenen meşru amaç bakımından yeterli olması hâlinde tutuklama tedbirine başvurulmamalıdır. Nitekim bu hususa 5271 sayılı Kanun'un 101. maddesinin (1) numaralı fıkrasında işaret edilmiştir...”; Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, *Halas Aslan*, Başvuru No: 2014/4994, Tarih: 16/2/2017, § 79.

birlikte açıklamalıdır. Aksi halde, amir kanun hükmü ihlal edilecek ve verilen tutuklama kararı hukuka aykırı olacaktır.

Belirtmek gerekir ki, tutuklama sebepleri ve şartları tam olsa dahi hakim tutuklama kararı vermek zorunda değildir. Nitekim tüm koruma tedbirlerinin ihtiyari oluşu gibi tutuklama koruma tedbiri de ihtiyari bir niteliktedir, uygulanma zorunlulukları bulunmamaktadır.³⁴⁵ Zira kanunda tutuklama kararın verilmesinin mecburi olduğu hiçbir hal öngörülmemiştir.³⁴⁶ Bu bağlamda, tutuklamaya ilişkin sebeplerinin hepsinin tam olması halinde dahi, tutuklanmasının gerçekten zorunlu olup olmadığının araştırılması gerekir.³⁴⁷ Kısaca ifade etmek gerekir ise tutuklamaya ilişkin şartların ve sebeplerin hepsinin somut olayda mevcudiyeti halinde dahi hakim tutuklamanın ihtiyarılığı ve koruma tedbirlerine başvuruda ölçülülük ilkesi gereği adli kontrol yükümlülüklerine başvurulmasına karar verebilecektir.

Dolayısıyla tutuklama kararı vermeye yetkili merci öncelikle alternatif tedbirleri değerlendirmeli şayet yetersiz kalacağı kanısına varmış ise bu durumda tutuklama kararı vermelidir. Anayasa Mahkemesi de kararlarında bu hususa vurgu yapmaktadır. Nitekim eğer tutuklama kararı verilecekse öncelikle alternatif tedbirlerin değerlendirilmesi³⁴⁸ ve bu kapsamda karar verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu tedbirlerin yetersiz kalacağına ilişkin gerekçeler somut delillerle açıklanmalıdır. (CMK, md.101/2-d)

Tutuklama tedbiri yerine başvurulabilecek bir diğer adli kontrol hali, halihazırda tutuklu bulunan şüpheli ya da sanık bakımından da tezahür etmektedir. Kanun'da şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına karar verildikten sonra Cumhuriyet savcısı da dahil olmak üzere, şüpheli, sanık ya da müdafii tutukluluk kararının geri alınarak sanığın serbest bırakılmasını yahut adli kontrol altına alınmasını her zaman isteyebileceği düzenleme altına alınmıştır.³⁴⁹ Bu hususta hakim yahut mahkeme

³⁴⁵ Recep KAHRAMAN 2021, agm. s.279.

³⁴⁶ Nur CENTEL 1992, age. s.77.

³⁴⁷ Z. Özen İNCİ 2022, age. s.29

³⁴⁸ Anayasa Mahkemesi, *Halas Aslan*, Başvuru No: 2014/4994, Tarih: 16/2/2017, § 79. "...Suç işlemekle itham edilen kişiler hakkında, "ölçülülük" ilkesi uyarınca en genel ifadeyle adaletin iyi işlemesi meşru amacının sağlanması bakımından tutuklamaya alternatif diğer koruma tedbirlerinin yeterli olup olmadığının incelenmesi gerekir. 5271 sayılı Kanun'un 109. maddesinde öngörülen adli kontrol yükümlülükleri tutuklamaya göre temel hak ve hürriyetlere daha hafif etkide bulunan koruma tedbirleridir. Dolayısıyla tutukluluğun ölçülü olduğunun söylenebilmesi için buna ilişkin kararlarda öncelikle adli kontrol tedbirlerinin tutuklama ile ulaşılmak istenen meşru amaç bakımından neden yeterli olmadığı ortaya konulmalıdır. Bu husus tutuklama istemleri yönünden 5271 sayılı Kanun'un 101. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ifade edilmiştir..."

³⁴⁹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.341.

devam eden tutukluluk kapsamında değerlendirme yapacak, şayet artık ölçüsüz kaldığı yahut ulaşılması beklenen amaca adli kontrol ile de ulaşılabilceği kanısına varacak olursa, bu durumda şüpheli ya da sanığı serbest bırakarak adli kontrol altına alınmasına karar verebilecektir. Bu durum da adli kontrolün, tutuklama yerine uygulanması, yani tutuklamanın alternatifi olmasını bir sonucu olarak düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere, kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirinin zararlarını ortadan kaldırma amacıyla alternatif bir tedbir düzenlenmiştir. Adli kontrole ilişkin madde hükmünde ise açıkça bu özelliğe vurgu yapılmaktadır. Kanun koyucu tutuklama sebeplerinin varlığı halinde yürütülen soruşturmada kişinin tutuklanması yerine adli kontrol hükümlerine başvurulabileceğini ve halihazırda tutuklu bulunan sanığın bu tedbire başvurularak salıverilebileceğini düzenleme altına almıştır.

Ölçülülük ilkesi koruma altına alınmış ve en nihayetinde ise oldukça ağır sonuçlar doğurabilen tutuklama koruma tedbiri istisnai hale getirilmek istenmiştir. Bu durum kanun tarafından da koruma altına alınmıştır. Nitekim kanun koyucu, şayet tutuklama kararı verilecek ise bu kararda adli kontrol tedbirinin neden yetersiz kalacağına ilişkin açıklamaların bulunmasını zorunlu tutmuştur. Ezcümle, adli kontrol netice itibarıyla tutuklamaya alternatif ve tutuklama yerine geçebilecek bir tedbir şeklinde düzenlenmiştir.

2.2.1.3 Tutuklama Yasağı Bulunan Hallerde

5271 sayılı Kanun, tutuklamanın usul ve esaslarına ilişkin halleri düzenlerken ölçülülük ilkesini göz önüne almış ve bazı suçlar bakımından tutuklamanın faydasız, ölçüsüz ve en nihayetinde kimi durumlarda haksızlığa neden olacağını³⁵⁰ kabul etmiştir. Böylece tutuklama koruma tedbirine ilişkin birtakım yasaklar benimsemiştir. Tutuklama yasakları, tutuklama tedbirinde ölçülülük ilkesinin somutlaştığı,³⁵¹ bu ilkenin bir yansıması³⁵² ve bu ilkenin özel bir uygulama biçimi olarak³⁵³ düzenleme altına alındığını söylemek mümkündür.

³⁵⁰ Mahmut KOCA 2003, agm. s. 120.

³⁵¹ Volkan YETİŞTİRİCİ (2023), "Tutuklamanın Maddi Şartları", *Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, s.82

Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.469.

³⁵³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.310.

Kanun koyucu her ne kadar tutuklama kapsamında birtakım yasaklar benimsemiş olsa, 5271 sayılı CMK'nin 109/2.maddesinde tutuklama yasağı öngörülen hallerde dahi adli kontrol tedbirine başvurulabileceği düzenlenmiştir. Bu bağlamda tutuklama yasaklarının bulunduğu durumlar dahi adli kontrol tedbirine başvurulabiliyor oluşu, bu tedbirin yalnızca tutuklamaya alternatif olduğunu söyleme imkanını ortadan kaldırmaktadır.³⁵⁴ Zira burada alternatif bir özelliği bulunmamaktadır. Nitekim bu durumlarda zaten tutuklama kararı verilmesi kanunen ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak yasaklanmıştır.

Burada ilk önce tutuklama yasaklarının neler olduğuna değinmekte fayda vardır. İlk tutuklama yasağı, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100/4.maddesinde yer almaktadır. Söz konusu maddede, **sadece adli para cezasını gerektiren suçlar** kapsamında tutuklama kararı verilemeyeceği ifade etmiştir. Burada kanun koyucu yaptırımları arasında adli para cezası yer alan suçlar kapsamında değil, yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında bir tutuklama yasağı benimsemiştir. Zira bir suç adli para cezası ile birlikte hapis cezası gerektiriyor ise diğer koşullar da tam ise bu durumda tutuklama kararı verilmesinde bir beis yoktur. Dolayısıyla bu yasak, yalnızca adli para cezası öngören suçlar kapsamında işlerlik kazanacaktır.

Örneğin, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen adil yargılamayı etkilemeye teşebbüs suçu³⁵⁵ yalnızca adli para cezası gerektiren suçlardan biridir. Bu suç kapsamında tutuklama kararı verilebilmesi kanun tarafından yasaklanmıştır. Ancak Kanun'da yer alan açık düzenleme gereği, yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında tutuklamaya yasağı olsa da adli kontrol kararı verilmesinde bir sakınca yoktur.³⁵⁶

Bir diğer tutuklama yasağı yine 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100/4.maddesinde yer almaktadır. Kanun vücut dokunulmazlığını karşı kasten işlenenler hariç olmak üzere hapis cezasının üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama kararı verilemeyeceğini düzenlemiştir. Söz konusu madde hükmünde görüleceği üzere, doğrudan üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlar bakımından

³⁵⁴ age. s.324.

³⁵⁵ Bkz. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, md.288; “Görülmekte olan bir davada veya yapılmakta olan bir soruşturmada, hukuka aykırı bir karar verilmesi veya bir işlem tesis etmesi ya da gerçeğe aykırı beyanda bulunması için, yargı görevi yapanı, bilirkişiyi veya tanığın hukuka aykırı olarak etkilemek amacıyla alenen sözlü veya yazılı beyanda bulunan kişi, elli günden az olmamak üzere adli para cezası ile cezalandırılır..”

³⁵⁶ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.528.

tutuklama yasağı olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira kanun koyucu vücut dokunulmazlığına kasten işlenen suçları bu yasak kapsamı dışında bırakmıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki bir tutuklama yasağından bahsedebilmek için hem vücut dokunulmazlığına karşı kasten işlenen suçlar haricinde bir suç olmalı hem de bu suç kapsamında benimsenen hapis cezasının üst sınırının iki yıldan az olması gerekmektedir. Bu bağlamda tutuklama yasağı söz konusu olması sebebiyle, üst sınır iki yıl hapis cezasını geçmeyen suçlarda şüpheli ya da sanık delilleri karartabilecek veya kaçarak izini kaybettirebilecek iken, adli kontrole ilişkin düzenlemeler bu hususun önüne geçecektir.³⁵⁷

Burada bir hususa daha temas etmekte fayda vardır. Kanun koyucu, madde hükmünde tutuklama kararı verilebilmesi için bu hapis cezası sınırının iki yıldan fazla olması gerektiğini öngörmüştür. Ancak vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçları bu kapsam dışında tutmuştur. Dolayısıyla üst sınırı iki yıldan az olan ve vücut dokunulmazlığına karşı işlenen bir suç olması halinde tutuklama kararı verilmesinde kanunen bir yasak söz konusu değildir.

Kanun koyucunun ceza miktarı bakımından gözettiği sınır kapsamında bir hususa daha değinmek gerekir. Suç soruşturması veya kovuşturmasına konu birden çok suç söz konusu olduğunda bu suçların yaptırımlarının toplam miktarına mı yoksa ayrı ayrı mı değerlendirileceği hususunda endişeler olabilir. Burada belirtmek gerekir ki şayet soruşturma yahut kovuşturmada birden çok suç söz konusu ise, tutuklama bakımından her bir suçun ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir.³⁵⁸ Bu kapsamda suçların toplam cezasını dikkate alınmamalı, her bir suçun üst sınırı münhasıran değerlendirilmelidir. Yani Kanun’da öngörülen bu tutuklama yasağı her suç bakımından münhasıran değerlendirilmeli, şayet yasak kapsamında ise bu suç bağlamında tutuklama tedbirine başvurulmamalıdır. Eğer bu yasak bağlamında olmayan suç söz konusu ise de bu suç kapsamında tutuklama kararı verilmesinde kanunen bir sakınca bulunmamaktadır.

Bir diğer tutuklama yasağı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda değil, **5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda düzenlenmiştir**. Söz konusu Kanun’un “*Tutuklama yasağı*” başlıklı 21.maddesinde, on beş yaşını doldurmamış çocuklar

³⁵⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 337.

³⁵⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.440.

bakımından üst sınırı beş yılı aşmayan hapis cezasını gerektiren fiillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen üst sınırı 2 yıldan fazla olmayan suçlarda tutuklama yasağı öngörülen hal, çocuklar bakımından arttırılmış ve beş yıl olarak düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere suça sürüklenen çocuklar bakımından cezanın üst sınırı bakımından farklılık gözetilmiştir.³⁵⁹ Burada çocuklar kapsamında benimsenen tutuklama yasağı kapsamında birkaç hususa değinmekte fayda vardır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki yürütülen bir soruşturmada yahut kovuşturmada suça sürüklenen çocuk varsa ve bu çocuğun tutuklanması gündeme gelmişse, doğrudan bu tedbire başvurulmamalıdır. Tutuklama, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, suça sürüklenen çocuklar kapsamında son çare, başvurulacak en son yol³⁶⁰, yani istisnai nitelikte olmalıdır.³⁶¹ Türkiye'nin 14 Eylül 1990 yılında imzaladığı³⁶² Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 37/a maddesinde söz konusu durum, bir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacağı, bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olması gerektiği ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulması gerektiği ifade edilmiştir.³⁶³ Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi³⁶⁴ ve Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlar da bu yöndedir.³⁶⁵

³⁵⁹ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.470.

³⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Nart/Türkiye*, Başvuru No: 20817/04, Tarih: 06/05/2008, § 31. “...*Davayı inceleyen mahkeme yukarıda bahsedilen çok değerli uluslararası belgeleri dikkate almış ve çocukların tedbir amaçlı tutukluluklarının başvurulacak son yol olduğunu, eğer tutukluluk bir zorunluluksa, mümkün olan en kısa sürede sonlandırılması ve yetişkinlerden ayrı olması gerektiğini anımsatmıştır...*”

³⁶¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Assenov ve Diğerleri/Bulgaristan*, Başvuru No:25760, Tarih: 28/10/1998. §69.

³⁶² İstanbul Bilgi Üniversitesi, *İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/124-cocuk-haklarına-dair-sozlesme/> E.T. 10.11.2024

³⁶³ İnsan Hakları Derneği, *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Bkz. <https://www.ihd.org.tr/ble-mletler-cuk-haklarına-da-slee/> E.T. 10.11.2024

³⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Nart/Türkiye*, Başvuru No: 20817/04, Tarih: 06/05/2008, § 29. “...*Mahkeme, Sözleşme'nin 5§3. maddesinin yargılama öncesi azami tutukluluk süresi hakkında herhangi bir hükümü zımnen de olsa içermediğini hatırlatmaktadır. Tutukluluk süresinin makul olup olmadığı soyut olarak değerlendirilemez. Bir kişinin tutuklu kalması her bir davanın özel koşullarına göre değerlendirilmek zorundadır. Masuniyet karinesine rağmen bireysel özgürlüklere saygı gösterilmesi kuralına ağır basan gerçek bir kamu yararı gereği olduğunu ortaya bazı belirteçlerin olması şartıyla tutukluluğun devamı meşru görülebilir. Böyle bir gereğin mevcut olup olmadığını tespit etme ve bunları serbest bırakma taleplerine ilişkin verdikleri kararlarda ortaya koyma görevi konuyla ilgili tüm lehte ve aleyhte unsurları göz önüne alacak olan ulusal adli makamlardadır....*”

³⁶⁵ Anayasa Mahkemesi, *Furkan Omurtag*, Başvuru No: 2014/18179, Tarih: 25/10/2017, § 29;

Söz konusu kararlar açıkça çocuk hakkında tutuklama tedbirine başvurma son çare olması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında benimsenmiş olan beş yıllık sınır, kimi yazarlar tarafından yetersiz koruma sağladığı gerekçesiyle eleştirilmektedir.³⁶⁶ Biz de bu sınırın suça sürüklenen çocukları korumaya elverişli olmadığı kanısındayız. Zira tutuklama ağır bir tedbire başvurulabilme alanının geniş tutulması çocuklar kapsamında önemli sonuçları bulunmaktadır. Çocuğun tutuklanması, eğitim hayatına devam edememesi, dahil olduğu sosyal çevreden dışlanması, suçlu addedilmesi gibi ağır sonuçlar doğurmaktadır. Belirtmek gerekir ki şayet bir soruşturma yahut kovuşturma dolayısıyla suça sürüklenen çocuğun tutuklanmasından evvel ihtiyatlı bir şekilde adli kontrol yükümlülüklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Zira tutuklamanın çocuklarda bırakmış olduğu zarar hiç kuşkusuz daha fazladır.

Çocuk, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun “Tanımlar” başlıklı 6/1-b maddesinde on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmıştır. Oysa 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında tutuklama yasağının sınırları genişletilirken on sekiz değil on beş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından kapsam belirlenmiştir.

Bununla birlikte, 5271 sayılı Kanun’un tutuklama kapsamında benimsenen tutukluluk süreleri on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmuş çocukları da göz önünde bulundurmıştır. Ancak bu ayırım, 5395 sayılı Kanun’da gözetilmemiştir. Oysa on beş yaşını doldurmuş ancak on sekiz yaşını doldurmamış kişi hala çocuktur ve tutuklamanın ağır sonuçları bu kişi üzerinde de ciddi hasarlar bırakacaktır. Bu sebeple 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nda yapılan çocuk tanımına ve 5271 sayılı Kanun’un tutuklama kapsamında benimsenen tutukluluk sürelerini düzenleyen hükme paralel olarak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda düzenlenen tutuklama yasağına ilişkin hükmün on beş değil, on sekiz olarak değiştirilmesi gerektiği kanısındayız.³⁶⁷

Bununla birlikte, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında benimsenen üst sınırın değerlendirilmesi durumunda da birden fazla suç olması halinde tutuklama yasağının her suç için münhasıran değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu itibarla kısaca ifade etmek gerekir ki, soruşturma yahut kovuşturmada; suça sürüklenen çocuğun

³⁶⁶ Burcu DÖNMEZ 2023, age. s.204

³⁶⁷ Benzer yönde bkz. Uğur ERSOY 2024, age. s.395.

gerçekleştirdiği eylem ya da eylemler birden fazla suça vücut vermiş ise tutuklama yasağı kapsamında bu suçların münhasıran değerlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla tutuklama yasağının bu suçlar kapsamında benimsenen cezaların toplamına göre değil, her bir suç için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bir diğer husus ise bu yaş değerlendirilmesinin ne zaman yapılacağı hususudur. Yani tutuklama yasakları değerlendirilirken, on beş yaşını doldurmamış olma kriterinin suçun işlendiği tarihin mi dikkate alınacağı yoksa tutuklama kararının verileceği anın mı dikkate alınacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi yazarlar 5395 sayılı Kanun’da belirtilen on beş yaşının doldurmama şeklindeki kriterin tutuklama anına göre değerlendirilmesi gerektiğini,³⁶⁸ kimi yazarlar ise bu değerlendirmenin suçun işlendiği ana göre yapılması gerektiğini³⁶⁹ ifade etmektedir.

Kanımızca bu yaş değerlendirilmesinin tutuklama tedbirine başvurulduğu anda yapılması gerekmektedir. Zira tutuklama tedbiri 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenmiş bir koruma tedbiri olmakla muhakeme kurumudur. Kanun koyucunun tutuklama yasağı kapsamında yaş değerlendirilmesi yapmasındaki amaç tutuklama bakımından çocuklar üzerindeki ağır sonuçların ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda yaş değerlendirilmesinin tutuklama koruma tedbirinin gündeme geldiği anda yapılması daha yerinde olacaktır.

Çocuklar bakımından önemli zararlara yol açan tutuklama tedbirinin bu zararlara yol açmasının önüne geçmek için düzenlenen bu kuralın, artık bu kapsamdan çıkmış kişiler bakımından uygulanmasında bir anlam bulunmamaktadır. Nitekim on beş yaşını doldurmamış suça sürüklenen çocuklar kapsamında kabul edilen tutuklama yasağının düzenlendiği 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun “Amaç” başlıklı 1.maddesinde söz konusu kanunun amacının korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması olduğu ifade edilmiştir. Artık suça sürüklenen çocuk statüsünde olmayan ve on beş yaşını dolduran kişilerin bu yasak kapsamında değerlendirilmesi Kanun’un amacı ile bağdaşmayacaktır.

³⁶⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.454.

³⁶⁹ Z. Özen İNCİ (2022), *Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, 7079, 7079, 7188, 7196, 7242, 7331 ve 7406 sayılı Kanunlara Göre Güncellenmiş 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.102.

Son olarak Kanun koyucunun tutuklama yasağı kapsamında cezanın üst sınırın dikkate alınmasına ilişkin bir hususun açıklığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu husus gerek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu gerek ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında benimsenen iki ve beş yıllık ceza üst sınırının değerlendirilmesi bakımından önemlidir. Şöyle ki, şayet bir suçun nitelikli hal kapsamında işlenme şüphesinin olması halinde üst sınır değerlendirilmesinin temel hale göre mi nitelikli hale göre mi yapılacağı sorusu gündeme gelebilir.

Belirtmek gerekir ki dava zamanaşımı konusunda nitelikli hallerin dikkate alınacağı konusundan 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 66/3.maddesinde açıkça bir düzenlemeye yer verilmesine karşın tutuklama kapsamında bu bağlamda bir düzenlemenin bulunmaması sebebiyle, nitelikli hallerin tutuklama yasağı kapsamında dikkate alınmayacağını ifade etmek mümkündür.³⁷⁰ Uygulamada da tutukluluğa ilişkin yasaklar değerlendirilirken suçun basit hali kapsamında düzenlenen yaptırım dikkate alınmakta, belirtmiş olduğumuz görüşe paralel olarak basit hali kapsamında benimsenen yaptırım tutuklama yasağı kapsamında değerlendirilmektedir.

Kısaca, kanun koyucu birtakım hallerde ölçülülük ilkesinin ve tutukluluğun istisnai olması gerekliliğinin bir gereği olarak tutuklama yasağı öngörmüştür. Bu yasaklardan, yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında benimsenen tutuklama yasağı ile vücut bütünlüğüne karşı suçlar hariç olmak üzere üst sınırı iki yıldan fazla olmayan suçlar kapsamında benimsenen tutuklama yasağı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmişken, on beş yaşını doldurmamış çocuklar kapsamında söz konusu olan üst sınırı beş yıldan fazla olmayan suçlar kapsamında tutuklama kararı verilemeyeceğine ilişkin yasak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Son olarak belirtmek gerekir ki, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/2.maddesinde, kanunda tutuklama yasağı öngörülen hallerde de adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceği ifade edilmiştir. Bu kapsamda yukarıda sıralanan ve izah edilen tutuklama yasakları söz konusu olsa dahi, hakim veya mahkeme, soruşturma ya da kovuşturmada şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol kararı verebilecektir. Bu bağlamda örneğin adli para cezası gerektiren suçlar bakımından tutuklama yasağı olsa dahi Kanun'un açık hükmü gereği bu suçlar bakımından da adli

³⁷⁰ Ersan ŞEN ve Ali Kemal YILDIZ (2022), *Tutuklama Yasağında Suçun Nitelikli Hali Dikkate Alınır mı?*, Bkz. <https://sen.av.tr/en/makale/tutuklama-yasaginda-sucun-nitelikli-hali-dikkate-alinir-mi> E.T. 10.11.2024

kontrol altına alma kararı verilebilir.³⁷¹ Bu bağlamda kanun koyucu her ne kadar tutuklama yasağı öngördüğü haller olsa da bu hallerde adli kontrol altına alma kararı verilmesinde kanunen bir engel yoktur.

2.2.1.4. Azami Tutukluluk Süresinin Dolması

Tutuklama tedbirleri kapsamında, söz konusu tedbirin bir ceza değil koruma tedbiri olması³⁷², kişinin üzerinde ruhen baskı yaratması ve bir an önce bu baskıdan kurtulması³⁷³ ve en nihayetinde ise geçici olmasının bir gereği olarak süre sınırına tabi tutulmuştur.³⁷⁴ Nitekim, koruma tedbirlerinin zaman yönünden sınırı vardır ve her bir koruma tedbiri bu nedenle sürekli olarak devam edemez.³⁷⁵ Koruma tedbirleri kapsamında süre sınırının öngörülmesi her şeyden evvel ölçülülük ilkesiyle açıklanmaktadır.³⁷⁶

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109/7.maddesinde, kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması halinde adli kontrol hükümlerinin uygulanabileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmiştir. Söz konusu düzenlemeyle, adli kontrol koruma tedbirinin uygulama alanı, tutuklama koruma tedbirinin uygulama alanından daha geniş tutulmuştur. Bu kapsamda her şeyden evvel tutuklama kapsamında benimsenen azami sürelerin irdelenmesi önem arz etmektedir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 102.maddesinde, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresinin en çok bir yıl olacağı ifade edilmiştir. Ancak bu sürenin zorunlu hallerde gerekçe gösterilerek altı ay daha uzatılabilecektir. (CMK md.102/1)

Ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde tutukluluk süresinin en çok iki yıl olduğu kabul edilmiştir. Bununla birlikte, zorunlu hallerde uzatma süresinin üç yılı geçemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK md.102/2) Bununla birlikte, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar³⁷⁷ ile 3713 sayılı Terörle Mücadele

³⁷¹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.389.

³⁷² Doğan SOYASLAN 2018, age. s.340; Metin FEYZİOĞLU ve Güneş OKUYUCU ERGÜN (2010), “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 1, s.37

³⁷³ Doğan SOYASLAN 2018 age. s. 340.

³⁷⁴ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.475; Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.386.

³⁷⁵ Recep KAHRAMAN 2021, agm. s.279.

³⁷⁶ agm. s.288.

³⁷⁷ Bkz. Bu suçlar; *Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (TCK, md.302)*, *Düşmanla işbirliği yapmak (TCK, md.303)*, *Devlete karşı savaşa tahrik (TCK, md.304)*, *Temel milli yararlar karşı*

Kanunu kapsamına giren suçlarda uzatma süresinin beş yılı geçemeyeceği düzenlenmiştir.

Burada bir hususa değinmekte fayda vardır. Kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen suçlar bakımından benimsenen süreleri net bir şekilde ifade etmişken, ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlar kapsamında benimsenen azami süreleri net bir şekilde ifade edememiştir.³⁷⁸ Ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar kapsamında kanunda uzatma süresinin üç yılı geçemeyeceği ifade edilmiştir. Yani, kanun lafzında ifade edilmek istenen, asıl sürenin iki yıl uzama süresinin üç yıl olduğu mu yoksa asıl sürenin iki yıl uzama süresinin bir yıl mı olacağı net değildir. Burada sanık lehine yorum yapmak gerektiği ifade edilmektedir.³⁷⁹ Dolayısıyla iki artı üç yıl şeklinde değil de iki artı bir yıl şeklinde anlaşılması, tutuklulukta makul süre ve ölçülülük bakımından daha doğru olur. Aksi halde makul sürenin aşılması anlamına gelecektir.³⁸⁰ Ancak kanuni düzenlemenin bu hali itibariyle, ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçlar bakımından tutuklulukta azami sürenin iki yıl olduğu, bu sürenin zorunlu hallerde gerekçe gösterilmek suretiyle uzatılabileceği ve uzatma süresinin üç yılı geçemeyeceği ifade edilmek suretiyle; bu suçlar bakımından azami tutukluluk süresi toplamda beş yıldır.

Keza aynı husus, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar kapsamında da geçerlidir.

faaliyette bulunmak için yarar sağlama (TCK, md.305), Yabancı devlet aleyhine asker toplama (TCK, md.306), Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma (TCK, md.307), Düşman devlete maddi ve mali yardım (TCK, md.308), Anayasayı ihlal (TCK, md.309), Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı (TCK, md.310), Yasama organına karşı suç (TCK, md.311), Hükümete karşı suç (TCK, md.312), Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan (TCK, md.313), Silahlı örgüt (TCK, md.314), Silah sağlama (TCK, md.315), suç için anlaşma (TCK, md.316), Askeri komutanlıkları gasbı (TCK, md.317), Halkı askerlikten soğutma (TCK, md.318), Askerleri itaatsizliğe teşvik (TCK, md.319), Yabancı hizmetine asker yazma, yazılma (TCK, md.320), Savaş zamanında emirler uymama (TCK, md.321), Savaş zamanında yükümlülükler (TCK, md.322), Savaşta yalan haber yayma (TCK, md.323), Seferberlikle ilgili görevin ihmali (TCK, md.324), Düşmandan unvan ve benzeri payeler kabulü (TCK, md.325), Devletin güvenliğine ilişkin belgeler (TCK, md.326), Devletin güvenliğine ilişkin bilgileri temin etme (TCK, md.327), Siyasal veya askeri casusluk (TCK, md.328), Devletin güvenliğine veya siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama (TCK, md.329), Gizli kalması gereken bilgileri açıklama (TCK, md.330), Uluslararası casusluk (TCK, md.331), Askeri yasak bölgelere girme (TCK, md.332), Yasaklanan bilgileri temin (TCK, md.334), Yasaklanan bilgilerin casusluk maksadıyla temin (TCK, md.335), yasaklanan bilgileri açıklama (TCK, md.336), Yasaklanan bilgileri siyasal veya askeri casusluk maksadıyla açıklama (TCK, md.337), Taksir sonucu casusluk fiillerinin işlenmesi (TCK, md.338), Devlet güvenliği ile ilgili belgeleri elinde bulundurma (TCK, md.339).

³⁷⁸ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.266.

³⁷⁹ age.s.266.

³⁸⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.399.

Kanun koyucu, bu hallerde de tutuklama süresinin iki yıl olduğunu ifade etmiş ancak uzatma süresinin beş yılı geçemeyeceği düzenlenmiştir. Burada da kanun lafzında bir açıklık söz konusu değildir. Bu durumun da sanık lehine yorumlanması gerekmektedir.³⁸¹ Dolayısıyla iki artı beş yıl şeklinde değil de iki artı üç yıl şeklinde anlaşılması gerekmektedir. Ancak kanuni düzenlemenin bu hali itibarıyla, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar kapsamında azami tutukluluk süresi iki yıl olup bu sürenin zorunlu hallerde gerekçe gösterilmek suretiyle uzatılabileceği ve uzatma süresinin beş yılı geçemeyeceği ifade edilmek suretiyle; bu kapsamdaki suçlar bakımından azami tutukluluk süresi toplamda yedi yıldır.

Sonuç olarak, kanun koyucu ağır ceza mahkemesinin görevine giren ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar kapsamında benimsemiş olduğu azami tutukluluk sürelerini net bir şekilde ifade edememiştir. Bununla birlikte düzenleme altına alınmış süreler makul süre kavramını zedeleyecek niteliktedir. Bu itibarla kanuni bir değişiklik yapılmak suretiyle ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından iki yıllık tutukluluk süresinin uzamalarla birlikte üç yılı geçemeyeceği, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar kapsamında ise uzama ile birlikte azami tutukluluk süresinin beş yılı geçemeyeceğinin düzenleme altına alınması gerekmektedir.³⁸²

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 102/4. Maddesinde soruşturma evresinde başvuru tutuklama koruma tedbiri kapsamında öngörülen azami süreler düzenlenmiştir. İlgili maddede, ağır ceza mahkemesinin görevine girmeyen işlerde tutukluluk süresinin altı ayı, ağır ceza mahkemesine giren işlerde ise bir yılı geçemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar ile 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlar ve toplu olarak işlenen suçlar bakımından bu süre en çok bir yıl altı ay olarak gösterilmiştir.

³⁸¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.266

³⁸² age. s.399.

Burada iki hususa dikkat çekmekte fayda vardır. İlk husus, Kanun'un 102/2.maddesinde toplu olarak işlenen suçlar ifade edilmemişken, soruşturma evresindeki tutukluluğa ilişkin azami süreler benimsenirken toplu olarak işlenen suçlar bakımından da bir farklılık gözetilmiştir. İkinci husus soruşturma evresinde geçen tutukluluk süresinin 102/2.maddedeki süreler dahil edilebilip edilemeyeceğidir.

Yargıtay vermiş olduğu kararlarda tutukluluğa ilişkin azami sürelerin soruşturma ve kovuşturmanın tamamı açısından sonuç doğuracağını ve azami sürelerin bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁸³ Hal böyleyken, soruşturma evresinde geçen tutukluluk süresi, 102/2.maddesinde belirtilen azami sürelerin belirlenmesinde ve sınırının çizilmesinde dikkate alınacaktır. Örneğin, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar kapsamında şüpheli tutuklanmış ise soruşturma evresinde geçen tutukluluk süresi dikkate alınarak, 102/2.maddesindeki azami sürelerin değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bir diğer göz ardı edilmemesi gereken nokta ise suçun vasfının sonradan değişmesidir. Suçun vasfının sonradan değişmesi, uygulamada sık karşılaşılan durumlardan biridir. 5271 sayılı Kanun'un 6.maddesinde duruşmada suçun hukuki niteliği değiştiğinden bahisle görevsizlik kararı verilerek alt dereceli mahkemeye gönderilemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. Örneğin, ağır ceza mahkemesinde yargılaması devam eden suçun vasfı değişir de kapsam bakımından asliye ceza mahkemesinin görev alanına girer ise mahkeme bu yargılamayı yapması için dosyayı asliye cezaya gönderemez. Yargılamaya ağır ceza mahkemesinde devam olunur. İşte bu durumlarda, tutukluluğa ilişkin azami sürelerin nasıl uygulanacağı sorunu gündeme gelebilir.

Belirtmek gerekir ki burada tutukluluğa ilişkin azami süreler asliye ceza kapsamında değerlendirilecek; ağır ceza mahkemesinin görev alanına ilişkin azami süreler göz ardı edilecektir.³⁸⁴ Zira kanun koyucu azami süreleri saptarken, asliye ceza yahut ağır ceza mahkemesinin yargılaması yaptığı davalar şeklinde bir ayırım yapmamış, bu mahkemelerin görev alanına giren suçlar kapsamında bir ayırım yapmıştır. Yani asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren bir suç ağır ceza

³⁸³ Bkz. Yargıtay 12.Ceza Dairesi, 2015/4316 E., 2015/19160 K., Tarih:10.12.2015 “...Bireyler hakkındaki birden fazla suça ilişkin soruşturma ve kovuşturmaların bir dosya üzerinden yürütülmesi veya bir dosyada birleştirilmiş olması halinde bu soruşturma ve kovuşturmaların belli bir bütünlük içinde yürütüleceği göz önüne alındığında, uygulanan bir tutuklama tedbirinin soruşturma ve kovuşturmanın tamamı açısından sonuç doğuracağı açıktır...”

³⁸⁴ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.340.

mahkemesinde yargılanıyor olsa da, bu durumda asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren işler bakımından benimsenen sürelerin dikkate alınması gerekir.

Bununla birlikte, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun tutuklulukta geçen sürelerle ilişkin düzenlemeler yaptığı 102/5.maddesinde suça sürüklenen çocuğu koruyucu hükümler içermektedir. Kanun hükmü, tutukluluktaki azami sürelerin, fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuklar bakımından yarı oranında, on sekiz yaşını doldurmamış çocuklar bakımından ise dörtte üç oranında uygulanacağını ifade etmiştir.

Sonuç olarak, kanun koyucu, tutuklamanın geçici oluşu, bir yaptırım olmayışı ve en nihayetinde ise ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak azami süreler benimsemiştir. Bu süreler ulaşılması hedeflenmesi gereken süreler değildir. Ancak bu süre sınırlarının doğru anlaşılması önem arz etmektedir. Bu azami süreleri aşmayan tüm tutuklamaların hukuka uygun olduğunu ifade etmek de mümkün değildir. Zira her tutuklama tedbirinin ölçülü olup olmayışı, somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Nitekim, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda azami tutukluluk süresinin makul olup olmadığının değerlendirilmesinin soyut olarak yapılamayacağını ifade etmektedir.³⁸⁵ Dolayısıyla tutukluluk altında geçen sürenin makul olup olmadığının soyut bir şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir. Tutukluluk süresinin makul olup olmadığı davanın olguları üzerinde ve kendine has özellikleri kapsamında değerlendirilmelidir.³⁸⁶ Anayasa Mahkemesi de tutukluluk ve tutukluluğun devamına ilişkin olarak verilen kararlarda davanın genel durumu yanında, tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.³⁸⁷

³⁸⁵ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Nart/Türkiye*, Başvuru No: 20817/04, Tarih: 06/05/2008, § 29. “...Mahkeme, Sözleşmenin 5§3. Maddesinde yargılama öncesi azami tutukluluk süresi hakkında herhangi bir hüküm zımnen de olsa içermediğini hatırlatmaktadır. Tutukluluk süresinin makul olup olmadığı soyut olarak değerlendirilemez. Bir kişinin tutuklu kalması her bir davanın özel koşullarına göre değerlendirilmek zorundadır...”

³⁸⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 90

³⁸⁷ Anayasa Mahkemesi, *Engin Demir* [GK], Başvuru No: 2013/2947, Tarih: 17/12/2015, § 62; “...Tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin olarak verilen kararlarda davanın genel durumu yanında tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Özellikle kişi hakkında uygulanan tutuklama tedbirine dayanak olan suçlamaların ifade özgürlüğü, siyasi faaliyette bulunma hakkı ve sendika hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı eylemler nedeniyle yöneltildiği durumunda, tedbirin ölçülü olup olmadığı ve gerekçelerin ilgili ve yeterli bulunup bulunmadığı hususları üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Tutukluluk sürelerinin makul olup olmadığı değerlendirilirken söz konusu tedbirin, kişilerin siyasi parti faaliyetleri gibi kamusal yönü de olan faaliyetlerine olumsuz etkileri de dikkate alınmalıdır...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, *Mustafa Ali Balbay*, Başvuru No: 2012/1272, Tarih: 4/12/2013, § 112.

Elbette ki kanun koyucunun birtakım süreleri sınır olarak belirlemesi ve tutuklama tedbirini sınırlandırması doğru ve yerindedir. Kanun koyucunun koymuş olduğu bu sınırların dolmuş olması, her zaman tutuklama sebeplerinin ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda her ne kadar kanun geçicilik kapsamında birtakım sınırlar öngörmüş olsa da hakim veya mahkemeyi, tutuklamaya iten nedenlerin varlığının devam etme ihtimali her zaman vardır.

Bir diğer deyişle, tutukluluğa ilişkin azami sürelerin dolmasına rağmen; şüpheli ya da sanığın kaçma ihtimali yahut delil karartma şüphesi varlığını sürdürebilir. Bu kapsamda kanun bu durumu gözeterek, tutukluluğa ilişkin sürelerin dolması halinde adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceğini kabul etme yolunu seçmiştir. CMK'nin 109/7.maddesinde, kanunlarda öngörülen tutukluluk sürelerinin dolması nedeniyle salıverilenler hakkında adli kontrole ilişkin hükümlerin uygulanabileceğini ifade etmiştir.

Bununla birlikte tutuklulukta geçecek olan sürelerin hesaplanmasını nereden başlayacağı sorusu gündeme gelebilir. Anayasa Mahkemesi, bu sürenin hesaplanmasında sürenin başlangıcını, şüpheli ya da sanığın ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı tarih,³⁸⁸ doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklanma tarihi olarak değerlendirmektedir. Sürenin bitiş tarihi ise serbest bırakıldığı ya da ilk derece mahkemesinin hüküm verdiği tarih olarak kabul etmektedir.³⁸⁹ Bu bağlamda tutuklamada azami sürelerin hesaplanmasında bir sorun da “*hükmen tutukluluk*” kavramıdır.

“*Hükmen tutuklu*” kavramı, hukukumuza Yargıtay Ceza Genel Kurulu'nun vermiş olduğu kararla türetilmiş bir kavramdır.³⁹⁰ Yargıtay vermiş olduğu kararda, tutukluluk süresinin hesabında; ilk derece mahkemesi tarafından hüküm verilmesine kadar geçen sürenin dikkate alınacağını, buna karşılık hüküm verilmesinden sonra sanığın artık hükmen tutuklu hale geleceğini, bu sebeple de temyizde geçen sürenin

³⁸⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 85.

³⁸⁹ Anayasa Mahkemesi, *Murat Narman*, Başvuru No: 2012/1137, Tarih: 2/7/2013, § 66. “...*Makul sürenin hesaplanmasında sürenin başlangıcı, başvurunun ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih, doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihidir. Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı ya da ilk derece mahkemesince hüküm verildiği tarihtir...*” Aynı yönde bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 85; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Wenhoff/Almanya*, Tarih: 27/06/1968, s.23; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Libitya/İtalya*, Başvuru No: 26772/95, § 147. Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Buzadji/Moldova Cumhuriyet*, Başvuru No:23755/07, Tarih: 05/07/2016, § 90

³⁹⁰ Kevser KARALI (2021), *Yargıtay'ın Hükmen Tutukluluk İçtihadına Eleştirel Bir Yaklaşım*, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:2021, Cilt:79, Sayı:3, Ankara. s.331

tutukluluk süresinde dikkate alınmayacağını ifade etmiştir.³⁹¹ Bunun sebebi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin özgürlük ve güvenlik hakkını düzenleyen 5§1-a.maddesinde, kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının yetkili bir mahkeme tarafından verilmiş mahkumiyet kararı sonrasında yasaya uygun olarak tutuklanabileceği düzenlenmesidir. Zira söz konusu hüküm kişi özgürlüğü ve güvenliğinin kısıtlanması için mahkeme kararının kesinleşmesi gerektiğini öngörmemiştir.³⁹² Hükümden sonra tutukluluk, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi tarafından tutuklama olarak kabul edilmemektedir.³⁹³

Keza Anayasa Mahkemesi de vermiş olduğu kararlarda sürenin başlangıcını gözaltı tarihi yahut doğrudan tutuklama kararı verildiyse tutuklama tarihi olarak kabul etse de, sürenin sona erme tarihinin serbest bırakıldığı an yahut ilk derece mahkemesince hüküm verildiği an olarak kabul etmektedir.³⁹⁴ Mahkeme, temyiz aşamasında geçen sürelerin tutukluluk süresinin değerlendirilmesinde dikkate alınmayacağını, ancak temyiz inceleme sonunda bozma kararı verilirse bireyin durumu tekrar suç isnadına bağlı tutmaya dönüşeceğinden bozma sonrası ilk derece mahkemesi önünde geçen sürelerin dikkate alınacağını ifade etmektedir.³⁹⁵

Sonuç olarak, Yargıtay'ın ilk derece mahkemesi karar verdikten sonra kanun yolu aşamasında geçen sürenin tutuklulukta geçen süreye dahil olmayacağı yönündeki karara katılmak mümkün değildir.³⁹⁶ Bu sürenin hesaplanmasında bitiş olarak ilk derecenin hüküm vermesinin kabul edilmesi, kanun yolunda hala sanığın masum

³⁹¹ Bkz. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 2011/1-51 E., 2011/42 K. “...maddede belirtilen tutukluluk sürelerinin hesabında yerel mahkeme tarafından hüküm verinceye kadar geçen süre dikkate alınmamalı, buna karşın yerel mahkeme tarafından hükmün verilmesinden sonra tutuklu sanığın hükmün tutuklu hale gelmesi nedeniyle temyizde geçen süre hesaba katılmamalıdır. Zira hakkında mahkumiyet hükmü kurulmakla sanığın atılı suçu işlediği yerel mahkeme tarafından sabit görülmekte ve bu aşamadan sonra tutukluluğun dayanağı mahkumiyet olmaktadır...”

³⁹² Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024age., s.477; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.346.

³⁹³ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.360

³⁹⁴ Anayasa Mahkemesi, *Murat Narman*, Başvuru No: 2012/1137, Tarih: 2/7/2013, § 66.

³⁹⁵ Anayasa Mahkemesi, *Halas Aslan*, Başvuru No: 2014/4994, Tarih: 16/2/2017, § 81. “...Makul sürenin hesaplanmasında sürenin başlangıcı, başvurusunun ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih, doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihidir. Sürenin sonu ise kural olarak kişinin serbest bırakıldığı ya da ilk derece mahkemesince hüküm verildiği tarihtir. Bu bakımdan temyiz aşamasında geçen süreler tutukluluk süresinin değerlendirmesinde dikkate alınmaz. Ancak temyiz incelemesi sonunda bozma kararı verilirse bireyin durumu tekrar suç isnadına bağlı tutmaya dönüşeceğinden bozma sonrası ilk derece mahkemesi önünde geçen süre değerlendirmede dikkate alınacaktır...”. Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, *Savaş Çetinkaya*, Başvuru No: 2012/1303, Tarih: 21/11/2013, § 42.

³⁹⁶ Aynı yönde bkz. Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age.s.477

olduğu, hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunmadığı ve en nihayetinde ise masumiyet karinesi göz ardı edilmektedir.³⁹⁷ Kanun koyucu, tutukluluktaki azami sürelerin saptarken, soruşturma ve kovuşturma ayrımı yapmış ve sürelerin sınırını bu kapsamda çizmiştir. Kanun yolu aşaması da kovuşturma evresine dahil olduğundan bu aşamada geçen tutukluluk sürelerinin de azami süreler kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir diğer ifade ile şüphelilik statüsü ile başlayıp, sanıklık statüsü sona erinceye kadar tutukluluk süresinin göz önünde bulundurulması gerekir.³⁹⁸ Bu bağlamda azami süreler hangi aşamada dolarsa olsun ivedi şekilde bu tedbire son vermek gerekmektedir.³⁹⁹ Azami süreler, kanun yolu için de geçerli olmalıdır.⁴⁰⁰

Tutukluluğa ilişkin sürelerin hesaplanmasında hükmen tutukluluk kavramı çerçevesinde bir sorun daha vardır. Burada her ne kadar yargı kararları isabetsiz bir şekilde, ilk derece mahkemesinin karar verdiği tarihten itibaren kişinin hükmen tutuklu olacağını ve bu sürelerin işlemeyeceği ifade etse, sanığın “hükmen tutuklu” statüsüne hüküm verilince mi yoksa hükmün gerekçesinin yazıldığı anda mı gireceği sorunu karşımıza çıkmaktadır. Uygulamada kararların gerekçesinin yazılmasının oldukça uzun sürmesi, acele bir şekilde hüküm verilmek suretiyle tutukluluk sürelerine ilişkin kanun hükmünün arkasından dolanma arzusu bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sanığın hükmen tutuklu statüsüne girme anının, gerekçeli kararın yazıldığı tarih olarak kabul edilmesi yerinde olacaktır.⁴⁰¹

Nihayetinde belirtmek gerekir ise, koruma tedbirlerinin niteliği itibarıyla birer tedbir olması ve tedbir olmasının da doğal sonucu olarak geçicilik özelliğine sahip olmaları sebebiyle kanun koyucu tutuklama tedbiri kapsamında birtakım azami süreler benimsemiştir. Böylelikle temel hak ve özgürlükleri koruma altına almak istemiştir. Ancak yine de bu süreleri aşmayan tüm tutuklamaların da hukuka uygun olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu kapsamda her bir somut olay ve şüpheli ya da sanık kapsamında tutuklamanın ölçülü olup olmadığı münhasıran değerlendirilmelidir. Ancak yine de sürelerin dolması, tutuklama sebeplerinin ortadan kalktığı anlamına gelmediğinden, kanun koyucu öngörülen azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol tedbirlerine hükmedilebileceğini düzenleme altına almıştır. Bu kapsamda 5721 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda yer alan düzenleme kapsamında tutuklama

³⁹⁷ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.387.

³⁹⁸ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 321.

³⁹⁹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAĞSIZ 2024, age.s.277.

⁴⁰⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 321.

⁴⁰¹ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.389.

kapsamında öngörülen azami sürelerin dolması halinde de adli kontrol hükümlerine başvurulması mümkündür.

2.2.1.5. Ağır Hastalık ve Engellilik Durumu

Ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak adli kontrol kapsamında kanun koyucu birtakım özel düzenlemeler yapma gereği duymuştur. Ağır hastalık ve engellilik durumunda kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceğine ilişkin düzenlemeler de bunun örneklerinden biridir.

5271 sayılı CMK'nin 109/4.maddesinde, maruz kaldığı ağır hastalık veya engellilik nedeniyle ceza infaz kurumu koşullarında hayatını yalnız idame ettiremediği, 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ilgili maddesi uyarınca tespit edilen şüphelilerin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına ilişkin karar verilebileceği düzenlenmiştir. Bu durumun tespiti 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un "*Hapis cezasının infazının hastalık nedeni ile ertelenmesi*" başlıklı 16/3. maddesinde belirtilen usul ve esaslar göz önüne alınarak yapılmaktadır.

Bu kapsamda, ağır hastalık ve engellilik durumunun saptanması, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 16/3.maddesinde düzenlenmiştir. Ağır hastalık ve engellilik durumunun saptanması, her şeyden evvel Adli Tıp Kurumunca yahut Adalet Bakanlığınca belirlenen tam teşekküllü hastanelerin sağlık kurullarında düzenlenip Adli Tıp Kurumca onaylanan rapor üzerine tespit edilecektir. Bu rapor infazın yapıldığı Cumhuriyet Başsavcılığına teslim edilecektir.

Burada bir hususa dikkat çekmek gerekir ise, kanun koyucu ağır hastalık ve engellilik durumunda şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceğine ilişkin düzenlemede yalnızca ağır hastalık ve engellilik durumunu kriter olarak benimsememiş, aynı zamanda bu hallerinde hayatı tek başına idame ettiremeyecek düzeyde olması şartına bağlamıştır. Dolayısıyla her türlü engel yahut ağır hastalık kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına müsaade etmeyecektir. Bu durumların ayrı ayrı hayatı tek başına idame ettiremeyecek ölçüde olması gerekmektedir.

Bununla birlikte, ağır hastalık ve engellilik durumunda kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınması bağlamında, hakkında hüküm verilmiş olup, ancak söz konusu hüküm hakkında istinaf yahut temyiz kanun yoluna başvurulmuş olması

halinde UYAP⁴⁰² kayıtlarını incelemek suretiyle hükmü veren ilk derece mahkemesi de adli kontrol kararı verebilir.

Kanun koyucu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 109/4.maddenin ilk cümlesinde şüpheli kavramından bahsetmiş ve ağır hastalık ve engellilik durumunda şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceğinden bahsetmiştir. Yine aynı maddenin son cümlesinde de hakkında hüküm verilmiş ve bu hüküm kapsamında istinaf yahut temyiz yoluna başvurulmuş olması halinde sanık hakkında da bu hükmün uygulanabileceğine işaret etmiştir.

Ancak henüz hakkında hüküm verilmemiş sanık hakkında bu hükmün uygulanabileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu hal göz önüne alındığında, hakkında henüz hüküm verilmemiş ancak ağır hastalık ve engellilik sebebiyle hayatını yalnız idame ettiremeyen sanık hakkında bu hükmün uygulanması mümkün değildir. Bu durum, kanun koyucunun amacının bu olmadığı, böyle bir düzenleme yapılmasının sebebinin acele ve özensiz kanun değişikliği yapılması olduğu ifade edilerek eleştirilmektedir.⁴⁰³

Ancak belirtmek gerekir ki ağır hastalık ve engellilik durumunun belirtilen usuller kapsamında saptanması üzerine, tutuklama kararı yerine adli kontrol kararı verilebileceğine dair bir hüküm olmasaydı dahi, hakimın tutuklama kararı yerine adli kontrol kararı vermesi mümkündür. Hakim veya mahkeme, ağır hasta yahut engelli bakımından tutuklamanın ölçüsüz olduğu kanısına vardığında tutuklama tedbirine başvurmaması gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de tutukluluk ve tutukluluğun devamına ilişkin olarak verilen kararlarda davanın genel durumu yanında, tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁰⁴

⁴⁰² UYAP Bilişim Sistemi, "...UYAP, günümüzün gerekli tüm teknolojik gelişmelerini kullanarak, Adalet Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatının, bağlı ve ilgili kuruluşlarının, adli ve idari tüm yargı ve yargı destek birimlerinin donanım ve yazılım olarak iç otomasyonunu ve benzer şekilde bilgi otomasyonu sistemlerini kurmuş kamu kurum ve kuruluşları ile dış birim entegrasyonunu sağlayan ve e-Dönüşüm sürecinde e-Adalet ayağını oluşturan bir bilişim sistemidir. Bugün itibarıyla UYAP ülkemizde Bakanlığımız teşkilatı ile yargı birimlerinin tamamında işletimde olup bu birimlerin her türlü yargısal, idari ve denetim faaliyetleri bu sistemle elektronik ortamda yürütülmektedir..." Bkz. <https://uyap.gov.tr/Genel-Bilgi> E.T. 29.10.2023.

⁴⁰³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.369.

⁴⁰⁴ Anayasa Mahkemesi, Engin Demir [GK], Başvuru No: 2013/2947, Tarih: 17/12/2015, § 62; "...Tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin olarak verilen kararlarda davanın genel durumu yanında tahliyesini talep eden kişinin özel durumunun dikkate alınması ve bu anlamda tutukluluk gerekçelerinin kişiselleştirilmesi bir zorunluluktur. Özellikle kişi hakkında uygulanan tutuklama tedbirine dayanak olan suçlamaların ifade özgürlüğü, siyasi faaliyette bulunma hakkı ve sendika hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı eylemler nedeniyle yöneltilmesi durumunda, tedbirin ölçülü olup olmadığı ve gerekçelerin ilgili ve yeterli bulunup bulunmadığı hususları üzerinde hassasiyetle durulması gerekir. Tutukluluk sürelerinin makul olup olmadığı değerlendirilirken söz konusu tedbirin, kişilerin siyasi parti faaliyetleri gibi kamusal yönü de olan faaliyetlerine olumsuz etkileri de dikkate

Son olarak ise belirtmek gerekir ki, kanun koyucunun ağır hastalık ve engellilik durumu için kabul etmiş olduğu tutuklama tedbiri yerine adli kontrol altına alma kararı verilebileceğine ilişkin düzenleme, emredici değildir. Dolayısıyla bu hallerin varlığında şüphelinin tutuklanması esasen bir yasak değildir. Her ne kadar ağır hastalık ve engellilik kapsamında hayatını tek başına idame ettiremeyeceğine ilişkin koşul sağlanmış olsa da, bu durumda da adli kontrol kararı vermek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bir zorunluluk olarak düzenlenmemiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki, bu durumlar söz konusu olduğunda hakim veya mahkeme ölçülülük ilkesini göz önünde bulundurmalı ve şayet şartlar oluşmuş ise adli kontrol kararı vermelidir.

Ezcümle, ağır hastalık ve engellilik durumunda da kişinin tutuklanması gündeme gelmişse eğer Kanun'da yer alan düzenleme gereğince, kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilecektir. Bu durum bu sebeple, adli kontrol kararı verilebilecek haller arasında yer almaktadır. İşte ağır hastalık ve engellilik durumunda şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasını öngören kanun hükmü, adli kontrolün tutuklamaya alternatif olduğunu somut göstergesidir.⁴⁰⁵

2.2.1.6. Gebe yahut Doğum Yapmış Kadın

Kanun koyucu, gebe ve doğum yapmış kadınlar bakımından da ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak ve tutuklamanın ağır sonuçlarından koruma amacıyla, tutuklama koruma tedbiri gündeme geldiğinde, adli kontrol altına alınabileceğine ilişkin düzenlemeler yer vermiştir. 5271 sayılı CMK 109/4.maddesinde gebe yahut doğurduğu tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadın şüphelinin tutuklanması yerine, adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceğini düzenlemiştir.

Gebe sözlükte karnında yavru bulunan; yüklü, hamile, iki canlı ve aylı olarak tanımlanmıştır.⁴⁰⁶ Kanun kapsamında bu düzenlememenin yer alması, tutuklama tedbirinin oldukça ağır bir tedbir olmasıdır.⁴⁰⁷ Öncelikle ifade etmek gerekir ise, kanun koyucu gebelik bakımından bir zaman sınırlaması getirmemiştir. Yani kadının kaç aylık gebe olduğunun adli kontrol kararı verilebilmesi için bir önemi bulunmamaktadır.

alınmalıdır...” Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, Mustafa Ali Balbay, Başvuru No: 2012/1272, Tarih: 4/12/2013, § 112.

⁴⁰⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.323.

⁴⁰⁶ TÜRK DİL KURUMU (2023), *Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr> E.T. 28.10.2023.

⁴⁰⁷ Volkan YETİŞTİRİCİ 2023, age.s.71.

Bu kapsamda yeni doğum yapan her kadın kapsamında değil ancak doğum yaptığı tarihten itibaren altı ay geçmemiş bulunan kadınlar kapsamında adli kontrol kararı verilebileceğine ilişkin düzenlemeye yer verilmekle bu husus altı ay ile sınırlandırılmıştır.

Bir diğer husus, kanun koyucu, ağır hastalık ve engellilik durumları için bu hususun 13/12/2004 tarihli ve 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ilgili maddesi uyarınca tespit edilmesi şartına bağlanmasına karşılık gebe yahut yeni doğum yapmış kadın bakımından böyle bir usul izlememiştir. Dolayısıyla gebeliğin yahut doğum yapmış olmanın Adli Tıp Kurumunca düzenlenmesi yahut başka sağlık kurumunca düzenlenmiş olup Adli Tıp Kurumunca onaylaması söz konusu değildir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 109/4.maddesinin son cümlesinde, hakkında hüküm verilmiş ve bu hüküm kapsamında istinaf yahut temyiz yoluna başvurulmuş olması halinde sanık hakkında da bu hükmün uygulanabileceğine işaret etmiştir. Ancak henüz hakkında hüküm verilmemiş sanık hakkında bu hükmün uygulanabileceğine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu hal göz önüne alındığında, hakkında henüz hüküm verilmemiş ancak gebe olması yahut doğumundan altı ay geçmemiş olması sebebiyle sanık hakkında bu hükmün uygulanması mümkün değildir. Bu durum, kanun koyucunu amacının bu olmadığı, böyle bir düzenleme yapılmasının sebebinin acele ve özensiz kanun değişikliği yapılması olduğu ifade edilerek eleştirilmektedir.⁴⁰⁸

Halihazırda ölçülülük ilkesinin geçerli olduğu koruma tedbirleri ve en nihayetinde ise tutuklama ve adli kontrol tedbiri bakımından böyle bir kanuni düzenlemeye gidilmemiş olsaydı dahi hakim somut olayın gereklerine göre hareket etmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kanuni düzenleme olmasaydı bile hakim ağır hastalığı, gebeliği ve yeni doğum yapmayı değerlendirerek tutuklama yerine adli kontrol altına alma kararı verebilmesi mümkündü.

Zira, koruma tedbirlerin tamamında geçerli olduğu gibi tutuklama tedbiri de ihtiyari bir tedbirdir. Tutuklamaya ilişkin tüm şartların varlığı halinde dahi hakim bu tedbire başvuru gibi bir zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu sebeple esasen kanunda düzenlenen bu husus ölçülülük ilkesine vurgu yapmak için ve en nihayetinde ise koruma altına almak için düzenlenmiş ve tanzim edilmiştir.

⁴⁰⁸ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.369.

Son olarak ise belirtmek gerekir ki, kanun koyucunun ağır hastalık ve engellilik durumu için kabul etmiş olduğu tutuklama tedbiri yerine adli kontrol altına alma kararı verilebileceğine ilişkin düzenleme, emredici değildir. Dolayısıyla bu hallerin varlığında şüphelinin tutuklanması esasen bir yasak değildir. Her ne kadar ağır hastalık ve engellilik kapsamında hayatını tek başına idame ettiremeyeceğine ilişkin koşul sağlanmış olsa da, bu durumda da adli kontrol kararı vermek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bir zorunluluk olarak düzenlenmemiştir. Ancak ifade etmek gerekir ki, bu durumlar söz konusu olduğunda hakim veya mahkeme ölçülülük ilkesini göz önünde bulundurmalı ve şayet şartlar oluşmuş ise adli kontrol kararı vermelidir.

2.2.2. Yetkili Mercii

2.2.2.1 Genel Olarak

Koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere dokunmasının bir sonucu kanunen düzenlenmiş olma zorunluluğu iken diğer bir sonucu bu tedbirlerin karara dayanması zorunluluğudur. Söz konusu zorunluluk, koruma tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil etmesinin bir sonucudur.⁴⁰⁹ Bu bağlamda belirtmek gerekir ki koruma tedbirleri bakımından geçerli olan bu koşul, bir koruma tedbiri olması sebebiyle ve en nihayetinde ise temel hak ve özgürlüklere müdahale teşkil etmesi sebebiyle adli kontrol bağlamında da geçerlidir. Netice itibariyle, adli kontrol koruma tedbirinin de bir karara dayanması gerekmektedir.

Koruma tedbirlerinin uygulanması için kural olarak hakim veya mahkeme kararı gerekir.⁴¹⁰ Koruma tedbirleri bakımından kural olarak hakim kararı aranmasının sebebi, hakimlerin bağımsız yargı gücünün oluşturmaları ve özgürlüklerin teminatı sayılmalarıdır.⁴¹¹ Adli kontrol koruma tedbiri de hakim veya mahkeme kararına dayanması zorunlu olan koruma tedbirlerinden biridir. Bu durumun herhangi bir istisnası yoktur. Dolayısıyla belirtmek gerekir ki adli kontrol tedbiri her hal ve her koşulda hakim yahut mahkeme kararına dayanmak zorundadır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 109.maddesinde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada tutuklama sebeplerinin varlığı halinde tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceğini ifade etmiştir. Belirtmek gerekir ki her ne kadar 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesinde “suç soruşturması” ifadesi

⁴⁰⁹ Bahri ÖZTÜRK, Behiye EKER KAZANCI, ve Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s. 36.

⁴¹⁰ Doğan SOYASLAN 2018, age.s.284.

⁴¹¹ age.s.285.

kullanılsa da adli kontrol kararları da hem soruşturma hem de kovuşturma sırasında alınabilir.⁴¹² 5271 sayılı CMK'nin 110/1. maddesi, soruşturma evresinde, 110/3.maddesi ise kovuşturma evresinde adli kontrol tedbirine başvurulabileceği düzenleme altına alınmıştır. Bu sebeple öncelikle, soruşturma ya da kovuşturma olması fark etmeksizin adli kontrol tedbirlerine başvurmanın mümkün olduğunu söylemek gerekir.

2.2.2.2. Soruşturma Evresinde

Suç şüphesi altında bulunan kişinin, adli kontrol ile karşılaşabileceği ilk muhakeme evresi soruşturma evresidir. Soruşturma, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 2/1-e. maddesinde, suç şüphesinin öğrenilmesinden, iddianamenin kabulüne kadar olan evre olarak tanımlanmaktadır. Keza, soruşturma, ceza yargılamasında, yani bir suçtan şüphelenildiğinde gerçeklerin açıklığa kavuşturulmasının ilk adımıdır.⁴¹³

Soruşturma evresiyle kovuşturma evresi için hazırlık yapılmakta, eylemlerin suç teşkil ettiği değerlendirilen fiillere yönelik delilleri içeren ciddi ithamların kovuşturma evresine aktarılması sağlanmaktadır.⁴¹⁴ Bu kapsamda soruşturma evresinin ceza muhakemesi açısından önemi oldukça fazladır. Soruşturma evresi delillerin toplanması, toplanmamış delillerin karartılmasının önüne geçilmesi bakımından önem ifade etmekle koruma tedbirlerinin en önem kazandığı evre olarak nitelendirmek isabetli olur.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/1.maddesinde, bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınması ifade edilmiştir. Bu bağlamda soruşturmada adli kontrol kararı verilebileceğine dair bir kuşku bulunmamaktadır. Kanun'un 110/1.maddesinde, şüphelinin Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hakiminin kararı ile adli kontrol altına alınabileceği düzenleme altına alınmıştır.

Görülmektedir ki adli kontrol altına alma kararı için Cumhuriyet savcısının istemi aranmıştır. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi olmadan

⁴¹² Anayasa Mahkemesi, *Hülya Kar* [GK], B. No: 2015/20360, 27/2/2019, § 18.

⁴¹³ Bilge Burhanettin GÜLCÜ 2024, agm. s. 90.

⁴¹⁴ Yakup DURANOĞLU (2022), "Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Soruşturma Evresinin Tarihsel Gelişimi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s. 168.

şüphelinin özgürlüğünün kısıtlanmasına imkan verilmemiştir.⁴¹⁵ Bu bağlamda soruşturma evresinde üç durumdan bahsetmek yerinde olacaktır.

İlk durum, Cumhuriyet savcısının şüpheli bakımından ne adli kontrol ne de tutuklama talep etmemesi halidir. Bu durumda sorun yoktur. Şayet Cumhuriyet savcısı adli kontrolü yahut tutuklamayı gerekli görmüyor ise şüpheliyi derhal serbest bırakmalıdır. Bu durumda hakimin re'sen tutuklama yahut adli kontrol kararı vermesi mümkün değildir. Hakimin bu konuda bir karar vermesi için kanun koyucu istemi zorunlu tutmuş, Cumhuriyet savcısının istemi olmadan şüphelinin özgürlüğünün kısıtlanmasına imkan verilmemiştir.⁴¹⁶

İkinci durum, Cumhuriyet savcısının adli kontrol altına alınması istemiyle şüpheliyi sulh ceza hakimliğine sevk etmesi halidir.⁴¹⁷ Bu durumda hakim şüpheli hakkında adli kontrol altına alma kararı verebileceği gibi Cumhuriyet savcısının talebini reddederek şüpheliyi yükümlülük altına koymadan serbest de bırakabilir.

Ancak burada hakimin adli kontrol talebine rağmen tutuklama kararı veremeyeceğini ifade etmek gerekir.⁴¹⁸ Zira soruşturma evresinde genel kural, soruşturma evresinde sulh ceza hakiminin Cumhuriyet savcısının talep ettiği konularda karar vermesidir.⁴¹⁹ (CMK, md.162) Dolayısıyla soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı şayet adli kontrol talebi ile sulh ceza hakimliğine sevk etmişse, hakim ya adli kontrol altına alacaktır ya da tamamen serbest bırakacaktır. Bu hususta hakimin takdireh tutuklama kararı vermesi mümkün değildir.

Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde adli kontrol altına alınma talebiyle sevk etmesi halinde birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlardan ilki Cumhuriyet savcısının talep ettiği yükümlülükler kapsamında kendini göstermektedir. Öğretide, sulh ceza hâkiminin, Cumhuriyet savcısının talep etmiş olduğu adli kontrol yükümlülükleri ile bağlı olmadığı ifade edilmektedir.⁴²⁰

Soruşturma evresinde hakimin, Cumhuriyet savcısının talep etmiş olduğu yükümlülüklerle bağlı olmadığını ileri süren görüş kanımızca isabetsizdir. Öncelikle Cumhuriyet savcısı, şüpheliyi adli kontrol alınması talebiyle sevk etmek istiyorsa, bu durumda talebinde açıkça hangi yükümlülüklerin uygulanması gerektiğini gerekçeli

⁴¹⁵ Duygu ÖZGÜVEN 2009 agm. s.338.

⁴¹⁶ agm. s.338.

⁴¹⁷ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s.410.

⁴¹⁸ Uğur ERSOY 2024, age.s.418.

⁴¹⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.456

⁴²⁰ Bahadırhan TABAK (2015), "Tutuklamaya Alternatif Bir Koruma Tedbiri Adli Kontrol", *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 89, Sayı 2, s.494.

bir şekilde belirtmelidir. Bu durum, adli kontrol koruma tedbiri altında düzenlenen yükümlülüklerin çeşitli oluşunun ve en nihayetinde ise bu tedbirlerin bazılarının tutuklamaya alternatif olma niteliğinden uzak olmasının sonucudur.

Hakimin Cumhuriyet savcısının talep etmiş olduğu adli kontrol yükümlülükleri ile bağlı olmadığı kabulü, şüphelinin yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen yükümlülük ile sevk edilmesi halinde, hakimin güvence yahut nafakaya ilişkin yükümlülükler için güvence verme yükümlülüğüne başvurabilmesinin kabulü anlamına gelir ki söz konusu durum tutuklama sebepleri ile bağdaşmayacaktır.

Cumhuriyet savcısının hangi yükümlülüklerle başvurulması gerektiğini belirtmesi ve bu hususu gerekçelendirmesinin bir sonucu olarak, savcının terditli bir şekilde talepte bulunması da mümkün olmamalıdır.⁴²¹ Cumhuriyet savcısı bu kapsamda ya tutuklama talep etmeli ya da adli kontrol talep etmelidir. Bu bağlamda örneğin Cumhuriyet savcısının şüphelinin tutuklanmasını şayet bu mümkün değil ise adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi yönünde talepte bulunması mümkün değildir. Bu durum, söz konusu kararın gerekçeli olması gerekliliği ile ve en nihayetinde ise tutuklama talep ederken adli kontrolün yetersiz kalacağına ilişkin gerekçelerin açıkça açıklanması gerekliliği ile çelişmektedir. Cumhuriyet savcısı, adli kontrolün yetersiz kalacağına ilişkin açıklama ve gerekçelerle tutuklama talep ettiği durumlarda, tutuklama tedbirine hükmedilmemesi halinde adli kontrol altına alınmasına karar verilmesini talep etmesi mümkün değildir.

Uygulamada bu noktada birlik bulunmamaktadır. Soruşturma evresinde kimi durumlarda adli kontrol talebiyle birlikte hangi yükümlülüklerin uygulanması gerektiği yönünde talepte bulunurken; kimi durumlarda ise şüphelinin adli kontrol altına alınmasına karar verilmesi yönünde talepte bulunulmakta; ancak hangi yükümlülüklerin uygulanması gerektiği hususunda bir talepte bulunulmamaktadır. İfade ettiğimiz üzere, şüphelinin adli kontrol altına alınması yönündeki taleplerin gerekçeli olması ve bu durumun hangi somut delil yahut olgulara dayandırıldığının açıkça belirtilmesi gerekir. Aksi halde, adli kontrol talebi kanuna ve hukuka aykırı olacaktır.

Üçüncü durum, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebi ile şüpheliyi sulh ceza hakimliğine sevk etmesi halidir. Bu durumda hakimin verebileceği kararlar kapsamında çeşitli görüşler mevcuttur. Kimi yazarlar Cumhuriyet savcısının

⁴²¹ Uğur ERSOY 2024, age. s.418.

tutuklama talebi ile sevk etmesi halinde sulh ceza hakiminin ya tutuklayacağını ya da serbest bırakabileceğini yani adli kontrol kararı veremeyeceğini ileri sürerken,⁴²² kimi yazarlar ise bu durumda da sulh ceza hakiminin adli kontrol altına alma kararı verebileceğini ileri sürmektedir.⁴²³

Soruşturma evresinde şüphelinin tutuklama talebi ile sulh ceza hakimliğine sevk edilmesi durumunda artık adli kontrol kararı verilemeyeceğine ilişkin görüş, adli kontrol kararının kanun hükmünde Cumhuriyet savcısının talebi üzerine verileceğini ifade ettiğinden bahisle, soruşturma evresinde şüphelinin tutuklanmasını talep etmiş ise artık adli kontrolü talep etmemiş olduğu anlamına geleceğinden adli kontrol kararı verilememesi gerektiğini ileri sürmektedir.⁴²⁴

Buna karşılık, soruşturma evresinde şüphelinin tutuklama talebi ile sulh ceza hakimliğine sevk edilmesi durumunda adli kontrol kararı da verilebileceğine ilişkin görüşler ise Kanun'un adli kontrolü açıkça tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verebileceğine ilişkin düzenlemeler barındırması,⁴²⁵ bununla birlikte hakimin sulh ceza hakiminin Cumhuriyet savcısının istemi ile bağlı olduğuna dair açık bir düzenlemenin yer almaması,⁴²⁶ adli kontrol tedbirinin tutuklama tedbirinin alternatif olması ve bu sebeple tutuklama talebi içerisinde adli kontrol talebinin de mevcut olması⁴²⁷ sebebiyle tutuklama talebiyle sevk edilen şüphelinin de adli kontrol altına alınabileceğini ifade etmektedir.

Kanımızca burada ikili bir ayrım yapılması lazım gelmektedir. Karma bir görüşün benimsenmesi daha yerinde olacaktır. Adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin tamamının tutuklamaya alternatif olmadığı, bu yükümlülüklerin bazılarının güvenlik tedbiri niteliğinde olduğu, kimi yükümlülüklerin ise tutuklama sebepleri ile bağlantısı olmadığı göz önüne alındığında, doğrudan soruşturma evresinde hakimin tutuklama talebiyle sevk edilen şüpheli hakkında adli kontrol altına alma kararı verememesi gerekir. Bu sebeple adli kontrol yükümlülükleri bakımından

⁴²² Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.327.

⁴²³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.376; Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÖTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age.s.493; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR (2024), age., s.360; Mustafa ÖZEN 2024, age.s.778; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.456; Uğur ARSLAN (2009), *Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, s.39.

⁴²⁴ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.327.

⁴²⁵ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age.s.360

⁴²⁶ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.778; Mustafa T. YÜCEL 2010, agm. s.495.

⁴²⁷ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.456; Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.338.

tutuklamaya alternatif yükümlölükler ile tutuklamaya alternatif teşkil etmeyen yükümlölükler ayırımı yapılması gerekir.

Tutuklamaya alternatif olma niteliğı olmayan adli kontrol yükümlölükleri bakımından; Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde tutuklama talep etmesi halinde, hakimin tutuklama talebinin reddine karar vererek tutuklamanın alternatifi olma niteliğınden uzak yükümlölüklere re'sen başvuramaması gerekir. Gerçekten de tutuklama talebi ile sevk edilmiş bir şüpheli hakkında *aile yükümlölüklerinin yerine getireceğın adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiğı nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme (CMK, md.109/3-i)* şeklindeki yükümlölüğe başvuramayacağının kabulü gerekir.

Ancak tutuklamaya alternatif tedbirler bakımından hakimin taleple bağılı olmaksızın şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verebileceğinin kabulü gerekir. Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısı tutuklama talebi ile sevk etmiş ise sulh ceza hakiminin adli kontrol kararı verebilme yetkisi vardır. Bunun iki boyutu vardır. İlk boyutu kanuni düzenlemedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, soruşturma evresinde adli kontrole, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakiminin karar vereceğini ifade etmiştir. Ancak aynı Kanun'un 109/1.maddesinde yer alan açık düzenleme kişinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceğı ifade edilmiştir. Kanun hükmü, “...soruşturma evresinde tutuklama yerine adli kontrol talep edilebilir...” şeklinde düzenleme yapmamış, “karar verilebilir” ifadesini kullanmıştır. Dolayısıyla bu noktada karar verme yetkisi sulh ceza hakimine aittir.

İkinci boyutu ise, tutuklamanın ağır bir tedbir olması, kanun koyucunun amacının tutuklama gibi bir tedbiri istisnai hale getirmek istemesi ve nihayetinde ise tamamen serbest bırakma ile tamamen özgür bırakma arasında uçurumdan kurtarmak amacıyla düzenlemiş olmasıdır. Ancak hakimin tutuklama talebi ile sevk halinde yalnızca serbest bırakma ve tutuklama şeklinde iki türlü karar verebileceğinin kabulü, bu iki uçurum arasında hakimi yeniden sıkıştıracaktır.

Keza tutuklama talep edilmesi tutuklama sebeplerinin ve şartlarının varlığına bağılıdır. Şayet tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca adli kontrol ile ulaşılabilecekse ve yine de Cumhuriyet savcısı tutuklama talebi ile sevk etmişse, bu durumda hakimin adli kontrol kararı verebilmesi gerekmektedir.

Son olarak ise, Cumhuriyet savcısının dosya yoğunluğu sebebiyle gözünden bir şey kaçmış olması muhtemeldir. Tutuklama ve adli kontrol arasında tercih

yaparken hatalı olarak adli kontrolün yetersiz kalacağını düşünmüş ve bu kanıya varmış olabilir. Bu bağlamda dosyanın sulh ceza hakiminin önüne gelmesi ve değerlendirilmesi neticesinde şayet hakim adli kontrol ile de bu amaçlara ulaşılabilceğini düşünüyorsa, tutuklama talebinin reddi ile şüphelinin tutuklamaya alternatif olabilecek adli kontrol yükümlölükleri altına alınmasına karar verebilmelidir. Aksinin kabulü daha az kısıtlayan bir ihtimalin ortadan kalkmasına sebep olacaktır.⁴²⁸

Uygulamaya değinmek gerekir ise, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebi ile şüpheliyi sevk etmesi durumunda sulh ceza hakimi üç türlü karar verebilmektedir. İlk karar Cumhuriyet savcısının tutuklama talebinin kabulü ve şüphelinin tutuklanması kararıdır. İkinci karar, Cumhuriyet savcısının talebinin reddi ile şüphelinin derhal serbest bırakılmasına ilişkin karardır. Üçüncü ve son karar ise , Cumhuriyet savcısının talebinin reddi ile şüphelinin adli kontrol yükümlölüklerine tabi tutulmasına ilişkin karardır.

Sonuç olarak soruşturma evresinde gerek adli kontrol talep edilmesi gerek ise bu yönde karar verilmesi bakımından gündeme gelen sorunların giderilmesi için öncelikle Cumhuriyet savcısının dikkatli bir değerlendirme yapması, nihayetinde adli kontrol ve tutuklama arasında ölçülü bir tercih yapması gerekir. Şayet adli kontrol uygulanmasını istiyor ise şablon şeklinde adli kontrol altına alınmasına karar verilmesini talep etmemeli, hangi yükümlölüklerin uygulanması gerektiğini gerekçeleri ile birlikte açıklamalıdır. Son olarak ise şayet Cumhuriyet savcısı şüpheliyi tutuklama talebi ile sevk etmişse, hakim adli kontrolün yeterli kalacağı kanısında olması halinde, bu yükümlölükler bakımından tutuklamaya alternatif olanlar arasından seçim yapmalıdır. Bu itibarla yükümlölükler bakımından kanun değışikliğı yapılmalı, tutuklama alternatifi olmayan tedbirler bu başlık altından çıkarılmalı yahut en azından hakimin tutuklama talebiyle sevk edilen şüpheli hakkında yalnızca tutuklamaya alternatif teşkil eden yükümlölükler arasında tercih yapabileceğine ilişkin düzenlemelere yer verilmelidir.

Soruşturma evresinde şüpheli doğrudan adli kontrol altına alınmasına karar verilebileceğı gibi tutuklanmış yani halihazırda tutuklu bulunan şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının adli kontrol tedbirlerine başvurularak serbest bırakılmasını talep etme yetkisi de vardır. Nitekim bu yetkiye aynı zamanda tutuklanmasına karar

⁴²⁸ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.338.

verilmiş şüpheli ve müdafisi de sahiptir. Yani, tutuklu bulunan şüphelinin adli kontrol altına alınarak tutukluluk halinin sona erdirilmesini, Cumhuriyet savcısı, şüpheli ya da müdafii talep edebilir. (CMK, md.103) Bu itibarla adli kontrol tedbiri doğrudan başvurulabilen bir tedbir olabilirken, aynı zamanda alternatifi olduğu tutuklama halinin ölçüsüz kaldığı durumlarda da devreye girebilmektedir.

Adli kontrolü talep etme yetkisine de değinmek gerekir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, soruşturma evresinde kural olarak Cumhuriyet savcısının bu yönde bir istemde bulunmasını düzenlemiştir. Ancak, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının yanında; şüpheli yahut müdafisi, tutuklama kararı yerine, adli kontrol kararıyla yükümlülüğe tabi tutularak serbest bırakılmasını talep edebilir.⁴²⁹ (CMK md.103/1-son) Şayet Cumhuriyet savcısı şüpheliyi tutuklama talebi ile sulh ceza hakimliğine sevk etmişse, şüpheli yahut müdafii, tutuklama tedbirinin ölçüsüz olduğunu, adli kontrol hükümlerinin uygulanmasını daha yerinde olduğunu belirtmek suretiyle adli kontrol tedbirinin uygulanmasını talep edebilir.

Burada sorun soruşturması yüklenen suçun müştekisi, mağduru yahut suçtan zarar göreni tarafından bu talepte bulunup bulunamayacağıdır. Kanun'da bu hususa ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğini ifade etmek gerekir. Bu bağlamda kanımızca suçun müştekisi, mağduru yahut suçtan zarar göreni tarafından adli kontrol talebinde bulunamaz. Kimi yazarlar, suçtan zarar görenin de bu yönde talepte bulunabileceğini ifade etmektedir.⁴³⁰ Bununla birlikte kimi yazarlar ise, Cumhuriyet savcısından, şüpheliyi adli kontrol talebiyle sevk etmesi yönünde talepte bulunulabileceği ifade edilmektedir.⁴³¹

Ancak önemle belirtmek gerekir ki, soruşturma evresinde şüphelinin bir karar verilmesi için sulh ceza hakimliğine sevk edilmesi, Cumhuriyet savcısının talebine bağlıdır. Kanımızca suçtan zarar gören müştekinin bu yönde talepte bulunması, karar verilmesi için geçerli bir talep değildir. Nitekim kanunda bu yönde bir düzenleme bulunmamaktadır. Cumhuriyet savcısının talebi aranmaktadır.

Sonuç olarak, soruşturma evresinde salt suçtan zarar görenin bu yöndeki talebi ile şüphelinin sulh ceza hakimliğine sevk edilmesi ve adli kontrol altına alınması mümkün değildir. Yukarıda değindiğimiz üzere kimi yazarlar, suçtan zarar görenin de

⁴²⁹ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s.417.

⁴³⁰ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.338.

⁴³¹ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ (2016), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s.77

bu yönde talepte bulunabileceğini⁴³² ifade etse de; bu durumunun kanunilik ilkesi kapsamında kanunda yer alan açık düzenlemeye göre mümkün olmadığı kanısındayız. Ancak şüpheliyi adli kontrol talebiyle sevk etmesi yönünde talepte bulunulabileceği⁴³³ kabul etmek daha yerinde ve doğru olacaktır.

Burada bir noktaya dikkat çekmekte fayda vardır. Soruşturma evresinde tutuklanmasına karar verilmiş şüpheli hakkında Cumhuriyet savcısının re'sen serbest bırakma yetkisi bulunmaktadır. Soruşturma evresinde tam hakimiyeti olan süje Cumhuriyet savcısı olup bu sebeple soruşturma evresinde şayet serbest bırakmayı uygun görürse herhangi bir makama başvurmaksızın şüpheliyi serbest bırakma yetkisi vardır.⁴³⁴

Zira 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının adli kontrol veya tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varması halinde, şüpheliyi re'sen serbest bırakabileceğini düzenlemiştir. Burada iki önemli hususa değinmekte fayda vardır. İlk husus, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde tutuklu bulunan şüpheliyi derhal serbest bırakabileceğini ifade etmesidir. Bu bağlamda tutuklamanın artık gereksiz olduğu kanısına varan Cumhuriyet savcısı, şüpheliyi serbest bırakabilir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 103/2.maddesinde soruşturma evresinde adli kontrol altına alınmasına karar verilen şüpheli bakımından, adli kontrol kararının artık gereksiz olduğu kanısına varması halinde de Cumhuriyet savcısının şüpheliyi serbest bırakma yetkisi bulunduğu düzenleme altına alınmıştır.

Ancak şüphelinin soruşturma evresinde tutuklanmasına karar verilmiş tutukluluğun artık gereksiz olduğu kanısıyla Cumhuriyet savcısı tarafından serbest bırakılması halinde, Cumhuriyet savcısı, adli kontrol altına alma kararı veremez. Bu durumda Cumhuriyet savcısı tutukluğu sona erdirmek istiyor ancak şüphelinin adli kontrol altında olmasını istiyor ise bu yönde karar vermesi için sulh ceza hakimine talepte bulunması gerekmektedir. Zira tıpkı tutuklamada olduğu gibi adli kontrol altına alma kararı da ancak hakim tarafından verilebilir ve bu kuralın herhangi bir istisnası yoktur.

Yukarıda soruşturma evresinde sulh ceza hakiminin adli kontrol kararı verebilmesi için bu yönde tutuklama yahut adli kontrol altına alınmasını isteme

⁴³² Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.338.

⁴³³ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.77

⁴³⁴ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.338.

yönünde bir talep bulunması gerektiğini ifade etmiştik. Gerçekten de soruşturma evresi esasında Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülmektedir. Cumhuriyet savcısı, ancak hakim tarafından yapılabilecek olan bir soruşturma işlemini gerek görürse; bu hususta kanuna uygun olup olmadığını incelemesi ve karar vermesi için sulh ceza hakimine bildirir. (CMK, md.162) Söz konusu hüküm, soruşturma evresinde sulh ceza hakiminin kural olarak re'sen harekete geçemeyeceğine temas etmektedir.⁴³⁵

Bu bağlamda 5271 sayılı Kanun'un 163.maddesine değinmekte fayda vardır. Kanun, suçüstü hali ile gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, Cumhuriyet savcısına erişilemediği hallerde veya olay genişliği itibariyle Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşıyorsa sulh ceza hakiminin de bütün soruşturma işlemlerini yapabileceği düzenleme altına alınmıştır.(CMK md.163/1) Bu durum, sulh ceza hakiminin *zorunlu savcılık* yapması,⁴³⁶ yahut sulh ceza hakiminin doğrudan savcılık yaptığı durum olarak anılmaktadır.⁴³⁷

Bu bağlamda “*suçüstü halinin varlığı*” ve “*gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı*” şeklindeki iki durumun varlığı halinde ve Cumhuriyet savcısına erişilememesi yahut erişilmesine karşılık olayın genişliği itibariyle Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşması durumunda sulh ceza hakiminin iddia makamı olarak soruşturma işlemi yapması mümkündür.⁴³⁸ Burada önemle belirtmek gerekir ki, “*suçüstü halinin varlığı*” ve “*gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı*” 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 163/1.maddesinin uygulanması bakımından yeterli olmayıp, bu durumların yanında aynı zamanda Cumhuriyet savcısına erişilememesi yahut erişilmesine karşılık olayın genişliği itibariyle Cumhuriyet savcısının iş gücünü aşması gerekmektedir.⁴³⁹ Bu bağlamda, 5271 sayılı CMK'nin 163/1.maddesi kapsamında sulh ceza hakiminin *zorunlu savcılık* yapması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴⁰

Kimi yazarlar bahsi geçen halin varlığı söz konusu olduğunda doğrudan adli kontrol altına alma kararı verebileceği ifade etmekte iken,⁴⁴¹ kimi yazarlar sulh ceza hakiminin Cumhuriyet savcısı olarak müdahale ettiği soruşturma şüphelinin

⁴³⁵ Burcu ERTEM 2007, *age.* s.15.

⁴³⁶ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, *age.* s.176.

⁴³⁷ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, *age.* s.170; Mustafa T. YÜCEL 2010, *agm.* s.494; . B. Caner HACIOĞLU 2005, *agm.* s.174.

⁴³⁸ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, *age.* s.147.

⁴³⁹ *age.*

⁴⁴⁰ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, *age.*s.170.

⁴⁴¹ Mustafa T. YÜCEL 2010, *agm.* s.494; . B. Caner HACIOĞLU 2005, *agm.* s.174.

tutuklanması gerektiğinde hakim sıfatıyla şüpheliyi sorgulayıp tutuklayamayacağını ifade etmektedir.⁴⁴² Keza benzer yönde, kimi yazarlar ise tutuklama tedbiri bakımından hakimnin re'sen tutuklama kararı vermemesi gerektiği, başka bir sulh ceza hakiminin bu yönde karar vermesi gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁴³

Hakimin aynı dosya kapsamında iddia makamı olarak yer almış olması, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 22/1-g.maddesinde hakimnin davaya bakamayacağı haller arasında düzenlenmiştir. Bununla birlikte, koruma tedbirleri bakımından kural olarak hakim kararının aranmasının sebebi bu tedbirlerinin temel hak ve özgürlükleri kısıtlamasından ziyade; bu kararın bağımsız ve tarafsız hakim tarafından alınması gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Bu açıklamalar ışığında, sulh ceza hakiminin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 163/1.maddesi kapsamında müdahalede bulunduğu bir soruşturma dosyası kapsamında, şüpheli yahut şüphelilerin sorgusunun yapıp tutuklanması yahut adli kontrol altına alınmalarına karar vermesi mümkün olmamalıdır.⁴⁴⁴

Kanımızca da, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 163.maddesi kapsamında, sulh ceza hakiminin zorunlu savcılık yapması gerektiğinde, şayet bir suç soruşturması kapsamında şüphelinin tutuklanması yahut adli kontrol altına alınması gerekecek ise bu yönde şüphelinin sorgusunun yapılması ve bir karar verilmesi için başka bir sulh ceza hakimine sevk edilmesi daha doğru ve yerinde olacaktır. Nihayetinde sulh ceza hakiminin re'sen karar vermemesi, bu yönde karar vermek üzere dosyanın o yerde bulunana başka bir sulh ceza hakimliğine sevk edilmesi gerektiği kanısındayız.

Son olarak yetki konusuna da değinmek gerekir. Soruşturma evresinde adli kontrol altına alma kararı vermeye yetkili hakimlik, suçun işlendiği yer sulh ceza hakimi, eğer şüpheli suçun işlendiği yer dışında yakalanmış ise bu durumda yakalandığı yere en yakın sulh ceza hakimliği yetkilidir.⁴⁴⁵

Şu halde, adli kontrol soruşturma evresinde tutuklama sebeplerinin varlığı halinde başvuru bir koruma tedbiri olarak düzenlenmiştir. Koruma tedbirlerinin bir karara dayanma zorunluluğu ve en nihayetinde ise adli kontrol kapsamında hakim kararının bir zorunluluk olması sebebiyle bu kararın hangi usullerle alınacağı

⁴⁴² Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age.

⁴⁴³ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age.s.377; Mustafa ÖZEN 2024, age. s.736.

⁴⁴⁴ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK, age.

⁴⁴⁵ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.185.

düzenleme altına alınmıştır. Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının talebi üzerine şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilebilir. Cumhuriyet savcısının tutuklama talebiyle hakimliğe sevk etmesi yahut doğrudan adli kontrol talebi ile hakimliğe sevk etmesi mümkündür.

Tutuklama talebi ile sevk halinde hakimnin doğrudan adli kontrol altına alma kararı veremeyeceğine ilişkin görüşler olsa da, söz konusu tedbirin ölçülü bir tedbir olması, hakimi tamamen serbest bırakma ile tamamen tutsak etme arasında tercihe zorlamamak için düzenlenmesi ve en nihayetinde ise Kanun’da şüphelinin tutuklanması yerine adli kontrol altına alınabileceğine ilişkin düzenlemesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde tutuklama talebi ile sevk halinde de tutuklamanın alternatifi olabilecek yükümlülükler bakımından; sulh ceza hakiminin adli kontrol kararı verebileceğinin kabulü gerekir. Ancak bu tutuklamanın alternatifi olmayan tedbirler bakımından aynı hususun kabul edilmesi sorunlara yol açacaktır.

2.2.2.3. Kovuşturma Evresinde

Kovuşturma, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Tanımlar*” başlıklı 2.maddesinde, iddianamenin kabulü ile başlayan ve hükmün kesinleşmesine kadar geçen evre şeklinde tanımlanmıştır. Kovuşturma evresinde iddianame konusu olay irdelenerek fiilin gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilir.⁴⁴⁶ Ceza muhakemesinde kovuşturma aşamasına geçildikten sonra hükmü verecek olan mahkemenin karşısında iddia makamı olan Cumhuriyet savcısı ve savunma makamı olan sanık ve müdafii vardır.⁴⁴⁷

Öncelikle belirtmek gerekir ki, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109.maddesinde her ne kadar “*...Bir suç sebebiyle yürütülen soruşturmada...*” demek suretiyle yalnızca şüpheli kavramı kullanmış olsa da, adli kontrolün yalnızca soruşturma evresinde söz konusu olacağını söylemek mümkün değildir. Nitekim, Kanun 110/3.maddesinde ilgili maddelerin gerekli görüldüğü hallerde görevli ve yetkili diğer yargı mercileri tarafından da kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanabileceğini ifade etmiştir. Bu itibarla adli kontrol tedbirine yalnızca soruşturma evresinde değil, kovuşturma evresinde de başvurmak mümkündür.

5271 sayılı Kanun’un 110/1.maddesinde “*Şüpheli, Cumhuriyet savcısının istemi ve sulh ceza hakiminin kararı ile soruşturma evresinin her aşamasında adli kontrol altına alınabilir.*” şeklinde ifade yer almaktadır. Aynı maddenin 3.fikrasında

⁴⁴⁶ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age.s.556.

⁴⁴⁷ Mehmet Sercan ERCAN 2019, agm. s. 196.

bu madde hükmünün kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanacağı dile getirilmiştir. Burada kanun koyucunun ifade etmek istediği husus, kovuşturma evresinde de sulh ceza hakimi kararı ile sanığın adli kontrol altına alınabileceği değildir. Burada kanun koyucu esasında kovuşturma evresi boyunca sanığın, Cumhuriyet savcısının talep üzerine adli kontrol altına alınabileceğini ifade etmek istemiştir. Dolayısıyla karar vermesi için dosya sulh ceza hakimliğine gönderilmeyecektir. Zira kovuşturma evresinde adli kontrol altına alma kararı davada hangi mahkeme görevli ise o mahkeme tarafından verilecektir.⁴⁴⁸

Keza 110/2.maddesinde, “...*Hakim, Cumhuriyet savcısının istemiyle adli kontrol uygulamasında şüpheliyi bir veya birden çok yükümlülük altına koyabilir; kontrolün içeriğini oluşturan yükümlülükleri bütünüyle veya kısmen kaldırabilir, değiştirebilir veya şüpheliyi bunlardan bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabilir.*” şeklinde ifade yer almaktadır. Aynı maddenin 3.fıkrasında bu madde hükmünün kovuşturma evresinin her aşamasında uygulanacağı dile getirilmiştir. Burada ise kanun koyucunun, kovuşturma evresinde Cumhuriyet savcısının hükmedilen adli kontrol kararı bakımından Cumhuriyet savcısının bir veya birden çok yükümlülük altına koyma, bu yükümlülükleri bütünüyle yahut kısmen kaldırma, değiştirme yahut bazılarında sanığı geçici olarak muaf tutma talebinde bulunabileceğini ifade etmek istemiştir.

Kovuşturma evresinde adli kontrol hükümlerine başvurma iki halde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumlardan ilki, halihazırda tutuklu bulunan sanık bakımından mahkemece re’sen adli kontrol altına alma kararı verilmesi halidir. Kovuşturma evresinde gerek görülmesi halinde görevli mahkeme re’sen adli kontrol altına alma kararı verebilir. İkinci durum ise tutuklama sebeplerinin varlığı halinde sanığın doğrudan adli kontrol altına alınmasına ilişkin karar verilmesi durumudur.

Burada belirtmek gerekir ki her ne kadar soruşturma evresinde talep olmaksızın sulh ceza hakimi re’sen tutuklamaya ya da adli kontrol kararı veremese de kovuşturma aşamasında mahkeme re’sen tutukluluğa son verip, adli kontrol hükümlerine başvurabilir.⁴⁴⁹ Kanun koyucu, kovuşturma evresinde, soruşturma evresinde olduğu gibi ateşleyici bir talep aramamıştır.

Belirtmek gerekir ki kovuşturma evresinde Cumhuriyet savcısının, sanık hakkında adli kontrol altına alınması talebinde bulunmasının yolu da kapatılmamıştır.

⁴⁴⁸ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.78.

⁴⁴⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.405.

Bu itibarla mahkemenin bu yönde karar alması için talep zorunlu olmasa da kovuşturma evresinde sanığın adli kontrol altına alınması için Cumhuriyet savcısının talepte bulunması mümkündür.

Bununla birlikte, tutuklu bulunan sanığın bizzat kendisi ve en nihayetinde ise müdafisinin de tutukluluk halinin sona erdirilmesi ile adli kontrol tedbirinin uygulanmasını talep etme yetkisi vardır. Bununla birlikte kovuşturma evresinde, suçtan zarar gören kişi ile bu kişinin vekilinin de adli kontrol yönünde kovuşturma evresinde talepte bulunabileceği ifade edilmektedir.⁴⁵⁰

Son olarak ise kovuşturma evresinde adli kontrol altına almaya yetkili mahkemeyi incelemekte fayda vardır. Kovuşturma evresinde yetki kapsamında soruşturma evresindeki gibi bir husus söz konusu değildir. Kovuşturma evresinde adli kontrol kararını verecek yetkili merci, dosyanın esas yargılamasını yapan mahkeme olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁵¹

2.2.2.4. Kanun Yolu Evresinde

Kovuşturma iddianamenin kabulü ile başlayan ve en nihayetinde ise hüküm kesinleşince sona eren evredir. Dolayısıyla kanun yolu muhakemesi de kovuşturma evresinde dahildir. Kanun yolu evresi istinaf ve temyiz kanun yolu olmak üzere temelde iki başlık altında incelenebilir. Bu itibarla istinaf ve temyiz kanun yolunda, istinaf mahkemesince yahut Yargıtayca adli kontrol kararı verilebilip verilemeyeceğinin irdelenmesi gerekmektedir. Bu hususta kovuşturma evresi istinaf ve temyiz aşamalarını da kapsadığından, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay da adli kontrol kararı verebileceğine ⁴⁵² ve buna karşılık Yargıtay'ın temyiz incelemesi esnasında adli kontrol kararı veremeyeceğine ilişkin görüşler bulunmaktadır.⁴⁵³

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki bölge adli ye mahkemesi, dosyayı ve dosyayla birlikte sunulmuş delilleri incelemektedir. İstinaf incelemesinde ilk derece mahkemesinin kararının usulüne ve esasına ilişkin değerlendirme yapılır. Bu sebeple Bölge adliye mahkemeleri, istinaf incelemesinde tutuklama şartlarının bulunmadığını gerekçesiyle salıvermeye karar verebilir. Keza bu şartların gerçekleştiği gerekçesiyle

⁴⁵⁰ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agm. s.78.

⁴⁵¹ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.185.

⁴⁵² Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s. 325.

⁴⁵³ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Özge Sırma Gezer, Yasemin F. Saygılar, Esra Alan, Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.493; Mustafa T. YÜCEL 2010, agm. s.497.

de tutuklamaya ya da tutukluluk halinin devamına karar verebilir.⁴⁵⁴ Bununla birlikte, istinaf aşamasında, adli kontrol altına alınması suretiyle tutukluluk halinin sona erdirilmesine de karar verilebilir.⁴⁵⁵ Bu sebeple istinaf aşamasında adli kontrol altına alma kararı verilebileceğini ifade etmek mümkündür.

Ancak, bölge adliye mahkemesince yapılan istinaf incelemesinden farklı olarak; Yargıtay'ın incelemesi hukukilik denetimi ile sınırlıdır. Yargıtay incelemesi, yani temyiz ancak hükmün hukuka aykırı olması sebebiyle yapılmaktadır. Yargıtay mahkemenin belirlediği olayı hukuk normları karşısında değerlendirecek, bu itibarla delilleri değil, kanun hükümlerinin doğru uygulanıp uygulanmadığı noktasında bir değerlendirme yapacaktır. Bu sebeple kanımızca Yargıtay'ın adli kontrole ilişkin karar veremeyeceğinin kabulü daha yerinde olacaktır.

2.2.3. Kararın Gerekçeli Olması

Soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının tutuklama talebiyle sevki halinde yahut doğrudan adli kontrol talebi ile sevk etmesi halinde; kovuşturma evresinde ise mahkeme re'sen adli kontrol altına alınması kararı verebilir. Adli kontrol altına alma kararı, tıpkı tutuklama kararı gibi herhangi bir istisnası olmaksızın hakim veya mahkeme kararı ile alınabilir. Bu bağlamda, muhakemesi sürecinde verilmiş olan her karar gibi adli kontrole ilişkin verilecek olan kararların da gerekçeli olması gerekmektedir.

Gerekçe, bir şeyin dayandığı neden ya da nedenler, gerektirici neden ya da nedenler olarak tanımlanabilir. Kararın gerekçeli olması dayanan sebeplerin bir olguya dayanılıp dayanılmadığını, dayanıldıysa bu olguların doğruluğunu sorgulamaya yardımcı olur. Fikirlerin ve bu fikirler temelinde gelişen eylemlerin meşruiyetinin sağlanması, akılcı ve mantıklı bir gerekçeye bürünmesi sayesinde gerçekleşebilir.⁴⁵⁶ Böylelikle verilen kararların hukuka uygunluğunun denetimi daha etkili ve kolay bir şekilde yürür. Nitekim kararların gerekçeli olması, ileri sürülen iddiaların kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca

⁴⁵⁴Uğur AŞKIN (2021), “Bölge Adliye Mahkemelerinin Tutuklama Kararı Verme Yetkisi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 49, s.644.

⁴⁵⁵ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt s.78.

⁴⁵⁶ Reşat ÇETİNKAYA (2024), “AİHM ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 57, Ankara. s.325

demokratik bir toplumda, toplumun kendi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerini sağlaması için gerekli bir unsurdur.⁴⁵⁷

Kararların gerekçeli olması gerekliliği T.C. Anayasası'nda güvence altına alınmıştır. T.C. Anayasası'nın 141.maddesinde, bütün mahkemelerin her türlü kararlarının gerekçeli olarak yazılmasını gerektiğini ifade edilmiştir. Bununla birlikte, CMK'nin “*Kararların gerekçeli olması*” başlıklı 34.maddesinde, hakim ve mahkemelerin her türlü kararının, karşı oy da dahil olmak üzere gerekçeli olması gerektiği düzenlenmiştir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi kararların gerekçeli olması gerektiğine ilişkin birçok karar vermektedir. Mahkeme, kararlarını hangi temele dayandırıldığının yeterince açık olarak belirtilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁵⁸

Belirtmek gerekir ki, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde kararların gerekçeli olmasına gerektiğine ilişkin bir doğrudan bir düzenleme yer almasa da *hakkaniyet uygun yargılama ilkesi* çerçevesinde gerekçeli karar verme yükümlülüğü Mahkeme tarafından tanınmaktadır.⁴⁵⁹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vermiş olduğu kararlarında ceza hukukunda öncelikle uygulanması gereken bir ilke olarak değerlendirmektedir.⁴⁶⁰ Bu itibarla, gerekçeli karar ile birlikte, bir görüş bildiren süjenin, bu görüşü neden bildirdiğine dair, görüşünü somutlaştırmaya yarayan delil ve olgulara yer vermesi gerekecektir.⁴⁶¹

Kararların gerekçeli olmasına ilişkin olarak 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, doğrudan düzenleme yer almaktadır. Bu kapsamda, bahsi geçen Kanun'un 34.maddesinde, hakim ve mahkemelerin her türlü kararının, karşı oy dahil gerekçeli olarak yazılması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir.

Kararların gerekçeli olması gerekliliği ışığında, tutuklama kararının irdelenmesinde fayda vardır. 5271 sayılı Kanun'un “*Tutuklama kararı*” başlıklı 101.maddesinde, tutuklamaya, tutuklamanın devamına veya bu husustaki tahliye isteminin reddine ilişkin kararlarda kuvvetli suç şüphesinin, tutuklama nedenlerinin

⁴⁵⁷ Anayasa Mahkemesi, *Sencer Başat ve diğerleri* [GK], Başvuru No: 2013/7800, Tarih: 18/6/2014, § 34.

⁴⁵⁸ Anayasa Mahkemesi, *Sencer Başat ve diğerleri* [GK], Başvuru No: 2013/7800, Tarih: 18/6/2014, § 34.

⁴⁵⁹ Sibel İNCEOĞLU (2019), *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, Epamat Basım Yayın, 2.Baskı, Ankara. s.192. Bkz. <https://rm.coe.int/04-adil-yargilanma-hakki-ikincibaski/1680934d70> E.T. 19.11.2024.

⁴⁶⁰ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *H./Belçika*, Başvuru No: 8950/80, Tarih: 20/11/1987. § 53.

⁴⁶¹ Hilal ALBAL ULAŞ (2021), *Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme*, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, s. 1247.

varlığının, tutuklama tedbirin ölçülü olduğunun ve en nihayetinde ise adli kontrol uygulamasının yetersiz kalacağının somut olgularla gerekçelendirilerek açıkça gösterilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Mevzu bahis düzenleme, tutuklamaya ilişkin bir karar verilirken bu hususta adli kontrol tedbirinin yetersiz kalacağına işaret edilmesini ve bu hususun somut olgularla gerekçelendirilerek yapılmasını istemiştir. Ancak yeri gelmiş iken belirtmek gerekir ki, Kanun'da yer alan bu düzenlemeye ve emredici yasal düzenlemelere karşın uygulamada tutuklama gerekçeleri genellikle şablon anlatımlardan ibaret olup gerekçeler yetersiz kalmaktadır.⁴⁶²

Adli kontrol kapsamında ise kararın gerekçeli olması gerekliliği, şüphesiz bir gerçektir. Adli kontrol kararının gerekçeli olması hem tutuklama kararlarında adli kontrolün uygulanmasında yetersizliğinin açıklanması hem de adli kontrol kararı verilirken bunun gerekliliğinin tespiti açısından önem arz etmektedir.⁴⁶³ Bu bağlamda görülmektedir ki adli kontrol kararını gerekçeli olması, en nihayetinde bu tedbire başvurunun gerekliliğinin ortaya konmasını sağlamaktadır.

Adli kontrol kararında, bu kararın gerekçeli olmasının bir gereği olarak; bu tedbire başvururken gerekli kuvvetli suç şüphesinin varlığını gösteren somut olgu ve delillere yer verilmeli; bununla birlikte bu tedbire başvurmaya iten sebepler somut olgu ve delillerle desteklenmelidir.

Bununla birlikte, adli kontrol kararı ile birlikte şüpheli ya da sanık adli kontrol yükümlülüklerinden bir veya birden fazla yükümlülüğe tabi kılınabilir. Şüpheli ya da sanık aleyhine adli kontrole hükmedilmesi halinde, adli kontrol kararının gerekçeli olmasının bir gereği olarak; şüpheli veya sanığın kanunda belirtilen yükümlülüklerden hangisi ya da hangilerine tabi tutulacağının açıkça belirtilmesi gerekir.⁴⁶⁴ Bu kapsamda adli kontrol altına alma kararı verilirken bu hususun açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir.

Örneğin, kanunda öngörülen adli kontrol yükümlülüklerinden biri hakim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma yükümlülüğüdür. Şayet hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanığın bu yükümlülük

⁴⁶² Sesim SOYER GÜLEÇ (2012), "Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 98, Ankara. s.49.

⁴⁶³ Özen KAYA GÖÇMEN (2016), "Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65, s.1789.

⁴⁶⁴ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age.s.360

altına alınmasını istiyor ise başvurulacak yeri, hangi sürelerle başvurması gerektiğini kararda göstermek zorundadır.

Aynı şekilde, kanunda öngörülen adli kontrol yükümlülüklerinden biri de Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynı veya kişisel güvenceye yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük kapsamında verilecek güvencenin miktarı ve ödeme süresi hakim tarafından belirlenecek ve en nihayetinde ise bu hususlar kararda belirtilmesi gerekmektedir.

Burada belirtmek gerekir ki, adli kontrol kararında gerekçe bulunması kanun yolu bakımından da önem arz etmektedir. Zira adli kontrol altına alma kararının gerekçeli olmaması ve kararda gerekçelerin yeterli düzeyde açıklanmaması, şüphelinin ilgili tedbir bakımından başvuracağı kanun yolu aşmasında hangi noktalara karşı görüş bildireceğini bilmesinin önüne geçecektir.⁴⁶⁵

Bununla birlikte kararda başvurulabilecek kanun yolu, bu kanun yoluna başvuruda süre, merci ve şekillerinin belirtilmesi gerekir. (CMK md.34/2) Adli kontrol kararına karşı itiraz edilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK md.111/2) Adli kontrol kararına karşı itiraz hususu, ileride detaylı bir şekilde irdelenecektir. Ancak burada belirtmek gerekir ki adli kontrol altına alma kararı verildiğinde, bu karara itiraz edilebileceği ve itiraz süresinin iki hafta olduğu ibareleri kararda yer almalıdır.

Kısaca ifade etmek gerekir ise, tıpkı tüm hakim veya mahkeme kararlarında olduğu gibi adli kontrol altına alma kararı kapsamında da gerekçe gösterilmesi ve bu gerekçelerin somut olgu ve delillere dayanması bir zorunluluktur. Bununla birlikte, adli kontrol altında birçok yükümlülüğün öngörülmesi bu kararların soyut bir şekilde verilmesinin önüne geçmektedir. Hakim belirlemiş olduğu yükümlülüğü yahut yükümlülükleri açık bir şekilde ifade etmeli ve kanun koyucunun hakim veya mahkemenin takdirine bıraktığı hususları doldurmalıdır. En nihayetinde ise vermiş olduğu kararda hangi kanun yoluna başvuracağını ve ne sürede başvurabileceğini ifade etmek zorundadır.

2.2.4. Gıyapta Adli Kontrol Kararı Verilebilmesi Sorunu

Gıyap, kelime anlamı ile yokluk, bulunmama, yitiklik anlamına gelmektedir.⁴⁶⁶ Adli kontrol kararının gıyapta mı vicahi mi verileceğine ilişkin yasal bir düzenleme

⁴⁶⁵ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.396.

⁴⁶⁶ TÜRK DİL KURUMU (2023), *Sözlük*, Bkz. <https://sozluk.gov.tr> E.T. 31.10.2023

bulunmamaktadır.⁴⁶⁷ Bu sebeple, gıyapta adli kontrol kararı verilebilmesi hususu karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda adli kontrolün sıkı bir bağ içerisinde bulunduğu tutuklama tedbirine ilişkin kuralların öncelikle incelenmesinde fayda vardır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile gıyabi tutuklama yürürlükten kaldırılmıştır. Bu değişiklik kimi yazarlar tarafından yerinde görülmemiştir.⁴⁶⁸ Yürürlükteki 5271 sayılı Kanun, tutuklama kararının içeriğinin şüpheli veya sanığa sözlü olarak bildirileceğini ve ayrıca bir örneği yazılmak suretiyle kendilerine verileceğini düzenleme altına almıştır. (CMK md.101/2) Söz konusu hükmünde tutuklama kararının vicahi olarak, yani sanığın hazır bulunduğu bir ortamda verilmesini öngörmüş⁴⁶⁹ ve bu kararın şüpheli ya da sanığa sözlü olarak bildirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Söz konusu hüküm bağlamında söylemek gerekir ki şüpheli ya da sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi kural olarak mümkün değildir.⁴⁷⁰

Tutuklamanın vicahi verilmesi gerekliliğinin istisnası kaçaklar bakımından düzenlenmiştir. Sulh ceza hakim veya mahkeme tarafından kaçak sanık veya kaçak şüpheli hakkında tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür.⁴⁷¹ (CMK, 248/5) Ancak buradaki kaçak kavramının kapsamı önem arz etmektedir. 5320 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun Yürürlük ve Uygulama Şekli Hakkında Kanun'un 5/2.maddesi, bu hükmün yabancı ülkede bulunan kaçaklar hakkında uygulanabileceği düzenleme altına alınmıştır.⁴⁷² Bu itibarla kaçaklar hakkında gıyabi tutuklama kararı verilebilmesi için bu kaçakların yabancı ülkede bulunması gerekmektedir.

Bu bağlamda kısaca belirtmek gerekir ise kural olarak şüphelinin yahut sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi mümkün değildir. Tutuklama kararı verilecekse hakim veya mahkeme, kararı vermeden önce şüpheli ya da sanığı bizzat dinlemeli leh ve aleyhe olan tüm hususları incelemelidir.⁴⁷³

Aynı şekilde, tutukluluğa ilişkin yapılan duruşmaya Cumhuriyet savcısının da katılması gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁷⁴ Bu durum silahların eşitliği ilkesinin bir gereğidir. Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde tutuklama yönünde karar vermesi

⁴⁶⁷ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.537.

⁴⁶⁸ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.394; Nurullah KUNTER, Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2006, age. s.877.

⁴⁶⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.394.

⁴⁷⁰ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.312.

⁴⁷¹ Nur CENTEL 2013, age. s.196; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s..394.

⁴⁷² Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.420.

⁴⁷³ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age.s.340.

⁴⁷⁴ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.394.

için talepte bulunmaktadır. Cumhuriyet savcısının duruşmaya katılmasıyla birlikte neden tutuklama kararı verilmesini talep ettiği, hangi olgu ve delillere dayandığını ve en nihayetinde ise adli kontrol tedbirinin neden yetersiz olacağını açıklaması gerekir. Böylelikle iddia makamının tezine karşılık; savunma makamı antitez üretebilecek ve bu hususların değerlendirilmesi imkanı doğacaktır. Söz konusu durumun sağlanmasıyla birlikte, olaya özgü koşullar içinde kişiye en uygun ve amacı sağlayabilecek koruma tedbirinin daha rahat tespit edilmesine hizmet edecektir.⁴⁷⁵

Adli kontrol alma kararının vicahi mi yoksa gıyapta mı verileceği tartışmalıdır. Bunun sebebi kanunda bu yönde bir düzenleme bulunmamasıdır.⁴⁷⁶ Kimi yazarlar adli kontrol koruma tedbiri bağlamında, 5271 sayılı Kanun'un bu yöndeki bir istemi yeterli gördüğünü, adli kontrolün de vicahi olarak verilmesi gerektiğinin kabulü halinde adli kontrol tedbirinin uygulanmasını güçleştireceği⁴⁷⁷, adli kontrolün vicahi olarak verilmesini öngören yasal bir düzenlemenin bulunmaması ve tutuklama koruma tedbirine nispeten daha ölçülü⁴⁷⁸ ve alternatif bir tedbir olması gerekçesiyle,⁴⁷⁹ gıyapta adli kontrol kararı verilebileceği ifade edilmektedir.⁴⁸⁰

Nitekim kimi yazarlar, gıyapta adli kontrol kararı verilememesinin kabul edilmesi halinde önemli sorunlar yol açacağını ifade etmektedir. Örneğin, kişinin bulunamaması yahut savunmasının alınamaması halinde gıyapta adli kontrol kararı vererek kişinin kaçma ihtimalinin ortadan kaldırılabilmesi bu sebeple adli kontrolün gıyapta verilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁴⁸¹

Kimi yazarlarca ise tutuklamaya ilişkin kuralların kıyasen uygulanması ile gıyapta adli kontrol kararı verilmemesi gerektiğini⁴⁸² diğer bir ifadeyle gıyapta adli kontrol kararı verilmeyeceğini⁴⁸³ bu itibarla adli kontrol kararı verilebilmesi için kişinin savunmasının alınmasının gerektiği,⁴⁸⁴ ve sorgusunun yapılması gerektiği⁴⁸⁵

⁴⁷⁵ Özen KAYA GÖÇMEN 2016, agm. s.1793.

⁴⁷⁶ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.537; Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.339.

⁴⁷⁷ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.326

⁴⁷⁸ Mustafa ÖZEN 2024, age.s.777.

⁴⁷⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.376.

⁴⁸⁰ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.186.

⁴⁸¹ Abdurrahman TEKİN (2017), "Adli Kontrol Tedbirleri", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:8, Sayı:32, s.293.

⁴⁸² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age. s.289; Fulya KORKMAZ 2015, agm. agm., s.537; Uğur ERSOY 2024, age. s.413.

⁴⁸³ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.339.

⁴⁸⁴ Mustafa T. YÜCEL 2010, agt. s.496; Özen KAYA GÖÇMEN 2016, agt. s.1792.

⁴⁸⁵ Ersan ŞEN (2024), *Tutuklama ve Sorgusuz Tutuklama Kararı Verilebilir mi?*, Bkz. <https://sen.av.tr/tr/makale/yoklukta-ve-sorgusuz-tutuklama-karari-verilebilir-mi#:~:text=Bu%20hükümde%3B%20yoklukta%2C%20yani%20gıyabi,bu%20şekilde%20karar%20verileceği%20anlaşılmaktadır>. E.T. 12.02.2025

sanığın uygulanacak tedbirin uygulanmasına yer olmadığını söyleme veya öngörülen tedbirler arasında daha az özgürlüklere müdahale oluşturanı isteme ve bu yönde ağır tedbire karşı kendini savunma hakkı tanınması gerektiği ifade edilmiştir.⁴⁸⁶

Burada belirtmek gerekir ki adli kontrolün daha ölçülü bir tedbir olması kanımızca adli kontrolün gıyapta verilebilmesi gerektiğine gerekçe oluşturmaz.⁴⁸⁷ Zira adli kontrol tedbiri, önemli ölçüde temel hak ve özgürlükleri kısıtlayan yükümlülükler içermektedir. Örneğin şüphelinin savunması alınmadan, dosya üzerinde tutuklamaya kıyasen daha ölçülü olduğu gerekçesiyle konutu terk etmeme yükümlülüğü verilmesi bu hususa örnek olarak verilebilir.

Bununla birlikte, adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin hepsi “*oldukça ölçülü*” atfedilebilecek tedbirler de değildir. Kimi tedbirler uygulama biçimine göre farklılık göstermekle beraber tutuklamadan farksız sonuçlar doğurabilmektedir. Bu bağlamda kişinin savunmasının alınması ve sorgusunun yapılması önem arz etmektedir.

Keza adli kontrol altında düzenlenen tüm yükümlülüklerin aynı oranda temel hak ve özgürlükleri kısıtladığının söylenmesi de mümkün değildir. Bu sebeple şüpheli ya da sanığa en azından diğer tedbirlerin daha ölçülü olacağını ve bu tedbirlerle de istenilen amaca ulaşılabilceği yönünde savunma yapma hakkı tanınmalıdır.

Bununla birlikte, adli kontrol yükümlülüklerinin somut olaya uyarlanması gerekliliği yanında aynı zamanda şüpheli veya sanık kapsamında da bireyselleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin kişinin devam etmek zorunda olduğu bir eğitim öğretim kurumu yahut düzenli olarak gitmek ve tedavi almak zorunda olduğu bir hastalığının olması muhtemeldir. Bu hususların bilinmesi ancak şüpheli ya da sanığa savunma hattı tanınması suretiyle olabilecektir.

Ancak yine de gıyabi adli kontrol kararı verilmesi her yönüyle isabetsiz bir husus değildir. Uygulamada basma kalıp ifadelerle somut olgu ve delillere dayanmadan tutuklama kararları verildiği görülmektedir. Adli kontrol tedbirinin bu sakıncaları ortadan kaldırmak için düzenlendiği de göz önüne alındığında, gıyapta verilmesine imkan tanınması, tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirinin istisnai hale gelmesine hizmet edebilecektir. Aksinin kabulü halinde, zaten şüpheli veya sanığın huzurda hazır olduğu düşünülerek adli kontrol tedbiri yerine tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür. Zira adli kontrolün kanunda yer almasının temel sebebi,

⁴⁸⁶ Mahmut KOCA 2003, agm. s. 136.

⁴⁸⁷ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.344.

gereksiz şekilde başvuru yahut uzatılan tutuklama hatalı tutuklama tedbir tatbikinin önüne geçilmesidir.⁴⁸⁸

Bununla birlikte koruma tedbirlerine ve dolayısıyla adli kontrol tedbirine gecikmede sakınca bulunan hal kapsamında başvurulduğu ve bir tehlikenin söz konusu olduğu göz önüne alındığında bu tedbire derhal başvurmak gerekebilir. Bu durumda kişinin savunmasının alınmasının beklenmesi ya da huzura gelmesinin beklenmesi vakit kaybına yol açabilecektir. Bu kapsamda vicahi adli kontrol zorunluluğunun olmaması sebebiyle derhal karar alınabilecektir.

Örneğin kaçma tehlikesi olan şüpheli ya da sanık hakkında, derhal ve ivedi şekilde kaçmasını önüne geçmek için yurt dışına çıkamam şeklinde yükümlülük kapsamında karar verilmesi mümkündür. Bu durum da gıyapta adli kontrol kararı verilebilmesinin gerekliliğini ortaya koyar.

Hal böyle iken yazarlar, kişi huzurda olmadan adli kontrol kararı verildiği durumlarda, bu karardan sonra derhal bu kişinin beyanının alınması şeklinde yasal düzenleme yapılması gerektiğini düşünmektedir.⁴⁸⁹

Burada yasal bir değişiklik ile kimi yükümlülükler kapsamında gıyapta adli kontrol altına alma kararı verilebileceğine, kimi yükümlülükler bakımından da bunun yasaklanmasının daha yerinde olacağı kanısındayız. Böylelikle kişinin kaçma yahut delil karartma tehlikesinin önüne gecikmesinde sakınca bulunan hal kapsamında derhal başvurulmak suretiyle işlenen amaca ulaşılabilecek ve muhakemenin seyri bu bağlamda tehlike altına girmemiş olacaktır.

Örneğin, bu yapılacak olan yasal bir düzenleme ile yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüğü gıyabi olarak verilmesi mümkün olanlar arasında sayılması mümkündür. Ancak aile yükümlülüklerinin yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme şeklinde düzenlenen yükümlülüğün gıyabi olarak verilmesi mümkün olanlar arasında sayılması mümkün olmamalıdır.

Uygulamada bu hususta bir birlikte bulunmamaktadır. Kimi sulh ceza hakimlikleri adli kontrol kapsamında savunma almayıp gıyapta karar verirken, kimi hakimlikler bu hususta şüphelinin savunmasını almak suretiyle vicahi karar alma yolunu tercih etmektedir. Keza, adli kontrol kararını şüphelinin yokluğunda alınması hallerinde, uygulamadaki birtakım kararlarda savunmanın alınamama sebebi olarak iş

⁴⁸⁸ Recep KAHRAMAN 2021, agm. s.291.

⁴⁸⁹ Özen KAYA GÖÇMEN 2016, agm. s.1793.

yoğunluğu sebebiyle dosya üzerinden inceleme yapıldığı yazılmaktadır. Bu itibarla şüphelinin yokluğunda adli kontrol altına alma kararı verilebilmektedir.

Sonuç olarak, gıyapta adli kontrol kararı verilmesini engelleyen yasal bir düzenleme bulunmayışı, bu tedbirin tutuklama tedbirine göre daha ölçülü bir tedbir olması gerekçesiyle gıyapta adli kontrol kararı verilmesinde bir sakınca olmadığını savunan görüşlere karşılık, tutuklama tedbirine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanması ve sanığın savunmasının alınmasının gerektiğini adli kontrol kararı verilmemesi ve dolayısıyla da adli kontrol kararının yoklukta verilmemesi gerektiğini ifade eden görüşler vardır. Uygulamada ise yoklukta adli kontrol altına alma kararı verildiği görülmektedir.

Gıyapta adli kontrol kararı verilebilmesinin, mutlak bir şekilde kabulü yahut reddi birtakım sorunlar doğurabilmekte ve somut olayla ilgisiz kararlar çıkmasına neden olabilmektedir. Bu sebeple kanunda yapılacak değişikliklerle birlikte, örneğin “*yurt dışına çıkamama*” şeklinde düzenlenen tedbirler gibi bazı tedbirler bakımından gıyapta adli kontrolün mümkün kılınması, ancak kural olarak adli kontrolün vicahi olarak verilmesi gerektiğine ilişkin düzenlemelerin yapılması kanımızca daha yerinde olacaktır. Aksinin kabulü halinde yoklukta *güvence yatırılmasına ilişkin yükümlülük*lere hükmedilebileceği gibi *konutu terk etmeme* şeklinde düzenlenen yükümlülüğe de hükmetmek mümkün hale gelecektir.

BÖLÜM III

ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİ , YÜKÜMLÜLÜKLERE UYMAMA, İNFAZ, SONA ERME, MAHSUP VE TAZMİNAT

3.1. GENEL OLARAK

Adli kontrol, şüpheli ya da sanığın özgürlüğünden yoksun kalmasına engel olan, gözlemeyi ve denetlemeyi mümkün kılan yükümlülükleri içeren bir koruma tedbiridir.⁴⁹⁰ Bu tedbirler, tutuklamanın işlevini görecek alternatif tedbirlerdir.⁴⁹¹ Kanun koyucu, adli kontrol kapsamında birçok yükümlülük benimsemiş ve şüpheli veya sanık aleyhine bu yükümlülüklerle başvurma konusunda hakim veya mahkemeye takdir yetkisi vermiştir.⁴⁹²

Adli kontrole ilişkin temel yükümlülükler, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.maddesinde düzenleme altına alınmıştır. Bu Kanun'da düzenlenen yükümlülükler, *yurt dışına çıkamama, hakim tarafından belirlenen yerlere belirtilen süreler içinde düzen olarak başvurma, hakim tarafından belirtilen merci veya kişilerin çağrılarına veya gerektiğinde mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki kontrol tedbirlerine uyma, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanmamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etme, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya ucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak miktarı ve bir defaya veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence miktarı yatırmak, silah bulundurmamak veya taşıyamamak gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmek, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim*

⁴⁹⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age.s.322.

⁴⁹¹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.452.

⁴⁹² Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.354.

tarafından miktar ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvenceye bağlamak, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermek, konutu terk etmemek, belirli bir yerleşim bölgesinin terk etmemek, belirlenen yer veya bölgelere gitmemek şeklinde sıralanmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda benimsenen yükümlülükler oldukça geniş kapsamda düzenlenme altına alınmıştır. Hatta öyle ki tutuklama tedbirine alternatif olması amacıyla düzenlenen bu yükümlülüklerden bazıları tutuklamanın alternatifi olma niteliğini taşımamaktadır. Bu bağlamda adli kontrol hallerinin sadece tutuklama ile ulaşılmak istenen amaca ulaşılma amacı gütmeyi, mağdurun korunması, mahkeme masraflarının ödenmesi gibi başkaca amaçlara ulaşmayı hedeflediğini de söylemek mümkündür.⁴⁹³

Tutuklama koruma tedbirine başvuruya iten sebepler Kanun'da şüphelinin kaçmasını ve delilleri karartmasını önlenmesi şeklinde sıralansa da, örneğin aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence vermenin, tutuklama sebepleri ile ilgili herhangi bir alakası bulunmamaktadır.

Bununla birlikte adli kontrol yükümlülükleri yalnızca 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmemiştir. “Amaç” başlıklı 2.maddesinde koruma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak ifade edilen 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda da birtakım yükümlülükler benimsenmiştir.

Bu tedbirler; belirlenen çevre sınırları dışına çıkmamak (ÇKK, md.20/1-a), belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilmek (ÇKK, md.20/1-b), belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kuramamak (ÇKK, md.20/1-c) tedbirleridir. Çocuklar bakımından uygulanması öngörülen bu tedbirler suça sürüklenen çocuk için koruyucu ve destekleyici tedbirlerdir.⁴⁹⁴

Burada önemle belirtmek gerekir ki, 5395 sayılı ÇKK'de düzenlenen koruma tedbirleri, 5271 sayılı CMK'de düzenlenen koruma tedbirlerine ek olarak benimsenmiş ve düzenleme altına alınmıştır. Söz konusu durum, 5395 sayılı ÇKK,

⁴⁹³ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1110.

⁴⁹⁴ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.370.

20.maddesinde açıkça “*Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 109.maddesinde sayılanlar ile aşağıdaki tedbirlerden bir ya da birkaçına karar verilebilir.*” demek suretiyle saptanmıştır. Bu bağlamda çocuklar bakımından yalnızca söz konusu Çocuk Koruma Kanunu’ndaki yükümlülüklerin uygulanması şeklinde bir kural yahut zorunluluk bulunmamaktadır. Zira bu kanun kapsamında benimsenen yükümlülükler, ek yükümlülük niteliğinde olup,⁴⁹⁵ şayet suça sürüklenen çocuk söz konusu ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında benimsenen yükümlülüklere ek olarak, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nda benimsenen yükümlülüklere de başvurulabilecektir.

Gerek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu gerek ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında benimsenen yükümlülükler tahdidi olarak benimsenmiştir. Bu yükümlülükler kanunilik ilkesi etrafında şekillenmektedir. Öğretide, adli kontrol yükümlülüklerinin katalog yani sınırlı sayıda düzenlenmiş olması eleştirilmekte ve adli kontrol yükümlülüklerinin sınırlı sayıda belirlenmiş olmasının yerine olmadığı, hakimın teknolojik gelişmelerin yarattığı yeni önlemleri tedbir olarak kullanmasını engelleyeceği ifade edilmektedir.⁴⁹⁶ Kimi yazarlar ise adli kontrol yükümlülüklerinin tahdidi olarak belirlenmesinin tutuklamaya alternatif olmasını güçleştireceğini ifade etmektedir.⁴⁹⁷ Bu görüşe karşılık olarak kimi yazarlar, adli kontrol tedbirlerinin sınırlı sayıda, tahdidi olarak sayılmasını yerinde görmektedir.⁴⁹⁸

Söz konusu adli kontrol tedbirinin daha ölçülü olması temel hak ve özgürlükleri kısıtlamadığı anlamına gelmez. Adli kontrol tedbiri de az ya da çok temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacaktır. Bu sebeple söz konusu temel hak ve özgürlükleri sınırlandırmaya yönelik tedbirlerin ancak yasayla öngörülmesi gerekir.⁴⁹⁹ Dolayısıyla adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin sınırlı sayıda düzenlenmiş olması temel hak ve özgürlükleri koruyucu etki yaratmakta bu bağlamda hakime ya da mahkemeye bu koruma tedbiri kapsamında kanunda olmayan bir yükümlülük takdir etme yetkisini ortadan kaldırmaktadır.

⁴⁹⁵ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.370.

⁴⁹⁶ Nur CENTEL 2001 agm. s.515.

⁴⁹⁷ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.332.

⁴⁹⁸ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s.355.

⁴⁹⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.133; B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.177.

Bu itibarla çalışmanın bu başlığı altında, gerek 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen gerek ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında düzenlenen adli kontrol yükümlülükleri irdelenecektir.

3.2. 5271 SAYILI CEZA MUHAKEMESİ KANUNU’NDA ÖNGÖRÜLEN YÜKÜMLÜLÜKLER

3.2.1. Yurt Dışına Çıkamamak (CMK, 109/3-a)

Yurt dışına çıkış yasağı ilk kez 5682 sayılı Pasaport Kanunu’nda düzenlenmiştir.⁵⁰⁰ Yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen bu yükümlülük hareket serbestisini kısıtlasa da özgürlükten tamamen yoksun bırakmamaktadır.⁵⁰¹ Ceza muhakemesinde yurt dışına çıkışı engelleyen bir koruma tedbirinin düzenlenmemiş iken, kişinin yurt dışına çıkışı Pasaport Kanun’da yer alan hüküm uyarınca sağlanmaktaydı.⁵⁰² Ancak, adli kontrolün düzenlenmesi ve yurt dışına çıkamamanın bir adli kontrol yükümlülüğü olarak benimsenmesiyle birlikte, bu husus artık 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda bir koruma tedbiri olmuştur.

Yurt dışına çıkamama tedbiri, uygulamada sıklıkla başvuru alan yükümlülüklerden biridir.⁵⁰³ Öyle ki bu yükümlülük, diğer yükümlülüklerle birlikte tamamlayıcı olarak uygulanmakta ve uygulamada verilen adli kontrol altına alma kararlarının neredeyse hepsinde bu yükümlülük yer almaktadır. Bu kapsamda adli kontrol altında bu yükümlülüğün düzenlenmesiyle, hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine adli kontrol altına alma kararı vermek ve bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle kişinin yurt dışına çıkmasının önüne geçebilecektir.

Yurt dışına çıkma gerek iç hukukta gerek ise uluslararası hukukta önemli bir yere sahip olan kavramlardan biri olarak düzenlenmiştir.⁵⁰⁴ İlk olarak yurt dışına çıkma, iç hukukta T.C. Anayasası ile güvence altına alınmıştır. Yurt dışına çıkma, T.C. Anayasası’nın “*Yerleşme ve seyahat hürriyeti*” başlıklı 23.maddesinde, herkesin yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğunu düzenleme altına almak suretiyle düzenlenmiştir. Bununla birlikte aynı maddede, vatandaşın yurt dışına çıkma hürriyetinin ancak suç soruşturması veya kovuşturması sebebiyle hakim kararıyla

⁵⁰⁰ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. agm., s.290.

⁵⁰¹ Hüseyin TURAN (2024), “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı Perspektifinden Adli Kontrol Bağlamında Konutu Terk Etme Tedbiri”, *Adalet Dergisi*, Sayı 73, s.184.

⁵⁰² Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.50.

⁵⁰³ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age.s.282.

⁵⁰⁴ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.50.

sınırlandırılabilceği ifade edilmiştir. Bu sebeple adli kontrol başlığı altında yurt dışına çıkamama şeklinde tedbirin düzenlenmiş olması, T.C. Anayasası ile uyum içerisinde dir.

Yurt dışına çıkma hürriyeti, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun Haziran 1948 yılında hazırladığı ve birkaç değışiklik yapıldıktan sonra 10 Aralık 1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun Paris'te yaptığı oturumda kabul edilen otuz maddelik *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*'nde⁵⁰⁵ de düzenleme altına alınmıştır. Bildiri'de herkesin herhangi bir devletin sınırları dahilinde serbestçe dolaşma ve yerleşme hakkı olduğunu ve akabinde ise herkesin kendi memleketi de dahil olmak üzere herhangi bir memleketi terk etme ve memleketine geri dönme hakkına sahip olduğunu düzenleme altına almıştır.

Seyahat hürriyeti, 16 Eylül 1963 yılında imzaya açılan, 2 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe giren ve en nihayetinde ise Türkiye tarafından 10 Ekim 1992 tarihinde imza edilen,⁵⁰⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 4 No'lu Protokolü'nde yer almaktadır. Bu Protokol'ün "*Serbest dolaşım özgürlüğü*" başlıklı 2.maddesinde herkesin kendi ülkesi de dahil herhangi bir ülkeyi terk etmede serbest olduğu ifade edilmiştir.⁵⁰⁷

Bu yükümlülüğe başvurmakla kişinin özgürlük ve güvenlik hakkının mı yoksa seyahat özgürlüğünün mü kısıtlanacağı sorusu gündeme gelebilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkını, seyahat özgürlüğünün aşırı biçimi olarak değerlendirmektedir. Bu iki haktan hangisinin sınırlandırıldığının tespitinin derece ve yoğunluk kavramlarının göz önüne alınarak yapılacağını ifade

⁵⁰⁵ Bkz. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin önsözü: "...Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahalisi gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaşılacak ortak ideal olarak işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini ilan eder...*" Bkz. <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf> E.T. 29.12.2024; Ayrıca bkz. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0nsan_Haklar%C4%B1_Evrensel_Bildirisi E.T. 29.12.2024

⁵⁰⁶ İstanbul Bilgi Üniversitesi, İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi, Bkz. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/54-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-4-numaral-protokol/> E.T. 29.12.2024

⁵⁰⁷ İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile Bu Sözleşme'ye Ek Birinci Protokol'da Tanınmış Bulunan Haklardan ve Özgürlüklerden Başka Hak ve Özgürlükler Tanıyan Protokol No:4, Strasbourg, 16.IX.1963, Bkz. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/10122019104708ek4.pdf> E.T. 29.12.2024

etmiştir. Nitekim bu değerlendirme yapılırken, tedbirin çeşidi, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi çeşitli faktörlerin dikkate alınacağını ifade etmiştir.⁵⁰⁸

Anayasa Mahkemesi, yurt dışına çıkmama şeklinde benimsenen tedbirin, kişinin ülkeden ayrılma hakkına yönelik bir kısıtlama olduğunu ve bu kısıtlamanın kişi güvenliği ve özgürlüğü kapsamında değil, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Ek 4 No'lu Protokolü'nde yer alan düzenleme uyarınca değerlendirilmesi gerektiğine karar vermiştir.⁵⁰⁹

Yurt dışına çıkamama şeklinde düzenleme altına alınan bu yükümlülüğe hükmedilirken oldukça dikkat edilmesi gerekmektedir. Kişinin yurt dışındaki bağları ile ona isnat edilen suçun niteliği, delil durumu ve mahkumiyet halinde alacağı cezanın ağırlığı birlikte değerlendirilmeli ve kamusal menfaat ile şüpheli ya da sanığın menfaatleri arasında adil bir denge kurulması ve bunun gerekçeleri ile birlikte açıklanması gerekir.⁵¹⁰ Yurt dışına çıkama şeklinde düzenleme altına alınan bu yükümlülük hiç kuşkusuz tutuklama tedbirine kıyasen daha avantajlı ve hafif bir koruma tedbidir.⁵¹¹ Ancak bu tedbirin tutuklamadan daha hafif ve avantajlı bir tedbir oluşu bu tedbire rastgele başvurma sonucunu doğurmamalıdır. Bu tedbire hükmedilirken, ölçülülük ilkesi ihlal edilmemelidir. Zira tedavi amacıyla yurt dışına

⁵⁰⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Guzzardi/İtalya*, Başvuru No: 7367/76, Tarih:06/11/1980, § 92 “...Bu tedbir kapsamında iki hakkın etkilendiği düşünülebilir. “AİHM, hareket özgürlüğüne yönelik ve AİHS’in 5. maddesi kapsamında kalan sınırlamaların ayrı bir hak olan ve AİHS’e Ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi ile güvence altına alınan seyahat özgürlüğüne kısıtlanmasından farklı olduğunu belirtmiştir. AİHM’e göre AİHS’in 5. maddesi anlamında özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahale, AİHS’e Ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi kapsamındaki seyahat özgürlüğüne kısıtlanmasının aşırı bir biçimdir. AİHM, özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik sınırlamalar ile seyahat özgürlüğüne yönelik sınırlamalar arasındaki farkın “sınırlamanın niteliği ve esası” ile ilgili olmadığını, aralarındaki farkın yalnızca “derece ve yoğunluk” farkı olduğunu belirtmiştir. Sınırlamalardaki derece ya da yoğunluğun değerlendirilmesinde ise söz konusu tedbirin çeşidi, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi çeşitli faktörler (*Guzzardi/İtalya*, § 92) ile bireyin gündelik hayatının devlet tarafından ne ölçüde denetim altında tutulduğunun dikkate alınması gerekir. Söz konusu değerlendirmelerde de davanın somut koşulları ile başvurunun somut durumunun göz önüne alınması gerekir...”

⁵⁰⁹ Anayasa Mahkemesi, *Sebahat Tuncel*, B. No: 2012/1051, 20/2/2014, § 47 “...Gerek Anayasa’nın 23. maddesi ve gerekse de AİHS’e Ek 4 No’lu Protokolü’nün 2. maddesinde bir devletin ülkesi içerisinde seyahat özgürlüğü hakkı yer aldığı gibi aynı zamanda bir kimsenin bulunduğu devletin ülkesinden ayrılma özgürlüğü hakkı da yer almaktadır. Somut olayda ilk derece Mahkemesince başvuru hakkında, almış olduğu hürriyeti bağlayıcı cezanın yerine getirilmesini sağlamak amacıyla, “yurt dışına çıkamamak” güvenlik tedbirine hükmedilmiştir. Bu tedbir, kişinin ülkeden ayrılma hakkına yönelik bir kısıtlama oluşturmaktadır...” Ayrıca bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Riener/Bulgaristan*, Başvuru No: 46343/99, Tarih: 23/5/2006 §110.

⁵¹⁰ Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgöl ve Mehmet Velat İnci*, B. No: 2022/39494, 18/7/2024, § 23. “...Bu bağlamda özellikle yurt dışına çıkamama şeklindeki adli kontrol tedbirine karar verilirken kişinin yurt dışındaki bağları ile ona isnat edilen suçun niteliği, delil durumu ve mahkûmiyet hâlinde alacağı cezanın ağırlığı birlikte değerlendirilerek adli kontrol tedbirinden beklenen kamusal menfaat ile başvurunun menfaatleri arasında adil bir dengenin kurulması ve bu durumun yeterli gerekçeyle açıklanması gerektiği söylenebilir...”

⁵¹¹ Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.51.

gitmesi gereken bir şüpheli ya da sanık hakkında bu tedbire başvurmak ölüm cezasından farksız sonuçlar doğuracaktır.⁵¹²

Nitekim yurt dışında eğitim ve öğretim hayatı olan ve buna devam eden şüpheli ya da sanık hakkında tutuklama tedbiri yerine adli kontrol tedbirine başvurmak ölçülülük ilkesinin bir yansıması olsa da sırf daha ölçülü bir tedbir olduğu için eğitim ve öğretim hayatının göz ardı edilmesi suretiyle yurt dışına çıkmama şeklinde düzenlenen yükümlülüğe başvurmak beklenen sonuçları doğurmayacaktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, eğitim ve öğretim hayatına yurt dışında devam eden başvuran hakkında diğer yükümlülüklerin değerlendirilmemiş olmasını hakkında ihlal kararı vermiştir.⁵¹³

Bu kapsamda kısaca ifade etmek gerekir ise tutuklama tedbirinden daha ölçülü olması sebebiyle yurt dışına çıkma yasağına alelade ve gerekçesiz şekilde başvurmak mümkün olmamalıdır. Yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen tedbir, ölçülü bir tedbir olsa da kimi zaman ağır sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda şayet ölçülü kalmayacaksa somut olay kapsamında hakim veya mahkeme şüpheli ya da sanık hakkında şayet bir yükümlülüğe hükmedecek ise diğer tedbirleri de değerlendirmeli ve amaca ulaşmaya elverişli en ölçülü tedbiri seçmek suretiyle adli kontrole hükmetmelidir.⁵¹⁴

Burada bir hususa daha dikkat çekmekte fayda vardır. 5682 sayılı Pasaport Kanunu'nun "*Pasaport veya vesika verilmesi yasak olan haller*" başlıklı 22.maddesinde, yurt dışına çıkmaları mahkemece yasaklanan kişilere pasaport veya

⁵¹² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.370.

⁵¹³ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Kaan Bozgül ve Mehmet Velat İnci*, B. No: 2022/39494, 18/7/2024, § 17-27. "...Somut olayda başvuru Kaan Bozgül, Almanya'daki bir üniversitede yüksek lisans eğitimi almaya hak kazanmış ancak hakkında uygulanan adli kontrol tedbiri nedeniyle yüksek lisans eğitimine bir dönem gidememiş ve bu hâliyle yüksek lisans eğitiminde dönem kaybetmiştir. Diğer başvuru Mehmet Velat İnci ise İsviçre CERN'de altı ay staj yapmaya hak kazanmış ancak hakkında uygulanan adli kontrol tedbiri nedeniyle staja gidemediği için bu hakkını kaybetmiştir...Ancak somut olayda yargı mercileri, başvuru sahiplerinin yurt dışındaki eğitim faaliyetleri nedeniyle tedbirden beklenen yararın başvuru sahiplerinin eğitim hayatına daha az etki edecek alternatif adli kontrol tedbirleriyle elde edilip edilemeyeceğini irdelenmiştir. Somut olayda yargı mercileri tarafından adil bir denge kurulduğunu gösteren yeterli bir gerekçe ortaya konulmadan başvuru sahipleri hakkında 5 ay 24 gün süreyle koruma tedbiri uygulanmasının başvuru sahiplerinin eğitim hayatında kaçınılmaz olandan daha ağır mağduriyet oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır...Netice itibarıyla başvuru sahipleri hakkında yurt dışına çıkamama şeklindeki adli kontrol tedbirinin başvuru sahiplerinin eğitim hakkına yönelen müdahalenin sonuçları bakımından orantılı olarak uygulanmadığı, tedbirlerin gerekliliği konusunda Sulh Ceza Hâkimliği ile mahkemelerce ilgili ve yeterli bir gerekçe ortaya konulmadığı anlaşıldığından müdahalenin demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olmadığı kanaatine varılmıştır..."

⁵¹⁴ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Hakkı Gök*, B. No: 2017/33469, 3/11/2022, § 54 "...Diğer yandan yürütülen bir soruşturma veya kovuşturma kapsamında alınan koruma tedbirleri ile hedeflenen amaca ulaşmak için hakların daha az sınırlandırılması sağlayacak alternatif yollar bulunup bulunmadığı da yargı mercileri tarafından dikkate alınmalıdır..."

seyahat vesikası verilmeyeceği düzenleme altına alınmıştır. Bu bağlamda bu tedbire başvurmakla hem kişinin yurt dışına çıkışı engellenmekte hem de şayet pasaportu yoksa bunu edinmesinin önüne geçilmektedir.

Yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen yükümlülüğün ne şekilde yerine getirileceği mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nin 21.maddesinde, yurt dışına çıkamama yükümlülüğüne dair karar Cumhuriyet başsavcılığınca şube müdürlüğü veya büroya aynı zamanda derhal kolluğa bildirilir şeklinde düzenleme altına alınmış idi. Ancak yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen yükümlülüğün ne şekilde yerine getirileceği yürürlükte bulunan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde açıklığa kavuşturulmamıştır.

5682 sayılı Pasaport Kanunu, yurt dışına çıkışın yasaklanması halinde, kişilerin açık kimliklerinin ve kısıtlama sebebinin ilgili yerlerce mahallin polis makamlarına bildirileceğini, bu makamların da bu bilgiyi alır almaz bağlı bulunduğu il emniyet müdürlüğü kanalıyla en seri haberleşme aracılığı ile yazılı olarak hudut kapısı bulunan emniyet müdürlüklerine, şahsın nüfusa kayıtlı bulunduğu il emniyet müdürlüğüne ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bildireceği düzenleme altına alınmıştır. (PK, md.22/2)

Son olarak ise tutuklamaya alternatif olarak düzenlendiği ifade edilen adli kontrol tedbiri altında düzenlenen yurt dışına çıkamama şeklindeki tedbir, tutuklamaya alternatif olabilecek tedbirlerden biridir. Tutuklama sebepleri genel hatları itibarıyla kaçmanın ve en nihayetinde ise delillerin karartılmasının önlenmesi şeklinde düzenleme altına alınmıştır. Yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen tedbir hiç kuşkusuz kaçma şüphesi yönünden tutuklamaya alternatif olabilecek ve bu nitelikteki tedbirlerden biridir.

Kısaca özetlemek gerekir ise, ilk kez Pasaport Kanunu'nda düzenlenen bu sınırlama, sonrasında 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda bir koruma tedbiri olarak yerini almıştır. Suç soruşturması veya kovuşturmasında, tutuklama sebeplerinin de varlığı halinde kişinin tutuklanması yerine yurt dışına çıkmasının yasaklanması mümkündür. Ancak bu tedbirin tutuklama tedbirine kıyasen çok ölçülü bir tedbir olması, bu tedbire alelade başvuru sonucunu doğurmamalı, diğer yükümlülükler bir bütün olarak incelenmeli ve en nihayetinde ise hakim veya mahkeme amaca ulaşabildiği en ölçülü yükümlülüğü seçmeli ve bu yükümlülüğe başvurulmalıdır. Bu durum koruma tedbirleri bakımından geçerli olan ölçülülük ilkesinin doğal bir sonucudur.

3.2.2. Hâkim Tarafından Belirlenen Yerlere, Belirtilen Süreler İçinde Düzenli Olarak Başvurmak (CMK, 109/3-b)

Adli kontrole ilişkin yükümlülüklerden ikincisi, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma tedbiridir. Somut olayda tutuklama sebeplerinin varlığı halinde hakim veya mahkeme şüpheli ya da sanık hakkında tutuklanması yerine belirlediği yerlere, belirttiği süreler içinde düzenli olarak başvurmaya hükmedebilir. Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma, şüpheli veya sanığın kararda belirtilen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurmaya ifade etmektedir. (DSHY, 56/1-a)

Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma, şüpheli veya sanığın kararda belirtilen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurma şeklinde düzenlenen tedbirin tutuklamaya kıyasen daha ölçülü bir tedbir olması, bu tedbire alelade bir şekilde her durumda başvurma sonucu doğurmamalıdır. Her tedbir ve en nihayetinde adli kontrol yükümlülüklerinde olduğu gibi başvururken ölçülülük ilkesinin göz ardı edilmemesi gerekir. Bu itibarla ölçülülük ilkesi gözetilmeden bu yükümlülüğe hükmedilmesi, şüpheli veya sanığın günlük faaliyetlerini güçleştirecek ve ölçülülük ilkesine aykırılık teşkil edecektir.⁵¹⁵

Bu tedbire hükmedilirken şüpheli ya da sanığın kültürel durumu veya işlediği suçun niteliği veya hakkında var olan tutuklama sebebinin niteliğine göre şüpheli veya sanığın usul işlemlerinde hazır bulunmasını sağlamak veya suç işlemesini önlemek amacıyla bu yükümlülüğe başvurulabileceği ifade edilmektedir.⁵¹⁶ Bu tedbire başvurmak suretiyle hakim, kararında bir yer belirleyecek ve söz konusu karar ile şüpheli ya da sanık hakim tarafından belirlenen yerlere yine hakim tarafından saptanmış süre zarflarında düzenli olarak başvurmak zorunda kalacaktır. Amaç, şüpheli veya sanığın gözden kaybolmasını ve suç işlemesini engellemektir.⁵¹⁷

Hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma, şüpheli veya sanığın kararda belirtilen yerlere, belirtilen aralıklarla düzenli olarak başvurma tedbiri kendini şüpheli ya da sanığın tedbir süresince imza yükümlülüğüne olarak göstermektedir. Söz konusu başvurulması gereken yerler, polis

⁵¹⁵ Hüsnü ALDEMİR (2014), *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri: Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol*, 2014 Terörle Mücadele Kanunu ve CMK Değişiklikleri ile Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.256

⁵¹⁶ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.179.

⁵¹⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 345.

ya da jandarma karakolu olabilir.⁵¹⁸ Örneğin adli kontrol altına alma kararı ile birlikte, şüpheli ya da sanığın her gün 17:00’de mahalle karakoluna giderek imza atılmasına karar verilebilir.⁵¹⁹

Burada önemle belirtmek gerekir ki, yükümlülük, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma olarak tanımlanmıştır. Kanun metni, düzenli olarak başvurmadan bahsetmektedir. Yükümlülüğünün getiriliş amacı bakımından düzenli kavramı önem arz etmektedir. Burada düzenli kavramı ile bir kere başvurmakla bitmeyen bir süreçten bahsedilmektedir. Bu itibarla kişinin belirlenen yere bir kez başvurusu ile yükümlülük yerine getirilmiş olmayacaktır. Şüpheli ya da sanık, aleyhine bu yükümlülüğe hükmedilmesi durumunda hakim ya da mahkemenin kararda belirtmiş olduğu sıklıkla ve yine kararda belirlemiş olduğu yere başvurusu gerekmektedir.

Ancak düzenli olarak başvurmak, sürekli olarak başvurma anlamına da gelmemelidir. Hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanık aleyhine hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurmaya sınırlı bir süre için başvurulmasına da karar verme yetkisi vardır. Örneğin, haziran ayının başından eylül ayının sonuna kadar, yahut üç ay süre ile belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurmaya hükmetme ihtimali de bulunmaktadır. Nitekim şayet bu şekilde ulaşılmaması beklenen amaca ulaşılabilir ise bu tedbirin uygulanmasına süre bakımından sınırlama getirilmesi ölçülülük ilkesine daha uygun düşecektir.

Kanun’da öngörülen hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma şeklindeki tedbir kişinin istediği zaman istediği yere gitme hakkını kısıtlamaktadır. Bu hak, T.C. Anayasası’nın “*Yerleşme ve seyahat hürriyeti*” başlıklı 23.maddesinde, herkesin yerleşme ve seyahat hürriyetine sahip olduğu ve seyahat hürriyetin ancak suç soruşturması ve kovuşturması kapsamında sınırlandırılabilirliğini ifade etmek suretiyle koruma altına alınmıştır. Anayasa hükmü, bu hakkında suç soruşturması ve kovuşturması bağlamında sınırlandırılabilirliğini belirtmesi, söz konusu yükümlülüğün bir koruma tedbiri olan adli kontrol tedbiri yükümlülüğü olarak düzenlenmesi ile bağdaşır niteliktedir.

Söz konusu hak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek 4 No’lu Protokolü’nün 2/1.maddesinde herkesin ülkesi içinde serbestçe dolaşma hakkının olduğunu ve ikametgahını seçme özgürlüğünün olduğunu ifade etmek suretiyle düzenleme altına

⁵¹⁸ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 345.

⁵¹⁹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age.s.283.

alınmıştır. Ezcümle, kişinin ülkesi içerisinde hareket etme hakkı gerek iç hukukta gerek ise uluslararası hukukta düzenleme altına alınmıştır.

Tutuklama sebepleri, şüpheli ya da sanığın kaçması yahut delillerin karartılmasını önüne geçilmesi şeklinde sıralanabilir. Şüpheli ya da sanığın, belli aralıklarla hakim veya mahkemenin belirlediği bir yere başvurmaya hükmetmek, şüpheli ya da sanığın kaçmasının önüne geçebilecek düzeyde alternatif bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Bu tedbir, tutuklamaya alternatif olabilecek bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Bu kapsamda şayet şüpheli ya da sanığın kaçması bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle engellenebiliyor ise tutuklama tedbiri yerine bu yükümlülüğe başvurmak yerinde olacaktır.

Ancak belirtmek gerekir ki tek başına bu yükümlülüğe başvurmak kişinin yurt dışına kaçmasına engel teşkil etmez. Kişinin, başvurusu gereken yerlere başvurusunun gerekmediği bir an yurt dışına kaçması mümkün olabilir. Bu bağlamda kanımızca bu yükümlülüğe başvurmakla kişinin kaçmasına tam anlamıyla engel olduğunu söylemek mümkün değildir.

Zira bu yükümlülük altına konan bir kişinin yurt dışına kaçmasında bir engel bulunmamaktadır. Bu sebeptendir ki uygulamada bu yükümlülüğe tek başına hükmedilmemekte, bu yükümlülük yanında aynı zamanda yurt dışına çıkamama şeklinde düzenlenen yükümlülüğe de hükmedilmektedir. Ezcümle, bu yükümlülüğün tek başına yetersiz bir yükümlülük olduğunu söylemek gerekir.

Ancak yine de belirtmek gerekir ki hakim veya mahkemenin somut olayı iyi değerlendirmesi ve analiz yapması gerekir. Şayet kişinin kaçmasının önüne geçilmek istenmesi halinde bu yükümlülüğe başvurmakla yetinilebiliyorsa, ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak bu yükümlülük ile yetinilmelidir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararlarda, bir koruma tedbirine başvurulmakla ulaşılmak istenene amaca daha az sınırlama sağlayacak alternatif tedbirlerin bulunması halinde bu tedbirlerin dikkate alınması gerektiğine dikkat çekmektedir.⁵²⁰

Kişinin Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 103.maddesi, 3.fıkra 3.bendinde, hâkim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurma tedbirinin elektronik izleme yöntemiyle yerine getirilebileceği, “Adli

⁵²⁰ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Hakkı Gök*, B. No: 2017/33469, 3/11/2022, § 54 “...Diğer yandan yürütülen bir soruşturma veya kovuşturma kapsamında alınan koruma tedbirleri ile hedeflenen amaca ulaşmak için hakların daha az sınırlanmasını sağlayacak alternatif yollar bulunup bulunmadığı da yargı mercileri tarafından dikkate alınmalıdır...”

kontrole ilişkin kararlar, soruşturma, kovuşturmada, hâkim, diğer yargı mercileri ya da denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler için düzenli olarak başvurmak yükümlülüğü elektronik izleme yöntemiyle yerine getirilebilir.” şeklinde düzenlenmiştir.

Hakim veya mahkemenin bu kararı vermesinin ardından, kararı veren yargı merciin bulunduğu il sınırları sistem haritası üzerinde kısıtlı alan haline getirilip, yükümlülüğün başvuru yapması gereken zaman diliminde, bu bölgeden coğrafi konumu alınarak biyometrik imza yöntemiyle yerine getirilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

3.2.3. Hakimin Belirttiği Merci veya Kişilerin Çağrılarına ve Gerekliğinde Meslekî Uğraşlarına İlişkin veya Eğitime Devam Konularındaki Tedbirlere Uymak (CMK, 109/3-c)

Adli kontrol altında düzenlenen üçüncü yükümlülük, hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma yükümlülüğüdür. Söz konusu yükümlülük, şüpheli veya sanığın müdürlük ya da bir başka kişi veya mercie kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde çağrılmasını ve bu kişiye veya mercie gerektiğinde çalıştığı iş veya meslek uğraşı hakkında ya da devam etmekte olduğu eğitim hakkında bilgi vermesi ve bu konuda denetlenmesi anlamına gelmektedir. (DSHY, 56/1-b) Hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma yükümlülüğü, kişinin hareket serbestisinin kısıtlayan tedbirler olsa da kişiyi özgürlüğünden tamamen yoksun kılan tedbirler değildir.⁵²¹

Kanun koyucu yükümlülüğü hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma şeklinde tanımlamıştır. Bu kapsamda söz konusu maddede esasında iki yükümlülük bulunmaktadır. İlgili madde bendinde benimsenen ilk yükümlülük, merci veya kişilerin çağrılarına uyma yükümlülüğüdür. Hakimin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uyma şeklinde benimsenen yükümlülük, işlediği suç nedeniyle hakkında yapılacak soruşturma veya kovuşturma işlemlerinin tamamlanması ve hazır bulunmasını sağlama amacına hizmet etmektedir.⁵²² Soruşturma veya kovuşturmanın

⁵²¹ Hüseyin TURAN 2024, agm. s.184.

⁵²² Mürüvvet AKINCI KORKMAZ 2016, agt. s.56.

tamamlanması amacıyla hükmedilebilecek tedbirlerden biridir.⁵²³ Gerçekten de tutuklama, şüpheli ya da sanığın muhakemeden kaçmasını engelleyen tutucu bir tedbirdir.⁵²⁴ Dolayısıyla bu tedbire başvurmak suretiyle, tutuklama tedbirine başvurmak ile ulaşılmak istenen amaca ulaşmak mümkündür. Zira bu tedbire başvurmakla, kişi merci veya kişilerin çağrılarına uyma yükümlülüğü altına girmektedir.

Söz konusu bentte benimsenen ikinci yükümlülük, meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma yükümlülüğüdür. Meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma şeklinde düzenlenen yükümlülüğe başvurmakla, şüpheli ya da sanığa iş öğretmek, mesleğini icraya devamını, eğitilmesini,⁵²⁵ suçun önlenmesini ve yaşadığı çevre ile uyumlu bir kişiliğe kavuşmasını⁵²⁶ ve en nihayetinde ise bir mesleki uğraşla meşgul olmasına sağlamaktadır.⁵²⁷ Zira işsizlik ile suç arasında bir ilişki olduğu ifade edilmektedir.⁵²⁸

Mesleki uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma yükümlülüğüne başvurmak suretiyle şüpheli ya da sanık zorunlu ilköğretim, lise veya yüksek öğretimine, çıkrıklığına, kayıtlı olduğu eğitim ve öğretim kurumuna devam etme, burada görmüş olduğu eğitim ve öğretimi tamamlama, burada geçerli kurallara özen gösterme, bir öğretmenin rehberlik uygulamalarına katılma, yoklamalara, sınavlara katıldığına dair bilgi ve belgeleri sunma gibi yükümlülükler altına sokulacaktır.⁵²⁹

Suç aktarımına ilişkin görüşler ve çalışmalar, kişinin suç soruşturması ve kovuşturması nedeniyle kişinin dışlanması, sosyal hayattan ve doğal olarak eğitim ve iş hayatından kopması sonucunu doğurmaktadır. Neticesinde ise kişi suç aktarımın daha kolay olduğu alanlara yönelmekte, o alanlarda daha kolay kabul görmekte ve maddi gerçeklik kapsamında suç işlememiş dahi olsa, yeni suçlar öğrenebilmekte ve bunları gerçekleştirebilmektedir. Söz konusu suç aktarımının en aza indirilebilmesi, kişinin bir uğraş ile meşgul olması sosyal hayatının canlı tutulmasına bağlıdır. Bu

⁵²³ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.180.

⁵²⁴ Nurullah KUNTER, Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2006, age. s.774.

⁵²⁵ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 345.

⁵²⁶ Mahmut KOCA 2003, agm. s. 131.

⁵²⁷ Bahadırhan TABAK 2015, agm. s.491.

⁵²⁸ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1114.

⁵²⁹ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.180.

sebeple söz konusu tedbir gerek suç soruşturması, gerek ise suç kovuşturması bakımından büyük bir öneme sahiptir.⁵³⁰

Ezcümle bu yükümlülük ile suç aktarımı içerisinde aktif rol alan şüpheli veya sanığın tutuklanıp bu aktarımın en üst seviyelerde olduğu cezaevine alınması yerine, mesleğine ve eğitime devam etmesi sağlanmaktadır. Böylelikle şüpheli ya da sanık bu aktarımdan kurtulmakta ve tekrardan suç işlemesini ve en nihayetinde toplumdan kopmasının önüne geçilmektedir.

Bununla birlikte, mesleki uğraşlara devam etmeye ilişkin yükümlülük yalnızca şüpheli ya da sanığın lehine değil, aynı zamanda suçtan zarar gören kişinin de lehine bir yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir hükmün düzenlenmiş olması hem şüpheli ya da sanığı hem de esasında suçtan zarar gören kişiyi koruyucu bir hükümdür. Tutuklamanın, mağdurun zararına olduğunu zira kişinin tutuklanmasıyla birlikte şüpheli ya da sanığın çalışmadığını kendisine yüklenen para cezalarını ve mahkeme masraflarını ödeyememekte olduğunu ileri süren görüş⁵³¹ kapsamında, kişinin mesleki uğraşlarına devam etmesi yönünde hükmedilen tedbir, şüpheli ya da sanığın para kazanmasını ve bu maddi külfetleri yerine getirmesine hizmet edecektir.

Her ne kadar söz konusu tedbirin kabulü ile birlikte şüpheli veya sanığın suç aktarımından uzak tutulması, tekrardan topluma kazandırılması gibi sebeplerle konulduğu düşünülse de, söz konusu hususlar ceza muhakemesinin amaçları arasında yer almamaktadır.⁵³² Bununla birlikte, söz konusu tedbir güvenlik tedbiri niteliğindedir.⁵³³ Suç ile işsizliğin bağlantılı olması⁵³⁴ ve dolayısıyla şüphelinin ya da sanığın mesleki uğraşlarda bulunma gibi bir yükümlülüğe tabi tutulması suçun tekrarının önleme amacı gütmektedir. Bu itibarla söz konusu yükümlülüğün koruma tedbiri olma niteliğinin, ceza ve güvenlik tedbiri olma niteliğine göre daha az olduğu ifade edilmektedir.⁵³⁵

Dolayısıyla hakimnin belirttiği merci veya kişilerin çağrılarına uyma şeklinde düzenlenen yükümlülük tutuklamanın amaçlarına hizmet etse de meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma şeklinde düzenlenen

⁵³⁰ Efe Can KARABULAT ve Hüseyin NERGİZ (2022), *Suç Aktarımı: Ceza İnfaz Kurumları Suç Üniversiteleri mi?*, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, Sayı 10(2), s.460.

⁵³¹ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1111.

⁵³² Bilgesu ÇAYIR (2021), *"Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol (Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. s.175.

⁵³³ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1114.

⁵³⁴ agm. s.1114.

⁵³⁵ Mahmut KOCA 2003 agm. 131.

yükümlülüğün tutuklamanın amacıyla ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Zira tutuklama ile kişinin kaçmasını önüne geçilmek istenmekte yahut delillerin karartılması engellenmek istenmektedir. Tutuklamanın suçu engelleme gibi bir amacı yoktur.

Ezcümle kanun koyucu ilgili bentte, hakimın belirttiğı merci veya kişilerin çağrılarına ve gerektiğinde meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma şeklinde düzenlemiş olduğı yükümlülük ile esasında iki yükümlülük benimsemiştir. Bu yükümlülüklerden ilki olan hakimın belirttiğı merci veya kişilerin çağrılarına uyma yükümlülüğü tutuklamanın amaçlarına hizmet eden bir yükümlülük iken meslekî uğraşlarına ilişkin veya eğitime devam konularındaki tedbirlere uyma şeklinde düzenlenen yükümlülüğün tutuklamanın amaçları ile doğrudan bir bağlantısı olmadığını ancak işsizlik ve suç bağlantısından hareketle suç işlenmesinin önlenmesine ve şüpheli ya da sanığı suç ve suç etkenlerinden uzak tutmaya yarayan bir yükümlülük olduğunu söylemek mümkündür.

3.2.4. Her Türlü Taşıtları veya Bunlardan Bazılarını Kullanamamak ve Gerektiğinde Kaleme Makbuz Karşılığında Sürücü Belgesini Teslim Etmek (CMK, 109/3-d)

Adli kontrol kapsamında düzenlenen bir diğerk yükümlülük, her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmektir. Söz konusu yükümlülüğün tanımı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliğinde yapılmamıştır. Ancak mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliğinde, şüpheli veya sanığın her türlü taşıtı veya bazılarını kararda belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde kullanamamasını ve kararda öngörölmüş sürücü belgesinin makbuz karşılığında alınması şeklinde tanımlanmıştır.

Taşıt, Karayolları Trafik Yönetmeliğinin 3.maddesinin (a) fıkrası başlığı altında düzenlenen 4.fıkrasında; karayolunda insan, hayvan ve yük taşımaya yarayan araçlar şeklinde tanımlanmıştır. Her ne kadar ilgili yönetmelik taşıt kavramını, motorlu taşıt, motorsuz taşıt, hususi taşıt, ticari taşıt, resmi taşıt ve resmi ticari taşıt gibi ayrımlara tabi tutmuş olsa da 5271 sayılı CMK’de kapsayıcı şekilde çatı kavram olarak doğrudan “*taşıt*” kavramı kullanılmıştır. Bu sebeple uygun düştüğü ölçüde tüm taşıt türleri bakımından bu yükümlülüğe hükmedilmesi mümkündür.

Sürücü belgesi, taşıt sürücülerine ilgililere verilen, araç kullanmada yeterli olmayı gösteren belge; ehliyet, ehliyetname olarak tanımlanmaktadır.⁵³⁶ Bununla birlikte, hukuken sürücü belgesi, Karayolları Trafik Yönetmeliği'nin 3.maddeisinin (a) fıkrasının, 24.bendinde; 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nda belirtilen motorlu araçların sürülmesine yetki veren belge şeklinde tanımlanmıştır.

Söz konusu tedbirin amacı öğretide, suçun taşıtla işlenmesi halinde bu taşıtın tekrar kullanılmasının önüne geçmek, taşıt kullanmak suretiyle kaçma şüphesi varsa bunu engellemek,⁵³⁷ suç işlenmesini önlemek,⁵³⁸ özelinde taksirli bir suçun işlenmesine engellemek,⁵³⁹ suçun taşıtla işlendiği durumlarda ise bu taşıtın kullanmasında özenli olunmasını sağlamak⁵⁴⁰ olduğu ifade edilmektedir.

Belirtmek gerekir ki her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmek şeklinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüğü; niteliği itibari ile güvenlik tedbiridir. Söz konusu adli kontrol yükümlülüğü, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 50/1.maddesinde düzenlenen seçenek yaptırım ve 53/6.maddesi kapsamında düzenlenen güvenlik tedbirlerinden belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma güvenlik tedbirine benzemektedir.⁵⁴¹

Bu yükümlülüğe başvurmadaki saikleri, kişinin yeniden suç işlemesini önlemek ve araç kullanarak kaçmasını önleme şeklinde iki ana başlık altında toplanabilir. Genel itibariyle bu tedbire suçun tekrar işlenmesini önlemek amacıyla başvurulduğu görülmektedir.⁵⁴² Bir görüşe göre, bu tedbirlere suç işlenmesini önleme amacıyla başvurulmakta ve nihayetinde ise bu durum söz konusu yükümlülüğün koruma tedbiri olmasından çok önleme niteliğinde olmasına sebebiyet vermektedir.⁵⁴³ Aynı ve benzer şekilde söz konusu tedbirin koruma tedbiri olma niteliğinin; ceza ve güvenlik tedbiri olma niteliğinden daha az olduğu ifade edilmektedir.⁵⁴⁴

Bu yükümlülüğün koruma tedbiri niteliğinde olabilmesi için şüpheli ya da sanığın kaçmasını önlemek için başvurulması gerekmektedir.⁵⁴⁵ Aksi takdirde, bu

⁵³⁶ TÜRK DİL KURUMU (2023), *Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr> E.T. 01.12.2023.

⁵³⁷ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.180.

⁵³⁸ Mahmut KOCA 2003 agm. s. 132.

⁵³⁹ Doğan SOYASLAN 2018 age. s.346; Doğan Soyaslan 2013, agm. s.1114.

⁵⁴⁰ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.296.

⁵⁴¹ Mustafa ÖZEN 2024, age.s.785.

⁵⁴² Bahadırhan TABAK 2015, agm. s.491.

⁵⁴³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.330.

⁵⁴⁴ Mahmut KOCA 2003, agm. s. 132.

⁵⁴⁵ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.330.

yükümlülüğe suçun işlenmesini yahut tekrar işlenmesini önleme amacıyla başvurulacaktır ki bu amaçlar, koruma tedbirlerinin ve özelinde tutuklama tedbirinin amaçları arasında yer almamaktadır. Nitekim tutuklama tedbirine iten sebepler, şüpheli ya da sanığın kaçmasının önlenmesi yahut delillerin karartılmasını önüne geçilmesidir. Ezcümle bu yükümlülüğe suçun işlenmesi önlemek amacıyla başvurmak tutuklamaya alternatif olduğunu göstergesi olamaz. Ancak bu araçları kullanarak kaçmasını önlemek amacıyla bu yükümlülüğe hükmedilmesi tutuklamaya alternatif bir yükümlülük olma özelliğini ön plana çıkaracaktır.

Bununla birlikte burada bir hususa daha dikkat çekmekte fayda vardır. Ölçülülük ilkesi gereğince söz konusu tedbir diğer tüm tedbirler gibi şüpheli veya sanığın cezalandırılması sonucunu doğuracak oranda uygulanamaz. Kişinin bu taşıtın kullanılması suretiyle mesleğini icra etmesi mümkün olduğu gibi kendisini ve ailesinin geçimini sağlaması da mümkündür.⁵⁴⁶ Bu bağlamda kanun koyucu, 5271 sayılı Kanun'un 109/3-d maddesinde söz konusu yükümlülüğün bahsetmiş olsa da, 109.maddesinin 5.fıkrasında, “...yükümlülüğün uygulanmasında şüphelinin mesleki uğraşlarında araç kullanmasına sürekli veya geçici olarak izin verebilir...” şeklinde istisnaya yer vermiştir. Bu hükümle birlikte ölçülülük ilkesi kanunen güvence altına alınmıştır.

Böyle bir hükmün düzenlenmiş olması hem şüpheli ya da sanığı hem de esasında suçtan zarar gören kişiyi koruyucu bir hükümdür. Tutuklamanın, mağdurun zararına olduğunu zira kişinin tutuklanmasıyla birlikte şüpheli ya da sanığın çalışmadığını kendisine yüklenen para cezalarını ve mahkeme masraflarını ödeyememekte olduğunu ileri süren görüş⁵⁴⁷ kapsamında, kişinin mesleki uğraşlarında araç kullanılmasını isteme, iş hayatının canlı tutulmasını, şüpheli ya da sanığın para kazanmasını ve bu maddi külfetleri yerine getirmesine hizmet edecektir.

Sonuç olarak kanun koyucunun adli kontrol tedbiri altında düzenlediği yükümlülüklerden biri de her türlü taşıtları veya bunlardan bazılarını kullanamamak ve gerektiğinde kaleme makbuz karşılığında sürücü belgesini teslim etmektir. Bu yükümlülüğe birçok saik kapsamında başvurmak mümkündür. Ancak bu yükümlülüğün bir adli kontrol yükümlülüğü olduğunu ve adli kontrolün de en nihayetinde bir koruma tedbiri ve özelinde ise tutuklama tedbirine alternatif olduğu göz önüne alındığında bu özelliklerin bir gereği olarak bu yükümlülüğe şüpheli ya da

⁵⁴⁶ Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.258.

⁵⁴⁷ Doğan SOYASLAN 2013, agm. s.1111.

sanığın bu araçları kullanmak suretiyle kaçmasını engelleme amacıyla başvurulması gerekmektedir.

Aksi takdirde söz konusu yükümlülük, koruma tedbiri maskesi altında bir koruma tedbiri yükümlülüğünden farksız olacaktır. Bununla birlikte kanun koyucu ölçülülük ilkesi bağlamında getirmiş olduğu yükümlülük ile gerek mağduru gerek ise şüpheli ya da sanığı koruma altına almış ve şüpheli ve sanığın mesleki uğraşlardan kopmaması ve ekonomik açıdan kötü bir duruma düşmemesi adına bu yükümlülüğün sürekli ya da geçici olarak esnetilebileceği düzenleme altına alınmıştır.

3.2.5. Hastaneye Yatmak Dahil, Tedavi veya Muayene Tedbirlerine Tabi Olmak ve Bunları Kabul Etmek (CMK, 109/3-e)

Adli kontrol kapsamında düzenlenen bir diğer yükümlülük, özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil olmak üzere, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek olarak düzenlemiştir. Söz konusu yükümlülük Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu madde bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmayı ve bunları kabul etme şeklinde tanımlanmıştır. (DSHY, md.56/1-c)

Etkileri dolayısıyla uyuşturucu maddelerin kullanılması, buna alışılması kişiyi diğer birtakım suçların işlenmesinde doğrudan doğruya ya da dolayısıyla yeni birtakım suçları işlemeye yöneltmektedir.⁵⁴⁸ Bu sebeple alkol ve uyuşturucu madde kullanmayı tutku haline getirmiş olan kişiler hakkında belirli tedbirlerin alınması çağdaş ceza hukukunda kabul edilen ilkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴⁹

Bu yükümlülük suç şüphesi altında bulunan kişinin soruşturma ya da kovuşturma süreci boyunca tutuklanıp kapatılması yerine topluma yeniden kazandırmak için tedaviye tabi tutulması kabul edilmiştir. Kimi durumlarda, tutuklama tedbirine başvurmak, kişinin ötekileştirilmesine, toplumdan ve sosyal bağlardan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu durum da kişinin suç olgusundan uzaklaşmasını oldukça zor kılmakta ve karşı karşıya kaldığı suç isnadı ile bağının koparamamaktadır.

⁵⁴⁸ Sulhi DÖNMEZER (1981), *Kriminoloji*, Yeniden Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul. s.381

⁵⁴⁹ Sulhi DÖNMEZER ve Sahir ERMAN 2020, *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Cilt III*, 14.Bası, Der Yayınları, İstanbul, s. 212

Bir memlekette uyuşturucu madde kullananların ve bu maddelere tutkunluk kazanmış olanların sayısının gerçek olarak belirlenmesi oldukça güçtür.⁵⁵⁰ Ancak Narkotik Suçlarla Mücadele Başkanlığınca hazırlanan raporda, 2021 yılında ülke genelinde uyuşturucuya ilişkin olay sayısı 215.771 olarak saptanmıştır. Söz konusu sayı, 2022 yılında %14,1 artışla, 246.237'ye ulaşmıştır. Veriler göstermektedir ki mevzu bahis uyuşturucu, uyarı ve uçucu maddeler ile ilgili suçlarda ciddi oranda bir artış bulunmaktadır.⁵⁵¹ Madde hükmü ile birlikte, uygulamada sıklıkla karşılaşılan suçlardan olan uyuşturucu, uyarıcı ve uçucu maddelerle ilgili suçlar kapsamında, tutuklama sebeplerinin oluşması halinde, hakim ya da mahkeme kişinin tamamen özgür kalması ile tutsak olması arasında bir seçim yapmak zorunda kalmayacak, takdir ederse şayet hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olma ve bunları kabul etme yükümlülüğüne başvurmak suretiyle kişiyi infaz kurumlarından uzak tutacaktır.

Uygulamada, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddelere ilişkin suçlar kapsamında, şüpheli veya sanığın tutuklanıp, infaz kurumuna gönderilmesi yeni maddelerin ve bu maddelerin temini noktasında kolaylıkların öğrenilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu kapsamda kişilerin doğrudan tutuklanmasına karar verilmesi daha büyük zarara yol açabilmektedir.

Bu husus kanun koyucu tarafından göz ardı edilmemiş, söz konusu şüpheli ya da sanıkların tutuklanmaları yerine bağımlılıklarından arınması, rehabilite edilmesi,⁵⁵² bağımlılığa yol açan alışkanlıklardan kurtulması,⁵⁵³ suçun önlenmesi,⁵⁵⁴ ve en nihayetinde ise şüpheliyi topluma kazandırma⁵⁵⁵ amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme yükümlülüğü düzenleme altına alınmıştır.

Bu tedbirin uygulanmasında birtakım sorunlar gündeme gelmektedir. İlk sorun masumiyet karinesi kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu yükümlülüğün masumiyet karinesi ile bağdaşmadığı ileri sürülmektedir.⁵⁵⁶ Bu sorunun kaynağı, söz konusu yükümlülüğün niteliğinin koruma tedbirinden çok güvenlik tedbiri

⁵⁵⁰ Sulhi DÖNMEZER 1981, age. s.387.

⁵⁵¹ T24, Bağımsız İnternet Gazetesi, Bkz. <https://t24.com.tr/haber/turkiye-de-uyusturucu-ve-organize-suclarda-artis,1138980> E.T. 11.12.2023

⁵⁵² Bahadırhan TABAK 2015, age. s.491.

⁵⁵³ Abdurrahman TEKİN 2017, age. s.297.

⁵⁵⁴ Mahmut KOCA (2003), agm. s.132; Abdurrahman Tekin 2017, agm. s.297.

⁵⁵⁵ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.346.

⁵⁵⁶ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.455; Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.531.

olmasındandır. Güvenlik tedbirleri suçludaki tehlike haliyle orantılı olarak hükmedilen yaptırımlardır.⁵⁵⁷ Güvenlik tedbirlerinin bir yaptırım oluşu, bu tedbirlere ancak tüm kuşku ve şüpheden arınmış hüküm ile başvurulmasını ifade eder. Ancak başvurmada görünüşte haklılığın yeterli olduğu koruma tedbirleri yaptırım değildir. Bu sebeple hakkında henüz suç işlediğine dair kesin kanaat bulunmayan kişi hakkında böyle bir yükümlülüğün uygulanması, masumiyet karinesi ile çelişmektedir.

Bir diğer sorun, kişinin bağımlılığının nasıl tespit edileceğidir. Zira bu tedbirin uygulanması için öncelikle kişinin bağımlılığının tespit edilmesi gerekir.⁵⁵⁸ Kanun koyucu yükümlülüğü, suç isnadı altında bulunan şüpheli ya da sanığı bağımlılıklarından arındırmak amacıyla düzenleme altına almıştır.⁵⁵⁹ Bu sebeple bu tedbir bir şüpheli ya da sanık hakkında uygulanmadan evvel bağımlılığın tespiti zaruridir.⁵⁶⁰ Bu tedbire hükmedildiğinde, kişinin yerleştirildiği sağlık kuruluşunca düzenlenecek rapor üzerine hakim veya mahkeme kararı ile serbest bırakılması gerektiği ifade edilmektedir.⁵⁶¹ Bu bağlamda ifade etmek gerekir ise bu bağımlılığın tespiti sağlık kuruluşunca düzenlenecek rapor üzerine tespit edilecektir.

Bir diğer sorun bu tedbirin ne süre ile uygulanacağına ilişkindir. Söz konusu yükümlülük, adli kontrol yükümlülüğü olmakla en nihayetinde bir koruma tedbiridir. Koruma tedbirlerinin geçici niteliği de göz önüne alındığında bu tedbirin uygulama bakımından sınırlandırılması gerekmektedir. Bu tedbire hükmedildiğinde, kişinin yerleştirildiği sağlık kuruluşunca düzenlenecek rapor üzerine hakim veya mahkeme kararı ile serbest bırakılması gerekmektedir.⁵⁶² Burada bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Sağlık Kuruluşunun, kişinin bağımlılığından arındığını tespit etmesi üzerine şüpheli ya da sanığın re'sen serbest bırakma yetkisi yoktur. Bu konuda yetkili mercice karar alınması gerekmektedir.

Burada serbest bırakmaya yetkili merciye ilişkin kanuni düzenleme yer almasa da, 5271 sayılı Kanun'un 103/2.maddesinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararının artık gereksiz olduğu kanısına varması halinde bu kararı re'sen kaldırabileceği düzenleme altına alınmıştır. Bu bağlamda, Cumhuriyet

⁵⁵⁷ Sulhi DÖNMEZER ve Sahir ERMAN 2020, age. s. 29.

⁵⁵⁸ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.297.

⁵⁵⁹ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.181.

⁵⁶⁰ Veli Özer ÖZBEK (2024), *İnfaz Hukuku*, (Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş) 19.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.490.

⁵⁶¹ age. s.489.

⁵⁶² age.

savcısının re'sen adli kontrolü kaldırma yetkisi vardır.⁵⁶³ Bu itibarla belirtmek gerekir ki şayet soruşturma evresinde bu bahsi geçen adli kontrol yükümlülüğüne tabi tutulan kişinin bağımlılığından kurtulduğu sağlık raporu ile belgelenmişse Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını kaldırmasına karar vermesi mümkün olduğu gibi bu yükümlülüğün kaldırılması ve şayet şartları devam ediyorsa başka yükümlülüklerin uygulanması yönünde karar alabilmesi için sulh ceza hakimine sevk etmesi de mümkündür.

Adli kontrol altına alma kararında, tedavi veya muayenenin yapılacağı yer ile süresi açıkça belirtilmelidir.⁵⁶⁴ Şüpheli ya da sanık kararda belirtilen hastaneye başvuru sağlamalıdır. İlgili Sağlık Kuruluşu, bağımlı olan şüpheli ya da sanık hakkında detaylı bir tedavi planı yapmaktadır. Kişinin durumuna göre belirlenen süreler zarfında başvurma şeklinde tedavi şekli benimsenebileceği gibi yatış kararı da verilebilmektedir.⁵⁶⁵

Burada bir hususa daha değinmekte fayda vardır. Koruma tedbirlerinden biri olarak adli kontrol tedbiri altında düzenlenen bu yükümlülük kişiyi tedavi ve hastaneye yatmaya zorunlu kılmaktadır. Şayet şüpheli ya da sanık hakkında bu yükümlülüğe hükmedilmişse, şahsın bu yükümlülüğü istememe gibi bir şansı bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yükümlülük, tıpkı diğer adli kontrol yükümlülükleri gibi şüpheli ya da sanığın rızasına üzerine uygulanan yahut sanığın rızasına dayalı bir yükümlülük değildir. Ancak belirtmek gerekir ki bağımlılıktan kurtulmada rızanın önemi büyüktür.

Bu bağlamda bu yükümlülüğün amacına hizmet etmesinde şüpheli ya da sanığın rızası büyük ölçüde önem arz etmektedir.⁵⁶⁶ Bu yönüyle de söz konusu yükümlülüğün eleştirilmesi mümkündür. Zira kişi tutuklama tehdidi altında bu

⁵⁶³ Ersan ŞEN, Adli Kontrolle Tahliye Talep Eden Cumhuriyet Savcısının Tahliye Yetkisi, Bkz. <https://sen.av.tr/en/makale/adli-kontrolle-tahliye-talep-eden-cumhuriyet-savcisinin-tahliye-yetkisi> E.T. 12/11/2024

⁵⁶⁴ Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.259.

⁵⁶⁵ T.C. Sağlık Bakanlığı, Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattı, Bkz. <https://alo191.saglik.gov.tr/TR,50349/denetimli-serbestligim-var-amatemde-nasil-tedavi-olabilirim.html> E.T. 31.12.2024

⁵⁶⁶ Bkz. Gizemnür KORDALI TAKAK, Derya ŞAŞMAN KAYLI ve Cengiz CENGİZSİZ (2025), “Madde Kullanım Deneyiminde İlişkisel Bir Aktör Olarak Mekanın Anlamının İncelenmesi”, *Bağımlılık Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, s.85. “...Kişiler mekan kurarken, denetime ihtiyaç duysa da genellikle denetim kişinin rızaya dayalı olarak dahil olduğu ve kontrolün tümüyle sıfırlamadığı ölçüde yararlı olarak görülmüştür. Örneğin katılımcılar, maddeye yeniden erişebilmenin tedavi açısından önemli olduğunu vurgularken, rıza-mecburiyet sınırlarına ilişkin fikir vermektedir...”; Ayrıca bkz. T.C. Sağlık Bakanlığı, Uyuşturucu ile Mücadele Danışma ve Destek Hattı, “...AMATEM’de tedavilerin tamamen gönüllük esasına dayalı olması ve AMATEM açık servis niteliği taşıdığı için zorunlu tedavi için uygun nitelik taşımamaktadır...” Bkz. <https://alo191.saglik.gov.tr/TR-50334/sss.html> E.T. 31.12.2024

yükümlülüğü zorunlu olarak boyun eğecek ve kabul edecektir. Bu bağlamda söz konusu yükümlülüğün işlevselliği olan bir yükümlülük olduğunu söylemek oldukça güçtür. Mahkeme yahut hakim kararı ile şüpheli ya da sanık bu yükümlülük altına zorla sokulmakta ve isabetsiz şekilde kişinin bağımlılığından kurtulması hedeflenmektedir.

Söz konusu adli kontrol yükümlülüğüne ilişkin rıza bakımından bir diğer sorun uluslararası hukuk düzleminde kendini göstermektedir. Avrupa Konseyi çerçevesinde 4 Nisan 1997 tarihinde imzaya açılan, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından 3 Aralık 2003 tarihli 5013 sayılı Kanun ile onaylanması uygun bulunan ve 16 Mart 2004 tarihinde onaylanan⁵⁶⁷ Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi kapsamında ortaya çıkmaktadır. Söz konusu Sözleşme'nin 5.maddesinde, sağlık alanında herhangi bir müdahalenin, ilgili kişinin bu müdahaleye özgürce bilgilendirilmiş bir şekilde muvafakat etmesinden sonra yapılabileceği düzenleme altına alınmıştır.⁵⁶⁸

Dolayısıyla, şayet tıbbi bir müdahale gerekecek ise bu durumda ilgili kişinin rızasının bulunması ve bu rızanın özgürce ve bilgilendirilmiş bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Ancak adli kontrol kapsamında düzenlenen özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil olmak üzere, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme şeklindeki yükümlülük kapsamında özgürce ve bilgilendirilmiş şekilde verilmiş bir rızadan bahsetmek mümkün değildir.

Nitekim şüpheli ya da sanık tutuklama tehdidi altında bu yükümlülüğü kabul etmek zorunda kalmakta ve bu yükümlülük rızaya bağlı olmaksızın uygulanmaktadır. Bu kapsamda söz konusu yükümlülüğün çoğu zaman tutuklama tehdidi altında söz konusu olması, bu itibarla özgüre ve bilgilendirilmiş bir şekilde verilmiş bir rızadan bahsetmenin mümkün olmaması sebebiyle bahsi geçen sözleşmeye aykırılık teşkil ettiğini söylemek mümkündür.⁵⁶⁹

⁵⁶⁷ Tuğrul KATOĞLU (2006), "Türk Hukukunun Bir Parçası Olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 55, Sayı 1, s.157.

⁵⁶⁸ Yavuz KAPLAN (2004), "Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, s.530.

⁵⁶⁹ Burcu ERTEM (2015), *Tıp Ceza Hukukunda Kendi Geleceğini Tayin Hakkının Yansıması Olarak Rıza ve Sınırları* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.465.

Adli kontrol yükümlülüklerinden biri olarak düzenlenen bu tedbir, suçun önlenmesi⁵⁷⁰ ve rehabilite amacı taşımaktadır.⁵⁷¹ Bu itibarla söz konusu yükümlülük koruma tedbiri olmaktan ziyade güvenlik tedbiri niteliği taşımakta olduğu ve bu durumun koruma tedbiri olma niteliğine zarar verdiği ifade edilmektedir.⁵⁷² Adli kontrol tutuklama sebepleri varlığı halinde başvurulmuş bir tedbir olarak düzenlenmiştir. Tutuklama sebepleri ise kanunda şüpheli ya da sanığın kaçmasını engellenmesi ve en nihayetinde ise delillerin karartılmasını önüne geçilmesidir. Ancak bu yükümlülüğün bu sebeplere hizmet ettiğini söylemek oldukça güçtür. Bu yükümlülük bu itibarla tutuklamanın alternatifi olabilecek bir yükümlülük değildir. Zira tutuklama amaçları arasında suç işlenmesinin önlenmesi, bağımlılığa yol açan alışkanlıklardan kurtulması gibi amaçlar yer almamaktadır.⁵⁷³

5271 sayılı CMK'nin 109/6.maddesinde, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme tedbirine hükmedilmesi halinde, bu tedbir altında geçecek sürelerin hükümden mahsup edileceği düzenlenmiştir. Bu yükümlülük altına geçecek olan süreler bir güne karşılık bir gün olmak üzere mahsup edilecektir.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, hüküm kesinleşmeden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucu doğuran haller nedeniyle geçirilmiş sürelerin mahsup edilebileceği düzenleme altına alınmıştır. 5271 sayılı Kanun'da benimsenen yükümlülük, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil olmak üzere, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek olarak düzenlemiştir. Bu bağlamda durumun gereklerine göre kişinin tamamen hastaneye yatmasına karar verilebileceği gibi tedavi ve arınma için belirli sıklıklarla hastaneye gelmesine de hükmedilebilecektir.

Burada kişinin hastaneye yatması halinde, hastanede geçen sürelerin mahsunda bir sorun bulunmamaktadır. Zira burada kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı sınırlanmaktadır. Ancak kişinin belirli aralıklarla hastaneye uğraması ve bu şekilde tedavi görmesi durumunda bu sürenin mahsup edilip edilemeyeceği sorusu gündeme

⁵⁷⁰ Mahmut KOCA 2003, agm. s.132.

⁵⁷¹ Bahadırhan TABAK 2015, agm. s.491.

⁵⁷² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ (2024), *age.*, s.278.

⁵⁷³ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.297.

gelebilir. Burada kanuni düzenlemenin şüpheli ya da sanık lehine yorumlanması gerekmektedir. Kanun koyucu bu iki yöntem arasında bir farklılık gözetmemiştir. Zira 5271 sayılı CMK'nin 109/6.maddesinde, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme tedbirine hükmedilmesi halinde, bu tedbir altında geçecek sürelerin hükümden mahsup edileceği düzenlenmiştir. Bu bağlamda belirli aralıklarla tedaviye gittiği süreler ile hastanede yattığı sürelerin mahsubunda bir sakınca yoktur ve mahsup edilmelidir.

12.03.2024 tarihinde 32487 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile CMK'de önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kanun kapsamında yapılan değişikliklerden biri de, bu yükümlülük kapsamındadır. 5271 sayılı CMK'nin koruma tedbirleri için düzenlenen "*Tazminat istemi*" başlığı altında tazminat istenebilecek haller sayılmıştır. Söz konusu maddeye, ilgili kanun değişikliği ile (I) fıkrası eklenmiş ve bu tedbire hükmedildikten sonra kovuşturmaya yer olmadığına ve beraate karar verilmesi halinde tazminat isteme hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Bu değişiklikte birlikte söz konusu yükümlülük tazminat istenebilecek haller arasında düzenlenmiştir. Söz konusu hüküm, 01.06.2024 tarihi itibari ile yürürlüğe girmiştir.

Bununla birlikte, koruma tedbirleri nedeni ile tazminat istemi incelemeye ve karara bağlamaya kural olarak zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesi yetkili iken, 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yaptığı değişiklik ile bu tedbir açısından tazminat istemini incelemeye ve karara bağlamaya yetkili yer Tazminat Komisyonu olarak düzenlemiştir.

Kısaca ifade etmek gerekir ise, kanunda bir adli kontrol altında düzenlenen uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme şeklindeki yükümlülük, özellikle uyuşturucu ve uyarıcı maddelere ilişkin suçlar bakımından gündeme gelmektedir. Kişilerin bu suç isnadı altında tutuklanıp, tutukevine gönderilmesi daha ciddi sorunlara neden olabilmektedir. Bunlar kişinin yeni maddeler öğrenmesi, bu maddeleri temini yahut kullanılması noktasındaki kolaylıklar olabilmektedir.

Söz konusu yükümlülük bu bağlamda şüpheli ya da sanığın bu ortamdan uzak tutulması, en nihayetinde ise bu bağımlılıklardan arınması için getirilmiş bir

yükümlülük olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak söz konusu yükümlülüğün tutuklama ile ulaşılmak istenen hedeflere yönelik bir yükümlülük olduğunu her koşulda söylemek mümkün değildir. Zira söz konusu yükümlülük şüpheli ya da sanığın kaçmasını engellemek yahut delillerin karartılmasını önüne geçilmesinden çok suçun işlenmesinin önlenmesi amacını taşımaktadır ki tutuklamanın böyle bir amacı bulunmamaktadır.

3.2.6. Silah Bulunduramamak veya Taşıyamamak, Gerektiğinde Sahip Olunan Silahları Makbuz Karşılığında Adli Emanete Teslim Etmek (CMK, 109/3-g)

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda adli kontrol başlığı altında düzenlenen bir diğer yükümlülük, silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etmektir.

Söz konusu yükümlülük Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde tanımlanmamış olsa da mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nde, şüpheli ya da sanığın mahkeme veya hakim kararı ile silah taşımamasının veya bulundurmasının yasaklanması ile gerektiğinde sahip olduğu diğer silahlarının Cumhuriyet başsavcılığına bağlı adli emanet memurluğa teslim etmesi şeklinde ifade edilmiştir.

Silah Türk ceza hukuku açısından büyük bir öneme sahip kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen birçok suç silahla işlenebildiği gibi birçok suç kapsamında silah kavramı doğrudan nitelikli hal olarak düzenlenmiştir.⁵⁷⁴ Bununla birlikte silah kavramı 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, “ateşli silahlar, patlayıcı maddeler, saldırı ve savunmada kullanılmak üzere yapılmış her türlü kesici, delici ve bereleyici alet, saldırı ve savunma amacıyla yapılmış olmasa bile fiilen saldırı ve savunmada kullanılmaya elverişli diğer şeyler, yakıcı, aşındırıcı, yaralayıcı, boğucu, zehirleyici, sürekli hastalığa yol açıcı nükleer, radyoaktif, kimyasal biyolojik maddeler” şeklinde tanımlanmış olsa da, adli kontrol

⁵⁷⁴ Türk Ceza Kanunu'nda silahın nitelikli hal olarak düzenlendiği bazı suçlar şu şekildedir: 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda, kasten öldürme (TCK, md. 82), kasten yaralama (TCK, md. 86), cinsel saldırı (TCK, md. 102), çocukların cinsel istismarı (TCK, md. 103), tehdit ((TCK, md. 106), kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (TCK, md. 109), eğitim öğretimin engellenmesi suçu, kamu kurum veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının faaliyetlerinin engellenmesi suçu, siyasi hakların kullanılmasının engellenmesi suçu, inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme suçu, konut dokunulmazlığını ihlal suçu, iş ve çalışma hürriyetini ihlal suçu, yağma, mala zarar verme (TCK, md. 152), genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (TCK, md. 170), halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit (TCK, md. 213), suç işlemeye tahrik (TCK, md. 214), suç işlemek amacıyla örgüt kurma (TCK, md. 265), hükümlü veya tutuklunun kaçması (TCK, md. 292),

yükümlülükleri başlığı altında düzenlenen silah kavramı daha dar bir anlama sahiptir. Söz konusu silahlar taşınmasına müsaade edilen silahları kapsamaktadır. Bu silahlar ruhsata bağlı olarak kullanımına izin verilen silahlardır.⁵⁷⁵

Bu yükümlülüğe başvurulmasıyla iki hususun amaçlandığı ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda bu tedbire başvurmak suretiyle kişinin yeniden suç işlenmesi engellenebileceği⁵⁷⁶ gibi silahtan bulunacak cesaretle tanık, mağdur gibi muhakemenin seyri için önemli olan kişiler üzerinde baskı oluşturulması engellenecektir.⁵⁷⁷

Öncelikle belirtmek gerekir ki suçun işlenmesinin önlenmesi tutuklama kurumuna yabancısıdır. Nitekim adli kontrol bakımından da aynı şeyi söylemek mümkündür. Adli kontrolün suç işlenmesinin önlenmesi gibi bir amacı bulunmamaktadır. Bu itibarla Kanun'da düzenlenen yükümlülük bu yönüyle, koruma tedbiri olmaktan ziyade güvenlik tedbiri niteliği taşımakta olup, koruma tedbiri olma niteliğine zarar verdiği⁵⁷⁸ nihayetinde ise koruma tedbiri olma niteliğinin, güvenlik tedbiri olma niteliğinden az olduğu ifade edilmektedir.⁵⁷⁹

Ancak öğretide söz konusu yükümlülüğe başvurmak suretiyle silahtan bulunacak cesaretle tanık, mağdur gibi muhakemenin seyri için önemli olan kişiler üzerinde baskı oluşturulması engelleneceği⁵⁸⁰ ifade edilmiştir. Bu durum tutuklama sebeplerinden biri olan delil karartma fiili kapsamında değerlendirilebileceğinden, tutuklamanın işlevini görebilecek bir yükümlülük şeklinde değerlendirilmesi mümkündür.

Sonuç olarak, kanun koyucu silah bulunduramamak veya taşıyamamak, gerektiğinde sahip olunan silahları makbuz karşılığında adli emanete teslim etme yükümlülüğünün başlıca iki amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki olan bu silah ile yeniden bir suç işlenmesinin önlenmesi tutuklamanın amacıyla bağdaşmasa da diğer amaç olan silahtan bulunacak cesaretle tanık, mağdur gibi muhakemenin seyri için önemli olan kişiler üzerinde baskı oluşturma, tutuklamanın amacıyla bağdaşan bir yükümlülüktür. Bu itibarla soruşturma yahut kovuşturmada tutuklama gündeme geldiğinde, şayet bu yükümlülük ile ulaşılması beklenen amaca

⁵⁷⁵ Bilgesu ÇAYIR 2021, age. s. 180.

⁵⁷⁶ Bahadırhan ABAK 2015, agm. s.492; Mahmut KOCA 2003, agm. s. 132.

⁵⁷⁷ Abdurrahman TEKİN 2017, *agm.*, s.299; B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.182.

⁵⁷⁸ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.278.

⁵⁷⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.132.

⁵⁸⁰ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.299; B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.182.

ulaşılabiliyorsa, şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine bu yükümlülüğe başvurmak mümkün olabilecektir.

3.2.7. Konutu Terk Etmemek (CMK, 109/3-j)

Adli kontrol kapsamında başvurulabilecek tedbirlerden biri de konutu terk etmeme tedbiridir. Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbir, 5/7/2012 yılında resmi gazete yayınlanan, 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un 98.maddesiyle birlikte 2012 yılında eklenmiştir.

Konutu terk etmeme şeklinde belirlenen tedbir, ev hapsi şeklinde de anılmaktadır. Konutu terk etmeme, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde şüpheli ya da sanığın yargı mercii tarafından belirlenen konutunu mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın terk etmemesi şeklinde tanımlanmıştır. (DSHY md.56/1-ç) Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbiri esasında tutuklamanın konutta infazı olarak nitelendirmek mümkündür.⁵⁸¹ Buna göre bir şüpheli veya sanık hakkında adli kontrol tedbiri uygulandığında bu kişilerin kesintisiz bir şekilde konutlarının dışına çıkmaları mümkün olmamaktadır.⁵⁸²

Konut kavramsal olarak insanların içinde yaşadıkları ev, apartman vb. yer, mesken ve ikametgah olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸³ Konut, Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde, kişinin ailesiyle birlikte veya tek başına yaşamayı devam ettirdiği, kendisine ait veya kiracı olarak oturduğu ve bu kararın yerine getirilmesinde bildirdiği veya kararda belirtilen yeri ve eklentileri olarak tanımlanmıştır. (DSHY, md.74/2) Madde hükmünde açıkça düzenlendiği üzere, konut kavramına eklentileri de dahildir.⁵⁸⁴

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu kapsamında yer alan konut kavramı ile medeni hukukun konusu olan yerleşim yeri kavramının birbiri ile karıştırılmaması gerekmektedir. Medeni hukuktaki yerleşim yeri, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer olarak tanımlanmıştır. Ancak ceza muhakemesindeki konutu terk etmeme şeklindeki yükümlülük kapsamında yer alan konutun yerleşim yeri olması

⁵⁸¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ 2024, age.s.286.

⁵⁸² Anayasa Mahkemesi, *Esra Özkan Özakça* [GK], Başvuru No: 2017/32052, Tarih: 8/10/2020, § 75.

⁵⁸³ TÜRK DİL KURUMU (2024), *Sözlük*, Bkz. <https://sozluk.gov.tr> E.T. 12.11.2024

⁵⁸⁴ Berna Ayşen YILMAZ 2022, agm. s. 141.

zorunlu değildir. Konutu terk etmeme tedbirinin, sürekli kalma niyeti ile oturduğu yer olmasına gerek yoktur. Sürekli kalma niyeti, ceza muhakemesinde yer alan konutu terk etmeme tedbiri bakımından aranmamaktadır.⁵⁸⁵

Konutu terk etmeme tedbirinin hangi hakkı sınırlandırdığına da değinmekte fayda vardır. Söz konusu tedbirin seyahat hürriyetini ve kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının sınırlandırdığı düşünülebilir. Bu kapsamda öncelikle, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkını, seyahat özgürlüğünün aşırı biçimi olarak değerlendirdiğini ifade etmek gerekir. Bu iki haktan hangisinin sınırlandırıldığının tespitinin derece ve yoğunluk kavramlarının göz önüne alınarak yapılacağını ifade etmiştir. Nitekim bu değerlendirme yapılırken, tedbirin çeşidi, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi çeşitli faktörlerin dikkate alınacağını ifade ettiğini söylemek gerekir.⁵⁸⁶

Anayasa Mahkemesi konutu terk etmeme yükümlülüğü kapsamında vermiş olduğu kararlarda, söz konusu yükümlülüğün uygulanış şekli ve özellikleri itibariyle hareket serbestisi üzerindeki sınırlayıcı etkisinin derece ve yoğunluk olarak seyahat özgürlüğüne göre oldukça ileri boyutta olduğunu ifade etmiş ve bu yükümlülüğün kişi hürriyet ve güvenlik hakkında müdahale ettiği sonucuna varmıştır.⁵⁸⁷

Kişilerin fiziki hareket özgürlüklerini sınırlandıran bir tedbirin Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına mı yoksa Anayasa'nın 23. maddesinde düzenlenmiş olan seyahat özgürlüğüne mi müdahale teşkil ettiği belirlenirken önemli olan husus sınırlamanın niteliği veya esası olmadığını, sınırlamanın derecesi ve yoğunluğunun dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu

⁵⁸⁵ agm. s.139.

⁵⁸⁶ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Guzzardi/İtalya*, Başvuru No: 7367/76, Tarih:06/11/1980, § 92 “...Bu tedbir kapsamında iki hakkın etkilendiği düşünülebilir. “AİHM, hareket özgürlüğüne yönelik ve AİHS’in 5. maddesi kapsamında kalan sınırlamaların ayrı bir hak olan ve AİHS’e Ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi ile güvence altına alınan seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasından farklı olduğunu belirtmiştir. AİHM’e göre AİHS’in 5. maddesi anlamında özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahale, AİHS’e Ek 4 No.lu Protokol’ün 2. maddesi kapsamındaki seyahat özgürlüğünün kısıtlanmasının aşırı bir biçimidir. AİHM, özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik sınırlamalar ile seyahat özgürlüğüne yönelik sınırlamalar arasındaki farkın “sınırlamanın niteliği ve esası” ile ilgili olmadığını, aralarındaki farkın yalnızca “derece ve yoğunluk” farkı olduğunu belirtmiştir. Sınırlamalardaki derece ya da yoğunluğun değerlendirilmesinde ise söz konusu tedbirin çeşidi, süresi, etkileri ve uygulanma tarzı gibi çeşitli faktörler (*Guzzardi/İtalya*, § 92) ile bireyin gündelik hayatının devlet tarafından ne ölçüde denetim altında tutulduğunun dikkate alınması gerekir. Söz konusu değerlendirmelerde de davanın somut koşulları ile başvurucunun somut durumunun göz önüne alınması gerekir...”

⁵⁸⁷ Bkz. Anayasa Mahkemesi, *Esra Özkan Özakça* [GK], Başvuru No: 2017/32052, Tarih: 8/10/2020, § 76 “...Anılan tedbirin bu niteliği, uygulanış şekli ve özellikleri itibarıyla hareket serbestisi üzerindeki sınırlayıcı etkisinin derece ve yoğunluk olarak seyahat özgürlüğüne göre oldukça ileri bir boyutta olduğu, dolayısıyla kişi hürriyeti ve güvenliği hakkına müdahale teşkil ettiği sonucuna varmak gerekir...”

hususun tespitinde, tedbirin türü, süresi, uygulanış şekli, gündelik hayatın denetimini boyutu gibi faktörler önem taşımaktadır.⁵⁸⁸

Dolayısıyla belirtmek gerekir ki, şüpheli ya da sanığı, özgürlüğünden yoksun bırakmak için her zaman mutlaka nezarethane ya da hapishaneye kapatılması zorunlu değildir.⁵⁸⁹ Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüğü de kişiyi özgürlüğünden yoksun bırakmaktadır.

Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen yükümlülük, adli kontrol başlığı altında düzenlenen diğer yükümlülükler ile kıyaslandığında en ağır adli kontrol yükümlülüğüdür.⁵⁹⁰ Kimi yazarlar bu tedbirin tutuklamaya göre daha ağır bir tedbir olduğunu da ifade etmektedir.⁵⁹¹

Gerçekten de konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen bu yükümlülüğe başvurulduğunda, kişi şayet çalışıyor ise çalışamayacak, okula gidiyor ise eğitim ve öğretime devam edemeyecektir. Nitekim kişinin tedavi görmesi gerekiyor ise, örneğin kemoterapi ve diyaliz benzeri uygulamalara düzenli olarak gitmesi gerekiyor ise şüpheli ya da sanığın konutu terk etmeme şeklinde yükümlülüğe tabi tutulması önemli ölçüde zarar verecektir.

Bu bağlamda tedavi amacıyla yurt dışına gitmesi gereken bir şüpheli ya da sanık hakkında bu tedbire başvurmak ölüm cezasından farksız sonuçlar doğuracağını ifade eden görüşe⁵⁹² paralel olarak, konut dışında tedavi görmesi gereken bir kişi bakımından bu tedbire hükmedilmesi de ölüm cezasından farksız sonuçlar doğuracaktır.

Anayasa Mahkemesi, bir yükümlülüğe hükmedilmeden önce, alternatif bir tedbirin bulunup bulunmadığını değerlendirmesi gerektiğini, ulaşılması hedeflenen amaca daha ölçülü bir tedbirle ulaşılabilir olması halinde bu tedbire hükmedilmesi gerektiğini hükmetmektedir.⁵⁹³

Bu bağlamda, hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanığı adli kontrol altına koyacak ise, amaca ulaşmasını sağlayacak en ölçülü tedbire başvurmalı, temel hak ve özgürlükleri olabildiğince az kısıtlama yolunu tercih etmelidir. Anayasa Mahkemesi,

⁵⁸⁸ Anayasa Mahkemesi, *Esra Özkan Özakça* [GK], Başvuru No: 2017/32052, Tarih: 8/10/2020, § 76.

⁵⁸⁹ Hüseyin TURAN 2024, agm. s.171.

⁵⁹⁰ Berna Ayşen YILMAZ 2022, agm. s.105.

⁵⁹¹ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.534.

⁵⁹² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.370.

⁵⁹³ Anayasa Mahkemesi, *Hakkı Gök*, Başvuru No: 2017/33469, Tarih: 3/11/2022, § 54 “...diğer yandan yürütülen bir soruşturma veya kovuşturma kapsamında alınan koruma tedbirleri ile hedeflenen amaca ulaşmak için hakların daha az sınırlandırılması sağlayacak alternatif yollar bulunup bulunmadığı da yargı mercileri tarafından dikkate alınmalıdır...”

konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrol tedbirinin ölçülü olduğunu söylenebilmesi için tutuklamaya alternatif olan temel hak ve özgürlükler üzerinde daha hafif müdahale teşkil eden diğer tedbirlerin yeterli olmaması gerektiğini vurgulamaktadır.⁵⁹⁴ Bu bağlamda konutu terk etmeme gibi ağır bir tedbire başvurmadan evvel diğer yükümlülüklerin değerlendirilmesi, ölçülülük ilkesi kapsamında önem arz etmektedir.

Adli kontrol başlığı altında düzenlenen konutu terk etmeme şeklindeki yükümlülük tutuklamaya alternatif olmak üzere düzenlenmiş bir yükümlülüktür. Kimi yazarlar tarafından konutu terk etmeme tedbirine başvurmak suretiyle kişinin tamamen yoksun bırakılmasına yol açan tutuklama tedbirinin şüpheli veya sanık üzerindeki olumsuz etkileri karşısında görece daha hafif bir tedbir olduğu ifade edilse de,⁵⁹⁵ kimi yazarlar bu tedbirin tutuklamaya göre daha ağır bir tedbir olduğunu da ifade etmektedir.⁵⁹⁶ Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen yükümlülük, adli kontrol başlığı altında düzenlenen diğer yükümlülükler ile kıyaslandığında en ağır adli kontrol yükümlülüğüdür.⁵⁹⁷

Şüpheli ya da sanığın kaçmasını veya saklanmasını, delillerin yok etmesini, gizlemesini, değiştirmesini yahut tanık, mağdır veya başkaları üzerinde baskı yapması girişimini engelleme amacına hizmet ettiği ifade edilmektedir.⁵⁹⁸ Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen yükümlülük, esasında tutuklamanın konutta infazı anlamına gelmektedir. Burada, diğer birçok adli kontrol yükümlülüğüne kıyasen, tutuklamaya en alternatif olabilecek nitelikte tedbirlerden biridir.

Bu tedbire başvurmak suretiyle kişi konutunu terk edememekte ve bu surette kaçmasının ve en nihayetinde ise delilleri karartmasının önüne geçilmektedir. Bu itibarla konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen bu yükümlülüğün tutuklamanın alternatifi olduğunu söylemek mümkündür.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, konutu terk etmeme şeklinde düzenleme alınan adli kontrol yükümlülüğünün, şüpheli ya da sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibinin elektronik cihazla yerine getirilebileceğini düzenleme

⁵⁹⁴ Anayasa Mahkemesi, *Esra Özkan Özakça* [GK], Başvuru No: 2017/32052, Tarih: 8/10/2020, § 83. “...Konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrol tedbirinin ölçülü olduğunun söylenebilmesi için tutuklamaya alternatif olan, temel hak ve özgürlükler üzerinde daha hafif müdahale teşkil eden diğer adli kontrol tedbirlerinin yeterli olmaması gerekir. Bu çerçevede -konutu terk etmemeye göre temel hak ve özgürlüklere daha hafif etkide bulunan- diğer adli kontrol yükümlülüklerinin ulaşılmak istenen meşru amaç bakımından yeterli olması hâlinde konutu terk etmeme tedbirine başvurulmamalıdır...”

⁵⁹⁵ Berna Ayşen YILMAZ 2022, agm. s. 106.

⁵⁹⁶ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.534.

⁵⁹⁷ Berna Ayşen YILMAZ 2022, agm. s. 105.

⁵⁹⁸ agm. s.105.

altına almıştır. (DSHY, md.57/5) Teknolojik imkanlar ile tutuklamanın zorunlu olduğu hallerde şüpheli veya sanığın ceza infaz kurumu yerine kendi konutunda elektronik imkanlar dahilinde izlenmesi ve takibi mümkün hale gelmiştir.⁵⁹⁹

Elektronik izleme, şüpheli ya da sanığın elektronik yöntem ve araçlar ile toplum içinde izlenmesini, gözetim ve denetim altında tutulmasını sağlayan, mağdurun ve toplumun korunmasını destekleyen kararların infaz edilmesinde kullanılan bir yöntem olarak ifade edilmektedir.⁶⁰⁰ Bu itibarla, konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüğü, kişinin yaşadığı konutun çevresi sistem üzerinde kısıtlı alan haline getirilerek kararda belirtilen zaman dilimi içerisinde yükümlünün konutta bulunup bulunmadığını izlemek suretiyle yerine getirilir. (DSHY, md.103/3-a)

Yönetmelik, konutu terk etmeme şeklinde tedbirin elektronik izleme yöntemiyle yerine getirileceğini ifade etse de uygulamada suç oranlarının artması, ceza ve tevkifevlerinin doluluk oranlarının önemli ölçüde artması hakim veya mahkemeyi adli kontrol tedbiri uygulamaya itse de, adli kontrol altına alınana ve konutu terk etmeme kapsamında çok sayıda karar verildiğinden ötürü teknolojik imkansızlıklar sebebiyle, konutu terk etmeme yükümlülüğü haber verilmeyen bir saatte şüpheli ya da sanığın konutunda yer alan telefonundan aranması ya da kolluğun bizzat konutu ziyaret etmeleri şeklinde yerine getirilmektedir.⁶⁰¹

Konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen yükümlülük kapsamında birtakım sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, şüpheli ya da sanığın konutu olmaması halinde bu tedbire başvurulup başvurulamayacağıdır. Öğretide, kişinin konutunun olmaması halinde bu yükümlülüğe hükmedildiğinde, bu yükümlülüğün ne şekilde infaz edileceğine dair bir hüküm bulunmadığı yönünde eleştirilmektedir.⁶⁰² Bu itibarla konutu olmayan kişi bakımından bu tedbirin uygulanması mümkün olamamaktadır. Kişinin terk etmesinin engelleneceği bir konutu bulunmamaktadır. Konutu bulunmayan kişi bakımından belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme yahut belirlenen yer (CMK, md.109/3-k) veya bölgelere gitmemek (CMK, md.109/3-l) gibi alternatif tedbirlerin değerlendirilmesi daha yerinde olacaktır.

⁵⁹⁹ Hüseyin TURAN 2024, agm. s.174.

⁶⁰⁰ T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, *Elektronik İzleme*, Bkz. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/elektronik-izleme> E.T. 12.11.2024

⁶⁰¹ Berna Ayşen YILMAZ 2022, agm. s.151.

⁶⁰² agm. s.144.

Bir diğ er sorun, konut değişikliği halinde izlenmesi gereken yol hususunda kanun ya da Yönetmelik'te bir düzenleme bulunmamasıdır. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde hükümlü bakımından mazereti olmaksızın infaz süresince kararın yerine getirileceği konutun değiştirilemeyeceği düzenlenmiştir. Ancak mazeret nedeniyle konutun değişmesi halinde değiştirme talebinin müdürlüğe yazı ile bildirmesi gerektiği ve komisyonun talebi değerlendirerek karar vereceği düzenleme altına alınmıştır. (DSHY, md.74/11) Adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan konutu terk etmeme bakımından da kıyasen bu hükmün uygulanması mümkündür. şüpheli ya da sanığın, mazeretinin olması yahut taşınma gibi durumlarda bu değişikliği bildirmesi gerekir. Bu yönde karar verecek olan merci ise adli kontrol tedbirine hükmeden hakim ya da mahkeme olmalıdır.⁶⁰³

şüpheli veya sanığın, tutuklanıp infaz kurumuna gönderilmesi, kimi zaman çok daha büyük sorunlara neden olabilmektedir. Bunlar kişinin sosyal hayattan kopması ve suç çevresine yaklaşması, infaz kurumlarında yeni suç tiplerine maruz kalması ve yeni suç tiplerini öğrenmesi ile sonuçlanması şeklinde sayılabilir. Adli kontrol kapsamında benimsenen konutu terk etmeme yükümlülüğü ile kişi, infaz kurumuna gönderilmeden de kontrol altında tutulabilecektir.

Konutu terk etmeme tedbiri ile aleyhine adli kontrol altına alma kararı alınan şüpheli veya sanığın konuttan çıkmasının önüne geçilmektedir. Konutu terk etmeme yükümlüğü, her ne kadar tutuklama tedbirine alternatif ve seçenek bir tedbir olarak benimsense de, tutuklama kadar olmasa da, en az onun kadar temel hak ve hürriyete dokunmaktadır. Bunların başında, yerleşme ve seyahat hürriyeti gelmektedir. şüpheli ya da sanık hakkında, konutu terk etmeme yükümlülüğüne hükmedildiği takdirde kişinin konutundan çıkması engellenecek ve dolayısıyla da yerleşme ve seyahat hürriyeti doğrudan etkilenen temel hak ve hürriyetlerden biri olacaktır.

Konutu terk etmeme tedbirine başvurmak suretiyle kişinin tamamen yoksun bırakılmasına yol açan tutuklama tedbirinin şüpheli veya sanık üzerindeki olumsuz etkileri karşısında görece daha hafif bir tedbir olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁰⁴ Kişinin tutuklanması yerine, konutu terk etmeme tedbirine hükmedilmesinin başlıca birkaç nedeninin olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilkinin gün geçtikçe doluluk oranı artan infaz kurumundaki kişi sayısının dengede tutulması olduğunu söylemek

⁶⁰³ agm. s.145.

⁶⁰⁴ agm. s.106.

mümkündür. Zira, 31.03.2022 tarihinde toplanan veriler kapsamında infaz kurumunda mevcut bulunan tutuklu ve hükümlü sayısı 314.502 olarak bildirilmiştir.⁶⁰⁵

Burada kısaca belirtmek gerekir ki 12.03.2024 tarihinde 32487 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile CMK’de önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kanun kapsamında yapılan değişikliklerden biri de, bu yükümlülük kapsamındadır.

5271 sayılı CMK’nin koruma tedbirleri için düzenlenen “*Tazminat istemi*” başlığı altında tazminat istenebilecek haller sayılmıştır. Söz konusu maddeye, ilgili kanun değişikliği ile (I) fıkrası eklenmiş ve bu tedbire hükmedildikten sonra kovuşturmayaya yer olmadığına ve beraate karar verilmesi halinde tazminat isteme hakkının bulunduğu ifade edilmiştir. Söz konusu hüküm, 01.06.2024 tarihi itibarı ile yürürlüğe girmiştir.

Bununla birlikte, koruma tedbirleri nedeni ile tazminat istemi incelemeye ve karara bağlamaya kural olarak zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesi yetkilidir. Ancak kanun koyucu 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile CMK’de yaptığı değişiklik ile bu tedbir açısından tazminat istemi incelemeye ve karara bağlamaya yetkili yer Tazminat Komisyonu’dur.

Adli kontrol tedbiri altına alma kararı sonrası şüpheli ya da sanığın adli kontrol yükümlülüğü altında geçirdiği süreler kural olarak hükümden mahsup edilmez. Ancak söz konusu konutu terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbir, ceza yargılaması sonucu verilen kesin hükümden mahsup edilebilme imkanına sahiptir. 5271 sayılı CMK’nin 109/6.maddesinde, konutu terk etmeme yükümlülüğü altında geçen her iki günün cezanın mahsubunda bir gün olarak dikkate alınmak suretiyle mahsup edilebileceği düzenlenmiştir.

Kısaca özetlemek gerekir ise, adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerden biri olan konutu terk etmeme tedbiri genel itibarıyla tutuklama tedbirinden daha ölçülü bir tedbirdir. Hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine konutu terk etmeme şeklinde düzenlenmiş olan yükümlülük altına koyması mümkündür. Ancak kimi yazarlarca bu yükümlülüğün kimi durumlarda tutuklamadan daha ağır neticeler doğurabileceği yönünde eleştirilmektedir. Son olarak tutuklama koruma tedbirine kıyasen daha ölçülü olsa da, konutu terk etmeme

⁶⁰⁵ Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Bkz. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-istatistikleri12012021090932> E.T. 14.12.2023

yükümlülüğü de kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına dokunan bir yükümlülük olarak düzenleme altına alınmıştır.

3.2.8. Belirli Bir Yerleşim Bölgesini Terk Etmemek (CMK, 109/3-k)

Adli kontrol başlığı kapsamında düzenlenen yükümlülüklerden biri de belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemektir. Belirli bir yerleşim bölgesinin terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbir, 5/7/2012 yılında resmi gazete yayınlanan, 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un 98.maddesiyle birlikte 2012 yılında eklenmiştir.

Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklinde düzenleme altına alınan tedbir, şüpheli veya sanığın yargı mercii tarafından belirlenen yeri veya yerleşim bölgesini mazereti olmaksızın veya izin almaksızın terk etmemesini ifade etmektedir. (DSHY, 56/1-d)

Bölge, mahalle olabileceği gibi il ya da ilçe de olabilir.⁶⁰⁶ Hakim veya mahkemenin bu bölgeyi sokak, mahalle, semt yahut şehir olarak tayin etmesi de mümkündür.⁶⁰⁷ Bölgenin belirlenmesinde, kaçma şüphesinin yoğunluğu, ailevi, sosyal ekonomik durumu,⁶⁰⁸ günlük yaşamı, eğitim ve iş faaliyetleri göz önünde bulundurulmalıdır.⁶⁰⁹

Belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklinde düzenlenen adli kontrol yükümlülüğü, hareket serbestisini kısıtlasa da özgürlükten tamamen yoksun bırakmamaktadır.⁶¹⁰ Ancak yine şüpheli ya da sanığın hareket serbestisini kısıtlamaktadır Bu itibarla, bu yükümlülüğün değerlendirilmesi, her somut olaya göre dikkatle yapılmalıdır. Kişinin devam ettiği bir eğitim öğretim kurumu varsa, bu hastaneye gitmesi gerekiyor yahut bakım ve gözetiminden sorumlu olduğu kimseler var ise bölgenin kapsamı bunlar dikkate alınarak belirlenmelidir.

Yerleşim bölgesi oldukça geniş bir kavramdır. İfade edildiği üzere bu il ya da ilçe olabileceği gibi mahalle yahut sokak bile olabilmektedir. Adli kontrol koruma tedbiri altında düzenlenen bu yükümlülüğünün bir hakkı ihlal edip etmediği, ettiyse bu

⁶⁰⁶ Bahadırhan TABAK 2015, agm. s.493.

⁶⁰⁷ Hilal DAĞDELEN 2019, *Adli Kontrol Koruma Tedbiri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.101.

⁶⁰⁸ Haticenur ÖZBAŞ (2024), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol*, 1..Baskı, Yetkin Yayınevi Ankara. s.180.

⁶⁰⁹ Hilal DAĞDELENT 2019, agt. s.102.

⁶¹⁰ Hüseyin TURAN 2024, agm. s.184.

hakkın hangi hak olduğunun değerlendirilmesi her somut olay kapsamında değerlendirilmelidir. Örneğin Anayasa Mahkemesi, ilahiyatçı yazar olan başvurucunun bu yükümlülüğe başvurulması sebebiyle düşünce ve fikirlerini yayamadığı iddiasını değerlendirirken, somut olayın özelliklerine değinmiş ve başkaca imkanların bulunması sebebiyle bu yükümlülüğün düşünce ve fikir yaymayı engellemediğini ifade etmiştir.⁶¹¹

Belirtmek gerekir ki bölgenin neresi olacağını belirleyecek olan hakim veya mahkemedir. Somut olay kapsamında hakim veya mahkeme, adli kontrol kararı verecek ise amaca ulaşmaya elverişli olan seçeneklerden en ölçülü olanı tercih etmelidir. Şayet, bu bölgenin il olarak tespit edilmesi ve bu yönde karar verilmesi, ulaşılması istenen amaca hizmet ediyorsa artık bu bölgenin ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak mahalle olarak belirlenmemesi gerekir.

Söz konusu tedbirin amacı, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi evrelerinde hazır bulunmasını sağlamak ve kaçmasını engellemektir.⁶¹² Adli kontrol yükümlülüklerinden biri olan belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklindeki tedbir tutuklamanın alternatifi olabilecek tedbirlerden biri olmakla koruma tedbiri niteliğindedir.⁶¹³ Gerçekten de, şayet bu tedbire başvurmak suretiyle delillerin karartılmasının yahut şüpheli ya da sanığın kaçmasının önüne geçilebiliyorsa, bu durumda kişinin tutuklanması yerine belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbire başvurulması gerekmektedir.

Son olarak Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklinde düzenleme alınan adli kontrol yükümlülüğünün, şüpheli ya da sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibinin elektronik cihazla yerine getirilebileceğini düzenleme altına almıştır. (DSHY, md.57/5)

Teknolojik imkanlar ile tutuklamanın zorunlu olduğu hallerde şüpheli veya sanığın ceza infaz kurumu yerine kendi konutunda elektronik imkanlar dahilinde izlenmesi ve takibi mümkün hale geldiğini ifade eden görüş⁶¹⁴ kapsamında teknolojik gelişmelerle, bu yükümlülüğün de teknolojik imkanlar ile ceza infaz kurumuna

⁶¹¹ Anayasa Mahkemesi, *Recep İhsan Eliaçık*, Başvuru No: 2019/19184, Tarih: 10/5/2022, § 32. “...Kamuoyunca bilinen bir ilahiyatçı ve yazar olan başvurucunun düşünce ve fikirlerini belirli bir yerleşim bölgesinin dışına çıkmadan diğer iletişim vasıtalarıyla iletebilme imkânı gözönüne alındığında söz konusu adli kontrol tedbirlerinin başvurucunun fikirlerini iletebilmesine tamamen veya önemli ölçüde engel olduğu da ortaya konulamamıştır...”

⁶¹² Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.265.

⁶¹³ Haticenur ÖZBAŞ 2024, age.s.179.

⁶¹⁴ Hüseyin TURAN 2024, age. s.174.

gönderilmesi yerine elektronik izleme yöntemiyle yerine getirilmesi mümkün olacaktır.

3.2.9. Belirlenen Yer veya Bölgeye Gitmemek (CMK, 109/3-l)

Adli kontrol koruma tedbiri altında düzenlenen bir yükümlülük de belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklindeki yükümlülüktür. Söz konusu tedbir Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde şüpheli veya sanığın yargı mercii tarafından belirlenen yer veya yerleşim bölgesine mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın gitmemesini şeklinde tanımlanmıştır. (DSHY, 56/1-e)

Belirlenen yer veya bölgeye gitmemek şeklinde düzenlenen tedbir, 5/7/2012 yılında resmi gazete yayınlanan, 6352 sayılı Yargı Hizmetlerinin Etkinleştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Basın Yayın Yoluyla İşlenen Suçlara İlişkin Dava ve Cezaların Ertelenmesi Hakkında Kanun'un 98.maddesiyle birlikte 2012 yılında eklenmiştir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/3-k.maddesinde, belirli bir yerleşim bölgesini kavramı kullanılmışken, bu yükümlülükte yer veya bölge kavramı kullanılmıştır. Anlam itibariyle yerleşim bölgesi kavramının, yer veya bölge kavramından daha geniş bir kapsamı vardır. Bununla birlikte, 109/3-k.maddesinde düzenlenen yükümlülüğe başvurmakla kişinin belirli bir yerleşim bölgesinden çıkmasının önüne geçilmesine karşılık, bu yükümlülüğe başvurulduğunda kişinin belirlenen yer veya bölgelere gitmesi kısıtlanmaktadır.

Bahsi geçen iki tedbir birbirinden farklı tedbirler olmakla, en azından anlam itibariyle belirlenen yer veya bölgeye gidememe şeklinde düzenlenen yükümlülüğün, belirlenen yerleşim bölgesini terk etmeme yükümlülüğüne kıyasen daha ölçülü bir tedbir olduğunu ifade etmek gerekir. Bu bağlamda hakim veya mahkeme şayet şüpheli ya da sanığın bir yer veya bölgeye gitmesini kısıtlamak suretiyle ulaşılmaması beklenen amaca ulaşabiliyorsa, bu durumda şüpheli ya da sanık bakımından belirli yerleşim yerini terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbire başvurmaması gerekir.

Söz konusu tedbirin amacı, soruşturmaya veya kovuşturmaya konu suçtan dolayı, ortaya çıkan zarar veya diğer sonuçların tekrardan yaşanmasının önüne geçilmesi olduğu ifade edilmektedir.⁶¹⁵ Bu yönüyle belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklinde düzenleme altına alınan yükümlülük koruma tedbiri olma

⁶¹⁵ Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.266.

niteliğinden uzaktır. Nitekim, tutuklamanın ortaya çıkan zarar ve suç sonucu meydana gelen sonuçların tekrardan ortaya çıkmasını engelleme gibi bir amacı bulunmamaktadır.

Kaçma şüphesi ve delillerin karartılması sebepleri arasından, bu yükümlülüğün kaçma şüphesine hizmet etmediği, zira kişinin belirli yerler haricinde hareket serbestisi olduğu ifade edilmektedir.⁶¹⁶ Gerçekten de bu yükümlülük altındaki şüpheli ya da sanık, hakim veya mahkemenin belirlediği yerler dışında istediği yere istediği zaman gitme hakkına sahiptir. Kanımızca, söz konusu yükümlülüğe başvurmak suretiyle delillerin karartılmasının engellenmesi mümkün olabilir. Suç mahalinin uzak tutulmak isteyen, bu mahalin geniş çaplı olması ve delillerin toplanması uzun sürecek ise bu kişinin bu yere yahut olay yerinin bulunduğu mevkiden uzak tutulması, delillerin karartılmasının önüne bir nebze de olsa geçebilecektir.

Bu itibarla, belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklinde düzenlenen yükümlülüğün, tutuklama sebepleri kapsamında değerlendirilmesi gereken iki yönü bulunmaktadır. Söz konusu yükümlülük kaçma şüphesinin önüne geçmeye elverişli bir yükümlülük olmasa da kimi durumlarda delillerin karartılmasını önüne geçebilecek niteliğe haiz bir tedbirdir.

Ancak bu yükümlülüğün koruma tedbiri niteliğinde olabilmesi için suçun işlenmesinin önlenmesi yahut suç sonucu doğan zararların ve sonuçların tekrar etmemesi adına başvurulmaması gerekir. Bu tedbirin koruma tedbiri niteliğinde olabilmesi için en azından delillerin karartılmasının engellenmesi amacıyla başvurulması gerekmektedir.

Hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanık bakımından bu yükümlülüğün uygulanmasına karar vermesi halinde, söz konusu bölgenin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.⁶¹⁷ Kararda bu bölgeler açıkça saptanmalı ve neden bu bölgelere gidilemeyeceği hususunda gerekçeler açıkça belirtilmelidir.

Son olarak Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklinde düzenleme alınan adli kontrol yükümlülüğünün, şüpheli ya da sanıkların toplum içinde izlenmesi, denetim ve takibinin elektronik cihazla yerine getirilebileceğini düzenleme altına almıştır. (DSHY, md.57/5) Teknolojik imkanlar ile tutuklamanın zorunlu olduğu hallerde şüpheli veya sanığın ceza infaz kurumu yerine kendi konutunda elektronik imkanlar dahilinde izlenmesi ve takibi mümkün hale

⁶¹⁶ Haticenur ÖZBAŞ 2024, age. s.183.

⁶¹⁷ age. s.183.

geldiğini ifade eden görüş⁶¹⁸ kapsamında teknolojik gelişmelerle, bu yükümlülüğün de teknolojik imkanlar ile ceza infaz kurumu gönderilmesi yerine elektronik izleme yöntemiyle yerine getirilmesi mümkün olacaktır.

3.2.10. Güvence Verilmesine İlişkin Yükümlülükler

3.2.10.1. Genel Olarak

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda adli kontrol yükümlülükleri arasında güvence yatırılmasına ilişkin yükümlülükler de benimsenmiştir. Bu yükümlülükler, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurularak miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hakimce belirlenecek bir güvence yatırma (CMK, md.109/3-f), Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hâkim tarafından miktarı ve ödeme süresi belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere aynî veya kişisel güvenceye bağlama (CMK, md.109/3-h) ve Aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkûm edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme (CMK, md.109/i) yükümlülüğüdür.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde güvence yükümlülüğünün tanımı yapılmış değildir. Mülga Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Yönetmeliği'nde güvence yükümlülüğü, şüpheli veya sanığın parasal durumu göz önünde bulundurularak, miktarı ve taksitle ödeme süreleri hakimce belirlenecek bir güvence miktarının yatırılmasını şeklinde tanımlanmıştır.

Güvencenin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda iki fonksiyonu olduğu ifade edilmiştir.⁶¹⁹ Güvencenin ilk fonksiyonu; şüpheli ya da sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmek için hazır bulunması iken diğer fonksiyonu; kanunda gösterilen ve sayılan ödemelerin yapılmasını sağlamaktır.

Güvence genel itibariyle şüpheli veya sanığın bütün usul işlemlerinde, hükmün infazında hazır bulunmasını⁶²⁰ ve kanunda gösterilen ödemelerin yapılmasını sağlayan şüpheli veya sanıktan alınan belirli miktar olarak tanımlanmaktadır.⁶²¹

⁶¹⁸ Hüseyin TURAN 2024, age. s.174.

⁶¹⁹ Doğan SOYASLAN 2024, age. s.349.

⁶²⁰ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.297

⁶²¹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.373.

Adli kontrol yükümlülükleri kapsamında benimsenen ve güvence verilmesini öngören yükümlülükler ile artık yürürlükte olmayan ancak adli kontrol altında düzenlenen güvence verme ile benzerlik gösteren teminatla salıverme kavramına değinmekte fayda vardır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki güvence kavramı, artık yürürlükte olmayan “*kefaletle*” bir diğer deyişle “*teminatla salıverme*” kavramı ile benzerlik göstermektedir. Teminatla salıverme, tutuklama kararının infazının şarta bağlı olarak durdurulması anlamına gelmekte ve teminat söz konusu olduğunda tutuklama kararı veri alınmamakta sadece infazı durdurulmaktaydı.⁶²²

Teminatla salıverme, sanık için bir hak olarak düzenlenmişken, hakim için bir zorunluluk değil idi.⁶²³ Adli kontrol yükümlülükleri altında düzenlenen güvence kavramı, teminatla salıvermeyi de içerisinde barındıran ancak teminatla salıverme kavramından daha geniş bir kavramdır.⁶²⁴ Bu bağlamda sonuç olarak teminatla salıverme ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda adli kontrol yükümlülükleri kapsamında düzenlenen güvence yatırılmasına ilişkin yükümlülükler birbiri ile benzerlik gösterse de esasında farklı kavramlardır.

Güvence yatırma yükümlülüklerine başvurmak suretiyle şüphelinin kaçması önlenmek⁶²⁵ istendiği ifade edilmekte olup, bu güvence miktarının kaçmasına engel olacak düzeyde olması gerekir.⁶²⁶ Bu bağlamda, güvence alınmak suretiyle şüpheli ya da sanığın ekonomik gücü zayıflatılmak istenmekte kaçmasının önüne geçilmek istenmektedir. Bu bağlamda güvencenin asıl amacının şüpheli ya da sanığın muhakeme evrelerinde hazır bulunmasını sağlamaya yönelik olması gerektiğini ifade etmek gerekir.⁶²⁷

Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu kararda ise güvence bedelinin alınmasına ilişkin tedbirin tutuklama koruma tedbirinin yaratacağı ağır sonuçları ortadan kaldırmaya hizmet ettiğini bununla birlikte mahkemece getirilen yükümlülüğe uyulmasını temin etmek ve muhtemel mahkumiyet kararının infazını sağlamak

⁶²² Nurullah KUNTER 1970, age. s.456.

⁶²³ Mehmet Reşat KOPARAN 2006, agm. s.156.

⁶²⁴ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age.s.292.

⁶²⁵ Bahadırhan TABAK 2015, agm. s.492.

⁶²⁶ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.298.

⁶²⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.346; Özen KAYA GÖÇMEN 2016, agm. s.1767.

amacıyla başvurulacağını; bunun yanında varsa kamu zararın giderilmesi bakımından faydalı olduğunu ifade etmektedir.⁶²⁸

Güvence yatırılmasına ilişkin yükümlülükler kapsamında ilk sorun, gecikmesinde sakınca bulunan halin varlığı kapsamında ortaya çıkmaktadır. Nitekim, koruma tedbirlerine ve bir koruma tedbiri olması sebebiyle adli kontrol yükümlülüklerine başvurabilmek için gecikmede tehlikenin bulunması lazım gelmektedir. Gecikmede sakınca bulunması gerekliliği bağlamında kimi yazarlar, güvence alınmasında gecikmede sakınca bulunan halin varlığından bahsetmenin mümkün olmadığını ifade etmek suretiyle, güvence verme yükümlülüğüne ilişkin koruma tedbiri olarak nitelendirilmesinin güç olduğunu ifade etmektedir.⁶²⁹

Kanun koyucu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda üç farklı güvence gösterilmesi gereken yükümlülük benimsemiştir. Bu yükümlülüklerin, aynı amaca hizmet ettiğini söylemek güçtür. Bu itibarla 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda güvence verilmesini öngören yükümlülüklerin incelenmesi yerinde olacaktır.

Güvence verilmesini öngören **ilk yükümlülük**, şüphelinin parasal durumu göz önünde bulundurmak suretiyle, miktarı ve bir defada veya birden çok taksitlerle ödeme süreleri, Cumhuriyet savcısının isteği üzerine hâkimce belirlenecek bir güvence miktarını yatırma şeklinde düzenlenen yükümlülüktür. Bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle hakim veya mahkeme kararı ile şüpheli ya da sanık güvence yatırmak zorunda kalacak, ekonomik gücü sekteye uğratılarak kaçmasının önüne geçilmeye çalışılacaktır.

Güvencenin miktarı hakim tarafından belirlenir ve hakim güvencenin bir defada mı yoksa taksitler halinde mi ödeneceğini de tespit eder.⁶³⁰ Güvencenin miktarı belirlenirken ölçülülük ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Kanun koyucu bu

⁶²⁸ Anayasa Mahkemesi, *A.A. ve diğerleri* [GK], Başvuru No: 2017/31079, Tarih: 10/6/2021, § 49. “...Bu kapsamda, elkoyma tedbiri ile yapılan müdahalenin suçtan gelir veya mal varlığı elde edilmemesi yönündeki amacı gerçekleştirmek için elverişli bir araç olduğunda tereddüt bulunmamaktadır. Ayrıca bu gelir ve mal varlığının elden çıkarılmasının engellenmesi için başvuru sahiplerinin banka hesaplarına tedbir konulmasının gerekli olduğu da tartışmasızdır. Adli kontrol kapsamında kabul edilen güvence bedeli alınmasına ilişkin tedbirin de tutukluluğun yaratacağı ağır sonuçları ortadan kaldırması yanında mahkemece getirilen yükümlülüğe uyulmasını temin etmek, muhtemel bir mahkûmiyet kararının infaz edilmemesi riskini azaltmak ve varsa kamu zararının giderilmesini sağlamak gibi faydaları olacağı açıktır. Bu nedenle adli kontrol hükümleri kapsamında alınan güvence bedellerinin de bu amaçların gerçekleştirilmesi için elverişli ve gerekli olduğunda şüphe bulunmamaktadır...”

⁶²⁹ Mahmut KOCA 2003, agm. s.132.

⁶³⁰ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s. 398.

miktarın belirlenmesinde şüphelinin parasal durumunun göz önünde bulundurulması gerektiğini öngörmüştür. Ölçülülük ilkesi yalnızca miktarın belirlenmesinde değil aynı zamanda ödeme şekli bakımından da kendini göstermektedir.

Burada ölçülülük ilkesi kapsamında belirlenen güvence miktarının, yine ölçülülük ilkesi kapsamında bir defa da mı yoksa birden çok taksitlerle mi ödeneceğinin belirlenmesi gerekir. Bu bağlamda kararda, güvence miktarının gösterilmesi yanında aynı zamanda bu güvencenin ne şekilde ödeneceğinin de açıkça gösterilmesi gerekmektedir.

Güvence verilmesini öngören **ikinci yükümlülük**, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine hakim tarafından miktarı ve ödeme süresi, belirlenecek parayı suç mağdurunun haklarını güvence altına almak üzere ayni veya kişisel güvenceye bağlama yükümlülüğüdür. Bu yükümlülüğe hükmedilmesi halinde, suç mağdurunun haklarını güvence altına almak için şüpheli veya sanık, güvence vermeye zorlanabilecektir.⁶³¹ Bu yükümlülük koruma tedbiri olmaktan ziyade güvenlik tedbiri niteliğinde olup, adli kontrolün bir koruma tedbiri olma niteliğine zarar verdiği ifade edilmektedir.⁶³²

Gerçekten de mağdurun ve suçtan doğan zararların giderilmesinin güvence altına alınması yerinde olsa da bu yükümlülüğün bir koruma tedbiri olduğunu söylemek güçtür.⁶³³ Mağdurun ya da suçtan doğan zararların giderilmesine ilişkin hükümlerin yer alması doğaldır. Ancak bu hükümlerin bir koruma tedbiri yükümlülüğü olarak kabul edilmesi ve en nihayetinde ise tutuklama ile ulaşılması beklenen amaca bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle ulaşılabilceğinin söylenmesi mümkün değildir.

Güvence verilmesini öngören **üçüncü yükümlülük**, aile yükümlülüklerini yerine getireceğine ve adli kararlar gereğince ödemeye mahkum edildiği nafakayı düzenli olarak ödeyeceğine dair güvence verme tedbiridir. Adli kontrol altında düzenleme altına alınan bu yükümlülük aile hukuku ilişkilerini ceza hukuk alanına taşınmasına sebebiyet vereceği⁶³⁴, hükmün infazı için gecikmeden başvuru

⁶³¹ B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.1811

⁶³² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.278.

⁶³³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age.s.329.

⁶³⁴ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.465.

zorunluluğu olan tedbir olmadığı⁶³⁵ ve en nihayetinde ise tutuklamaya alternatif bir tedbir olma niteliğinde olmaması⁶³⁶ gerekçesiyle eleştirilmektedir.

Bu yükümlülüğün amacı, şüpheli ya da sanığın nafaka yükümlülüğünün yerine getirmesini sağlamak ve güvence altına almak olduğu ifade edilmektedir.⁶³⁷ Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki aile yükümlülüklerinin korunması ve bu yükümlülükleri korumak için birtakım hükümler konması elbette ki hukuk düzenin bir gereğidir. Ancak bu hükümlerin, tutuklamanın alternatifi olan ve tutuklama sebepleri halinde başvurulabilen, en nihayetinde ise tutuklama koruma tedbiri ile ulaşılması beklenen amaca daha ölçülü bir araç ile ulaşılması için düzenlenen adli kontrol koruma tedbiri altında düzenlenmesi isabetli değildir.

Kanımızca bu yükümlülüğün adli kontrol yükümlülükleri altında düzenlenmiş olması, tutuklamaya alternatif olması ve en nihayetinde ise tutuklamayla ulaşılacak istenen amaca daha ölçülü bir araçla ulaşılması amacıyla düzenleme altına alınan adli kontrol yükümlülüğü ile bağdaştığını söylemek güçtür. Zira aile yükümlülüklerinin yerine getirilmiyor olması, tutuklama sebepleri arasında yer almamaktadır.

Bu sebeple söz konusu yükümlülüğün, ceza muhakemesi ile ve en nihayetinde ise tutuklama ilgisi bulunmamaktadır. Nitekim koruma tedbirleri ve en nihayetinde ise adli kontrol bakımından mevcudiyeti şart olan gecikmesinde tehlike bulunan halin varlığı şartından da bu yükümlülük kapsamında bahsetmek mümkün değildir.⁶³⁸ Bu sebeple bu yükümlülüğün kanun değişikliği ile adli kontrol başlığı altında düzenlenen ve en bu koruma tedbirinin yükümlülükleri arasından kaldırılması gerektiği kanısındayız.

Kısaca ifade etmek gerekir ise, güvenceye ilişkin yükümlülüklerin tutuklamaya alternatif olmaktan uzak tedbirler olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar güvence verilmesi sanığın ekonomik gücüne etki etmek suretiyle kaçmasının önüne geçtiği ifade edilse de genel itibarıyla güvence verilmesine ilişkin yükümlülükler, tutuklamanın amaçlarının arka plana atılmasına sebebiyet vermektedir.⁶³⁹ Gerçekten de aile yükümlülüklerinin yerine getirileceğine ilişkin güvence verilmesi tutuklamanın amaçları ile yakından uzaktan ilgili değildir.

⁶³⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.329.

⁶³⁶ Murat Volkan DÜLGER 2024, age. s.413.

⁶³⁷ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.346.

⁶³⁸ Mahmut KOCA 2003, agm. s.132.

⁶³⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.373.

Bununla birlikte, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde adli kontrole başvurulabileceği düzenleme altına alındığından, tutuklama sebeplerinin varlığı durumunda hakim veya mahkemenin bu yükümlülüklere başvurmada bir engel bulunmamaktadır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yer alan bu düzenleme tüm kaçma şüphesi ve delil karartma şüphesi olan durumlarda güvence kurumunun uygulanmasına imkan sağlamaktadır. Bu bağlamda adli kontrol altında güvenceye ilişkin yükümlülüklerin öngörülmesi ve tutuklama sebeplerinin varlığı halinde hakim veya mahkemenin, şüpheli ya da sanığın adli kontrol kararıyla güvence ödemesine karar vermesi, bu açıdan yerinde değildir.⁶⁴⁰

Adli kontrol yükümlülükleri kapsamında benimsenen güvence gösterilmesine ilişkin yükümlülükler bakımından bir diğer sorun, güvence miktarının nasıl belirleneceğine ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiş olmasıdır. Güvence miktarının kanunda belirlenmemiş olmasının adaletsiz sonuçlara sebebiyet vereceği ifade edilmektedir.⁶⁴¹

Belirtmek gerekir ki güvencenin belirlenmesinde ölçülülük ilkesinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Güvence miktarının belirlenmesinde kişinin özel durumunun ve bu parayı ödeme gücü olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.⁶⁴² Hakim yalnızca güvencenin miktarının belirlemekle yetinmemeli, parasal durumun göz önüne alınması suretiyle bir defada mı birden çok taksitlerle mi ödeyeceğine de karar vermesi gerekmekte ve bu hususu kararda açıkça düzenleme altına alması gerekmektedir.

Nihayetinde belirtmek gerekir ki güvencenin miktarının nasıl saptanacağına ilişkin özel bir düzenlemenin bulunması da esasında zorunlu değildir. Tüm koruma tedbirlerinde olduğu gibi adli kontrol koruma tedbirine başvurulurken de hükmedilen yükümlülüklerinin kapsamı belirlenirken de ölçülülük ilkesinin daima göz önünde tutulması gerekmektedir. Ancak ifade edelim ki, özel kanuni düzenleme bu hususun kanunen korunmasını sağlayacak ve kanuni bir güvence sağlayacaktır.

Bir diğer sorun, adli kontrol kapsamında güvence yatırılmasına ilişkin güvence öngörülmüş olsa da bu güvence miktarının nereye ve ne şekilde yatırılacağına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁴³ Uygulamada hakim veya mahkeme tarafından

⁶⁴⁰ age. s.373.

⁶⁴¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.346.

⁶⁴² Özen KAYA GÖÇMEN 2016, agm. s.1770.

⁶⁴³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.371.

hükmedilen güvencenin T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Mal Müdürlüğüne yatırıldığı görülmektedir. Söz konusu ödemeler mal müdürlüğünce adli teminat adı altında alınmakta olup, alındı belgesi ilgili hakimliğe yahut mahkemeye teslim edilmektedir.

Bununla birlikte güvencenin ne şekilde yatırılacağına yani güvencenin konusuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır.⁶⁴⁴ Öğretide kimi yazarlar, güvencenin konusunun para veya para yerine geçebilen devlet esham ve tahvilleri yahut ipotek olabileceği ifade etmekte iken⁶⁴⁵ kimi yazarlar ise bu güvencenin yalnızca para olmak zorunda olduğunu ifade etmektedir.⁶⁴⁶

Güvence verilmesine ilişkin yükümlülükler masumiyet karinesi ile bağdaşmadığı ifade edilmektedir.⁶⁴⁷ Soruşturma evresinde yahut kovuşturma evresinde suç soruşturması yahut kovuşturması devam etmektedir. Şüpheli yahut sanık hakkında henüz kesinleşmiş bir hüküm bulunmamaktadır. Kişi hakkında henüz kesinleşmiş bir hüküm bulunmadan, böyle bir yükümlülüğe tabi tutulması masumiyet karinesi ile çelişecektir.

Burada belirtmek gerekir ki soruşturma ya da kovuşturma aşamasında şüpheli veya sanık hakkında, hakim veya mahkeme güvence yatırma şeklindeki adli kontrol tedbirine hükmetmesi halinde, adli kontrol altına alma kararında; ödenecek miktarı göstermek zorundadır. Bu miktar hakimce kararlaştırılır ve adli kontrol altına alma kararına işlenir. Bununla birlikte, hakim bu güvencenin tek seferde mi yoksa taksitler halinde mi yatırılacağını da kararında göstermek zorundadır.

Güvencenin amacı, şüpheli ya da sanığın bütün usul işlemlerinde hazır bulunmasını ve kanunda gösterilen ödemelerin yapılmasını sağlamak olduğunu ifade etmiştik.⁶⁴⁸ Bu ödemelerin neler olduğu kanun koyucu 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 113.maddesinde düzenleme altına almıştır. Mevzu Kanun'un 113/1-b maddesinde, güvence ile hangi ödemelerin yapılmasının sağlanmasının istendiği dile getirilmiştir. Şüpheli ya da sanıktan ödemeleri yapılabilmesi için güvence alınan hususlar, suçun neden olduğu zararların giderilmesi ve eski hale getirme; şüpheli veya sanık nafaka borçlarını ödememeleri nedeniyle kovuşturuluyorlarsa nafaka borçları, kamusal giderler ve en nihayetinde para cezalarının ödenmesi şeklinde sayılmıştır.

⁶⁴⁴ age. s.371.

⁶⁴⁵ age. s.370.

⁶⁴⁶ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.284.

⁶⁴⁷ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.461.

⁶⁴⁸ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.373.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 113/1.maddesinde, adli kontrol yükümlölükleri kapsamında öngörölün güvencenin hangi hususları yerine getirmesini sağlayacağı yönünde düzenlemeye yer verilmiştir. Bu kapsamda, güvence kullanılarak ödeme yapılacaksa kanunun belirlediğı sıraya göre ödeme yapılması gerekmektedir. Kanun yalnızca ödenmesini istediğı kalemleri yazmamış, aynı zamanda “...sıraya göre...” demek suretiyle hangi sırayla ödeneceğini de düzenleme altına almıştır.

3.2.10.2. Önceden Ödetme

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda “Önceden ödetme” başlıklı 114.maddesinde, hakim, mahkeme veya cumhuriyet savcısının, şüpheli veya sanığın rızasıyla güvencenin mağdurun haklarını karşılayan veya nafaka borcuna ilişkin bulunan kısımlarının, istedikleri takdirde mağdura veya nafaka alacaklılarına verilmesini emredebilir.

Bahsi geçen madde hükmü ile birlikte, hüküm verilmeden önce güvencenin mağdurun haklarını güvence altına alan veya nafaka borcuna ilişkin olan kısmını mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesini emredebileceğı düzenlenmiştir. Önceden ödetme ile ilgili düzenleme mağdurun korunmasına ile ilgili olan ve en nihayetinde ise niteliğı itibariyle hukuki olan ve mağdurun kişisel haklarını güvence altına alınan hükümdür.⁶⁴⁹

Mağdurun, suçtan doğan zararların yahut nafakaya ilişkin borçların ödenmesini amaçlayan önceden ödetme ancak şüpheli ya da sanığın rızasıyla mümkün olur.⁶⁵⁰ Kanun koyucu önceden ödetmeyi şüpheli ya da sanığın rızasına bağı tutmuştur. Kanun koyucunun bu hususu rızaya tabi tutmasının sebebi, henüz yargılamanın başlamamış yahut başlamış yargılamanın bitmemiş olmasıdır.⁶⁵¹ Dolayısıyla önceden ödetme hususunun şüpheli ya da sanığın rızasına bağı tutulması masumiyet karinesinin sonucudur.

Önceden ödetme hükümlerinin uygulanması için şüpheli ya da sanığın rızası yeterli değildir. Kanun koyucu mağdurun ve nafaka alacaklılarının isteklerinin bulunması halinde bu hükme başvurulabileceğini düzenleme altına almıştır. (CMK, md.114/1) Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki hüküm verilmeden önce, suç soruşturması yahut kovuşturmasının halen devam ettiğı durumlarda, güvencenin

⁶⁴⁹ Cumhuri ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age.s.331.

⁶⁵⁰ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.375.

⁶⁵¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.349.

mağdurun haklarını güvence altına alan veya nafaka borcuna ilişkin olan kısmını mağdura veya nafaka alacaklısına verilmesi için başlıca iki şartın gerçekleşmiş olması gerekir.⁶⁵² Bunlardan ilki, mağdur veya nafaka alacaklısının bunu istemiş olması iken ikinci koşulu şüpheli veya sanık bu hususta rızalarını ifade etmiş olmalıdırlar.⁶⁵³

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 114/1.maddesinde her ne kadar önceden ödetme kapsamında mağdur veya nafaka alacaklısının bunu istemiş olması ve şüpheli veya sanık bu hususta rızalarını ifade etmiş olmaları şeklinde iki koşul benimsemiş olsa da, 114.maddenin ikinci fıkrasında, şüpheli veya sanığın rızasını açıklamış olma koşulu bakımından istisna benimsemiştir. Bu kapsamda, soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir yargı kararı verilmiş ise, şüpheli veya sanığın rızası olmasa da ödemenin yapılması emredilebilir. Burada emretme yetkisi, ilk fıkra hükümlerinde belirtildiği üzere hakim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısına aittir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 114/2.maddesinde önceden ödetme kapsamında rızanın gerekmediği durumu düzenleme altına alırken, soruşturma ve kovuşturmanın konusunu oluşturan olaylar nedeniyle, mağdur veya nafaka alacaklısı lehine bir yargı kararı verilmesi koşuluna bağlamıştır. Burada soruşturma ve kovuşturma konusunu oluşturan eylemler hakkında verilecek yargı kararı ceza yargılaması neticesinde verilecek yargı kararı değildir.⁶⁵⁴

Burada yargı kararından kastedilmek istenen husus hukuk mahkemelerinin vermiş olduğu kararlardır.⁶⁵⁵ Bu bağlamda hukuk mahkemelerinde yargılaması yapılan uyuşmazlık kapsamında şayet suç soruşturması yahut kovuşturmasında suç mağduru yahut nafaka alacaklısı lehine karar verilmesi durumunda, rızaya bakılmaksızın şüpheli ya da sanığın vermiş olduğu güvencenin ödemesi mağdur yahut nafaka alacaklısına yapılacaktır.

3.2.10.3.Güvencenin Geri Verilmesi

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 115/1.maddesinde, hükümlünün belli başlı yükümlülükleri yerine getirmesi halinde bu yükümlülüklerle karşılık gelen güvencenin hükümlüye iade edileceği düzenleme altına alınmıştır. Kanun koyucu,

⁶⁵² Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 365.

⁶⁵³ Ceza Muhakemesi Kanunu, Madde Gereççeleri, Lexpera, <https://www.lexpera-com-tr.eu1.proxy.openathens.net/>

⁶⁵⁴ Haticenur ÖZBAŞ 2024, age. s.168.

⁶⁵⁵ ; B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.184.

hükümlünün, şüpheli ya da sanık konumundayken bütün usul işlemlerinde ve en nihayetinde hükmün infazında veya altına alınabileceği diğer yükümlülükleri yerine getirmiş olması halinde, güvence gösterilirken, bu kısma karşılık olmak üzere alınmış olan güvence miktarının hükümlüye geri verileceği düzenleme altına alınmıştır.

Burada bir hususa daha değinmekte fayda vardır. Güvencenin geri verilmesine ilişkin hükümler düzenleme altına alınırken, hükümlü ifadesi kullanılmıştır. Hükümlü, hakkında verilmiş olan mahkumiyet kararı kesinleşmiş olan kimsedir. Bu bağlamda belirtmek gerekir ki 115/1.maddesi kapsamında güvencenin geri verilmesi yoluna gidilecekse, sanık hakkında verilen mahkumiyet hükmünün kesinleşmesi ve artık hükümlü olması lazım gelmektedir.

Mehaz Kanun'un 115/2.maddesinde ise kovuşturmayaya yer olmadığına dair karar yahut beraat kararı verilmesi halinde, güvencenin suç mağduruna yahut nafaka alacaklısına verilmemiş olan kısmının şüpheli yahut sanığa iade edileceği düzenleme altına alınmıştır. Burada önemle belirtilmesi gereken husus, şüpheli ya da sanık tarafından verilmiş olan güvence miktarının bir kısmı şayet suç mağduruna yahut nafaka alacaklısına verilmişse, bu kısmın artık güvence veren kişiye geri verilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda suç mağduruna yahut nafaka alacaklısına verilen güvencenin geri alınması söz konusu değildir.⁶⁵⁶

Hükmün açıklanmasının geri bırakılması halinde, güvencenin ne olacağı konusunda yasada bir açıklık bulunmamaktadır.⁶⁵⁷ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması, CMK'nin 231.maddesinde düzenlenen ve sanığın daha önce kasıtlı bir suçtan mahkum olmaması, mahkemece sanığın kişilik özellikleri ile duruşmadaki tutum ve davranışlarının göz önünde bulundurularak yeniden suç işlemeyeceğine dair kanaate varması, suçun işlenmesiyle mağdurun veya kamunun uğradığı zararı, aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle tamamen gidermesi halinde verilen bir karardır.

Hükmün açıklanmasını geri bırakılması ile sanığa ceza verilmekte ancak cezası infaz edilmeksizin ıslah olması amaçlanmaktadır.⁶⁵⁸ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması ile mahkumiyet hükmünün hukuki sonucu sayılan ceza yoktur.⁶⁵⁹ Kimi yazarlar, güvencenin geri verilebileceği kararların bilinçli olarak tahdidi sayıldığını bu

⁶⁵⁶ age. s.171.

⁶⁵⁷ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAŞIZ (2024, age. s.294.

⁶⁵⁸ Nevzat TOROSLU ve Metin FEYZİOĞLU 2021, age. s.311.

⁶⁵⁹ Emir KAYA (2013), “İnsan Hakları Açısından Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, *Ankara Barosu Dergisi*, Yıl 2013, Sayı 3, s.414.

sebeple bu sayılan kararlar haricindeki kararlar söz konusu olduğunda güvencenin verilemeyeceğini ifade etmektedir.⁶⁶⁰ Bu itibarla hükmün açıklanmasını geri bırakılması güvencenin geri verilebileceği haller arasında yer almadığından 115/2.maddenin son cümlesi uyarınca Devlet Hazinesine gelir yazılması lazım gelmektedir.

3.3. ÇOCUK KORUMA KANUNU'NDA ÖNGÖRÜLEN YÜKÜMLÜLÜKLER

3.3.1. Genel Olarak

Adli kontrole ilişkin genel ilke ve esaslar 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Adli kontrole ilişkin yükümlülüklerin büyük bir kısmı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmiş olsa da, suça sürüklenen çocuklar bakımından da birtakım destekleyici ve koruyucu adli kontrol yükümlülükleri öngörülmüştür.⁶⁶¹ Burada amacın, çocukları daha etkin koruma isteği olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁶²

Burada bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Kanun koyucu, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan çocuk bakımından, sanık ya da şüpheli kavramlarının kullanılmasını istememiş, onun yerine suça sürüklenen çocuk ifadesinin kullanılmasını daha uygun bulmuştur. Kanun koyucu çocuğun suç işleyebileceğinden çok, çocuğun suça sürükleneceğini kabul etmiştir.⁶⁶³ Bu itibarla bu çalışmanın bu başlığı altında şüpheli yahut sanık kavramı yerine suça sürüklenen çocuk kavramı kullanılacaktır.

Tutuklama koruma tedbiri tüm şüpheli ve sanıklar bakımından istisnai bir tedbir olması gerektiği kuşkusuz bir gerçektir. Ancak 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuklar bakımından bu istisnailiği özellikle belirtmiştir. İlgili Kanun'da suça sürüklenen çocuklara ilişkin adli kontrol yükümlülüklerinin düzenlendiği maddede adli kontrol yükümlülüklerinden sonuç alınamaması, sonuç alınamayacağının anlaşılması halinde tutuklama kararı verilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (ÇKK, md.20/2) Bu itibarla çocuklar bakımından tutuklama kararının istisnailiği

⁶⁶⁰ Haticenur ÖZBAŞ 2024, age. s.171.

⁶⁶¹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.370.

⁶⁶² Mehmet TEZCAN (2012), *Adli Kontrol* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.204.

⁶⁶³ Tülay KİTAPÇIOĞLU YÜKSEL (2024), "Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Değerlendirme", *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl 2024, Cilt 2, Sayı 1, s.71.

vurgulanmıştır.⁶⁶⁴ Çocuk Koruma Kanunu kapsamında yer alan adli kontrol yükümlülükleri, tutuklamaya başvurmadan evvel tüketilmesi gereken ön şart olarak ifade edilmektedir.⁶⁶⁵

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda suça sürüklenen çocuklar bakımından uygulanması gereken üç ek yükümlülük benimsenmiştir. Kanun'da suça sürüklenen çocuklar hakkında soruşturma yahut kovuşturma evresinde adli kontrol tedbiri olarak 5271 Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109.madesinde sayılan yükümlülüklerle ek olarak belirlenen çevre sınırları dışına çıkmama, (ÇKK, md.20/1-a) belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilme (ÇKK, md.20/1-b), ve belirlenen kişi ve kuruluşlarla ilişki kurmama (ÇKK, md.20/1-c) şeklinde üç adli kontrol yükümlülüğü öngörülmüştür. Bu itibarla suça sürüklenen çocuklar bakımından uygulanması mümkün olan adli kontrol yükümlülüklerinin yetişkinlere kıyasen daha çeşitli olduğunu söylemek mümkündür.⁶⁶⁶

Öğretide cezanın belirlenmesinde hakime takdir yetkisi tanındığı, bu sebeple adli kontrol yükümlülükleri bakımından da aynı yetkinin olması gerektiği, bu sebeple 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen yükümlülüklerin yetişkinler bakımından da uygulanması gerektiği ifade edilmektedir.⁶⁶⁷

Kanımızca, ilk maddesinde amacının suça sürüklenen çocukların korunması olduğunu ifade eden 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerinin yetişkinler bakımından uygulanması mümkün olmamalıdır. Kanunilik ilkesinin bir gereği olarak on sekiz yaşını doldurmuş kişiler hakkında suça sürüklenen çocuklar bakımından kabul edilen adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanması mümkün olmamalıdır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda benimsenen yükümlülüklerin uygulanmasında yaş değerlendirilmesinin ne zaman yapılacağı hususuna da değinmekte fayda vardır. Burada ele alınması gereken sorun, işlediği sırada on sekiz yaşını tamamlamamış ancak adli kontrol yükümlülüğüne hükmedileceği sırada on sekiz yaşını tamamlamış kişiler bakımından 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda öngörülen adli kontrol yükümlülüklerin uygulanıp uygulanamayacağı sorunudur. Bir

⁶⁶⁴ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.325.

⁶⁶⁵ Burcu DÖNMEZ (2023), *Çocuk Yargılaması, Ceza Muhakemesi Hukukunda Çocuklara Özel Soruşturma ve Kovuşturma Kuralları -Ceza Hukuku Monografileri*, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s.204

⁶⁶⁶ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.370.

⁶⁶⁷ Duygu ÖZGÜVEN 2009, agm. s.333.

başka deyişle sorun, suça sürüklenen çocuk kavramının değerlendirme anıdır. Burada on beş yaşını doldurmamış kişiler bakımından benimsenen tutuklama yasağına paralel bir değerlendirme yapılması mümkündür.

Tutuklama yasakları değerlendirilirken, on beş yaşını doldurmamış olma kriterinin suçun işlendiği tarihin mi dikkate alınacağı yoksa tutuklama kararının verileceği anın mı dikkate alınacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi yazarlar 5395 sayılı Kanun'da belirtilen on beş yaşının doldurmama şeklindeki kriterin tutuklama anına göre değerlendirilmesi gerektiğini,⁶⁶⁸ kimi yazarlar ise bu değerlendirmenin suçun işlendiği ana göre yapılması gerektiğini⁶⁶⁹ ifade etmektedir.

Kanımızca adli kontrol yükümlülüğünün bir ceza muhakemesi yükümlülüğü olması ve ilgili Kanun'un amacının açıkça suça sürüklenen çocukların korunması olduğunun ifade edilmesi hususları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 5395 sayılı Kanun'da düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerinin uygulanmasında, suçun işlendiği zaman değil, bu tedbire başvuru gündeme geldiğinde şüpheli ya da sanığın kaç yaşında olduğu dikkate alınmalıdır.

Sonuç olarak, her ne kadar kanun koyucu 5271 sayılı CMK kapsamında tutuklamaya alternatif bir tedbir olarak adli kontrol koruma yükümlülükleri düzenlemiş olsa çocuğun üstün menfaat ve yararını gözetmek suretiyle 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında da 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerine ilave olması amacıyla üç adet adli kontrol yükümlülüğü düzenlemiştir. Soruşturma ya da kovuşturma evresinde hakim veya mahkeme suça sürüklenen çocuklar bakımından 5271 sayılı CMK kapsamındaki yükümlülüklerle başvurabileceği gibi ÇKK'de yer alan adli kontrol tedbirlerine de başvurabilecektir. Bu bağlamda hakimin karma bir yol seçerek her ikisine de başvurması mümkündür. Söz konusu Kanun'da düzenlenen yükümlülüklerin incelenmesi önem arz etmektedir.

3.3.2. Belirlenen Çevre Sınırları Dışına Çıkamamak (ÇKK, 20/1-a)

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu kapsamında düzenlenen adli kontrol yükümlülüklerinden ilki belirlenen çevre sınırları dışına çıkamama yükümlülüğüdür.

⁶⁶⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.470; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.454.

⁶⁶⁹ Z. Özen İNCİ 2022, age. s.102.

Söz konusu yükümlölük, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme tedbiri ile benzerlik göstermektedir. Bu tedbirin uygulanması ile birlikte, aleyhine adli kontrol altına alma kararı verilen suçta sürüklenen çocuk, hakimın kararda belirleyeceği çevre sınırlarını terk edemeyecektir.

Ancak, kanımca söz konusu tedbirler lafzi olarak değerlendirildiğinde, belirlenen çevre sınırları dışına çıkamama tedbiri, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme tedbirine nispeten daha ölçölü bir tedbir olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim çevre kavramı, yerleşim bölgesi kavramına kıyasen daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

.5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen bu yükümlölüğün, tutuklama amaçlarına hizmet ettiğini söylemek mümkündür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen biri de belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklindeki tedbir, bu tedbirin amacının şüpheli veya sanığın ceza muhakemesi evrelerinde hazır bulunmasını sağlamak ve kaçmasını engellemek⁶⁷⁰ olduğunu ifade etmiştir.

Buna paralel olarak bu tedbir ile benzerlik gösteren belirlenen çevre sınırları dışına çıkmama şeklinde düzenlenen tedbirin amacının da sanığın ceza muhakemesi evrelerinde hazır bulunmasını sağlamak ve kaçmasını engellemek olduğunu söylemek mümkündür. Bu itibarla Suça sürüklenen çocuğun belirlenen çevre sınırları dışına çıkmasının önüne geçmek suretiyle tutuklama sebeplerinden biri olan kaçma şüphesinin önüne geçmenin mümkün olduğunu ifade etmek gerekir.

3.3.3. Belirlenen Bazı Yerlere Gidememek veya Ancak Bazı Yerlere Gidebilmek (ÇKK, 20/1-b)

Çocuk Koruma Kanunu kapsamında düzenlenen ikinci adli kontrol yükümlölüğü belirlenen bazı yerlere gidememek veya ancak bazı yerlere gidebilme yükümlölüğüdür. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde söz konusu yükümlölük, şüpheli ya da sanığın yargı mercii tarafından belirlenen yere veya yerleşim bölgesine mazereti olmaksızın veya izin olmaksızın gitmemesi ya da ancak bazı yerlere gidebilmesi şeklinde tanımlanmıştır. (DSHY, md.56/1-e)

⁶⁷⁰ Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.265.

Hakim veya mahkeme, suça sürüklenen çocuk bakımından bu yükümlülüğe karar vermesi halinde suça sürüklenen çocuk belirlenen bazı yerlere gidemeyecek yahut ancak belirlenen bazı yerlere gidebilecektir.

Kanun hükmünde iki farklı yükümlülük düzenleme altına alındığı görülmektedir. Bu yükümlülüklerden ilki belirlenen bazı yerlere gidememe şeklinde düzenlenen yükümlülüktür. Söz konusu yükümlülük, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklindeki yükümlülüğe benzemektedir.

Bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle örneğin çocuk oyun salonlarından, kahvehaneye girmesi yasaklanması mümkündür.⁶⁷¹ 5271 sayılı CMK'de düzenlenen tedbirin, soruşturmaya veya kovuşturmaya konu suçtan dolayı, ortaya çıkan zarar veya diğer sonuçların tekrardan yaşanmasının önüne geçilmesi olduğu,⁶⁷² bu yönüyle belirlenen yer veya bölgeye gitmeme şeklinde düzenleme altına alınan yükümlülük koruma tedbiri olma niteliğinden uzak olduğunu ifade etmiştik. 5271 sayılı CMK'de düzenlenen bu tedbir, kaçma şüphesi ve delillerin karartılması sebepleri arasından, bu yükümlülüğün kaçma şüphesine hizmet etmediği, zira kişinin belirli yerler haricinde hareket serbestisi olduğu ifade edilmektedir.⁶⁷³

Bu açıklamalar ışığında, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda düzenlenen belirlenen bazı yerlere gidememe şeklindeki yükümlülük altındaki suça sürüklenen çocuğun, hakim veya mahkemenin belirlediği yerler dışında istediği yere istediği zaman gitme hakkına sahiptir. Kanımızca, söz konusu yükümlülük kaçma şüphesinin önüne geçmese de bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle delillerin karartılmasının engellenmesi mümkün olabilir.

Suç mahalinden uzak tutulmak isteyen, bu mahalin geniş çaplı olması ve delillerin toplanması uzun sürecektir ise bu kişinin bu yere yahut olay yerinin bulunduğu mevkiden uzak tutulması, delillerin karartılmasının önüne bir nebze de olsa geçebilecektir. Bu itibarla söz konusu yükümlülüğün bir koruma tedbiri olduğunu söylemek mümkündür.

Kanun hükmünde düzenlenen ikinci yükümlülük ise ancak bazı yerlere gidebilme şeklinde düzenlenen tedbirdir. Bu tedbire başvurmak suretiyle suça

⁶⁷¹ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.301.

⁶⁷² Hüsnü ALDEMİR 2014, age. s.266.

⁶⁷³ Haticenur ÖZBAŞ 2024, age. s.183.

sürüklenen çocuk hakim veya mahkemenin belirlemiş olduğu yerlere gidebilecek, bu yerler dışındaki yerlere gidemeyecektir.

Bu tedbir, fıkra da düzenlenen diğer yükümlülüğe kıyasen daha kısıtlayıcı bir tedbir olmakla, tutuklama sebeplerinin varlığı halinde bu sebeplere hizmet etmede ilk tedbirden daha başarılı sonuçlar verebilir. Zira bu yükümlülük ile suça sürüklenen çocuğa yalnızca okul, ev, evin yakınındaki market, hastane gibi yerler belirlenmek suretiyle, kaçmasının önüne geçilebileceğini söylemek mümkündür.

Ancak kimi yazarlar bu yükümlülüğün suçun işlenmesinin önüne geçilmesi amacına hizmet ettiği, zira bu yükümlülüğe başvurmakla örneğin suça sürüklenen çocuğun kütüphaneye gitmesinin zorunlu kılınabileceğini ifade etmektedir.⁶⁷⁴ Buna karşılık öğretide sanığın mahkemenin ve diğer adli makamların gözetim ve denetiminden çıkmaması veya deliller karartmaması için öngörülen bir yükümlülük olduğunu ifade etmektedir.⁶⁷⁵

Kanımızca bu tedbirin bu itibarla iki yönü bulunmaktadır. Şayet, delillerin karartılması yahut kaçmasının önüne geçilmesi amacıyla bu tedbire başvurmak suretiyle suça sürüklenen çocuğun ancak bir yere gidebilmesine izin veriliyorsa bu durumda yükümlülüğün koruma tedbiri niteliği ön plana çıkarken, suça sürüklenen çocuğun suçtan uzak tutulması yahut suçun işlenmesinin önlenmesi amacıyla, örneğin kütüphaneye gitmesi zorunlu kılınıyorsa, bu durumda koruma tedbiri niteliğinin geri planda kaldığını ifade etmek gerekir. Ancak nihayetinde ise bu yükümlülüğün önleme tedbiri niteliğinin, koruma tedbiri niteliğinden daha baskın olduğunu zira suça sürüklenen çocuğun ıslahının amaçlandığı ifade edilmektedir.⁶⁷⁶

Sonuç olarak, söz konusu yükümlülüklerin her ne kadar bir noktaya kadar tutuklama koruma tedbirine hizmet ettiğini ve bu yönüyle bir koruma tedbiri olduğunu söylemek mümkün ise de bu yükümlülüğün genel itibariyle suça sürüklenen çocuğun ıslahını amaçladığını ifade etmek gerekir. Bu durum özellikle bazı yerlere gidememe yükümlülüğü bakımından kendini göstermektedir. Bu yükümlülüğün koruma tedbiri niteliğinde olabilmesi için çocuğun ıslahı ve suçun önlenmesi için kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültürel faaliyetlere gitmesine değil, günlük hayatının devam ettirebilmesi için gitmesi gereken yerlere izin verilmesi ve en nihayetinde de kaçmasının önüne geçilmesi amacıyla hükmedilmesi gerekir.

⁶⁷⁴ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.301.

⁶⁷⁵ Mahmut KOCA 2003, agm. s.130.

⁶⁷⁶ agm. s.130.

3.3.4. Belirlenen Kişi ve Kuruluşlarla İletişim Kurmamak (ÇKK, 20/1-b)

Çocuk Koruma Kanunu’nda belirtilen bir diğer adli kontrol yükümlülüğü belirlenen kişi ve kuruluşlarla iletişim kurmamak yükümlülüğüdür. Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde söz konusu yükümlülük, yargı mercii kararında belirtilen usul ve esaslar çerçevesinde suça sürüklenen çocuğun belirlenen kişi ve kuruluşlarla iletişim kurmaması şeklinde tanımlanmıştır. (DSHY, md.56/1-f)

Kanun’da hangi kişi yahut hangi kuruluşlarla iletişim kurmaması gerektiği yönünde bir açıklık bulunmamakla birlikte belirsizdir.⁶⁷⁷ Bu yönüyle söz konusu yükümlülük oldukça geniş kapsamlı bir yükümlülüktür. Ancak gerek adli kontrol koruma tedbirin amaçları gerek ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’nun kapsamı bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu yükümlülüğe başvurmak suretiyle suça sürüklenen çocuğun iletişim kurmasının yasaklanabileceği kişiler, suça teşvik eden yahut suça azmettiren kişiler olabileceği gibi, suçun mağduru yahut tanıkları ile de görüşmesi bu yükümlülük kapsamında engellenebilecektir.⁶⁷⁸ Bu yönüyle delil karartma şüphesinin önüne geçilmesine hizmet ettiğinden ilgili yükümlülüğün bir koruma tedbiri niteliği yönünün olduğunu söylemek mümkünse de kanımızca bu yükümlülük de koruma tedbiri olmaktan suçun işlenmesinin önlenmesi amacı taşıdığından daha çok önleme tedbiri niteliğindedir.

3.4. YÜKÜMLÜLÜKLERE UYMAMA

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “*Tedbirlere uymama*” başlıklı 112.maddesinde, adli kontrol yükümlülüklerine hükmedilmesi halinde, aleyhine tedbire hükmolunan şüpheli ya da sanığın bu yükümlülükler uymaması durumunda ne gibi sonuçlarla karşılaşacağını düzenleme altına almıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki adli kontrol altında düzenlenen tedbirler yükümlülük olarak anılsa da kanun koyucu ilgili madde hükmünü düzenlerken “*Tedbirlere uymama*” şeklinde ifade etmiştir. “*Tedbir*” kavramının kullanılması yerinde değildir.⁶⁷⁹ Madde başlığının “*yükümlülükler uymama*” şeklinde değiştirilmesi gerekmektedir. Biz bu başlık altında ilgili hükmün, 5271 sayılı

⁶⁷⁷ Mehmet KAHRAMAN (2007), *Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.100.

⁶⁷⁸ agt. s.100.

⁶⁷⁹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.291.

CMK'nin 109.maddesi ile uyumlu olacak biçimde “*yükümlülüklere uymama*” şeklinde ifade edeceğiz.

Kanun koyucu, hapis cezası ne olursa olsun adli kontrol hükümlerini isteyerek yerine getirmeyen şüpheli veya sanık hakkında ve tutuklulukta azami sürelerin dolması halinde hükmedilen adli kontrol koruma tedbirinin ihlal edilmesi halinde yetkili yargılama merciinin hemen tutuklama kararı verebileceğini düzenlenmiştir. (CMK, md.112/1)

Bu itibarla, tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verilen şüpheli ya da sanığın; kendisine sağlanan olanağı kötüye kullanma ihtimali göz önüne alınarak bir yaptırıma bağlanması uygun görülmüştür.⁶⁸⁰ Yükümlülüklere uymama durumunda şüpheli veya sanık, kendisine sağlanan imkanı kötüye kullanmış olmaktadır. Bu durumun göz önünde bulundurulmasıyla kanun koyucu yükümlülüklere uymama halinde bir yaptırım öngörmüştür.⁶⁸¹ Yükümlülüklere uymama durumunda tutuklama kararı verilebileceğini düzenleme altına almak suretiyle bir yaptırım öngörmüştür.

Adli kontrol kapsamında benimsenen yükümlülüklerin ihlal edilmesi bu tedbirlerin yetersiz kaldığının bir göstergesi olduğu için şüpheli ya da sanığın bu yükümlülüklere uymaması halinde bir yaptırımın öngörülmüş olması yerindedir.⁶⁸² Gerçekten de kanun koyucu şüpheli ya da sanığın tutuklanmasının önüne adli kontrol engeli koymak suretiyle tutsak etmeyip bir şans daha vermektedir. Ancak bu durumun kötüye kullanılması, serbestliğin tam anlamıyla bir serbestlik olarak algılanması ve en nihayetinde de yükümlülüklere uyulmaması adli kontrol koruma tedbirini etkisiz hale getirecektir. Bu bağlamda gerçekten de bir yaptırım öngörülmesinin yerinde olduğunu söylemek mümkündür.

İlk aşamada belirtmek gerekir ki kanun koyucu adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesini her koşulda bu hüküm kapsamında değerlendirmemiştir. Kanun'da yer alan açık düzenleme bu hükmün uygulanabilmesi için adli kontrol yükümlülüklerinin isteyerek yerine getirmeyen şüpheli ya da sanık hakkında uygulanabileceğini ifade etmiştir.

Dolayısıyla “*yükümlülüklere uymamadan*” ancak bu ihlalin kasten olması durumunda bahsedilebilir.⁶⁸³ Bu itibarla örneğin, hakim tarafından belirlenen yerlere

⁶⁸⁰ Mustafa Tarık ŞENTUNA 2024, age.s.257

⁶⁸¹ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 363.

⁶⁸² age. s.364.

⁶⁸³ Abdurrahman TEKİN 2017, agm. s.302.

belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma yükümlülüğü altında bulunan kişi bu yerlere başvurmayı unuttur ise bu yükümlülüğü isteyerek ihlal ettiği anlamına gelmeyecek ve bu hüküm uygulama alanı bulmayacaktır. Yahut konutu terk etmeme şeklindeki adli kontrol yükümlülüğü altında bulunan kişinin hastalanması ve acil olarak hastaneye gitmesi gerekmesi halinde bu yükümlülüğün isteyerek ihlal edildiği anlamına gelmeyecek ve bu hüküm uygulama alanı bulmayacaktır. Geçerli mazereti olan şüpheli ya da sanık bakımından tutuklama kararı verilememesi gerekir.⁶⁸⁴

Azami tutukluluk sürelerinin dolması halinde, şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol koruma tedbirine hükmedilip; bu yükümlülükler uyulmaması söz konusu olduğunda; tutuklama kararı verilip verilmeyeceği belirsiz idi.⁶⁸⁵ 6763 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 24.maddesi ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 112.maddesine yapılan ekleme ile azami sürelerin dolması halinde hükmedilen adli kontrol koruma tedbirinin ihlal edilmesi halinde de “*yükümlülükler uymama*” kapsamında tutuklama kararı verilebilmesi mümkün hale gelmiştir.

Ancak belirtmek gerekir ki tutukluluğa ilişkin azami sürelerin dolması halinde hükmedilen adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde de, verilen tutuklama kararı kapsamında azami süreler benimsenmiştir. Kanun koyucu, azami tutukluluk sürelerinin dolması halinde verilen adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde, yükümlülükler uymama kapsamında verilen tutuklama kararının ağır ceza mahkemesinin görevine giren işlerde dokuz aydan, diğer işlerde iki aydan fazla olamayacağı düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.112/2)

Dolayısıyla, tutukluluk sürelerinin dolması halinde verilen adli kontrol tedbirinin ihlal edilmesi halinde de yetkili merci tarafından tutuklama kararı verilebilmektedir. Azami sürelerden kaynaklı tutuklama yasağı, adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde dikkate alınmayacaktır.⁶⁸⁶ Bir diğer ifade ile azami sürelerin dolması sebebiyle hakkında adli kontrol kararı verilen şüpheli ya da sanığın bu yükümlülükleri ihlal etmesi halinde, tutuklama kararı verilmesinde bir sakınca yoktur. Bu bağlamda azami sürelerin dolduğu ve bu sebeple yükümlülükleri ihlal etse de tutuklama kararı verilemeyeceği sonucunu çıkarmak artık kanuni düzenleme gereği mümkün değildir.

⁶⁸⁴ agm. s.302.

⁶⁸⁵ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 364.

⁶⁸⁶ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s.414.

Bir diğ er husus, yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar bakımından ö ng r len tutuklama yasağı halidir. Her ne kadar kanun koyucu, yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında tutuklama yasağı ö ng rm ş olsa da tutuklama yasağı söz konusu olduğunda dahi, adli kontrol kararı verilebileceğini düzenleme altına almıştır. Bu bağlamda yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar bakımından adli kontrol kararı vermekte kanuni bir engel bulunmamaktadır. Zira bir suçun, yalnızca adli para cezası gerektirmesi; o suç kapsamında tutuklama sebeplerinin bulunmadığını göstermez.

Ancak yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında hükmedilen adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi durumunda tutuklama kararı verilip verilemeyeceğı sorunu gündeme gelebilir. Belirtmek gerekir ki, yalnızca adli para cezası ö ng ren suçlar kapsamında adli kontrol kararı verilmişse ve bu karar kapsamında benimsenen y k ml l klere uyulmamışsa tutuklama kararı verilememesi gerekir.⁶⁸⁷

Aksinin kabulü halinde adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında adli kontrol kararı verilecek; hükmedilen y k ml l klerin ihlal edilmesi halinde de doğrudan tutuklama kararı verilebilecektir. Nitekim  ğretide y k ml l klere uymama durumunda tutuklama kararı verilebileceğinin düzenlenmesi ile tutuklama yasaklarının etkisiz hale getirildiğı ifade edilmiştir.⁶⁸⁸

Gerçekten de her ne kadar yalnızca adli para cezası gerektiren suçlar kapsamında söz konusu olmasa da diğ er tutuklama yasağı bulunan durumlarda, adli kontrole hükmedilmesi halinde bu y k ml l klere uyulmaması şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına sebebiyet vermektedir.

Bir diğ er sorun, adli kontrol altına alma kararı kapsamında yükümlülüğe tabi tutulan kişinin, bu yükümlülükleri ihlal etmesi halinde tutuklama kararı verildiğinde, bu tutuklamanın ne süreyle devam edeceğıne ilişkin bir düzenlemenin yer almamasıdır. Bir diğ er ifade ile adli kontrol altında bulunan şüpheli ya da sanığın bu y k ml l klere uymaması halinde azami olarak hangi süreyle tutuklanabileceğıne ilişkin bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

⁶⁸⁷ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM,  zge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN,  zdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.496; Murat Volkan DÜLGER ve şaban Cankat TAşKIN 2024, age. s. 415; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALşAHİN, ve Kerim  akır 2024, age. s. 363; Veli  zer ÖZBEK, Koray DOğAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s. 291.

⁶⁸⁸ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age.s.458.

Kanun koyucu tutuklamadaki azami sürelerin dolması halinde hükmedilen adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde süre sınırı benimsemiş olmasına karşın, diğer haller bakımından yükümlülüklere uymama durumunda hükmedilen tutuklama kararı kapsamında bir süre sınırı getirmemiştir.

Kanımızca, tutuklama tedbirinin ölçülü olması ve koruma tedbiri olması sebebiyle bu durumda da süre sınırını getirilmesi gerekmektedir. Aksi halde, adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi durumunda hükmedilen tutuklama kapsamında süre sınırı bulunmayacak, ucu tamamen açık tutuklamalara sebebiyet verecektir.

Bir diğer husus, yükümlülüklere uymama kapsamında benimsenen hemen tutuklama kararı verilebileceğine ilişkin hüküm hakimnin takdirine bırakılmıştır. Hakim, tedbirlere uyulmaması durumunda doğrudan tutuklama kararı vermek zorunda değildir. Kanun hükmünde açıkça “...verilebilir...” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere, yükümlülüklerin ihlali halinde tutuklama kararı verilmesi ihtiyaridir, bir zorunluluk değildir.⁶⁸⁹ Bir diğer ifade ile yükümlülüklere uymama durumunda hükmedilecek tutuklama kararı bakımından hakimnin takdir yetkisi vardır.

Burada bir hususa daha değinmekte fayda vardır. Yükümlülüklere uymama kapsamında, sırf adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi sebebiyle, tutuklama kararı verilmesi doğru olmadığını söylemek gerekir.⁶⁹⁰ Tutuklama sebeplerinin hepsinin tam olması halinde dahi, tutuklanmasının gerçekten zorunlu olup olmadığının araştırılması gerekir.⁶⁹¹

Bir diğer ifade ile adli kontrol yükümlülüklerinin ihlal edilmesi halinde, tutuklama kararı verilebilmesi için tutukluluğa ilişkin şartların yeniden değerlendirilmesi gerekir.⁶⁹² Adli kontrol kararının gereğini yerine getirmeyenler açısından tutuklama kararı verilebilmesine ilişkin yer alan düzenlemenin, tutuklamaya ilişkin bütün şartları kaldırdığının düşünülmemesi gerekir. Aksi takdirde, tutuklama bu hüküm kapsamında bir koruma tedbiri değil, ceza niteliği taşır.⁶⁹³ Bu durumda tutuklama otomatik bir hal alacak ve koruma tedbiri niteliğini kaybedecektir.

⁶⁸⁹ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.535.

⁶⁹⁰ Murat ÖZEN (2008), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.2

⁶⁹¹ Z. Özen İNCİ 2022, age. s.29.

⁶⁹² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.370.

⁶⁹³ Nevzat TOROSLU ve Metin FEYZİOĞLU 2021, age. s. 272

Gerçekten de, adli kontrol koruma tedbirine başvurmaya iten husus, tutuklama sebeplerinin bulunmasıdır. Tutuklama sebeplerinin bulunması halinde ölçülülük ilkesinin bir gereği olarak hakim veya mahkeme şüpheli ya da sanığın tutuklanması yerine adli kontrol altına alınmasına karar verebilecektir. Ancak artık tutuklama sebeplerinin bulunmaması halinde, yükümlülüklere uyulmaması halinde tutuklama kararı verilebileceğine ilişkin hükmün uygulanmaması gerekir. Bu durumun aksinin kabulü halinde tutuklama kararları otomatik bir hal alacaktır. Tutuklama kararı verilmesi otomatik olmamalı, doğrudan tutuklama kararı verilmemesi gerekir.⁶⁹⁴

Burada önemli bir hususa daha değinmek gerekir. Kural olarak şüphelinin yahut sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi mümkün değildir. Bu durumun istisnası yurt dışı kaçakları bakımından düzenlenmiştir. Bu bağlamda, sulh ceza hakim veya mahkeme tarafından kaçak sanık veya kaçak şüpheli hakkında tutuklama kararı verilebilmesi mümkündür.⁶⁹⁵ (CMK, 248/5) Her ne kadar şüpheli veya sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilmesi kanunen kural olarak mümkün değilse de, yükümlülüğe uymama halinde, yükümlülüğe uymayan şüpheli veya sanığın yokluğunda tutuklama kararı verilebileceğini söylemek mümkündür.⁶⁹⁶

Son olarak sanık hakkında mahkumiyet hükmü verilmiş olması ve bu hükümle ilgili olarak istinaf veya temyiz kanun yoluna başvurulmuş olması halinde, UYAP kayıtlarını incelemek suretiyle hükmü veren ilk derece mahkemesi de yükümlülüklere uymama sebebiyle tutuklama kararı verebilir.

Sonuç olarak, özgürlüğünden tamamen yoksun kalma tehdidi altında bulunan şüpheli yahut sanık bakımından kanun koyucu adli kontrol gibi bir “imkan” sağlamış, bu imkanı kötüye kullanan şüpheli ya da sanık hakkında bir yaptırım öngörmüştür.

Adli kontrol altına alınmasına karar verilen şüpheli veya sanığın tabi olduğu yükümlülükleri ihlal etmesi halinde bu şüpheli ya da sanığın tutuklanmasına karar verilebilecektir. Bu durumda tutuklama sebepleri yeniden değerlendirilmeli, ölçülülük ilkesi göz önüne alınmalı ve en nihayetinde ise tutuklama kararı verilmesi otomatik bir hal almamalıdır. Zira söz konusu hüküm, ancak bu şekilde elverişli sonuçlar doğuracaktır.

⁶⁹⁴ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.496

⁶⁹⁵ Nur CENTEL (2013), “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, *Journal of İstanbul University Law Faculty*, Cilt 71, Sayı 1, s.196.

⁶⁹⁶ Murat Volkan DÜLGER ve Şaban Cankat TAŞKIN 2024, age. s.415; Doğan SOYASLAN 2013, age. s. 1115.

3.5. ADLİ KONTROL YÜKÜMLÜLÜKLERİNİN İNFAZI

Adli kontrol koruma tedbirine karar vermeye yetkili merci hakim yahut mahkemedir. Hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanık hakkında adli kontrol altına alma kararı vermesi halinde bu kararın, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 36/2.maddesi uyarınca Cumhuriyet Başsavcılığına verilmesi gerekmektedir.

Adli kontrol kararı verildikten sonra söz konusu karar, infaz edilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Adli kontrole ilişkin kararlar, Cumhuriyet başsavcılıklarında tutulan, bu hususa mahsus defterlere kaydedilmektedir.⁶⁹⁷ Bölge ve Adliye ve Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri ile Cumhuriyet Başsavcılıkları İdari ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesine Dair Yönetmelik'te yer alan düzenleme uyarınca adli kontrol kararlarının infazı ilamat ve infaz bürosunca takip edilmektedir. Adli kontrole ilişkin kararlar denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderilir.

Adli kontrol altında düzenlenen yükümlülükler, 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu'na göre denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından yerine getirilir.⁶⁹⁸ Adli kontrole ilişkin kararlar denetimli serbestlik müdürlüğüne gönderildiğinde, söz konusu karar denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından kaydedilir ve vaka sorumlusuna gönderilir. Vaka sorumlusu, yükümlülere yönelik iyileştirme ve denetime ilişkin belirlenen programlar ile kararların infazına ilişkin çalışmaların yürütülmesini koordine eden denetimli serbestlik memurudur. (DSHY, md.5/1-v)

Adli kontrol altına alınan şüpheli ya da sanığa, bu yükümlülüklerle ilişkin tebligat gönderilir. Bu tebligatta, adli kontrol tedbirinin türü, tedbirin ne şekilde ve ne zaman yerine getirileceği, uyulması gereken kurallar, tedbire uymamanın sonuçları yer alır. Bu bağlamda adli kontrol yükümlülüklerini derhal yerine getirmesi konusunda ihtar yapılır. Kararın niteliğine göre gerekli ise ilgili kişi, kurum veya kuruluşlara derhal yazı yazarak adli kontrol tedbirinin içeriği açıklanır. (DSHY, md.57/1)

Şüpheli ya da sanığa yapılan tebligata rağmen, mazeretsiz ve kasıtlı olarak yükümlülükleri yerine getirmemesi halinde yahut tedbirin infazına başlanmış olmakla sonradan adli kontrol yükümlülüklerinin gereğini yerine getirmemesi halinde, adli kontrol altındaki şüpheli ya da sanık uyarılmaksızın hakkında karar verilmek üzere

⁶⁹⁷ Oktay ERDOĞAN (2022), *İnfaz Hukuku*, Yenilenmiş 3.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara. s. 602.

⁶⁹⁸ Abdulkadir AKIN 2016, *İnfaz Hukuku*, 3.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s. 460; Oktay ERDOĞAN 2022, age. s.602;

şüpheli ya da sanığın dosyası Cumhuriyet başsavcılığı aracılığı ile ilgili yargı merciine gönderilir. (DSHY, md.57/2) Bu durumda yetkili yargı merci, soruşturma evresinde adli kontrol altına alma kararı veren sulh ceza hakimliği iken, kovuşturma evresinde dosyanın yargılamasını yapan mahkemedir.

Yönetmelikte, adli kontrol altına alınan suça sürüklenen çocuk bakımından koruyucu hükümlere de yer vermiştir. Suça sürüklenen çocuklara yönelik adli kontrol kararlarının infazında, ailesi veya sosyal çevresi ile iş birliği yapılmasının gerekli olması halinde özel hayatın gizliliğine dikkat edileceği ve çocuğun ifşa olmaması bakımından gerekli önlemlerin alınacağı düzenleme altına alınmıştır. (DSHY, md.57/2) Bu husus masumiyet karinesinin sonuçlarından biri olarak değerlendirilebilir. Zira, hakkında adli kontrol altına alma kararı verilmiş olan ve henüz hakkında kesinleşmiş bir mahkumiyet kararı bulunmayan suça sürüklenen çocuğun toplumda suçlu olarak kabul edilmesi mümkün olabileceği gibi bu lekeden kurtulması da ciddi hasarlar bırakabilir.

Hakim tarafından belirlenen yerlere, belirtilen süreler içinde düzenli olarak başvurma, konutu terk etmeme, belirli bir yerleşim bölgesini terk etmemek ve son olarak belirlenen yer veya bölgelere gitmemek ya da ancak bazı yerlere gidebilmek şeklinde düzenlene yükümlülüklerin denetiminin ve takibinin elektronik cihazlar kullanılmak suretiyle yerine getirilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (DSHY, md.57/5)

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda suça sürüklenen çocukların menfaatini korumak için ilave olmak üzere benimsenen yükümlülükler kapsamında Kanun'da özel bir hüküm yer almaktadır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 20/3.maddesinde denetimli serbestlik müdürlüğü tarafından takip edilen çocuk için adli kontrol süresince rehberlik edecek bir uzmanın görevlendirileceği ve çocuk hakkında yapılacak ihtiyaç değerlendirmesine göre iyileştirme çalışmaları yürütüleceği düzenleme altına alınmıştır.

Denetim planında, yapılacak rehberlik çalışmaları açıkça belirtilir; çocuğun ilgisi ve ihtiyaçları belirlenerek uygun etkinliklere ve meslek edindirmeye yönelik kurs ya da programlara yönlendirilmesi sağlanır. Bu çalışmalar kapsamında müdürlükçe, ilgili kurum ve sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri faaliyetler belirlenerek ve gönüllü kişilerle iş birliği yapılarak çocuklara topluma uyum konusunda destek verilir. Adli kontrol süresi boyunca, suça sürüklenen çocuğa uygun eğitim ve iyileştirme çalışmaları yürütülür, çalışmaların çocuk üzerindeki etkileri izlenir. Suça sürüklenen

çocuk, belirtilen süre içerisinde müdürlüğe müracaat etmez veya denetim planında belirlenen programlara katılmaz ya da rehberlik çalışmalarını kabul etmezse, rehberlik hizmeti olmaksızın adli kontrol tedbirine devam edilir. Bu sebeple uyarı ve ihlal işlemi yapılmaz. (DSHY, md.57/7)⁶⁹⁹

3.6. ADLİ KONTROL KARARININ SONA ERMESİ VE İTİRAZ

3.6.1. Adli Kontrol Kararının Sona Ermesi

3.6.1.1. Genel Olarak

Adli kontrol tedbiri, niteliği gereği koruma tedbiri olması sebebiyle geçici niteliktedir. Geçicilik, koruma tedbirlerine başvurulmasını zorunlu kılan şartların ortadan kalması halinde,⁷⁰⁰ koruma tedbirlerine başvurmak suretiyle ulaşılmaması hedeflenen amaca ulaşıldığında,⁷⁰¹ tedbirin uygulamasının artık ölçülü kalmaması durumunda bu tedbire son verilmesi gerekliliğini ifade eder. Bu durum geçiciliğin doğal sonucudur. Bu bağlamda Kanun'da yazılı sebeplerin varlığı halinde adli kontrol kararı verilebileceği gibi bu sebeplerin ortadan kalkması durumunda da adli kontrol kararı kaldırılabilir.⁷⁰²

Adli kontrol tedbirinin iki şekilde sona ermesi muhtemeldir. Bunlardan ilki hükmedilen adli kontrol yükümlülüklerinin tümünün tam anlamıyla kaldırılmasıdır. Bu durumu geniş anlamda sona erme olarak isimlendirmek mümkündür. Bununla birlikte, sona erme bir yükümlülüğün uygulanmasından vazgeçilip başka bir yükümlülüğün uygulanması, birden çok yükümlülüğe hükmedilmiş ise bu yükümlülüklerden bazılarının kaldırılması, yahut bazı yükümlülüklerin uygulanmasından şüpheli ya da sanığın geçici muaf tutulması şeklinde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum ise dar anlamda sona erme olarak adlandırılabilir.

3.6.1.1.1. Soruşturma Evresinde

Adli kontrolün bir koruma tedbiri olması, bu tedbire başvurmaya iten sebeplerin ortadan kalkması, hafifleşmesi yahut ağırlaşması bu yükümlülüklerin hepsinin yahut bazılarının sona erdirilmesi, başka yükümlülükler ile değiştirilmesi gereğini doğurabilmektedir. Bu husus koruma tedbirlerinin ve nihayetinde ise adli

⁶⁹⁹ Veli Özer ÖZBEK 2024, age. s. 529.

⁷⁰⁰ Memet KILIÇ 2011, age. s. 209.

⁷⁰¹ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.232.

⁷⁰² Uğur ARSLAN 2009, agm. s.80.

kontrol tedbirinin geçiciliğinin bir sonucudur. Zira ifade ettiğimiz üzere geçicilik bir tedbirin yalnızca sona erdirilmesi gerektiği anlamına gelmemekte aynı zamanda bu tedbirden vazgeçmek suretiyle başka tedbirlere başvurma anlamına da gelmektedir.

Bu itibarla, soruşturma evresinde şüpheli hakkında hükmedilen adli kontrol yükümlülüklerinin tamamının yahut bir kısmının kaldırılması mümkün olduğu gibi, birtakım yükümlülüklerin sona erdirilmesiyle başka yükümlülüklere başvuru ve bazı yükümlülükler bakımından geçici muafiyet sağlanması da mümkündür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/2.madde hükmünde Cumhuriyet savcısının istemiyle hakimın adli kontrol yükümlülüklerini tamamen yahut kısmen kaldırabileceğini, değiştirebileceğini yahut bu yükümlülüklerin bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabileceğini ifade etmiştir.

Adli kontrolün tamamen ortadan kaldırılmasını, değiştirilmesini yahut bu yükümlülüklerden bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutulmasını isteme hakkı, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/2.maddesinde öncelikle Cumhuriyet savcısına verilmiştir. Bu itibarla soruşturma evresinde hakim tarafından bu yükümlülüklerin tamamının kaldırılabilmesi, başka yükümlülükler ile değiştirilmesi yahut bazı yükümlülükler bakımından şüphelinin muaf tutulabilmesi için Cumhuriyet savcısının istemi aranmıştır.

Bu yetki yalnızca Cumhuriyet savcısına tanınmış bir yetki değildir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 111/1.maddesinde şüpheliye de aynı yetki verilmiştir. Bu yetkiye aynı zamanda şüpheli ve şüphelinin müdafii de sahiptir.⁷⁰³ Şüphelinin istemi üzerine Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra hakimın beş gün içinde karar verebileceği düzenleme altına alınmıştır. Cumhuriyet savcısının bu yönde talebi aranmamış olsa da kanun koyucu görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir. Burada kanun koyucu, Cumhuriyet savcısının soruşturmanın ana süjesi olduğunu göz ardı etmemiş, soruşturmaya en hakim olan Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir.

Burada bir hususa değinmekte fayda vardır. Cumhuriyet savcısının soruşturma evresinde, adli kontrol yükümlülüklerinin tamamen kaldırılmasını talep etmesine gerek yoktur. Zira 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 103/2.maddesinde, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının adli kontrolün artık gereksiz olduğu kanısına varması halinde şüpheliyi re'sen serbest bırakabileceği düzenleme altına

⁷⁰³ Necip SARI (2011), *Adli Kontrol*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, s.127.

alınmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet savcısı, soruşturma evresinde bu yönde bir talepte bulunmasına gerek olmaksızın, re'sen adli kontrol kararını kaldırması mümkündür.⁷⁰⁴ Ancak uygulamada Cumhuriyet savcılarının bu yolu tercih etmediği, bu yolu tercih etmekle delil karartma yahut kaçma şüphesi riskini üzerine alacağı yönünde yerleşmiş bir düşünce bulunmaktadır.

Kanun koyucu soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının adli kontrolün artık gereksiz olduğu kanısına varması halinde şüpheliyi re'sen serbest bırakabileceği düzenleme altına alınmış olsa da bu yükümlülükleri başka yükümlülükler ile değiştirmesine, bazı yükümlülüklerin kaldırılmasına yahut geçici olarak muaf tutmasına yetki vermemiştir.

Kanun koyucu hükümde “...serbest bırakır...” demek suretiyle Cumhuriyet savcısına yalnızca serbest bırakma yetkisi vermiştir. Örneğin birden fazla yükümlülüğe başvurulmuşsa bunların arasında tercih yapamaması gerekmektedir. Dolayısıyla Cumhuriyet savcısı ya yükümlülüklerin tamamını kaldıracak ya da kaldırmayacaktır. Ancak sulh ceza hakiminden bu yönde karar vermesi için talep etme yetkisi bakidir.

Adli kontrolün tamamen veya kısmen kaldırılması yahut başka yükümlülüklerle değiştirme yetkisi düzenlenmekle yetinilmemiş, belli aralıklarla bunun yapılması gerektiği konusunda emredici hüküm düzenlemiştir. Kanun koyucu tutuklama koruma tedbiri kapsamında, tutuklama kararının belli aralıklarla değerlendirilmesini öngörmüş iken bu tarz bir düzenleme adli kontrol kapsamında yer almamaktaydı. Bu durum öğretide eleştirilmekte, benzer bir düzenlemenin adli kontrol bakımından da yapılması gerektiği ifade edilmekteydi. Nihayetinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 7331 sayılı Kanun ile yapılan değişiklik neticesinde adli kontrol bakımından da belli aralıklarla değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bağlamda 110/4.maddesinde, şüpheli hakkında hükmedilen adli kontrol yükümlülüğünün devamının gerekip gerekmeyeceği en geç dört aylık aralıklarla soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimince karara bağlanmalıdır.

Burada iki hususun irdelenmesi önemlidir. İlk husus, kanunda tutukluluğun incelenmesi otuzar günlük süreye bağlanmasına karşın, adli kontrolün incelenmesi

⁷⁰⁴ Ersan ŞEN (2022), *Adli Kontrolle Tahliye Talep Eden Cumhuriyet Savcısının Tahliye Yetkisi*, Bkz. <https://sen.av.tr/en/makale/adli-kontrolle-tahliye-talep-eden-cumhuriyet-savcisinin-tahliye-yetkisi> E.T. 12.11.2024

dörder aylık süreye bağlanmasıdır. Tutuklama bakımından otuzar günlük süre benimsenmişken, adli kontrol koruma tedbiri bakımından dörder aylık sürenin benimsenmiş olması yerinde olmamıştır.⁷⁰⁵ Kanun koyucunun böyle bir ayırım yapmasının sebebi, adli kontrol koruma tedbirinin, tutuklama tedbirinden daha ölçülü bir tedbir olmasıdır.

Ancak adli kontrol tedbirinin daha ölçülü bir tedbir oluşu, temel hak ve hürriyetlere önemli ölçüde dokunan ve bunları kısıtlayan yükümlülükler içerdiği gerçeğini değiştirmemelidir. Gerçekten de soruşturma evresinde, konutu terk etmem şeklinde düzenlenen yükümlülüğe hükmedilmesi halinde, şüpheli ya da sanığın bu yükümlülük altında kalmasının değerlendirilmesi dörder aylık zaman aralığına bağlanmamalıdır.

İkinci husus, soruşturma evresinde dörder aylık sürelerle adli kontrolün incelenmesi, Cumhuriyet savcısının istemi üzerine söz konusu olabilmektedir. Kanun koyucu, 110/4.maddesinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hakimince karara bağlamasının gerektiğini açıkça düzenleme altına almıştır. Kanımızca yapılan bu düzenleme de yerinde olmamıştır.

Gerçekten de öğretilde, bu düzenlemenin Cumhuriyet savcısına keyfilik derecesinde geniş yetki vermesi sebebiyle eleştirilmektedir.⁷⁰⁶ Burada sulh ceza hakimi adli kontrol kararı vermesi durumunda bunun özel bir kayıt sistemine kaydedilmesi ve bu sürelerin bu kayıt sistemi ile takip edilmesi neticesinde sulh ceza hakiminin re'sen değerlendirilmesine imkan veren düzenlemeler yapılması gerektiği kanısındayız. Ancak bu durum soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması gerekliliğinin önüne geçen bir düzenleme olmamalıdır.

Sonuç olarak, soruşturma evresinde adli kontrol yükümlülüklerinin hepsinin yahut bu yükümlülüklerden birkaçının sona erdirilmesini, bu yükümlülüklerin uygulanmasından vazgeçip başka yükümlülüklerin uygulanmasını veya bu yükümlülüklerin uygulanmasında geçici muafiyet sağlanmasını talep etme yetkisi hem Cumhuriyet savcısına hem şüpheli veya şüphelinin müdafisine verilmiş bir yetki olarak karşımıza çıkmaktadır. Soruşturma evresinde, dörder aylık zaman diliminde de adli kontrolün denetlenmesi gerektiği düzenleme altına alınmış ancak bu husus isabetsiz bir şekilde Cumhuriyet savcısının istemine bağlı kılınmıştır. Bu itibarla

⁷⁰⁵ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.399.

⁷⁰⁶ age. s.399.

kanunda değişiklik yapmak suretiyle bu hususun talebe bağlı olmaktan çıkarılması ve sulh ceza hakimince dörder aylık sürelerle re'sen değerlendirme yetkisi tanınmalıdır.

3.6.1.1.2. Kovuşturma Evresinde

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/3.maddesinde, aynı Kanun'un 110/2.maddesinde cumhuriyet savcısının istemiyle mahkemenin adli kontrol yükümlölüklerini tamamen yahut kısmen kaldırabileceğini, değiştirebileceğini yahut bu yükümlölüklerin bazılarına uymaktan geçici olarak muaf tutabileceğini ifade eden hükmün, kovuşturma evresinin de her aşamasında uygulanabileceği ifade edilmiştir.

Bu bağlamda kovuşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının adli kontrol yükümlölüklerinin tamamının ya da bir kısmının kaldırılmasını, yükümlölüklerin başka bir yükümlölükle değiştirilmesini yahut bazı yükümlölükler bakımından geçici muafiyet sağlanmasını isteme yetkisi bulunmaktadır. Bu husus soruşturmada yer alan usul ile aynıdır.

Ancak burada önemle belirtmek gerekir ki soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısına adli kontrol yükümlölüklerini re'sen kaldırma yetkisi kovuşturma evresinde tanınmamıştır. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 103/2.maddesinde bu yetki açıkça soruşturma evresinde verilmiştir. Dolayısıyla, soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının adli kontrol kararını re'sen kaldırma yetkisi bulunsa da kovuşturma evresinde bu yetkiden bahsetmek mümkün değildir.

Kovuşturma evresinde yükümlölüklerinin tamamının yahut bazılarının kaldırılmasını, değiştirilmesini yahut bazılarının muaf tutulmasını isteme hakkı yalnızca Cumhuriyet savcısına tanınmış bir yetki değildir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 111/1.maddesinde sanığa da aynı yetki verilmiştir. Bu yetkiye aynı zamanda sanığın müdafii de sahiptir.⁷⁰⁷ Sanığın yahut müdafisinin istemi üzerine Cumhuriyet savcısının görüşü alındıktan sonra hakimin beş gün içinde karar verebileceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.111/1) Cumhuriyet savcısının bu yönde talebi aranmamış olsa da kanun koyucu görüşünün alınması gerektiğini ifade etmiştir.⁷⁰⁸

Kovuşturma evresinde, adli kontrol kararının kaldırılması bakımından Cumhuriyet savcısının görüşünün alınması gerekir. Cumhuriyet savcısının görüşü, adli kontrol kararının devamına olabileceği gibi bu kararın kaldırılmasına ilişkin de

⁷⁰⁷ Necip SARI 2011, agt. s.127

⁷⁰⁸ Haticenur ÖZBAş 2024, age.

olabilir. Keza bazı yükümlölüklerin kaldırılması ile kaldırılan yükümlölüklerin bazı diğler yükümlölüklerle değıştirilmesi yönünde de görüş bildirmesi mümkündür. Bu görüşün savunma makamına bildirilmesi gerekir.⁷⁰⁹ Böylelikle şayet adli kontrol kararının devamı yönünde yahut yükümlölüklerin kaldırılması ile kaldırılan yükümlölüklerin bazı diğler yükümlölüklerle değıştirilmesi yönünde görüş bildirilmesi halinde; savunma makamı daha etkin bir savunma yapabilmesine imkan sağlanacaktır.

Bir diğler husus adli kontrol koruma tedbirinin kovuşturma evresinde belli aralıklarla değlendirilmesi hususudur. Kanun koyucu tutuklama koruma tedbiri kapsamında, tutuklama kararının belli aralıklarla değlendirilmesini öngörmüş iken bu tarz bir düzenleme adli kontrol kapsamında yer almamaktaydı. Bu durum öğretilde eleştirilmekte, benzer bir düzenlemenin adli kontrol bakımından da yapılması gerektiğı ifade edilmekteydi.

Nihayetinde, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda 7331 sayılı Kanun ile yapılan değışiklik neticesinde adli kontrol bakımından da belli aralıklarla değlendirilmesi gerektiğine ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Ancak burada soruşturma evresinde farklı olarak, dörder aylık değlendirmeler Cumhuriyet savcısının istemi üzerine değil, yargılamanın devam olunduğı mahkeme tarafından re'sen yapılmaktadır. (CMK, md.110/4) Bu düzenleme, dörder aylık zaman dilimi bakımından soruşturma evresinde Cumhuriyet savcısının istemini arayan düzenlemeye göre daha isabetlidir.

Bununla birlikte kanun koyucu, tutuklama bakımından, bu tedbirin devamının gerekip gerekmeyeceğine ilişkin her oturumda karar verilmesi gerektiğini düzenleme altına almıştır. (CMK, md.108) Kovuşturma aşamasında, oturumlarda, sanık hakkında bu tedbirin devamının gerekip gerekmeyeceğı değlendirilmeli ve bu hususta mutlaka karar verilmelidir. Bu düzenlemeye benzer bir düzenleme adli kontrol kapsamında yer almamaktadır.

Adli kontrol tedbirinin uygulanmasının devam edip etmeyeceğı hususunda emredici husus, soruşturma evresinde dörder aylık zaman dilimlerinde Cumhuriyet savcısının istemi üzerine ve kovuşturma evresinde re'sen değlendirilmesi hususudur. Bu bağlamda, adli kontrol koruma tedbiri kapsamında da benzer bir düzenlemenin yapılması yerinde olacaktır. Ancak kanımızca yine de söz konusu hükmün kıyasen uygulanması suretiyle adli kontrol koruma tedbirinin devam edip etmeyeceğı hususu,

⁷⁰⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.378.

kovuşturma evresinde her oturumda değerlendirilmesi ve bu hususta bir karar verilmesi gerekir. Hiç kuşkusuz adli kontrol halinin devamına ilişkin karar verilmesi halinde bu karara karşı itiraz yolu açıktır.

Çalışmanın bu başlığı altında adli kontrol kararının incelenmesi irdelenmiştir. Adli kontrol kararı, gerek soruşturmada gerek ise kovuşturmada, Cumhuriyet savcısı, şüpheli, sanık yahut müdafilerin talebi üzerine incelenebilir. İnceleme neticesinde soruşturma evresinde sulh ceza hakimi, kovuşturma evresinde ise yargılamanın devam olduğu yetkili ve görevli yargı mercii tarafından bir karar verilir. Bu karar, adli kontrolün tamamen ya da kısmen kaldırılması olabileceği gibi, birtakım yükümlülüklerin birtakım diğer yükümlülükler ile değiştirilmesi şeklinde de olabilir. Keza, bazı yükümlülüklerden muaf tutulma şeklinde de kendini göstermesi mümkündür.

3.6.1.2. Adli Kontrolün Karar veya Hükümle Sona Ermesi

Soruşturma evresinde karşılaşılabilecek ilk karar soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karardır. Soruşturma yapılmasına yer olmadığına dair karar yalnızca bir suçun işlendiğine ilişkin ihbar veya şikayetin konusunu oluşturan fiilin suç teşkil etmediğinin araştırma yapılması gerekmeksizin açıkça anlaşılması yahut soyut ve genel nitelikte olması durumlarında verilir.⁷¹⁰

Soruşturma evresinin geldiği nokta itibarıyla bu kararın veriliyor olması, halihazırda adli kontrol yükümlülüklerine başvurulamayacağı anlamına gelir. Dolayısıyla bu kararın adli kontrol kararına etkisini tartışmak gerekli değildir.

Cumhuriyet savcısının soruşturmadan sonuç çıkarma zorunluluğunun bir sonucu olarak şayet suç isnadını gerekçelendirebilecek maddi ve hukuki sebepleri mevcut değil ise mecburilik ilkesi uyarınca kamu davası açmamak, bir diğer deyişle kovuşturmaya yer olmadığına karar vermek zorundadır.⁷¹¹

Soruşturma evresinde adli kontrol tedbirine hükmedilmesi halinde ve en nihayetinde ise soruşturma evresi sonunda kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi durumunda söz konusu tedbirin akıbeti 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 103/2.maddesinde düzenlenmiştir.

⁷¹⁰ Cem ŞENOL (2024), “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Yıl 2023, Cilt 81, Sayı 3, s.754.

⁷¹¹ Burcu ERTEM (2007), *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.146.

Kanuni düzenlemede kovuşturmaya yer olmadığı kararı verildiğinde şüpheli serbest kalacağı ifade edilmiştir. Bu bağlamda, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar vermekle tüm koruma tedbirleri gibi adli kontrol tedbiri de ayrıca karar alınmasına gerek olmaksızın sona erecektir.⁷¹² Yargıtay vermiş olduğu kararlar da bu yönde olup, kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildiğinde adli kontrol koruma tedbirinin kendiliğinden sona ereceğini vurgulamıştır.⁷¹³

Bir diğer husus soruşturmanın neticesinde iddianame düzenlenmesi durumudur. Soruşturma evresinin sonunda toplanan deliller, suçun işlendiği hususunda yeterli şüphe oluşturuyor ise Cumhuriyet savcısı *iddianame* düzenler. (CMK, md.170) Cumhuriyet savcısı, iddianame düzenlemek suretiyle, elindeki işi soruşturma safhasından kovuşturma safhasına nakletme iradesini mahkemeye beyan eder.⁷¹⁴ İddianamenin düzenlenmesinin de adli kontrol tedbiri üzerinde doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Bu bağlamda iddianamenin düzenlenmesiyle birlikte, adli kontrol kararının kendiliğinden sona ereceğini ifade etmek doğru değildir.

Kovuşturma evresinde ise sanık hakkında verilecek olan beraat, düşme veya ceza verilmesine yer olmadığına dair kararların, kesinleşmedikçe adli kontrol altına alma kararına etki etmeyeceği, yani söz konusu kararların kesinleşmedikçe adli kontrol kararının sona ermeyeceği ifade edilmektedir.⁷¹⁵ Kimi yazarlar ise bu kararların verilmesi halinde sanığın serbest kalması gerektiğini ifade etmektedir.⁷¹⁶

Burada ifade edilen durum esasında ayrıca bir karar alınmaksızın adli kontrolün sona ermesi halidir. Yoksa mahkemenin bu hükümle birlikte adli kontrol kararını kaldırması her zaman mümkündür.

Beraat kararı, yüklenen fiilin kanunda suç olarak tanımlanmamış olması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmediğinin sabit olması, yüklenen suç açısından failin kast veya taksirinin bulunmaması, yüklenen suçun sanık tarafından işlenmesine rağmen olayda bir hukuka uygunluk nedeninin bulunması, yüklenen suçun sanık tarafından işlendiğinin sabit olmaması hallerinde verilebileceği düzenlenmiştir. (CMK, md.223/2) Esasında beraat kararı ile birlikte ayrıca bir hüküm kurulmasına

⁷¹² B. Caner HACIOĞLU 2005, agm. s.190.

⁷¹³ Bkz. Yargıtay 10.Ceza Dairesi, E. 2016/1263, K.2016/1241.

⁷¹⁴ Burcu ERTEM 2007, agt. s.114.

⁷¹⁵ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim Çakır 2024, age. s. 362.

⁷¹⁶ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.495.

gerek kalmaksızın adli kontrol yükümlülüklerinin kendiliğinden sona ermesi gerekmektedir.

Ancak uygulamada, mahkeme adli kontrol kararının kaldırılmasına ilişkin hüküm kurmakta, aksi durumda adli kontrol yükümlülüklerinin işlendiği sistemde bu yükümlülüklerin devam ettiği hususunda sorunlarla karşılaşmaktadır. Nitekim kovuşturma evresi neticesinde verilen beraat kararı ile birlikte adli kontrol kararının kaldırılması malumun ilanından ibarettir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 223/8.maddesinde Türk Ceza Kanunu'nda öngörülen düşme sebeplerinin varlığı ya da soruşturma veya kovuşturma şartının gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması halinde düşme kararı verileceği düzenleme altına alınmıştır.

Bu hallerde mahkeme uyuşmazlığın esastan çözümlemeyen yargılama yöntemine ilişkin nedenlerden dolayı yargılamaya son vermekte olup, düşmenin gerçek anlamda bir hüküm olup olmadığı tartışmalıdır.⁷¹⁷ Düşme kararı verilebilmesi için yargılamanın sonu beklenmemekte, düşme nedeni ortaya çıktığından düşme kararı verilmektedir.⁷¹⁸ Örneğin şüphelinin ölümü (TCK, md.66), süresi içinde şikayetçi olunmaması gibi durumlar düşme sebepleri arasında yer almaktadır.⁷¹⁹ Düşme kararı bakımından da tıpkı beraat kararında yapılan açıklamalara paralel açıklamalar yapılması mümkündür. Esasında bu kararın verilmesi ile birlikte, ayrıca bir karar alınmasına gerek olmaksızın adli kontrol kararının kalkması gerekmektedir⁷²⁰, ancak uygulamada adli kontrolün kaldırılmasına ilişkin ayrıca bir karar alınmaktadır.

3.6.1.3. Adli Kontrol Kararının Azami Sürelerin Dolması Nedeniyle Sona Ermesi

Koruma tedbirleri, hüküm verebilme yolunda şartları oluşması halinde başvurulması gereken araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma tedbirlerinin en önemli özelliklerinden biri geçici olmalarıdır. Bu itibarla kanun kimi koruma tedbirlerinde birtakım süreler öngörme suretiyle geçicilik özelliğini hakimın takdirine bırakmamıştır. Emredici hükümlerle, bazı koruma tedbirleri için azami süreler

⁷¹⁷ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.877.

⁷¹⁸ Uğur ERSOY 2024, age. s.779.

⁷¹⁹ age. s.779.

⁷²⁰ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.495.

benimsemiştir. Koruma tedbirlerinin geçici olması, hukuki nitelik olarak tedbir olmasının doğal sonucudur.⁷²¹

Adli kontrol kapsamında 8/7/2021 tarihinde yapılan değişikliklerden önce bir süre öngörülmüş değildi. Bu durum öğretilerde sıklıkla eleştirilmekteydi. Ancak kanun koruma tedbirlerinin geçici oluşunu kanunen güvence altına almak için, 8/7/2021 tarihinde yapılan ve 1/1/2022 tarihinde yürürlüğe giren CMK’de yaptığı değişiklikle, 110/A maddesi eklemiş ve tıpkı tutuklamada olduğu gibi, adli kontrol kapsamında da azami süreler benimsemiştir.

Kanun koyucu her ne kadar adli kontrol kapsamında azami süreler öngörmüş olsa da bu sürelerin sona ermesiyle birlikte adli kontrol altına alma kararının kendiliğinden sona ereceğini ifade etmek mümkün değildir. Bu noktada kanun koyucu herhangi bir düzenleme yapmamıştır.

Tutuklama tedbirine ilişkin sürelerin sona ermesiyle birlikte, hakim veya mahkeme, şüpheli ya da sanığın serbest bırakılması ile azami sürelerin dolması sebebiyle adli kontrol tedbirine başvurabilmektedir. Bu sebeple tutukluluğa ilişkin azami sürelerin dolması halinde bu kararın kendiliğinde kalkacağına ilişkin bir hükmün yer almaması kabul edilebilir niteliktedir.

Oysa, adli kontrol kapsamında benimsenen azami sürelerin dolmasıyla hakimın başvurabileceği herhangi bir alternatif tedbir bulunmamaktadır. Bu itibarla, kanımızca adli kontrol bakımından öngörülen azami sürelerin dolmasıyla birlikte söz konusu adli kontrol altına alma kararının kendiliğinden sona ereceğine ilişkin bir düzenleme yapılması, bir koruma tedbiri olması sebebiyle adli kontrol tedbirinin geçiciliği güvence altına alacaktır.

Tıpkı tutuklama koruma tedbirinde olduğu gibi adli kontrol koruma tedbirinde de azami süreler benimsenmiş ve bu süreler ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işler ile ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen işler bakımından ikili bir ayrıma tabi tutulmuştur.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 110/A. maddesinin 1.fıkrasında yer alan düzenlemede adli kontrol koruma tedbirinin **ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen işlerde** adli kontrol süresinin en çok iki yıl olacağını düzenleme altına almıştır. Ancak bu sürenin zorunlu hallerde gerekçe gösterilmek suretiyle bir yıl daha uzatılabileceği ifade edilmiştir. Bu itibarla ağır ceza mahkemesinin görevine

⁷²¹ Bahri ÖZTÜRK, Behiye EKER KAZANCI, ve Sesim SOYER GÜLEÇ 2021, age. s. 34.

girmeyen işlerde adli kontrol süresi uzama süreleri ile birlikte en fazla iki yıl olarak düzenlenmiştir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 110/A. maddesinin 2.fıkrasında yer alan düzenlemede adli kontrol koruma tedbirinin **ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren işlerde** bu sürenin en çok üç yıl olduğu düzenleme altına alınmıştır. Bu sürenin gerekçe gösterilmek suretiyle zorunlu hallerde üç yılı geçemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. Bu kapsamda uzatma süreleri ile birlikte bu süre altı yılı bulmaktadır.

Bununla birlikte birtakım suçlar kapsamında farklı süreler öngörülmüştür. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun İkinci Kitap Dördüncü Kısım Dördüncü, Beşinci, Altıncı ve Yedinci Bölümünde tanımlanan suçlar⁷²² ile Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarda dört yılı geçemez. (CMK, md.110/A/2) Bu itibarla ifade edilen suçlar söz konusu olduğunda uzama süreleri ile birlikte adli kontrol en fazla yedi yıl şeklinde uygulanacaktır.

5271 sayılı CMK'nin 110/A. maddesinde öngörülen süreler, çocuklar bakımından farklı öngörülmüştür. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda adli kontrole ilişkin sürelerin suça sürüklenen çocuklar bakımından yarı oranda uygulanacağı düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.110/A/3)

Burada adli kontrol kapsamında benimsenen sürelerin miktarının eleştirilmesi gerekmektedir. Gerçekten adli kontrolün ölçülü bir tedbir olması sebebiyle sürelerin fazla olması gerekliliği göz önüne alınmış ancak bu durum makul süre kavramı sınırları dışına çıkmıştır.

⁷²² Bkz. Bu suçlar; *Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozmak (TCK, md.302), Düşmanla işbirliği yapmak (TCK, md.303), Devlete karşı savaşa tahrik (TCK, md.304), Temel milli yararlar karşı faaliyette bulunmak için yarar sağlama (TCK, md.305), Yabancı devlet aleyhine asker toplama (TCK, md.306), Askeri tesisleri tahrip ve düşman askeri hareketleri yararına anlaşma (TCK, md.307), Düşman devlete maddi ve mali yardım (TCK, md.308), Anayasayı ihlal (TCK, md.309), Cumhurbaşkanına suikast ve fiili saldırı (TCK, md.310), Yasama organına karşı suç (TCK, md.311), Hükümete karşı suç (TCK, md.312), Türkiye Cumhuriyeti hükümetine karşı silahlı isyan (TCK, md.313), Silahlı örgüt (TCK, md.314), Silah sağlama (TCK, md.315), suç için anlaşma (TCK, md.316), Askeri komutanlıkları gasbı (TCK, md.317), Halkı askerlikten soğutma (TCK, md.318), Askerleri itaatsizliğe teşvik (TCK, md.319), Yabancı hizmetine asker yazma, yazılma (TCK, md.320), Savaş zamanında emirler uymama (TCK, md.321), Savaş zamanında yükümlülükler (TCK, md.322), Savaşta yalan haber yayma (TCK, md.323), Seferberlikle ilgili görevin ihmali (TCK, md.324), Düşmandan unvan ve benzeri payeler kabulü (TCK, md.325), Devletin güvenliğine ilişkin belgeler (TCK, md.326), Devletin güvenliğine ilişkin bilgileri temin etme (TCK, md.327), Siyasal veya askeri casusluk (TCK, md.328), Devletin güvenliğine veya siyasal yararlarına ilişkin bilgileri açıklama (TCK, md.329), Gizli kalması gereken bilgileri açıklama (TCK, md.330), Uluslararası casusluk (TCK, md.331), Askeri yasak bölgelere girme (TCK, md.332), Yasaklanan bilgileri temin (TCK, md.334), Yasaklanan bilgilerin casusluk maksadıyla temin (TCK, md.335), yasaklanan bilgileri açıklama (TCK, md.336), Yasaklanan bilgileri siyasal veya askeri casusluk maksadıyla açıklama (TCK, md.337), Taksir sonucu casusluk fiillerinin işlenmesi (TCK, md.338), Devlet güvenliği ile ilgili belgeleri elinde bulundurma (TCK, md.339).*

Hakimler ve mahkemeler tarafından verilen kararların denetlenmesi amacıyla başvurulmuş hukuksal çarelere kanun yolları adı verilmektedir.⁷²⁴

5271 sayılı CMK’de birtakım kanun yolları benimsenmiştir. Kanun yolları genel itibari ile olağan kanun yolları ve olağanüstü kanun yolları olmak üzere iki başlık altına incelenmektedir. Olağan kanun yolları, itiraz, istinaf ve temyiz olarak belirlenmiştir. Bunun yanında olağanüstü kanun yolları ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, Bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığının itirazı, kanun yararına bozma ve yargılamanın yenilenmesi olarak kabul edilmiştir.

İtiraz, 5271 sayılı CMK’de olağan bir kanun yolu olarak düzenlemiştir. İtiraz, yargılama makamının vermiş olduğu bir kararda yanılma, aykırılık olduğunu iddiası üzerine ortaya çıkan yeni bir uyuşmazlığın bir yargılama makamı önüne getirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.⁷²⁵ Yargılama makamları tarafından verilmiş olan kararlar bir insan yahut insanlar tarafından verilmektedir ve insanların yanılma ihtimali olduğu için verilen hükmün yeninden gözden geçirilmesi ve hataların düzeltilmesi olanağının bulunması bir zorunluluktur.⁷²⁶

İtiraz istisnai bir kanun yoludur. İtiraz kanun yolu, kural olarak ilk derece mahkemelerinde verilen hakim kararlarına karşı yapılır.⁷²⁷ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda itirazın hakim kararlarına karşı yapılabileceği ve ancak kanunda gösterilmesi halinde mahkeme kararlarına karşı da itiraz yoluna gidilebileceği düzenleme altına alınmıştır. (CMK, md.267/1)

Bu itibarla belirtmek gerekir ki, itirazın kural olarak konusu hakim kararları iken, ancak kanunun belirttiği hallerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilir. Bu bağlamda hakim kararlarına karşı itiraz bakımından özel bir düzenlemeye gerek yok iken mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidebilmek için kanunda açıkça düzenleme bulunması gerekmektedir. Zira mahkeme kararlarına karşı kural olarak itiraz yoluna gidilemez.⁷²⁸ Kısaca ifade etmek gerekir ise, hakim kararlarından farklı olarak mahkeme ara kararına itiraz edilebilmesi için kanunda bir düzenleme bulunması gerekir.⁷²⁹

⁷²⁴ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.749.

⁷²⁵ Nurullah KUNTER 1970, age. s.674.

⁷²⁶ Cengiz APAYDIN (2020), *Ceza Muhakemesine Egemen İlkeler Işığında Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara. s. 95

⁷²⁷ Mesut Bedri ERYILMAZ 2012, age. s. 680

⁷²⁸ Bahri ÖZTÜRK, Durmuş TEZCAN, Mustafa Ruhan ERDEM, Özge Sırma GEZER, Yasemin F. SAYGILAR, Esra ALAN, Özdem ÖZAYDIN, Efser Erden TÜTÜNCÜ ve Mehmet Can TOK 2024, age. s.480.

⁷²⁹ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.605.

Adli kontrolün koruma tedbirlerinden biri olması ve en nihayetinde ise bu tedbire başvuruda görünüşte haklılık, yeterli ve gereklidir. Koruma tedbirleri bakımından görünüşte haklılığın yeterli oluşunun en önemli sonucu bu kararın denetlenmesine imkan tanıma zorunluluğudur. Bu bağlamda hukuk düzeni, koruma tedbirlerine hükmedilirken, görünüşte haklılık yeterli olduğu için bu tedbirin haklı mı haksız mı olduğunu tartışma imkanı vermiştir. Bu yüzdendir ki bu haklılığın değerlendirilmesi ve tartışılması, itiraz hakkı tanınmak suretiyle mümkün kılınmıştır.⁷³⁰

Kararların gerekçeli olması gerekliliği, adli kontrol kararı kapsamında itiraz kanun yoluna başvurmada önem arz etmektedir. Muhakemesi sürecinde verilmiş olan her karar gibi adli kontrole ilişkin verilecek olan kararların da gerekçeli olması gerekmektedir. Gerekçe, bir şeyin dayandığı neden ya da nedenler, gerektirici neden ya da nedenler olarak tanımlanabilir.

Kararın gerekçeli olması dayanan sebeplerin bir olguya dayanılıp dayanılmadığını, dayanıldıysa bu olguların doğruluğunu sorgulamaya yardımcı olur. Fikirlerin ve bu fikirler temelinde gelişen eylemlerin meşruiyetinin sağlanması, akılcı ve mantıklı bir gerekçeye bürünmesi sayesinde gerçekleşebilir.⁷³¹ Böylelikle verilen kararların hukuka uygunluğunun denetimi daha etkili ve kolay bir şekilde yürür. Dolayısıyla kararların gerekçeli olması, ileri sürülen iddiaların kurallara uygun bir biçimde incelenip incelenmediğini bilmeleri ve ayrıca demokratik bir toplumda, toplumun kendi adına verilen yargı kararlarının sebeplerini öğrenmelerini sağlaması için gerekli bir unsur olduğunu söylemek mümkündür.⁷³² Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin tutuklamaya ilişkin vermiş olduğu kararlarda, kararın kanuna uygun olup olmadığı konusunda etkin başvurunun ancak bunun sebeplerinin açıklanması halinde mümkün olacağını belirtmiştir.⁷³³

Yukarıda ifade etmiş olduğumuz üzere adli kontrol altına alınan şüpheli ya da sanık soruşturma yahut kovuşturmanın her aşamasında bu koruma tedbirinin sona ermesini talep etme hakkına sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, başvurunun

⁷³⁰ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.368.

⁷³¹ Reşat ÇETİNKAYA 2024, agm. s.325.

⁷³² Anayasa Mahkemesi, *Sencer Başat ve diğerleri* [GK], Başvuru No: 2013/7800, Tarih: 18/6/2014, § 34.

⁷³³ Bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Van der Leer/Hollanda*, Başvuru No: 11509/85, Tarih: 21/02/1990 § 40; Aynı yönde bkz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Shamayev ve Diğerleri/Gürcistan ve Rusya*, Başvuru No: 36378/02, Tarih: 12/04/2005 § 50.

düzenli aralıklarla yapılabilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır.⁷³⁴ Bir diğer ifade ile bu hususta verilen bir karara karşı başvurulacak yollar hukuk düzeni bağlamında tükenmemeli, itiraz hakkı kullanılmış olsa dahi bu kararların denetlenmesinin her aşamada koşul yahut şarta bağlı olmaksızın mümkün kılınması bir gerekliliktir.

Bu bağlamda karardan sonra bir kez itiraz edilmesi ve bu itirazın reddedilmesi halinde, şüpheli ya da sanığın, adli kontrol kararın yeniden değerlendirilmesi için kanunda öngörülen dörder aylık değerlendirme süresinin beklemesine gerek yoktur. Şüpheli ya da sanık, soruşturma yahut kovuşturmanın her aşamasında, adli kontrol koruma tedbiri kapsamında hükmedilen yükümlülüklerin tamamının kaldırılmasını, bu yükümlülüklerin başka yükümlülükler ile değiştirilmesini, bazı yükümlülüklerin uygulanması bakımından muafiyet sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

Son olarak etkin bir başvurudan bahsedebilmek için hakim veya mahkemenin şüpheli ya da sanık hakkında vermiş olduğu adli kontrol altına almaya ilişkin kararlarda, bu karara karşı kanun yollarının açıkça gösterilmesi gerekmektedir. Verilen yargı kararlarında şayet bu karara karşı kanun yolu açık ise, hangi kanun yollarına başvurulacağının ve başvurma usulünün gösterilmesi kanuni bir zorunluluktur.⁷³⁵ Nitekim 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun “Kararların gerekçeli olması” başlıklı 34/2.maddesinde kararlarda başvurulacak kanun yolunun, süresinin, başvurulacak merciin ve başvuru şeklinin belirtileceği açıkça düzenleme altına alınmıştır.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 111/2.maddesinde adli kontrole ilişkin kararlara itiraz edilebileceği düzenleme altına alınmıştır. Burada kanun koyucu adli kontrole ilişkin kararlara karşı itiraz edilebileceğini açıkça belirtmiştir. İtiraz edilebilecek kararların kapsamına, adli kontrol altına alma kararı dahil olduğu gibi, birtakım yükümlülüklerin kaldırılmasıyla başka yükümlülüklerin uygulanmasına karar verilmesine ilişkin kararlar da dahildir.

Bu itibarla, adli kontrol altına alma kararı, 5271 sayılı CMK kapsamında itiraz edilebilen kararlar arasında yer almaktadır. Zira, Kanun’un 111/2.maddesi, adli kontrol altına alma kararlarına itiraz edilebileceğini düzenlemiştir. Soruşturma evresinde sulh ceza hakimince, kovuşturma evresinde ise mahkemece verilen adli

⁷³⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Assenov ve Diğerleri/Bulgaristan*, Başvuru No:24760/94, Tarih: 28/10/1998. §162.

⁷³⁵ T.C. Adalet Bakanlığı, *Mağdur Bilgilendirme*, Bkz. <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/303/Kanun-Yollari> E.T. 11.12.2024

kontrol kararına ilişkin tüm kararlara itiraz yolu açıktır.⁷³⁶ Bu kararlar adli kontrol altına alma kararı olabileceği gibi, yükümlölüklerin başka yükümlölüklerle değıştirilmesine ilişkin kararlar, bazı yükümlölüklerden muafiyet ilişkin kararlar da itiraz edilebilecek kararlar arasındadır. Zira kanun koyucu yalnızca adli kontrol kararına değıl, adli kontrole ilişkin tüm kararlara itiraz edilebileceğini düzenleme altına almıştır.

3.6.2.2. İtiraza Yetkili Kişiler

Kanun koyucu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, kanun yollarına ilişkin genel hükümlerde, kanun yollarına başvurma hakkı olanları düzenlemiş olsa da itiraz olağan kanun yolu bakımından bir düzenleme yapmamıştır.⁷³⁷

Kanun koyucu adli kontrol kararına karşı itiraz yolunun açık olduğunu açıkça düzenleme altına almasına karşın, kimlerin itiraz edebileceğine ilişkin bir düzenlemeye yer vermemiştir.⁷³⁸ Bu sebeple itiraz edebilecek şüphelerin tespiti bakımından kanunda yer alan genel hükmün incelenmesi önem arz etmektedir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 260.maddesinde hakim veya mahkeme kararlarına karşı Cumhuriyet savcısına, şüpheli ve sanığa ve katılan sıfatını almış olanlar ile katılma isteğı karara bağlanmamış, reddedilmiş veya katılan sıfatını alabilecek surette suçtan zarar görmüş bulunanlara, (CMK, md.260/1) şüpheli ya da sanığın açık sırasına aykırı olmamak koşulu ile şüpheli yahut sanığın müdafiliğini üstlendiğı avukata, (CMK, md.261), şüphelinin veya sanığın yasal temsilcisine ve eşine (CMK, md. 262/1) itiraz kanun yoluna başvurma hakkı tanınmıştır.

Kanun itiraz edebilecek kişiler arasında Cumhuriyet savcısını saymıştır. Bu kapsamda soruşturma evresinde ya da kovuşturma evresinde adli kontrol talebi reddedilen savcının da itiraz yoluna gitmesi mümkün olduğu gibi,⁷³⁹ soruşturma evresinde yahut kovuşturma evresinde şüpheli ya da sanık lehine adli kontrol kararının kaldırılması amacıyla itirazda bulunması mümkündür.

Suçtan zarar görenlerin de itiraz kanun yoluna başvurabileceğı düzenleme altına alınmıştır. Ancak öğretilerde adli kontrol uygulanmasını talep etme yetkisi olmayan mağdurların adli kontrol uygulanması talebinin reddedilmesi kararlarına

⁷³⁶Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.458.

⁷³⁷ Mustafa Ruhan ERDEM ve Candide ŞENTÜRK 2018, age. s.76.

⁷³⁸ Ahmet YÜZÜNCÜDÜR 2015, agt. s.88.

⁷³⁹ Nevzat TOROSLU ve Metin FEYZİOĞLU 2020, age. s.271.

karşı itiraz kanun yoluna başvuramaması gerektiği ifade edilmektedir.⁷⁴⁰ Gerçekten de soruşturma evresinde mağdur henüz taraf konumunda değildir. Keza mağdurun adli kontrol talep etme yetkisi de bulunmamaktadır. Kanımızca suçun mağduru adli kontrol tedbirine ilişkin bir itiraz öne sürememesi gerekir.

Ancak, her ne kadar adli kontrol talep etme yetkisi olmasa da, mağdurun Cumhuriyet savcısından adli kontrol talep etmesini talep etme hakkı olduğunu söylemek gerekir. Buna paralel olarak da adli kontrol altına alma kararı bakımından Cumhuriyet savcısının kanun yoluna başvurmasını talep etmelerinde herhangi bir sakınca yahut yasal engel bulunmamaktadır.⁷⁴¹

3.6.2.3. İtiraz Süresi

5721 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda adli kontrol tedbirine itiraz edilebileceği düzenleme altına alınmış, adli kontrol kapsamında itiraz kanun yolu bakımından özel düzenlemelere yer verilmemiştir. Bu bağlamda itiraz süresinin tespiti, itiraza ilişkin genel hükümlere göre yapılması gerekmektedir.

İtiraz süresi, 7499 sayılı Kanunla yapılan ve 1/6/2024 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikten önce yedi gün olarak belirlenmişken, değişiklikle birlikte hakim ya da kanunun öngördüğü hallerde mahkeme kararlarına karşı itiraz süresi iki hafta olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda adli kontrole ilişkin kararlara karşı itiraz süresi iki haftadır.

3.6.2.4. İtiraz Usulü

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, itirazın ilgililerin öğrendiği günden itibaren iki hafta içinde kararı veren merciye verilecek bir dilekçe veya tutanağa geçirilmek koşulu ile zabıt katibine beyanda bulunmak suretiyle yapılacağı düzenleme altına alınmıştır. Tutanakla tespit edilen beyanı ve imzayı mahkeme başkanı veya hakim onaylar.

Burada kararın öğrenmenin nasıl olacağına ilişkin düzenleme, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 35.maddesinde yer almaktadır. İlgili tarafın hazır bulunması durumunda adli kontrol kararı yüze karşı verilir. Bu durumda şüpheli ya da sanığa isterse karardan bir örnek verilir. (CMK, md.35) Bununla birlikte serbest olmayan

⁷⁴⁰ Mehmet KAHRAMAN 2007, agt. S..117.

⁷⁴¹ agt. s.117.

veya başka bir suçtan ötürü tutuklu olan kişilere karar tebliğ edilir ve kendisine okunup anlatılır. (CMK, md.35/3)

İtirazı kabil olan kararlar bakımından itiraz edilmesi halinde, kararına itiraz edilen hakim veya mahkeme, edilmiş olan itirazı yerinde görürse kararı düzeltir. Şayet itiraz konusu kararın yerinde görmezse, en çok üç gün içinde itirazın incelenmesi için itirazı incelemeye yetkili merciye gönderilir. (CMK, md.268/2) Kanun koyucu, itirazı kabil kararlara itiraz edilmesi halinde, öncelikle kararı veren merciye, bu itirazı yerinde görmesi halinde kararı düzeltme yetkisi vermiştir. Bu itibarla, karara itiraz edilmesi halinde, kararı veren merci itirazı yerinde görürse kararı düzelterektedir. Ancak vermiş olduğu kararı yerinde görür itirazı yerinde görmez ise bu durumda kararı, incelemeye yetkili merciye üç gün içinde göndermesi gerekir.⁷⁴²

3.6.2.5. İtirazın Etkisi

5237 sayılı CMK'nin 269.maddesinde düzenlenen hüküm uyarınca, itiraz kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmaz. Bu durumun 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda iki istisnası bulunmaktadır. İlk istisna, kararına itiraz edilen makam veya kararı inceleyecek merci, geri bırakılmasına karar verebileceğine ilişkin düzenlemedir. (CMK, md.269/2) Bir diğer istisna ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 74.maddesinde düzenlenen gözlem altına alma kurumu için geçerlidir. Gözlem altına alma kararına karşı başvurulacak itiraz, diğer itirazlara karşın farklılık arz etmektedir.⁷⁴³ Gözlem altına alma, fiili işlediği yolunda kuvvetli şüpheler bulunan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığı, şayet akıl hastası ise ne zamandan beri akıl hastası olduğunun tespiti için başvurulacak bir kurumdur. Kanun, gözlem altına alma bakımından itiraz yolunun kabil olduğunu ifade etmiştir. (CMK, 74/4). Kural olarak itirazlar, kararın yerine getirilmesinin geri bırakılması sonucunu doğurmasa da gözlem altına alma kapsamında itiraz edilmesi halinde, itiraz kararın yerine getirilmesini durdurur. (CMK, 74/4)

Adli kontrol kararına itiraz edilebilmekle beraber, bu karara itiraz kural olarak kararın geri bırakılması sonucunu doğurmaz. Dolayısıyla itiraz edildiğinde, şüpheli ya da sanık adli kontrol yükümlülüklerine tabi olmaya devam eder. Dolayısıyla adli kontrol kararına itiraz edilmesi, bu kararın uygulanmasına, bu itiraz hakkında bir karar verilmedikçe etkisi bulunmayacaktır.

⁷⁴² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.409.

⁷⁴³ Elvan KEÇELİOĞLU 2015, agm. s.240.

3.6.2.7. İtirazın İncelenmesi

Kanun koyucu, itirazı kabil kararlara itiraz edilmesi halinde, öncelikle kararı veren merciye, bu itirazı yerinde görmesi halinde kararı düzeltme yetkisi vermiştir. Şayet itiraz kapsamındaki karar yerinde görülürse ve dolayısıyla edilen itiraz yerinde görülmezse, bu durumda kanunun itirazı inceleme bakımından yetkili kıldığı merciye göndermesi gerekmektedir.

Bu kapsamda itiraz, öncelikle itiraz edilen kararı veren merci tarafından incelenecektir. Bu durumda merci itirazı yerinde görürse kararı düzeltebileceği gibi, itirazın yerinde görülmemesi üzerine kanunun belirlediği merciye incelemek için gönderir.

Kanun koyucu sulh ceza hakiminin vermiş olduğu kararlara karşı itiraz usulünün düzenlerken, tutuklama ve adli kontrole ilişkin kararları ayrı tutmuştur. Bu bağlamda sulh ceza hakiminin vermiş olduğu tutuklamaya yahut adli kontrole ilişkin kararlar ile diğer kararlar aynı usule tabi değildir.

Bu bağlamda belirtmek gerekir ki 8/7/2021 tarihli 7331 sayılı Kanun’la itiraz usulüne ilişkin birtakım değişiklikler yapılmıştır. Sulh ceza hakiminin vermiş olduğu tutuklama yahut adli kontrole ilişkin kararlara karşı dikey itiraz usulü benimsenmiştir. Dikey itiraz usulü, tutuklama ve adli kontrol altına alma kararlarına ilişkin itirazların bir üst mahkeme olan asliye ceza mahkemesine yapılmasını öngörmektedir.⁷⁴⁴

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 268/3-b.maddesinde adli kontrol ve tutuklamaya ilişkin kararlara itiraz edilmesi halinde bu itirazı incelemeye yetkili mercileri düzenlenmiştir. Sulh ceza hâkimliğinin tutuklama ve adli kontrole ilişkin verdiği kararlara karşı yapılan itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulunduğu asliye ceza mahkemesi hâkimine aittir. İtirazı incelemeye yetkili mercilerin farklı olduğu hâllerde, itirazların gecikmeksizin incelenmesi amacıyla, kararına itiraz edilen sulh ceza hâkimliği tarafından gerekli tedbirler alınır. Sulh ceza hâkimliği işleri, asliye ceza hâkimi tarafından görülüyorsa itirazı inceleme yetkisi ağır ceza mahkemesi başkanına aittir. (CMK, md.268/3-b)

Sulh ceza hakiminin vermiş olduğu kararlar bakımından adli kontrol ve tutuklamaya ilişkin kararlar ile diğer kararlar şeklinde bir ayırım gözetilmiş olsa da kovuşturma aşamasında asliye ceza mahkemesi ile ağır ceza mahkemesinin vermiş

⁷⁴⁴ T.C. Adalet Bakanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Bkz. <https://basin.adalet.gov.tr/tutukluluk-ve-adli-kontrole-dikey-itiraz-usulu-1-ocak-ta-baslayacak> E.T. 06.07.2024

olduğu itiraz yolu açık kararlar bakımından bu ayrım gözetilmemiştir. Asliye ceza mahkemesi hâkimi tarafından verilen kararlara yapılacak itirazların incelenmesi, yargı çevresinde bulundukları ağır ceza mahkemesine ve bu mahkeme ile başkan tarafından verilen kararlar hakkındaki itirazların incelenmesi, o yerde ağır ceza mahkemesinin birden çok dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye; son numaralı daire için birinci daireye; o yerde ağır ceza mahkemesinin tek dairesi varsa, en yakın ağır ceza mahkemesine aittir.

3.7. MAHSUP

Mahsup esas itibariyle, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanun'un 63.maddesinde, hükmün kesinleşmesinden önce gerçekleşen ve şahsi hürriyeti sınırlama sonucu doğuran bütün haller nedeniyle geçirilmiş sürelerin hapis cezasından indirilebileceği öngörülmüştür. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenen mahsup kavramı, esasında şahsi hürriyeti sınırlama sonucu doğuran bütün halleri kapsamaktadır.

Ancak adli kontrol koruma tedbirine ilişkin düzenlemelerin yer aldığı 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda, adli kontrol altında geçen sürelerin kural olarak şahsi hürriyeti sınırlama sebebi sayılarak cezadan mahsup edilemeyeceği düzenleme altına alınmıştır. Bu itibarla düzenleme itibariyle, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan düzenleme kapsam itibariyle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda daha geniştir. Bu itibarla belirtmek gerekir ki kanun koyucu açıkça kural olarak adli kontrol altında geçen sürelerin muhakeme sonunda hükmedilecek cezadan mahsup edilemeyeceğini düzenlemiştir.⁷⁴⁵ Bu itibarla adli kontrol koruma tedbiri bakımından mahsup istisnai bir nitelik arz etmektedir.

Tutuklama koruma tedbiri bakımından mahsubun kabul edilme sebebinin ceza yerine sayılması ve mahsup edilmesinin adalet duyguları ile kabul edilmiş olduğunu ifade eden görüşten⁷⁴⁶ hareketle, adli kontrol tedbiri altında benimsenen yükümlülüklerden bazılarının tam anlamıyla özgürlük sağlamadığı, kimi durumlarda tutuklamadan ağır sonuçlar doğurabileceği de göz önüne alındığında, adli kontrol koruma tedbiri bakımından da mahsubun kabul edilme sebebinin ceza yerine sayılması ve mahsup edilmesinin adalet duyguları olduğunu söylemek mümkündür.

⁷⁴⁵ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s..332.

⁷⁴⁶ Nurullah KUNTER 1970, age. s.444; Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.380.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda hangi adli kontrol yükümlülükleri altında geçen sürenin muhakeme sonunda verilecek cezadan mahsup edileceğini düzenleme altına almıştır. Bu yükümlülükler özellikle uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme yükümlülüğü (CMK, md.109/3-e) ile konutu terk etmeme (CMK, md.109/3-j) yükümlülüğüdür. Kanun koyucu bu yükümlülükler haricinde yer alan yükümlülüklerin uygulanması halinde mahsup imkanı tanımamıştır.

Kanunun, uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla, hastaneye yatmak dahil, tedavi ve muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme yükümlülüğü kapsamında böyle bir mahsup ilkesinin benimsenmesinin nedeni, tedavi sürecinde kişinin hastanede geçirdiği günlerde özgürlüğünün ortadan kaldırılmasıdır.⁷⁴⁷ Nitekim, konutu terk etmeme yükümlülüğünde de aynı şey geçerlidir. Şüpheli ya da sanık aleyhine konutu terk etmeme yükümlülüğü kapsamında adli kontrol altına alma kararı verildiğinde, şüpheli ve sanığın özgürlükleri ortadan kalkmaktadır.

Bununla birlikte adli kontrol koruma tedbiri bakımından mahsup edilebileceği kabul edilen yükümlülükler kapsamında aynı oranda mahsup öngörülmemiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 109/6.maddesinde, uyuşturucu uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etme yükümlülüğü bire bir mahsup edilecekken, konutu terk etmeme şeklinde belirtilen yükümlülüğün altında geçen her iki günün bir gün olarak dikkate alınacağı düzenleme altına alınmıştır.

Mahsup, hükmü veren mahkemece yapılabileceği gibi hükmü infaz edecek savcı tarafından da yapılabilir. Mahkemenin mahsubu dikkate almaması halinde, TCK'de yer alan mahsuba ilişkin emredici hükümler kapsamında savcının mahsuba ilişkin esasları re'sen dikkate alması gerekir.⁷⁴⁸ Bu itibarla belirlemek gerekir ki mahsup konusunda mahkemenin bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Mahsup ihtiyari değil, zorunlu bir kavram olarak düzenlenmiştir.

Adli kontrol kapsamında mahsubun kapsamının dar tutulması öğretide eleştirilmektedir. Bu bağlamda, adli kontrol altında geçirilen ve kişi özgürlüğünü kısıtlayan tedbirler kapsamında da mahsubun düşünülmesi gerektiği ifade edilmekle

⁷⁴⁷ Doğan SOYASLAN 2013, age. s.1115.

⁷⁴⁸ Sulhi DÖNMEZER ve Sahir ERMAN, age., s. 315.

diğer temel hak ve hürriyetlere müdahale eden tedbirlerin mahsuba konu olmamasını adil olmadığı bu tedbirler açısında da orantılı bir mahsubun kabul edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.⁷⁴⁹ Nitekim kimi yazarlar, belirli yerleşim bölgesini terk etmeme yahut belirlenen yer ve bölgeye gidememe şeklinde düzenlenen tedbirlerin de mahsup kapsamında yer alması gerektiğini ifade etmektedir.⁷⁵⁰

Kanımızca birtakım yükümlülükler bakımından mutlak suretle mahsup edileceğinin öngörülmesi yanında kimi tedbirler bakımından bu tedbir altında geçen sürelerin mahsubunun mahkemenin takdirine bırakan bir düzenleme yapmak daha yerinde olacaktır. Örneğin belirli bir yerleşim bölgesini terk etmeme şeklinde düzenlenen tedbirde bu yerleşim bölgesini belirleme yetkisi hakim veya mahkemeye ait olup; sokak olarak belirlenebileceği gibi mahalle olarak belirlenmesi de mümkündür. Bu bölgenin sokak olarak belirlenmesi kişinin hareket özgürlüğünü oldukça etkileyeceği açıktır. Bu sebeple bu gibi durumlarda mahsup için mahkemeye takdir yetkisi verilmesi daha isabetli olacağı kanısındayız.

3.8. TAZMİNAT

3.8.1. Genel Olarak

Koruma tedbirleri nedeni ile tazminat, kişilerin koruma tedbirlerine maruz kalması sebebiyle uğradıkları zararın giderilmesini öngören bir kurum olarak düzenlenmiştir. Tazminat hususu, temelini, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden almaktadır. Söz konusu Sözleşme'nin "*Özgürlük ve güvenlik hakkı*" başlıklı 5.maddesinde, herkesin özgürlük ve güvenlik hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir. Sözleşme'nin madde hükümlerine aykırı olarak yakalama yahut tutuklama işleminin mağdurunun tazminat hakkı olduğu uluslararası hukukta düzenleme altına alınmıştır.

Kişilerin koruma tedbirleri nedeniyle uğradıkları zararın giderilmesi hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak görülmektedir. Haksız ve hukuka aykırı olarak yakalanan ve tutuklanan kimselere tazminat ödenmesi hususu ilk kez 1961 Anayasası'nda düzenlenmiştir. 1982 Anayasası döneminde de paralel düzenlemelere yer verilmiştir. T.C. Anayasası'nın, "*Kişi hürriyeti ve güvenliği*" başlıklı 19.maddesinde, kişinin hangi hallerde hürriyetinden yoksun bırakılabileceği düzenleme altına alınmıştır. Söz konusu maddenin son fıkrasında ise Anayasa

⁷⁴⁹ Ercan YAŞAR (2022), "Adli Kontrol Tedbirleri Çerçevesinde Geçirilen Sürelerin Mahsubu ve Tazmini", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl:2022, Cilt:30, Sayı:3, s.1392

⁷⁵⁰ Fulya KORKMAZ 2015, agm. s.534.

hükmünde belirtilen esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zararın tazminat hukukunun genel prensiplerine göre Devletçe ödeneceği düzenleme altına alınmıştır.

Koruma tedbirlerine başvuruda görünüşte haklılığın bulunması hem bir gereklilik hem de bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira koruma tedbirlerine başvuruda en azından görünüşte haklılığın bulunması zorunlu iken, bu tedbirlere başvurmada kesin bir haklılığın varlığını aramak, yine bu tedbire başvurmak için varlığı gecikmede sakınca bulunan hal ile çelişecektir. Dolayısıyla koruma tedbirlerine başvurunun haklı mı haksız mı olduğu ancak hüküm ile belli olur. Bu kapsamda görünüşte haklılık, koruma tedbirlerine başvurma hakkının kesin olarak bilinemeyeceği muhakeme eresinde en azından ilk değerlendirme sonucunda tedbir uygulanmasını haklı görünmesi gerektiğini ifade eder.⁷⁵¹ Yani kısaca belirtmek gerekir ise bir tedbire başvurulduğunda bu tedbirin kesin olarak hukuka uygun olup olmadığını tespiti mümkün değildir.⁷⁵²

Hükümün verilmesiyle şayet koruma tedbirine başvurulması ile temel hak ve özgürlüklerine müdahale edilmiş bulunan kişiler maddi ve manevi zarara uğramış ise bu zararın hukuk devleti ilkesinin bir gereği olarak devlet tarafından üstlenilmesi gerekir.⁷⁵³ Bu itibarla tazminata ilişkin görülecek olan davada davalı Hazine'dir.⁷⁵⁴ Nitekim, hiçbir hukuk düzeninin kusursuz olmaması sebebiyle, hukuk düzenindeki hatalı işlemler yapılmış olması halinde doğan zararların devlet tarafından giderilmesi gerektiği düşüncesi yatmaktadır.⁷⁵⁵ Zira ceza davaları kamu adına yürütülmekte olup bu zararların gideriminin Devlet tarafından üstlenilmesi gerekmektedir.⁷⁵⁶

Esasında bir koruma tedbirinin hukuka uygun olduğundan bahsedebilmek için bu tedbirin başından sonuna kadar hukuka uygun bir şekilde uygulanmış olması lazım gelmektedir.⁷⁵⁷ Koruma tedbirlerine başvurmada haksızlık baştan olabileceği gibi sonradan da ortaya çıkabilir.⁷⁵⁸ Gerçekten de bir koruma tedbirine şartların oluşmamasına karşın başvurulması bu koruma tedbirinin baştan haksız olması sonucunu doğuracaktır. Bununla birlikte, tutuklama ve adli kontrol tedbirinin

⁷⁵¹ Duygu ÖZGÜVEN 2009 agm. s. 312

⁷⁵² Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.390.

⁷⁵³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.392.

⁷⁵⁴ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.396.

⁷⁵⁵ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.449.

⁷⁵⁶ age. s.549.

⁷⁵⁷ Mustafa ÖZEN 2024, age. s.676.

⁷⁵⁸ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.390.

devamına karar verilebilmesi için bu tedbire başvuruya iten sebeplerin de devam etmesi gerekir. Ancak bu sebeplerin devam etmesi halinde adli kontrol ve tutuklamanın devamına karar verilebilir. İşte sebeplerin devam etmemesine karşın bu koruma tedbirlerinin uygulanmasına devam olunması da, haksızlığın sonradan ortaya çıkması haline örnek verilebilir.

Bununla birlikte, haksız koruma tedbiri uygulanması sebebiyle kişinin tazminat hakkının olduğunun bildirilmesi gerekir. Bu durum haklarını öğrenme hakkının doğal sonucudur.⁷⁵⁹ Kanun koyucu, haksız koruma tedbiri sebebiyle tazminata ilişkin genel usul ve esasları 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenleme altına almıştır. Bu hükümlerin irdelenmesi bu bağlamda önem arz etmektedir.

2.7.3. Tazminat İstenebilecek Haller

Koruma tedbirleri nedeniyle uğranılan zararların tazmininin hangi hallerde söz konusu olacağını kanun açıkça düzenlemiştir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "*Tazminat istemi*" başlıklı 141.maddesinde, tazminat istenebilecek haller tahdidi bir şekilde sayılmıştır.⁷⁶⁰ Bu itibarla kanunda sayılmayan bir halin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenen tazminat müessesesine konu olamayacağını ifade etmek gerekir.

Söz konusu madde hükmünde tazminat istenebilecek haller oldukça dar kapsamlı tutulmuştur. Gerçekten de tazminat isteminin kapsamı, yakalama, gözaltı, tutuklama, arama, elkoyma ve adli kontrol gibi koruma tedbirleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. Bu sebeple öğretide tazminat istenebilecek hallerin dar tutulması⁷⁶¹ ve tazminat istenebilecek hallerin yalnızca klasik koruma tedbirlerinden ibaret olması sebebiyle sıklıkla eleştirilmektedir.⁷⁶²

5271 sayılı CMK'de tazminat istenebilecek haller, suç soruşturması ve kovuşturması sırasında; kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilen, kanunî gözaltı süresi içinde hakim önüne çıkarılmayan, kanuni hakları hatırlatılmadan veya hatırlatılan haklarından yararlandırılma isteği yerine getirilmeden tutuklanan, kanuna uygun olarak tutuklandığı halde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre

⁷⁵⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.526.

⁷⁶⁰ Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN, ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 466.

⁷⁶¹ Vahit BIÇAK 2018, age. s.735.

⁷⁶² Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.457.

içinde hakkında hüküm verilmeyen, kanuna uygun olarak yakalandıktan sonra veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen, mahkum olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılan, yakalama veya tutuklama nedenleri ve haklarındaki suçlamalar kendilerine, yazıyla veya bunun hemen olanaklı olmadığı hallerde sözle açıklanmayan, yakalanmaları veya tutuklanmaları yakınlarına bildirilmeyen, hakkındaki arama karar ölçüsüz bir şekilde gerçekleştirilen, eşyasına veya diğer malvarlığı değerlerine, koşulları oluşmadığı halde el konulan veya korunması için gerekli tedbirler alınmayan ya da eşyası veya diğer malvarlığı değerleri ama dışı kullanılan veya zamanında yararlandırılmayan, konutu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişiler olarak tahdidi bir şekilde sayılmıştır. Madde hükmünün devamında ise bu tazminatın katılan ya da başka herhangi bir süjeden değil, doğrudan devletten istenebileceği ifade edilmiştir.

Kanun koyucunun birçok tedbiri tazminat kapsamı dışında tutması, dışarıda tutulan koruma tedbirleri nedeniyle uğranılan zararların hiçbir şekilde tazmin edilmeyeceği anlamına gelmemelidir. Kişiler suç soruşturması veya kovuşturması sırasında hukuka aykırı uygulanan koruma tedbirleri nedeniyle uğradıkları maddi ve manevi her türlü zararı Devletten isteyebilir.⁷⁶³

Tazminata ilişkin istemler, maddi tazminatı kapsadığı gibi manevi tazminatı da kapsamaktadır.⁷⁶⁴ Bu bağlamda tazminat istemi, maddi ve manevi tazminatı içeren bir bütündür.⁷⁶⁵ Bu itibarla maddi tazminatın kapsamı bilfiil uğradığı, haksız koruma tedbirine maruz kalan kişinin bedenlen yahut malen uğradığı zararlardan,⁷⁶⁶ manevi tazminatın konusu ise kişinin sarsılması, itibarını sarsılması gibi sebeplerden kaynaklanan acı ve ıstıraplar oluşturur.⁷⁶⁷

⁷⁶³ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.478.

⁷⁶⁴ Veli Özer ÖZBEK, Koray DOĞAN ve Pınar BACAKSIZ 2024, age. s.462; Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.550;

⁷⁶⁵ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.393; Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.507.

⁷⁶⁶ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.554.

⁷⁶⁷ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.537.

Tazminat hakkı olan kişiye böyle bir hakkının var olduğunun bildirilmesi gerekmektedir birlikte bu durum haklarını öğrenme hakkı olarak anılmaktadır.⁷⁶⁸ Kanun maddesi kapsamında düzenlenen tazminat nedenlerinden bazılarında verilecek olan kararlarda, tazminat hakkının olduğunun hatırlatılması gerektiğini ve bu hususun ilgili karara geçirilmesi gerektiğini öngörmüştür.

Bu kapsamda yer alan ilk hal, kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutukladıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına ya da beraat kararı verilmesi halinde verilen kararda hakim, tazminat isteminde bulunabilecek kişilere tazminat haklarının olduğunu bildirmesi gerekir. Bir diğer durum, mahkum olup da gözaltı ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu cezayla cezalandırılanlara, verilen mahkumiyet hükmünde tazminat haklarının varlığının bildirilmesi gerekir. Son olarak, konutu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına ya da beraatlerine karar verilmesi halinde de verilen hükümde bu tedbirlere maruz kalan kişilere tazminat haklarının bulunduğunun bildirilmesi gerekir. (CMK, md.141/2)

2.7.4. Adli Kontrol Yükümlülükleri Kapsamında Tazminat İstenebilecek Haller

1/6/2024 tarihinde yürürlüğe giren 7499 sayılı Kanun ile 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yapılan değişikliklerle birlikte, adli kontrol kapsamında düzenlenen bazı yükümlülükler bakımından tazminat istemi mümkün hale gelmiştir.

Söz konusu değişiklikle, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141/1-l. maddesinde eklenmiş ve konutu terk etmeme tedbiri (CMK, 109/3-j) ve uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek (CMK, 109/3-e) şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilen kişilere tazminat hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda anılan adli kontrol yükümlülüklerine

⁷⁶⁸ age. s.496.

başvurulması halinde şayet şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına dair karar ya da sanık hakkında beraat kararı verilmesi halinde tazminat hakkı doğacaktır.

2.7.5. Tazminat İsteme Koşulları

5271 sayılı CMK, hangi hallerde tazminat istenebileceğini düzenlemekle yetinmemiş, bunun yanında, tazminat istemenin koşullarını da düzenlemiştir. Devlet aleyhine açılması gereken koruma tedbirleri nedeniyle tazminat davasının usul ve esasları, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "*Tazminat istemenin koşulları*" başlıklı 142.maddesinde düzenleme altına alınmıştır.

Bu bağlamda tazminat istemenin ilk koşulu karar veya hükmün kesinleşmesidir. Haksız koruma tedbiri nedeniyle tazminat talebinde bulunulabilmesi için tazminata hak kazandıran kararın kesinleşmesi gerekmektedir.⁷⁶⁹ Verilen hükme karşı kanun yollarının açık olması, hükmün kesinleşmesine engeldir. Bu sebeple hükmün verilmesi ile ceza muhakemesinde kovuşturma aşaması sona ermemektedir.⁷⁷⁰ Bu bağlamda tazminat isteminde bulunulabilmesi için artık bu kararın verildiği anda kesin olması yahut bu karara karşı başvurulabilecek bir kanun yolunun kalmamış olması gerekir.

Kanun koyucu tazminat istemini süreye bağlamıştır. Karar veya hükümlerin kesinleştiğinin tebliğinden itibaren üç ay ve her halde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihinin izleyen bir yıl içinde tazminat isteminde bulunulabilir. (CMK, md.142/1) Kanun'da öngörülen bu süre hak düşürücü niteliktedir.⁷⁷¹ Haklarını öğrenme hakkı kapsamında ilgiliye tazminat hakkının bulunduğu bildirilmesi gerekmektedir, şayet tazminat hakkının olduğu ilgili kişiye bildirilmemişse tazminat isteme için öngörülen süre işlemeye başlamaz.⁷⁷²

Kural olarak haksız koruma tedbiri nedeniyle tazminat istemi, zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesinde ve eğer o yer ağır ceza mahkemesi tazminat konusu işlemle ilişkili ise ve aynı yerde başka ağır ceza dairesi yoksa en yakın ağır ceza mahkemesi karara bağlar. Kanun koyucu burada zarara uğrayan kişinin oturduğu

⁷⁶⁹ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.526; Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.395; Ahmet GÖKCEN, M. Emin ALŞAHİN ve Kerim ÇAKIR 2024, age. s. 480.

⁷⁷⁰ İsmail Çınar (2023), "Ceza Muhakemesinde Hüküm Verme Sürecine Metodolojik Bir Bakış", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Yıl:2023, Sayı:56. s.339

⁷⁷¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.352.

⁷⁷² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s.526.

yer ağır ceza mahkemesini görevli kılmakla kişinin en kolay biçimde ve masrafsız olarak hakkına kavuşmasını amaçlamıştır.⁷⁷³

Ancak kanun tazminat istenebilecek durumlardan bazılarını bu usul dışında tutmuştur. 1/6/2024 tarihinde yürürlüğe giren 7499 sayılı Kanun ile önemli bir değişiklik yapılmıştır. Değişiklik öncesi tazminat sebepleri arasında bir ayırım gözetilmeksizin görevli mahkemenin zarara uğrayanın oturduğu yer ağır ceza mahkemesi olarak belirlenmişti. Değişiklikle birlikte, bazı tazminat halleri kapsamında, bu başvurunun Tazminat Komisyonu'na yapılması gerektiği öngörülmüştür.

Bu haller kanuna uygun olarak yakalandıktan veya tutuklandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilenler, mahkum olup da gözetiminde ve tutuklulukta geçirdiği süreleri, hükümlülük sürelerinden fazla olan veya işlediği suç için kanunda öngörülen cezanın sadece para cezası olması nedeniyle zorunlu olarak bu ceza ile cezalandırılanlar ile son olarak konutu terk etmemek veya uyuşturucu, uyarıcı veya uçucu maddeler ile alkol bağımlılığından arınmak amacıyla hastaneye yatmak dahil, tedavi veya muayene tedbirlerine tabi olmak ve bunları kabul etmek şeklindeki adli kontrol yükümlülükleri uygulandıktan sonra haklarında kovuşturmayaya yer olmadığına veya beraatlerine karar verilenlerin tazminat istemi Tazminat Komisyonu tarafından karara bağlanacaktır.

Görüldüğü üzere, kanun değişikliği ile birlikte tazminat kapsamına alınan adli kontrol yükümlülükleri kapsamında tazminat hakkı doğması halinde genel usul çerçevesinde ağır ceza mahkemesinin görevli olmadığını ifade etmek gerekir. Kanun'da yapılan değişiklik ile birlikte, adli kontrol yükümlülükleri kapsamında doğan tazminat talepleri, Tazminat Komisyonu tarafından karara bağlanacaktır.

Burada ifade edilen Komisyon kavramının incelenmesi gerekmektedir. Komisyon, 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Kanun'un "*Tanımlar*" başlıklı 3.maddesinde, tazminat talebi hakkında karar vermek amacıyla kurulan tazminat komisyonu olarak tanımlanmıştır. Tazminat Komisyonu olarak anılan komisyon, 19 Ocak 2013 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 6384 sayılı kanunla bir iç hukuk mekanizması olarak kurulmuştur. Komisyonun görev alanı, uzun yargılama ve mahkeme kararlarının geç yahut eksik icrası veya hiç icra edilmemesi şikayetlerine ilişkin başvurular olarak belirlenmiştir.

⁷⁷³ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.396.

Koruma tedbirleri yönünden ise 2/3/2023 tarihinde kabul edilen ve 12/3/2024 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 7499 sayılı Kanun ile yapılan değişikliklerle, ilgili tazminat nedenleri bakımından oluşan maddi ve manevi tazminat istemiyle yapılacak başvurular eklenmiştir.⁷⁷⁴

Tazminat Komisyonu’nun görev alanına girmesine rağmen, ağır ceza mahkemesine yapılan istemlerin akıbeti Kanun’da düzenlenmiştir. Bu itibarla tazminat istemi kapsamına giren ancak ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmeyen istemler, ağır ceza mahkemesine yapılmış ise mahkemenin söz konusu istemleri Komisyon’a göndermesi gerekmektedir. (CMK, md.141/2) Bir diğer husus ise ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren tazminat sebepleri ile Tazminat Komisyonunun görev alanına giren tazminat istemlerinin bir arada ağır ceza mahkemesine yapılması halinde ise ağır ceza mahkemesi görev alanına girmeyen hususları ayırmak suretiyle Tazminat Komisyonu’nun görev alanına giren istemleri Komisyon’a gönderecektir. Bu hallerde başvuru tarihi, ağır ceza mahkemesine yapılan istem tarihidir. Kanun koyucu bu düzenleme ile birlikte, haksız koruma tedbirine maruz kalan kişinin hakkını güvence altına almıştır.

Keza 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Kanunu’nun 5/B.maddesinde yer alan düzenleme gereğince, ağır ceza mahkemesinin görev alanına girmesine rağmen Tazminat Komisyonu’na yapılan istemler ile Tazminat Komisyonu ile ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren istemlerin birlikte yapılması halinde ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren istemler ayrılmak suretiyle ağır ceza mahkemesine gönderilir. Bu hallerde ise Komisyon’a başvuru tarihi başvuru tarihi olarak esas alınır. Kanun koyucu bu düzenlemede de, haksız koruma tedbirine maruz kalan kişinin hakkını güvence altına almıştır.

Haksız koruma tedbiri nedeniyle uğranılan zararın giderilmesi için tazminat istemi, dilekçeyle yapılır. Dilekçede açık kimlik bilgileri, adresi, hangi işlemten dolayı zarara uğramış ise o işleme dair bilgiler ve zararın niteliği ve niceliğinin belirtilmesi ve bu hususlara ilişkin belgeleri eklemesi gerekmektedir. (CMK, md.141/3)

Yukarıda tazminat isteminin kapsamının maddi ve manevi tazminatı kapsadığı bu bağlamda bu istemde hem maddi hem de manevi tazminat taleplerinin ileri

⁷⁷⁴ T.C. Adalet Bakanlığı, Tazminat Komisyonu Başkanlığı, Bkz. <https://ihtk.adalet.gov.tr/SayfaDetay/gorevlerimiz> E.T. 07.06.2024

sürülebileceğini ifade etmiştik. Kanun'da zarara uğramış ise o işleme dair bilgiler ve zararın niteliği ve niceliğinin belirtilmesi ve bu hususlara ilişkin belgeleri eklemesi gerekliliği düzenlenmiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de vermiş olduğu kararlarda haksız koruma tedbiri nedeniyle kişiye tazminat ödenmesinin bu zararın kanıtlanmasına bağlayabileceğini ifade etmektedir. Bu itibarla haksız koruma tedbiri nedeniyle uğranılan zararın Devlet tarafından tazmini için bu zararların kanıtlanması gerekmektedir.⁷⁷⁵ Ancak belirtmek gerekir ki manevi zararın niteliği gereği belgelendirilmesine gerek yoktur.⁷⁷⁶

Keza 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Kanunu'nun 7.maddesi uyarınca, Komisyon, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin emsal kararlarını gözetmek suretiyle, usul ekonomisini gözeterek ve gerekirse benzer nitelikteki müracaatları birleştirmek suretiyle gerekçeli bir şekilde karar vermek zorundadır.

Kanun koyucu, ağır ceza mahkemesinin görev alanına giren tazminat istemleri için duruşmalı olarak karar verileceğini düzenleme altına almıştır. Tazminat Komisyonu'na ilişkin böyle bir düzenleme yer almamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, haksız koruma tedbiri nedeniyle kişinin bu durumu sözlü olarak açıklama fırsatının sağlanmış olması gerektiğine işaret etmektedir.⁷⁷⁷ Bu kapsamda Mahkeme'ye göre tazminatın tatmin edici bir düzeyde olabilmesi için haksız koruma tedbirine maruz kalmış kişilerin mahkeme karşısına çıkarılmaları gerekmektedir.⁷⁷⁸

Tazminat Komisyonu'nun vermiş olduğu kararlara karşı, tebliğ tarihinden itibaren on beş gün içinde Komisyon aracılığı ile Ankara Bölge İdare Mahkemesine itiraz yolu açıktır.⁷⁷⁹ Söz konusu karara itiraz edilmesi halinde, tüm belgelerle birlikte derhal dosya itiraz merciine gönderilir ve öncelikli işlerden sayılarak üç ay içinde karar bağlanır.

Burada önemli bir hususa değinmekte fayda vardır. Tazminat Komisyonu tarafından verilen kararlara itiraz edilmesi halinde bu itirazı inceleyecek merci Ankara Bölge İdare Mahkemesi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte karara itiraz edilmesi

⁷⁷⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Wassink /Hollanda*, Başvuru No:12535/86, Tarih: 27.09.1990, §38.

⁷⁷⁶ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.558.

⁷⁷⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Özata/Türkiye*, Başvuru No:19578/02, Tarih: 20.10.2005.

⁷⁷⁸ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Apaydın/Türkiye*, Başvuru No:502/03, 12.02.2008.

⁷⁷⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. .561.

halinde, Ankara Bölge İdare Mahkemesi, işin esasına girmek suretiyle karar vermek zorundadır. Ankara Bölge İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlar ise kesindir.

Tazminat miktarı belirlenirken hukukun genel prensiplerine göre hareket edilmelidir.⁷⁸⁰ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Tazminat Komisyonu'nun görev alanına girmeyen ve ağır ceza mahkemesi tarafından karara bağlanan tazminat taleplerine ilişkin mahkeme kararlarının kesinleşmeden ve idari başvuru süreci tamamlanmadan icra takibine konulamayacağını ifade etmiştir. Bu düzenlemeye paralel olarak 6384 sayılı Tazminat Komisyonunun Görevleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Kanunu'nun 7/5.maddesi uyarınca ödenmesine karar verilen tazminat, kararın kesinleşmesinden. İtibaren üç ay içinde Bakanlık tarafından ödeneceği düzenleme altına alınmıştır.

2.7.7. Tazminatın Geri Alınması

Başlangıçta haksız ve hukuka aykırı gözüken koruma tedbirlerinin, sonrasında yeni deliller elde edilmiş olması, kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın kaldırılarak şüpheli hakkında kamu davası açılmak suretiyle mahkum olması yahut yargılamanın sanık aleyhine yenilenmesiyle beraat kararın kalkması ve sanığın mahkum olması mümkündür.⁷⁸¹ Bu durumlarda tazminatın geri alınması hususu gündeme gelecektir.

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "*Tazminatın geri alınması*" başlıklı 143.maddesi uyarınca, kovuşturmayaya yer olmadığına ilişkin kararı sonradan kaldırılarak, hakkında kamu davası açılan ve mahkum edilenlerle, yargılamanın aleyhte yenilenmesiyle beraat kararı kaldırılıp mahkum edilenlere ödenmiş tazminatların mahkumiyet süresine ilişkin kısmı, Cumhuriyet savcısının yazılı istemi ile aynı mahkemeden alınacak kararla kamu alacaklarının tahsiline ilişkin mevzuat hükümleri kapsamında geri alınması düzenlenmiştir.

Tazminatın geri alınmasının söz konusu olduğu ilk durum kovuşturmayaya yer olmadığına dair kararın sonradan kaldırılarak şüpheli hakkında kamu davası açılarak mahkum edilmesi durumudur. Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısı, bir suçun işlendiği haberini aldığı anda, kamu davasına açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere işin gerçeğini araştırmaya başlar. (CMK, 160/1) Bu kovuşturma mecburiyeti

⁷⁸⁰ Cumhuriyet ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.393.

⁷⁸¹ Doğan SOYASLAN 2018, age. s.353.

ilkesinin bir gereğidir.⁷⁸² Yürütülen soruşturma neticesinde, yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi veya kovuşturma olanağı bulunmaması hallerinde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilebilir. Cumhuriyet savcısı tarafından yürütülen bu soruşturmada, şüpheli ya da sanığın koruma tedbirleri ile karşı karşıya kalmış olması ve bu koruma tedbirleri nedeniyle tazminat Devlet tarafından bu kişilere tazminat ödenmiş olması mümkündür.

Yürütülen soruşturmada şüpheli hakkında koruma tedbirlerine başvurulsa da, soruşturma neticesinde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmesi durumunda, bu kararın kalkması ve şüpheli hakkında kamu davası açılarak mahkum edilmesi halinde, kişilere verilen tazminatın geri alınması gündeme gelecektir.

Kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verildikten sonra kamu davasının açılması için yeterli şüphe oluşturacak yeni delil elde edilmedikçe ve bu hususta sulh ceza hakimliğince bir karar verilmedikçe aynı fiilden dolayı kamu davası açılmaz. Kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın kesinleşmesinden sonra, soruşturmaya devam edilebilmesinin istisnası, etkin soruşturmanın ihlal edilmesi durumudur. Söz konusu kovuşturmaya yer olmadığına dair kararın etkin soruşturma yapılmadan verildiği, AİHM'in kesinleşmiş kararıyla tespit edilmesi halinde veya bu karar aleyhine AİHM'e yapılan başvuru hakkında dostane çözüm ya da tek taraflı deklarasyon sonucunda düşme kararı verilmesi üzerine, kararın kesinleşmesinden itibaren üç ay içinde talep edilmesi halinde soruşturma açılır. (CMK172/3.md) Bu durumda Cumhuriyet savcısı, aynı eylemle ilgili yeniden soruşturma açmak zorundadır.⁷⁸³

Bu durumlarda soruşturma yeniden açılır ve yürütülür. Kanun hükmü uyarınca kişilere verilmiş olan koruma tedbiri nedeniyle tazminatın geri alınması, kamu davasının açılması ve neticesine mahkumiyet şartına bağlıdır. Bu itibarla salt, yukarıda izah edilen nedenlerden ötürü soruşturmanın yeniden açılması ve yürütülmesi tazminatın geri alınması için yeterli değildir. Bu konuda zarara uğrayan sıfatı ile tazminat alan kişinin mahkum edilmesi zorunludur.

⁷⁸² Sinan OĞUR ve Faruk TURHAN (2022), “Son Yasal Değişiklikler Işığında Cumhuriyet Savcısı Tarafından Verilen Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararın Denetimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, s. 585.

⁷⁸³ Nurullah KANTARCI (2020), “Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararında Sonra Aynı Fiil Nedeniyle Kamu Davası Açılabilmesinin Şartları ve Özellikle Sulh Ceza Hakimliğinden Karar Alınması Zorunluluğu”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, s.167.

Bir diğ er husus, zarara uğrayan sıfatı ile tazminat isteminde bulunan kişi bakımından, yargılamanın aleyhte yenilenmesiyle beraat kararının kaldırılıp, mahkum edilmesi durumudur. Bu durumda mahkumiyet süresine ilişkin kısmı, Cumhuriyet savcısının yazılı istemi ile aynı mahkemeden alınacak kararla kamu alçaklarının tahsiline ilişkin mevzuat hükümleri uygulanarak geri alınır. Bu karara karşı itiraz yolu açıktır.

Yargılamanın yenilenmesi muhakemesi neticesinde, önceden kesinleşen ve aleyhine yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulmuş h ük emde yer alan beraat kararının kaldırılması ve nihayetinde kişinin mahkum edilmesi, tazminatın geri alınması halleri arasında düzenlenmiştir. Bu halde de önemle belirtmek gerekir ki, sadece yargılamanın yenilenmesi muhakemesinin gündeme gelmiş olması tazminatın geri alınması için yeterli değıildir. Aynı zamanda yargılamanın yenilenmesi muhakemesi neticesinde, kişinin mahkum edilmesi gerekli ve zorunludur. Aksi halde, CMK'nin 143.maddesi uyarınca tazminatın geri alınması gündeme gelmeyecektir.

Koruma tedbirleri nedeniyle hükmedilen tazminat bakımından bir diğ er önemli husus r cuya ilişkindir. Rücu, bir ödemede bulunan kimsenin bu bedeli, asıl ödeme yapması gereken kişiden istemesi şekilde tanımlanmaktadır.⁷⁸⁴ Devlet aleyhine açılan tazminat davası neticesinde hükmedilen tazminat miktarı Devletçe  denir. Ancak bazı durumlarda bu bedelin, Devlet tarafından rücu edilebileceğı düzenlenmiştir.

İftira konusunu oluşturan suç veya yalan tanıklık nedeniyle gözaltına alınma ve tutuklama halinde, Devlet, iftira eden veya yalan tanıklıkta bulunan kişiye,  dediğı tazminat tutarını rücu eder. (CMK, 143/3) Bu kapsamda, 5271 sayılı Kanun, rücu edilebilecek kişiler kapsamında iftira eden ve yalan tanıklıkta bulunan kişileri kabul etmiştir. Buna karşılık, 18/6/2014 tarihinde 6545 sayılı Kanun ile yapılan değıişiklikten önce, devletin  dediğı tazminatı, koruma tedbirleriyle ilgili olarak görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevi kötüye kullanan kamu görevlilerine de rücu edebileceğini düzenlemişti. Ancak bu hüküm değıişikliklerle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Bununla birlikte devlet  dediğı tazminat dolayısıyla, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle görevini kötüye kullanan hakimler ve Cumhuriyet savcılarına bir yıl içinde rücu eder. (CMK, 141/4) Bu hususta sorun r cunun söz konusu olabilmesi için, hakim ve Cumhuriyet savcılarının, hukuka aykırı işlemi kasten

⁷⁸⁴ T.C. ADALET BAKANLIĞI (2024), *Hukuk Sözlüğü*, Bkz. <https://sozluk.adalet.gov.tr/madi%20gercek> E.T. 18.05.2024

yapmaları gerekmektedir. Kanun, rüçunun görevini kötüye kullanan hakim ve Cumhuriyet savcılarına yapılabileceğini belirtmiştir. Görevin kötüye kullanılması ancak kasten olabilir.⁷⁸⁵ Bununla birlikte rüçunun söz konusu olabilmesi için kamu görevlisinin icrai bir davranışla görevini kötüye kullanmaktan dolayı mahkum olması halinde mümkün olabileceğini söylemek gerekir.⁷⁸⁶

2.7.8. Tazminat İsteyemeyecek Kişiler

Tazminat taleplerine ilişkin istemde bulunma hakkı olan kişi tedbirden zarar gören ve muhakemede süje sıfatına sahip olmuş olan kişidir.⁷⁸⁷ Bu itibarla tazminat istemi ancak hakkında koruma tedbirine hükmedilmiş şüpheli ya da sanık olabilmektedir.⁷⁸⁸ Yapılan soruşturmada veya görülen kamu davasında şüpheli veya sanık sıfatı ile ceza muhakemesi süjesi konumuna girmemiş olan kişilerin bu madde hükmüne dayanarak tazminat isteme hakları yoktur. Bu kapsamda sanık ve şüpheli yakınlarının da tazminat isteme hakları yoktur. Tazminat isteme hakkı, soruşturma ya da kovuşturma evresinin, yani ceza muhakemesinin süjesi konumunda olan kişilere tanınmış bir hak olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla tazminat talep edecek kişi bizzat haksız koruma tedbiri nedeniyle karşı karşıya kalan kişidir.⁷⁸⁹

Bununla birlikte, tazminat isteminde bulunabilmek için Türk olma şartı aranmamaktadır. Bu kapsamda bu yola karşılıklılık şartı aranmaksızın yabancı devlet vatandaşlarının da başvurusu mümkündür.⁷⁹⁰

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 144.maddesinde tazminat istemeyecek kişiler düzenlenmiştir. Maddede açıkça sayılan kişilerin tazminat isteme hakkı bulunmamaktadır. Bu kanun hükmü ile birlikte, tazminat isteme hakkının sınırları daraltılmıştır. Kanun, halihazırda 141.maddede tazminat istenebilecek halleri dar kapsamlı tutmuşken, tazminat istenemeyecek halleri de kabul etmiş ve kapsamı daha da daraltmıştır.⁷⁹¹

Bununla birlikte, tazminat isteyemeyecek kişiler kapsamında 7499 sayılı Kanun ile yapılan ve 1/6/2024 tarihinde yürürlüğe giren önemli bir değişiklik yapılmıştır. Kanunun eski halinde, kanuna uygun olarak yakalanan veya tutuklanan

⁷⁸⁵ Doğan SOYASLAN 2018, age. s. 354.

⁷⁸⁶ Cumhur ŞAHİN ve Neslihan GÖKTÜRK 2024, age. s.396.

⁷⁸⁷ Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. .536.

⁷⁸⁸ Yener ÜNVER ve Hakan HAKERİ 2024, age. s.507.

⁷⁸⁹ Nur CENTEL ve Hamide ZAFER 2024, age. s.556.

⁷⁹⁰ age.

⁷⁹¹ Vahit BIÇAK 2018, age. s.736

kişiler kapsamında düzenleme yapılmışken, yapılan değişiklikle “yakalanan” ifadesi, “yakalanan ve adli kontrol altına alınan” şeklinde değiştirilmiştir.

Kanuna aykırı olarak yakalanmış ve adli kontrol altına alınmış ya da tutuklanmış kişilerin tazminat hakkı bulunmaktadır. Kanun, bu kapsamda tazminat isteyemeyecek kişileri sayarken, kanuna uygun olarak yakalanmış, adli kontrol altına alınmış ya da tutuklanmış kişilerden bahsetmiştir.

Kanuna uygun olarak yakalanan, adli kontrol altına alınan veya tutuklanan kişilerden; tazminata hak kazanmadığı halde sonradan yürürlüğe giren ve lehte düzenlemeler getiren kanun gereği durumları tazminat istemeye uygun hale dönüşenlerin tazminat isteme hakkı yoktur. Nitekim, aleyhe olan eski kanun döneminde yapılan işlemler halihazırda zaten kanuna uygun yapılmış bulunmaktadır. Bu kapsamda, bir koruma tedbiri açısından yeni şartlar eklenmesi yahut yeni usullerin benimsenmesiyle birlikte yeni kanun kapsamında, eski işlemin doğrudan hukuka aykırı olduğu iddia edilerek tazminat hakkının doğduğundan bahsetmek mümkün değildir. Eski kanun, işlemin yapıldığı anda, yürürlükte olan kanun uyarınca zaten tazminat hakkı doğmamıştır.⁷⁹²

Genel veya özel af, şikayetten vazgeçme, uzlaşma gibi nedenlerle hakkında kovuşturmayaya yer olmadığına veya davanın düşmesine karar verilen veya kamu davası geçici olarak durdurulan veya kamu davası ertelenen veya düşürülenlerin de tazminat isteme hakkı bulunmamaktadır. (CMK, 144/1-c)

Kusur yeteneğinin bulunmaması sebebiyle hakkında ceza verilmesine yer olmadığına karar verilenlerin de tazminat isteyemeyecekler arasında düzenlenmiştir. (CMK, 144/1-d) Zira bu durumda hukuka aykırı bir işlem yapılmış değildir.

Adli makamlar huzurunda gerçek dışı beyanla suç işlediğini veya suça katıldığını bildirerek gözaltına alınmasına, adli kontrol altına alınmasına veya tutuklanmasına neden olanlar da tazminat isteyemeyecek kişiler arasında düzenlenmiştir. ((CMK, 144/1-e) Söz konusu kişiler kendi kusurları sebebiyle hürriyetlerinin kısıtlanmasına sebep olduğu için tazminat isteyemezler.

⁷⁹² Feridun YENİSEY ve Ayşe NUHOĞLU 2024, age. s. 498.

SONUÇ

Koruma tedbirleri, ceza yargılaması açısından büyük öneme sahip kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma tedbirleri, ceza muhakemesinin sağlıklı bir şekilde yapılmasına, maddi gerçeğe ulaşmanın mümkün kılınmasına ve nihayetinde muhakeme sonunca verilen hükmün infazını mümkün kılabilmek için düzenlenen tedbirler bütünüdür.

Hiç kuşkusuz bu tedbirlerden en önemlisi tutuklama tedbiridir. Tutuklama tedbiri, düzenleme şekli ve nihayetinde ise infaz şekli itibarıyla diğer koruma tedbirlerine kıyasen en ağır tedbirdir. Bu tedbir henüz hakkında kesinleşmiş bir hüküm bulunmayan kişinin özgürlüğünü kısıtlamakta ve tutsak etmektedir. Tutuklama ceza muhakemesine hizmet etse de neticesinde birçok zararı da beraberinde getirmektedir.

Tutuklama koruma tedbiri adeta yaptırım gibi uygulanmakta olup bu tedbire başvurulması otomatik bir hal almıştır. Tutuklamaya başvururken, bu tedbire başvuruda aranması gereken sebeplerin varlığı değerlendirilmemekte, uygulamada şablon bir şekilde tutuklama talep edilmekte ve tutuklama kararları verilmektedir. Bu durum iç hukuk ve uluslararası hukukun sıklıkla ihlaline sebebiyet vermektedir.

Kanun koyucu tutuklamanın zararlarını gidermek, en azından bu zararları olabildiğince azaltmak amacıyla tutuklamaya alternatif olması için adli kontrol koruma tedbirinin düzenlemiştir. Adli kontrol kişinin tutsak edilmeksizin tutuklama ile ulaşılması beklenen amaçlara ulaşılmasına hizmet etmekle oldukça önemli bir tedbirdir.

Adli kontrol tedbiri, hakim veya mahkeme kararı ile şüpheli ya da sanığı denetim altında tutmakta böylelikle kişinin tutsak edilme zorunluluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu itibarla adli kontrol tedbiri esasında tutuklama tedbirine alternatif olması amacıyla düzenlenmiş önemli koruma tedbirlerinden biridir.

Adli kontrol tedbirinin uygulama alanının genişletilmesi, bu tedbirin tutuklamaya ilişkin azami sürelerin dolması halinde hatta tutuklama yasağı öngörülen hallerde de uygulanabileceğine ilişkin düzenlemeler, bu tedbirin yalnızca tutuklama tedbirine alternatif olduğunu söylemeyi imkansız hale getirmiştir.

Bu kapsamda adli kontrol tutuklamanın hem alternatifi hem de onun bir tamamlayıcısı olarak düzenlenmiştir. Nitekim tutuklama yasakları bulunan hallerde başvurulmasıyla birlikte kendini bağımsız bir tedbir olarak da göstermektedir.

Adli kontrol tedbirinin ölçülü bir tedbir olması ve tutuklama tehdidi altında bulunan bir şüpheli ya da sanığa verilen bir imkan olduğu açıktır. Ancak bu durum uygulamada bu tedbire başvurmada sınırların aşılmasına da sebebiyet vermektedir. Tutuklamadan daha ölçülü bir tedbir olması, adli kontrol tedbirinin her fırsatta uygulanmasına ve ölçülülük ilkesinin ihlal edilmesine sebebiyet vermektedir. Bu adli kontrol düzenlemesinin en büyük sorunlarından biridir. Nitekim adli kontrol koruma tedbirine hükmedilirken, tutuklama sebepleri yeterince irdelenmemekte ve gerekçelendirilmemektedir. Tutuklamadan daha ölçülü bir tedbir olması ve söz konusu tedbirin şüpheli ya da sanığı tutuklama gibi ağır bir koruma tedbirinden koruyor olması uygulamada bu tedbire alelade bir şekilde başvurma sonucunu doğurmaktadır.

Adli kontrol tedbiri kapsamında ortaya çıkan sorunların giderilmesi bakımından, kanun koyucunun emrettiği üzere bu tedbire başvurmadan evvel tutuklama sebeplerinin varlığı dikkatli ve özenli bir şekilde değerlendirilmeli ve nihayetinde ise bu sebepler somut olgu ve delillerle gerekçelendirilmelidir. Adli kontrol uygulaması bakımından sorunların giderilmesi ancak uygulama açısından bu şekilde mümkün olacaktır. Bu itibarla esasında adli kontrol koruma tedbiri kapsamında ortaya çıkan sorunların temelinde, bu tedbire tutuklama sebeplerinin değerlendirilmeden ve gerekçelendirilmeden alelade bir şekilde başvurulması yatmaktadır.

Bununla birlikte, adli kontrol altında düzenlenen yükümlülüklerin birçoğunun koruma tedbiri niteliğinden uzak olması ve tutuklama sebepleri ile ilgisinin bulunmaması bu tedbirin uygulanmasında karışıklıklara yol açmaktadır. Esasında tutuklama sebeplerinin varlığı halinde uygulanması gereken ve tutuklama ile ulaşılması beklenen amaca daha ölçülü bir şekilde ulaşmak amacıyla düzenlenen bu tedbir nafaka yükümlülüklerinin yerine getirilmesi ve benzeri yükümlülükler içerisinde barındırarak tutuklama sebeplerinden uzaklaşmaktadır.

Adli kontrolün bir koruma tedbiri olması ve en nihayetinde ise bu tedbire başvurmak suretiyle tutuklama tedbiri ile ulaşmak istenen amaca ulaşmanın mümkün kılınmasının istenmesi bir bütün olarak değerlendirildiğinde, adli kontrol altında düzenlenen ve tutuklama sebeplerine hizmet etmeyen yükümlülüklerin, bu

düzenlemeden çıkarılması daha doğru olacak ve adli kontrol tedbirinin uygulanması bakımından birçok sorunu sona erdirecektir.

Bir diğer husus adli kontrol koruma tedbirine soruşturma evresinde ne şekilde karar verileceğine ilişkin açık düzenlemelerin bulunmamasıdır. Soruşturma evresinde, Cumhuriyet savcısının tutuklama talebi ile sevk etmesi durumunda hakimın adli kontrol altına alma kararı verip veremeyeceği tartışmalıdır. Gerçekten de tutuklama talebiyle sevk eden hakimın bu talebi reddetmek suretiyle örneğin güvence yükümlülüğüne başvuramaması gerekir. Zira güvence bu itibarla tutuklamanın yerini tutabilecek bir adli kontrol yükümlülüğü değildir. Bu hususta kanunda ikili bir ayırım yapılmalı, tutuklamanın alternatifi olabilecek tedbirler diğer tedbirlerden ayrılmalı ve soruşturma evresinde hakimın alternatif olma niteliği haiz olmayan yükümlülüklerle hükmedememesi gerekir. Bu itibarla koruma tedbirlerinin en önemli şartlarından biri olan kanunilik ilkesi kapsamında, bu hususun kanunda açıkça düzenlenmesi gerekmektedir. Yapılacak düzenleme ile tutuklamanın alternatifi olmayan adli kontrol yükümlülüklerine tutuklama yerine başvurulamaması gerekir.

Bununla birlikte koruma tedbirlerinin geçici oluşu bu tedbirin ne şekilde sona ereceğine ilişkin düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak mehzar kanunda adli kontrol koruma tedbirinin sona ermesini düzenleyen hükümler bir sistematik içerisinde düzenlenmemiştir. Bu durum, koruma tedbirlerinin geçici olması zorunluluğu bakımından isabetsizdir. Yeni bir kanuni düzenleme sona erme hallerine açıklık getirilmeli ve net bir şekilde ifade edilmelidir.

Keza tutuklama kapsamında benimsenen belirli aralıklarla bu kararın değerlendirilmesi hususu adli kontrol kapsamında benimsenmiştir. Ancak belirlenen bu sürelerin kabul edilebilir nitelikte olduğunu ve en nihayetinde ise geçicilik ile bağdaştığını söylemek güçtür. Adli kontrol yükümlülükleri tutuklama tedbirine nispeten ölçülü olsa da bu yükümlülüklerden bazılarının uzun süre uygulanması, tutuklamadan farksız sonuçlar doğuracaktır. Bu itibarla, kanun değişikliğine gidilerek bu sürelerin birbiri ile ölçülü kalabilecek ölçüde yakın tutulması gerekir.

Geçicilik kapsamında bir diğer sorun adli kontrol kapsamında benimsenen azami süreler bakımından kendini göstermektedir. Gerçekten de öğretilde tutuklama kapsamında benimsenen azami süreler gibi sürelerin adli kontrol koruma tedbiri bakımından benimsenmemiş ve bu durum öğretilde sıklıkla eleştirilmekteydi. Ancak kanun koyucu adli kontrol kapsamında da azami süreler benimsenmiştir. Bu süreler

oldukça uzun tutulmuş olmakla öğretide yer alan eleştirilerin sona ermesi mümkün değildir.

Son olarak ise bu tedbirler, tutuklama tedbirine kıyasen ölçülü tedbirler olsalar da en nihayetinde temel hak ve özgürlükleri önemli ölçüde sınırlandırabilen tedbirlerdir. Bu tedbirlerin haksız olarak uygulanması neticesinde, kişinin maddi yahut manevi zarara uğraması mümkündür. Adli kontrole ilişkin yükümlülüklerin, tazminat kapsamında düzenlememesi sıklıkla eleştirilmekteydi. Kanun koyucu adli kontrol kapsamında düzenlenen bazı yükümlülükleri tazminat kapsamına almış ancak bu hususu oldukça dar tutmuştur. Ancak adli kontrol birçok yükümlülüğü altında düzenlenen yükümlülüklerin uygulanması ile kişinin maddi ve manevi zarara uğraması oldukça olasıdır. Kanun koyucunun tazminat kapsamına aldığı adli kontrol yükümlülüklerini bu denli dar kapsamlı tutması yerinde olmamıştır. Kanun değişikliği ile bu kapsam genişletilmeli ve gerekli yükümlülüklerin tazminat kapsamına alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞIRBAŞ Mustafa (2023), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Yakalama ve Gözaltına Alma Koruma Tedbirleri* (Yüksek Lisans Tezi), Altınbaş Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- AKIN Abdulkadir (2016), *İnfaz Hukuku*, 3.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- AKINCI KORKMAZ Mürüvvet (2016), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ALBAL ULAŞ Hilal (2021), “Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, ss.1243-1283.
- ALDEMİR Hüsnü (2014), *Hürriyeti Kısıtlayan Koruma Tedbirleri: Yakalama, Gözaltına Alma, Tutuklama ve Adli Kontrol*, 2014 Terörle Mücadele Kanunu ve CMK Değişiklikleri ile Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ALTUNÖZ Ahmet Tuna (2016), “Kanunilik İlkesi Üzerine Notlar”, *Bursa Barosu Dergisi*, Cilt 41, Sayı 98, ss.55-62.
- APAYDIN Cengiz (2020), *Ceza Muhakemesine Egemen İlkeler Işığında Olağan ve Olağanüstü Kanun Yolları*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- APIŞ Özge (2012), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüpheli/Sanığın Beden Muayenesi ve Vücudundan Örnek Alınması”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, ss. 267-296.
- ARTUK Mehmet Emin (2008), “Güvenlik Tedbirleri”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, ss. 461-492.
- ARSLAN Uğur (2009), *Türk Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- AŞKIN Uğur (2021), “Bölge Adliye Mahkemelerinin Tutuklama Kararı Verme Yetkisi”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı:49, ss.641-670.

- ATEŞ BENEK Neslihan (2022), “Bilgisayarda, Bilgisayar Programlarında ve Kütüklerinde Arama, Kopyalama ve Elkoyma”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2, ss.153-185.
- BAŞLAR Yusuf (2022), “Ceza Muhakemesinde İspat”, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, ss.1383-1399.
- BIÇAK Vahit (2018), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- CENTEL Nur (1992), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, 1.Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- CENTEL Nur (2001), *Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu 2000 Tasarısına Eleştirel Yaklaşım*, (Prof. Dr. Mahmut Tevfik Birselle Armağan) ss.495-520. Bkz. <https://hukuk.deu.edu.tr/prof-dr-mahmut-tevfik-birsele-armagan/> E.T. 30.10.2024
- CENTEL Nur (2013), “Tutuklama Uygulamasında Sorunlar”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı 1, ss.193-206.
- CENTEL Nur ve ZAFER Hamide (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenilenmiş ve Gözden Geçirilmiş 22.Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- ÇAYIR Bilgesu (2021), *Ceza Muhakemesinde Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇETİNKAYA Reşat (2024), “AİHM ve AYM Kararları Işığında Gerekçeli Karar Hakkı”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı:57, ss.323-360.
- ÇINAR İsmail (2023), “Ceza Muhakemesinde Hüküm Verme Sürecinde Metodolojik Bir Bakış”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 56, ss.337-370.
- DAĞDELEN Hilal (2019), *Adli Kontrol Koruma Tedbiri* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DEMİRKOL Mustafa (2017), “Temel Hak ve Hürriyetler, Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlandırılması, Anayasa Madde 13, Anayasa Madde 11 Açısından Değerlendirilmesi”, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, (ICOME 2017 Özel Sayı), Sayı 17, ss.17-27.
- DURSUN İsmail (2015), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Taşınmazlara Hak ve Alacaklara Elkoyma”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 21, Sayı 2, ss.535-558.

- DÖNMEZ Burcu (2023), *Çocuk Yargılaması: Ceza Muhakemesi Hukukunda Çocuklara Özel Soruşturma ve Kovuşturma Kuralları – Hukuk Monografileri*, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- DÖNMEZER Sulhi (1981), *Kriminoloji*, Yeniden Gözden Geçirilmiş 6.Baskı, Fakülteler Matbaası, İstanbul.
- DÖNMEZER Sulhi ve ERMAN Sahir (2020), *Nazarî ve Tatbikî Ceza Hukuku Cilt III*, 14.Bası, Der Yayınları, İstanbul.
- DURANOĞLU Yakup (2022), “Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki soruşturma Evresinin Tarihsel Gelişimi”, *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss.167-190.
- DÜLGER Murat Volkan ve TAŞKIN Şaban Cankat (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- EPÖZDEMİR Muhammed Mertcan (2022), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Kültür Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- ERCAN Mehmet Sercan (2019), “Kovuşturma Evresinde Sanığın Hakları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, ss. 181-198.
- ERDOĞAN Oktay (2022), *İnfaz Hukuku*, Yenilenmiş 3.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- EREN Abdurrahman (2023), *Anayasa Hukuku Dersleri Genel Esaslar*, 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- EREM Faruk (1964), *Ceza Usulü Hukuku*, Ajans Türk Matbaası, Ankara.
- ERDEM Mustafa Ruhan ve ŞENTÜRK Candide (2018), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Kanun Yolları*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ERSOY Uğur (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 1.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- ERTEM Burcu (2007), *Kamu Davasının Açılması ve İddianamenin İadesi* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERTEM Burcu (2015), *Tıp Ceza Hukukunda Kendi Geleceğini Tayin Hakkının Yansıması Olarak Rıza ve Sınırları* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERYILMAZ Mesut Bedri, *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara

- FEYZİOĞLU Metin ve OKUYUCU ERGÜN Güneş (2010), “Türk Hukukunda Tutuklulukta Azami Süre”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, Sayı 1, ss.35-59.
- GÖKCEN Ahmet, ALŞAHİN M. Emin ve ÇAKIR Kerim (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 8.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- GÖKPINAR Mahmut (2023), “Ceza Muhakemesinin Amaçlarından Biri Olarak Maddi Gerçeğe Ulaşmak, “Maddi Gerçeğe Ulaşmak mı? Hükmi Bir Gerçeklik Tesis Etmek mi?”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 2, Kayseri, ss. 962-999.
- GÖZLER Kemal (2017), *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 21.Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- GÜLCÜ Bilge Burhanettin (2024), “Soruşturma Evresinin Tanımı, İşlevi, Özellikleri, Ülkemizdeki Tarihçesi”, *International Anatolia Academic Online Journal Social Science*, Cilt 10, Sayı 1, ss.89-101.
- GÜLTEKİN Özkan (2010), “Ceza Muhakemesi Hukukunda “Şüphe” Kavramı”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Cilt 5, Sayı 46, ss. 121-138.
- HACIOĞLU, B. Caner (2005), “5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Tutuklama Koruma Tedbirine Seçenek Olarak Düzenlenen Adli Kontrol Koruma Tedbiri Üzerine Bir İnceleme”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt IX, Sayı 1-2, ss.167-192.
- İNCEOĞLU Sibel (2019), *Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru*, Epamat Basım Yayın, 2.Baskı, Ankara.
- İNCİ Z. Özen (2022), *Bir Koruma Tedbiri Olarak Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama*, Seçkin Yayınevi, 7078, 7079, 7188, 7169, 7242, 7331 ve 7406 sayılı Kanunlara Göre Güncellenmiş 5.Baskı, Ankara.
- İNCİ Z. Özen (2016), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Cumhuriyet Savcısı ve Sulh Ceza Hakimi (Soruşturma Makamları) Arasında Gri Alan: Gecikmesinde Sakınca Bulunan Hal Kavramı ve Soruşturma Evresinde Temel Haklara Müdahale Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 4, ss. 1997-2046.
- KAHRAMAN Mehmet (2007), *Koruma Tedbiri Olarak Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- KAHRAMAN Recep (2021), “Koruma Tedbirlerinde Orantılılık İlkesi”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 79, Sayı 1, ss.440-457.
- KANTARCI Nurullah (2020), “Kovuşturmaya Yer Olmadığı Kararından Sonra Aynı Fiil Nedeniyle Kamu Davası Açılabilmesinin Şartları ve Özellikleri Sulh Ceza Hakimliğinden Karar Alınması Zorunluluğu”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, ss. 167-204.
- KAPLAN Yavuz (2004), “Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 24, Sayı 1-2, ss.523-552.
- KARABULAT Efe Can ve NERGİZ Hüseyin (2022), “Suç Aktarımı: Ceza İnfaz Kurumları Suç Üniversiteleri mi?”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Sayı 10 (2), s. 459-490.
- KARAKEHYA Hakan (2022), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 4.Baskı, Nisan Kitabevi, Eskişehir.
- KARAKEHYA Hakan (2016), “Dolaylı Maddi Gerçek: Ceza Muhakemesinde Yargılama Makamının Maddi Gerçeğe Deliller Aracılığıyla Ulaşma Zorunluluğu Üzerine”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı:27, ss. 59-82.
- KARALI Kevser (2021), “Yargıtay’ın Hükmen Tutukluluk İçtihadına Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 79, Sayı 3, ss.311-330.
- KATOĞLU Tuğrul (2006), “Türk Hukukunun Bir Parçası Olarak Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Biyotıp Sözleşmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 55, Sayı 1, ss.157-193.
- KAYA Emir (2013), “İnsan Hakları Açısından Hükümün Açıklanmasının Geri Bırakılması”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, ss.411-436.
- KAYA GÖÇMEN Özen (2016), “Adli Kontrol Koruma Tedbirinin İnsan Hakları Işığında Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 65, ss.1749-1814.
- KEÇELİOĞLU Elvan (2015), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Gözlem Altına Alma”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 3, ss.221-245.
- KILIÇ Memet (2011), “Alman Hukukunda Tutuklulukta Ölçülülük İlkesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Sayı 1, ss. 203-210.
- KİTAPÇIOĞLU YÜKSEL Tülay (2024), “Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Değerlendirme”, *Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, ss. 69-110.

- KOCA Mahmut (2000), “Ceza Muhakemesinde Hukuka Aykırı Delilleri Değerlendirme Yasağı”, *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, ss.105-146.
- KOCA Mahmut (2003), “Tutuklamada Oranlilik İlkesi Çerçevesinde 2002 CMUK Tasarısının “Adli Kontrol” Tedbirinin Değerlendirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2. ss.109-142.
- KOPARAN Mehmet Reşat (2006), “Bir Koruma Tedbiri Olarak Tutuklama”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 65, ss.154-172.
- KORDALI TAKAK Gizemnur, ŞAŞMAN KAYLI Derya ve CENGİZSİZ Cengiz (2025), “Madde Kullanım Deneyiminde İlişkisel Bir Aktör Olarak Mekanın Anlamının İncelenmesi”, *Bağımlılık Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, ss.68-93.
- KORKMAZ Fulya (2015), “Adli Kontrol”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 3, ss.521-542.
- KUNTER Nurullah (1970), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Yenileştirilmiş ve Geliştirilmiş 4.Bası, Sermet Matbaası, İstanbul.
- KUNTER Nurullah, YENİSEY. Feridun ve NUHOĞLU Ayşe (2006), *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 14.Baskı, Arıkan Yayınevi, İstanbul .
- METİN Yüksel (2002), *Ölçülülük İlkesi*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- OĞUR Sinan ve TURHAN Faruk (2022), “Son Yasal Değişiklikler Işığında Cumhuriyet Savcısı Tarafından Verilen Kovuşturmaya Yer Olmadığına Dair Kararın Denetimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 12, Sayı 2, ss. 583-625.
- ÖZBAŞ Haticenur (2024), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Adli Kontrol*, 1.Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZBEK Veli (2024), *İnfaz Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 19.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZBEK Veli Özer, DOĞAN Koray ve BACAKSIZ Pınar (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Son Yasal Değişiklikler Güncel Yargıtay Kararları, AİHM ve Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruya İlişkin Son Kararları İşlenmiş Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 17.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZBUDUN Ergun (2017), *Türk Anayasa Hukuku*, 2017 Anayasa Değişikliklerine Göre Gözden Geçirilmiş 17.Basım, Yetkin Yayınevi, Ankara.

- ÖZEN Murat (2008), *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Karşısında İç Hukukta Tutuklama ve Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÖZEN Mustafa (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku Dersleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 9.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- ÖZGENÇ İzzet ve ÜZÜLMEZ İlhan (2022), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 9.Baskı, Ankara.
- ÖZGÜVEN Duygu (2009), “Ceza Muhakemesi Kanunu Çerçevesinde “Adli Kontrol”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 81, ss.311-352.
- ÖZTÜRK Bahri, EKER KAZANCI Behiye ve SOYER GÜLEÇ Sesim (2021), *Ceza Muhakemesinde Koruma Tedbirleri*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 4.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÖZTÜRK Bahri, TEZCAN Durmuş, ERDEM Mustafa Ruhan, SİRMA GEZER Özge, SAYGILAR Yasemin F., ALAN Esra, ÖZAYDIN Özdem, TÜTÜNCÜ Efser Erden ve TOK Mehmet Can (2024), *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 18.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- SARI Necip (2011), *Adli Kontrol*, (Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- SEYYİDOĞLU Muhammed Sıddık (2021), “Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma”, *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, ss.11-32.
- SİRMA GEZER Özge ve SAYGILAR Yasemin F. (2016), “Adli Kontrol”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (Prof. Dr. Turhan Esener’e Armağan), Sayı 15, ss.705-717.
- SOYASLAN Doğan (2013), “Adli Kontrol”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXI, Sayı 1, ss. 1109-1117.
- SOYASLAN Doğan (2020), *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Güncellenmiş 9.Baskı, Ankara.
- SOYASLAN Doğan (2018), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncelleştirilmiş 8.Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- SOYER GÜLEÇ Sesim (2012), “Tutuklamaya İlişkin Temel Sorunlar ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Güncel Kararları Çerçevesinde Adli Kontrol Konusunda Bazı Tespit ve Değerlendirmeler”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 98, ss.25-74.

- ŞAHİN Cumhur (2007), “Telekomünikasyon Yoluyla İletişimin Denetlenmesi: Yargı Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt XI, Sayı 1-2, ss. 1095-1112.
- ŞAHİN Cumhur ve GÖKTÜRK Neslihan (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 15.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ŞEN Ersan (2022), Adli Kontrolle Tahliye Talep Eden Cumhuriyet Savcısının Tahliye Yetkisi, <https://sen.av.tr/en/makale/adli-kontrolle-tahliye-talep-eden-cumhuriyet-savcisinin-tahliye-yetkisi> E.T. 26.12.2024
- ŞEN Ersan (2023), *Adli Kontrol Tedbirinin Kuvvetli Suç Şüphesine Dayanması Zorunlu mudur?* <https://sen.av.tr/tr/makale/adli-kontrol-tedbirinin-kuvvetli-suc-s%C3%BCphesine-dayanmasi-zorunlu-mudur#:~:text=Adli%20kontrol%20tedbirlerinin%20uygulanabilmesi%20i%C3%A7in,bulunmas%C4%B1%20Kanundan%20kaynaklanan%20bir%20zorunluluktur> E.T. 11.11.2024.
- ŞEN Ersan (2022), *İddianamenin Düzenlenmesi için Aranan “Yeterli Şüphe” Şartı*, https://sen.av.tr/tr/makale/iddianame_icin_aranan_yeterli_suphe_sarti#:~:text=Türk%20Dil%20Kurumu'na%20göre,dair%20düşüncüy%C3%BC%20kanıy%C3%BCfade%20etmektedir E.T. 11.11.2024.
- ŞEN Ersan (2024), *Şüphe*, <https://sen.av.tr/tr/makale/suphe> E.T. 10.12.2024.
- ŞEN Ersan (2024), Tutuklama Kararlarında Gerekçe ve Bitmeyen Katalog Suç Sorunu, <https://sen.av.tr/tr/makale/tutuklama-kararlarinda-gerekce-ve-bitmeyen-katalog-suc-sorunu> E.T. 11.11.2024.
- ŞEN Ersan (2022), *Tutuklama Yasağında Suçun Nitelikli Hali Dikkate Alınır mı?*, (E.T. 10.11.2024), <https://sen.av.tr/en/makale/tutuklama-yasaginda-sucun-nitelikli-hali-dikkate-alinir-mi>
- ŞEN Ersan (2024), *Yoklukta ve Sorgusuz Tutuklama Kararı Verilebilir mi?*, <https://sen.av.tr/tr/makale/yoklukta-ve-sorgusuz-tutuklama-karari-verilebilir-mi#:~:text=Prencip%20olarak%20sorgu%20yap%C4%B1lmaks%C4%B1z%C4%B1n%20tutuklama,yani%20yoklukta%20tutuklama%20karar%C4%B1%20verilemez> E.T.12.12.2024.
- ŞENOL Cem (2024), “Soruşturma Yapılmasına Yer Olmadığı Kararı”, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Yıl:2024, Cilt:81, Sayı:3, ss.749-771.

- ŞENTUNA Mustafa Tarık (2024), *Öğreti ve Yargı Kararları Işığında Ulusal ve Ulus Üstü İnsan Hakları, Anayasa ve Ceza Muhakemesi Hukuku Açısından Tutuklama ve Adli Kontrol*, Güncellenmiş 5.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- TABAK Bahadırhan (2015), “Tutuklamaya Alternatif Bir Koruma Tedbiri Adli Kontrol”, *İstanbul Barosu Dergisi*, Cilt 89, Sayı 2, ss.470-501.
- TEKİN Abdurrahman (2017), “Adli Kontrol Tedbirleri”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı 32, ss.283-313.
- T.C. ADALET BAKANLIĞI, *Hukuk Sözlüğü*, <https://sozluk.adalet.gov.tr> E.T. 29.11.2024
- TEZCAN Mehmet (2012), *Adli Kontrol* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TOROSLU Nevzat ve FEYZİOĞLU Metin (2020), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 21. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara.
- TURAN Hüseyin (2024), “Kişi Hürriyeti ve Güvenliği Hakkı Perspektifinden Adli Kontrol Bağlamında Konutu Terk Etmeme Tedbiri”, *Adalet Dergisi*, Sayı 73, ss. 165-197.
- TÜRK DİL KURUMU (2024), *Sözlük*, <https://sozluk.gov.tr> E.T. 28.10.2023.
- TÜRKDOĞRU Serkan (2023), *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Kovuşturma Evresi* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UZUNKAYA Esra (2011), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ÜNVER Yener (2014), *Kanunilik İlkesi*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- ÜNVER Yener ve HAKERİ Hakan (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş ve Gözden Geçirilmiş 15.Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara.
- YAŞAR Ercan (2022), “Adli Kontrol Tedbirleri Çerçevesinde Geçirilen Sürelerin Mahsubu Tazmini”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 30, Sayı 3, ss.1367-1407.
- YAYLA Mehmet (2021), *Ceza Muhakemesi Hukukunda İspat ve Şüphe*, 2.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- YENİSEY Feridun (1978), “Önleme Tedbirlerinde Kolluğun Yetkileri”, *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, ss.49-55.
- YENİSEY Feridun ve NUHOĞLU Ayşe (2024), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Güncellenmiş 12.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara.

- YETİŞTİRİCİ Volkan (2023), “Tutuklamanın Maddi Şartları”, *Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı 1, ss.71-99.
- YILMAZ Berna Ayşen (2022), “Adli Kontrol Tedbiri Kapsamında Konutu Terk Etmeme Yükümlülüğü: Ev Hapsi”, *Ankara Barosu Dergisi*, Cilt 80, Sayı 2, ss.101-187.
- YILMAZ İnan (2015), *5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu’nda Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- YILMAZ Zehra (2019), *Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüphe* (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- YURCAN Erdener ve İRTİŞ Begüm (2023), *Ceza Yargılaması Hukuku Ders Kitabı*, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara.
- YÜCEL Mustafa T. (2010), “Tutuklama Paradoksu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı:91, ss.291-299.
- YÜZÜNCÜDÜR Ahmet (2015), *Adli Kontrol* (Yüksek Lisans Tezi), Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.